

T.C,
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
SOS YL 2007 0001

KADININ SİYASAL KATILIMI BAĞLAMINDA
PARTİLERİN KADIN KOLLARININ SOSYOLOJİK
AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

HAZIRLAYAN
Yonca ALTINDAL

TEZ DANIŞMANI Yrd. Doç. Dr.
Giilhan DEMİRİZ

AYDIN-2007

YAZAR ADI-SOYADI: Yonca ALTINDAL

BAŞLIK: Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi

ÖZET

Dünyada kadınların siyasal alanda erkeklerle eşit haklar elde etmek için yaptıkları iki yüz yıllık mücadele onların seçme ve seçilme haklarını kazanmalarını sağlamışsa da siyasetin eril yapısını değiştirmeleri çok da mümkün olmamıştır. Siyaseti erkeğin alanı olarak kabul eden erkek egemen zihniyetin kalıpları içinde kazanılan bu haklar büyük ölçüde hukuksal alanda biçimsel kalmış ve uygulamada istenilen olumlu sonuçlara ulaşamamıştır.

Bu çalışma, siyasal katılım içerisinde kadının konumunun ve Türkiye’de kadının siyasal katılımının anlaşılabilmesi için siyasi partilerin kadın kollarının durumunun ve bu kuruluşlarda görev alan kadınların bakış açılarının araştırılması gerektiği fikrinden hareket etmektedir. Bu nedenle araştırmanın temel amacı siyasal katılım araçlarından biri olan kadın kollarının hedeflerini, etkinliklerini tespit etmek ve yeterliliklerini sorgulamaktır. Buna ek olarak kadın kollarında görev alan kadınların kadın sorununa ve siyasal katılıma ilişkin yaklaşımları ve aynı zamanda kadın temsili konusundaki düşünceleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu araştırmanın bir diğer amacı da partinin sahip olduğu kadın politikası (varsa) ile o partinin kadın kollarının hedefleri ve faaliyetleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Siyaset, Siyasal Katılım, Kadının Siyasal Yaşama Katılımı, Siyasi Partiler, Kadın Kolları

NAME and SURNAME: Yonca ALTINDAL

TITLE: Sociological Analysis of Women's Branches of Political Parties in Terms of Women's Political Participation

ABSTRACT

Although women's two hundred years old struggle to gain equality with men resulted in obtaining electoral rights in political area, it was not possible to change the masculine structure of the politics. Since the patriarchal way of thinking which approves the politics as 'men's area' was still dominated, expected and positive results were not reached.

This work is based on the idea that it is necessary to research the case of women's branches within the political parties and the viewpoints of women who work in these structures in order to understand women's position in political participation in Turkey. Therefore, the main aim of this research is to explore the objectives, activities and efficiency of women's branches which are thought as a means of political participation for women. In addition, the viewpoints of women working in these branches towards women's problems, political participation of women and the representation of women in politics will be researched. Finally, one of the aims of this research is to investigate the relationship between the parties' women policies (if there is) and the objectives and the activities of women branches of these parties.

KEYWORDS

Politics, Political Participation, Women's Political Participation in Turkey, Political Parties, Women's Branches of Political Parties

ÖNSÖZ

Kadınların siyasal katılımlarını ve siyasi partilerin kadın kollarının Aydın İlindeki yapılarını ve çalışmalarını içeren bu araştırma; öncelikle iki sene önce yüksek lisans derslerim gereği yapmış olduğum bir çalışma sırasında oluşan merakımın sonucunda başladı. Kadın konusunda lisans dönemimden öncelere dayanan okumalarım lisans dönemimde hız kazandı ve 2004'te Türkiye'de feminizm ve kadın örgütlenmeleri üzerine hazırladığım lisans tezimle birlikte kadın konusuna ve kadın sorununa ilişkin çeşitli kaynaklardan edindiğim dokümanlar üzerinden okumalarımı artırarak devam ettirdim. Siyasi partilerin kadın konusuna yaklaşımlarını ve kadın kolları gibi bir oluşumun Türkiye genelinde geçirdiği süreci araştırmak üzere 2005 yılında bu çalışmaya başladım. Aydın özelinde farklı siyasi partilerin kadın kollarında görev alan kadınlarla gerçekleştirdiğim görüşmeler sırasında siyasi partilerin tamamının kadına ve kadın sorununa gereken önemi vermediklerini ve kadınların da bu durumu içselleştirmiş olduklarını gözlemledim. Bu gözlem kadın geleceği açısından oldukça kaygı vericiydi. Ülkemin kadın sorunlarının belirlenmesi ve çözümlenmesi konusunda akademik çalışmalara küçük de olsa bir katkıda bulunabilmek amacıyla yaptığım çalışmamı tamamlamış bulunmaktayım.

Bu çalışmam sırasında büyük bir titizlikle bana yardımcı olan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Gülhan DEMİRİZ'e özellikle teşekkür ederim. Ayrıca bu zorlu maratonda her daim yanımda olan sevgili hocalarım Süleyman Demirel Üniversitesi Öğretim Üyeleri Doç. Dr. Songül SALLAN GÜL'e ve Doç. Dr. Sabri ÇAKIR'a bana destek verdikleri, her an yanımda olduklarını hissettirdikleri ve her anlamda verdikleri teşvikten dolayı teşekkürlerimi sunarım. Bununla birlikte bana kütüphanesini açıp sorunlarımı dinlemekten hiçbir zaman sıkılmayan Balıkesir Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Fahri ÇAKI'ya ve Adnan Menderes Üniversitesi Araştırma Görevlisi Dr. Atakan HATİPOĞLU'na; kaynak taramamda yardımcı olan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi arkadaşım Ferhat ÖNER'e, sıkıntılı anlarımı benimle paylaşan Yrd. Doç. Dr. Firdevs GÜMÜŞOĞLU'na ve her daim yanımda olan ve hiçbir zaman fedakârlıktan kaçınmayan hayatımdaki 4 önemli kadın: anneannem Ayten Turan, teyzem Nilgün Yetgin, kardeşim Burçak'a ve canım anneme ve burada ismini saymadığım tüm arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak Aydın'daki siyasi partilerin kadın kollarında görev alan ve bu araştırma sürecinde bana yardımcı olan tüm kadınlara teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLAR LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Tanımlar ve Kavramlar.....	5
1.1.1. Siyaset.....	5
1.1.2. İktidar.....	6
1.1.3. Egemenlik.....	7
1.1.4. Devlet.....	7
1.1.4.1. Hukuk Devleti.....	8
1.1.4.2. Devletin Yönetimi.....	8
1.1.5. Demokrasi.....	9
1.1.5.1. Demokrasi Türleri.....	10
1.1.5.1.1. Doğrudan Demokrasi.....	11
1.1.5.1.2. Referandum.....	11
1.1.5.1.3. Temsil Sistemi.....	11
1.2. Siyasal Katılım Olgusu.....	12
1.2.1. Siyasal Alanın Yapısı.....	16
1.2.2. Siyasal Katılım Sürecinde Türkiye Örneği.....	19
1.2.2.1. Anayasa.....	19
1.2.2.2. Siyasi Partiler.....	20
1.2.3. Fırsat Eşitliği.....	22

1.2.3.1. Fırsat Eşitliğinin Önündeki Engeller	23
1.2.3.2. Uygulamada Fırsat Eşitliği.....	24
1.2.3.3. Fırsat Eşitliğinin Sağlanabilmesi Konusunda Öneriler.....	25
1.2.3.3.1. Cinsiyet (veya Kadın) Kotaları.....	26
1.2.3.3.2. Kamu Kurumu Kadrolarında Kota Uygulaması.....	29
1.3. Siyasal Katılım Türleri.....	31
1.3.1. Bireysel Siyasal Katılım (Pasif Siyasal Katılım).....	31
1.3.2. Toplumsal Siyasal Katılım (Aktif Katılım).....	34
1.4. Siyasal Katılım Düzeyi.....	37
1.5. Siyasal Katılımı Belirleyen Etkenler	40
1.5.1. Sosyo- Ekonomik Faktörler ve Siyasal Katılım.....	41
1.5.1.1. Gelir ve Siyasal Katılım.....	42
1.5.1.2. Meslek ve Siyasal Katılım.....	43
1.5.1.3. Eğitim ve Siyasal Katılım.....	44
1.5.1.4. Yerleşim Birimi ve Siyasal Katılım.....	47
1.5.1.5. Cinsiyet ve Siyasal Katılım	48
1.5.1.6. Yaş ve Siyasal Katılım.....	50
1.5.2. Psikolojik Değişkenler ve Siyasal Katılım.....	51
1.5.2.1. Olumlu Psikolojik Değişkenler.....	51
1.5.2.1.1. Siyasete İlgi Duyma ve Siyasal Katılım.....	52
1.5.2.1.2. Sosyal Girişkenlik ve Siyasal Katılım.....	52
1.5.2.1.3. Siyasal Etkinlik ve Siyasal Katılım.....	52
1.5.2.1.4. Vatandaşlık Duygusu ve Siyasal Katılım.....	53
1.5.2.2. Olumsuz Psikolojik Değişkenler.....	53
1.5.2.2.1. Siyasal Yabancılaşma ve Siyasal Katılım.....	54
1.5.2.2.2. Siyaset Dışılık (Cynicism) ve Siyasal Katılım.....	54
1.5.2.2.3. Kuralsızlık-Kuraldışılık (Anomy) ve Siyasal Katılım.....	55
1.5.3. Siyasal Değişkenler ve Siyasal Katılım.....	55
1.5.3.1. Siyasal Partiler.....	55
1.5.3.1.1. Tek Partili Siyasal Sistem ve Siyasal Katılım.....	55
1.5.3.1.2. Çok Partili Siyasal Sistem ve Siyasal Katılım	56

1.5.3.1.3. Parti Tutma ve Siyasal Katılım.....	57
1.5.3.1.4. Lidere ve/veya Adaya Güven ve Siyasal Katılım.....	57
1.5.3.1.5. Parti Programı, Parti Görüşü, Seçim Bildirgesi ve Siyasal Katılım.....	59
1.5.3.2. Seçim Sistemleri ve Siyasal Katılım.....	59

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL KATILIM VE TOPLUMSAL CİNSİYET..... 61

2.1. Kadınların Siyasal Yaşama Katılımları.....	61
2.1.1. Dünyada Kadın Hakları: Tarihsel Süreç.....	61
2.1.2. Siyasal Yaşam ve Kadın.....	63
2.1.3. Avrupa Örneği.....	67
2.1.4. Amerika ve Latin Amerika Örneği.....	69
2.2. Türkiye’de Kadının Siyasal Katılımı.....	70
2.2.1. Kadının Siyasetteki Yeri ve Konumu.....	70
2.2.2. Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili.....	71
2.3. Cumhuriyet’ten Günümüze Siyasi Partilerin Kadın Politikaları.....	74
2.3.1. Siyasal Parti Mekanizmalarında Kadın.....	74
2.3.2. Osmanlı Dönemindeki Kadın Dernekleri ve Kamusal Katılım.....	76
2.3.2.1. Osmanlı Müdafaa-İ Hukuk-U Nisvan Cemiyeti	76
2.3.2.2. Teali-İ Nisvan Derneği.....	77
2.3.2.3. Diğer Kadın Dernekleri.....	78
2.3.3. Cumhuriyet Dönemi.....	79
2.3.3.1. Tek Parti Döneminde Siyasal Partiler ve Kadınlar (1923-1945).....	79
2.3.3.1.1. Cumhuriyet Halk Fırkası.....	79
2.3.3.1.2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924- 5 Haziran 1925).....	80
2.3.3.1.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930-17 Kasım 1930).....	80
2.3.3.1.4. Kadınlar Halk Fırkası (16 Haziran 1923-7 Şubat 1924).....	82

2.3.3.2. Çok Partili Dönem’de Siyasal Partiler ve Kadınlar.....	84
2.3.3.2.1. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Kadın Politikaları.....	84
2.3.3.2.2. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ve Kadın Politikaları.....	89
2.3.3.2.3. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Kadın Politikaları.....	90
2.3.3.2.4. Adalet Partisi (AP) ve Kadın Politikaları.....	93
2.3.3.2.5. Doğru Yol Partisi (DYP) ve Kadın Politikaları.....	94
2.3.3.2.6. Anavatan Partisi (ANAP) ve Kadın Politikaları.....	96
2.3.3.2.7. Refah Partisi (RP) ve Kadın Politikaları.....	98
2.3.3.2.8. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Kadın Politikaları...	99
2.3.3.2.9. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Kadın Politikaları.....	103
2.3.4. Genel Değerlendirme.....	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN KOLLARI VE SİYASAL KATILIM.....	107
3.1. Araştırma Yöntem ve Teknikleri.....	107
3.1.1. Araştırmanın Amacı.....	107
3.1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	107
3.1.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	108
3.1.4. Veri Toplama Tekniği ve Veri Analizi.....	108
3.2. Bulgular.....	110
3.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	110
3.2.1.1. Siyasete İlgili ve Çevrenin Yaklaşımı.....	112
3.2.2. Siyasal Katılım ve Kadın.....	116
3.2.2.1. Kadın Sorunu Kavramının Tanımlanması.....	116
3.2.2.2. Siyasal Katılım ve Aktif Siyasal Katılım Tanımlamaları.....	120
3.2.2.3. Siyasette Aktif Olarak Yer Alma Konusundaki Düşünceler.....	123
3.2.2.4. Kadınların Siyasal Yaşama Katılımları Hakkındaki Düşünceler..	126
3.2.2.5. Kadın Milletvekilleri Oranı Hakkındaki Düşünceler.....	130
3.2.2.6. Kadının Kadını Temsili Hakkındaki Düşünceler.....	132
3.2.2.7. Bir Kadınlar Partisi Kurulması Hakkındaki Düşünceler.....	135

3.2.3. Kadın Kollarının Faaliyetleri ve Partilerin Kadın Politikası.....	137
3.2.3.1. Partilerin Mevcut Kadın Politikası.....	138
3.2.3.2. Kadın Kollarının Faaliyetleri.....	141
3.2.3.3. Kadın Kollarının Gerekliliği Konusundaki Görüşler.....	146
3.2.3.4. Diğer Partilerin Kadın Kolları İle İlişkiler.....	150
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	152
KAYNAKÇA.....	159
EKLER: Görüşme Formu.....	167
ÖZ GEÇMİŞ.....	171

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Bazı Ülkelerdeki Kadın Parlamenter, Bakan ve Üst Bürokrat Oranları.....	27
Tablo 2: Latin Amerika’da Kotanın Parlamentodaki Kadın Temsiline Etkisi (2005)...	28
Tablo 3: Türkiye’de Üst ve Orta Düzey Yöneticilerin Unvanlarına Göre Dağılımı: (2002).....	30
Tablo 4: Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Kadın Milletvekili Sayısı ve Oranı.....	35
Tablo 5: AB Ülkelerinde 2002 Verilerine Göre Kadın Parlamenter Oranları.....	36
Tablo 6: 1999 Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Kadın Temsilcilerin Oranı.....	72
Tablo 7: 2004 Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Kadın Temsilcilerin Oranı	72

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

CDEG: Avrupa Konseyi-Kadın-Erkek Eşitliği Yönetim Komitesi

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DAW: Avrupa Komisyonu Kadının Statüsü Birimi, Kadının İlerlemesi Bölümü
(Division for the Advancement of Women)

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DSP: Demokratik Sol Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

DP: Demokrat Parti

EMEP: Emeliğin Partisi

GEM: Cinsiyet Güçlendirme Ölçütü (Gender Empowerment Measure)

IPU: Parlamentolar Arası Birlik (Inter-Parliamentary-Union)

İP: İşçi Partisi

KA-DER: Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

NGO: Sivil Toplum Kuruluşu (Non-Governmental Organizations)

NOW: Ulusal Kadın Örgütü (National Organization for Women)

ÖDP: Özgürlük ve Dayanışma Partisi

RP: Refah Partisi

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TÜSİAD: Türk İş Adamları Derneği

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

UNIFEM: Birleşmiş Milletler Kadınlar İçin Kalkınma Fonu

GİRİŞ

Siyaset, toplumdaki siyasi otoritenin, iktidarın ortaya çıkarılması, çalıştırılması, çalışmasının denetlenmesi ve gerekli görüldüğünde bir başkasıyla değiştirilebilmesi konularını içeren çok geniş kapsamlı ve karmaşık yapıya sahip sosyal bir olgudur.

Siyasal katılım ise, bu süreç içinde, gerek birey gerekse toplumun çeşitli kesimlerince ortaya konulan düşünce, tutum, durum ve karşılıklı etki ile tepki hareketlerinin bütünüdür. Siyasal katılımın varolabilmesi veya varlığını devam ettirebilmesi, iktidarın gerçek sahibinin toplum olması ve yine iktidarın toplumun isteği doğrultusunda ve belli kurallar içinde değiştirilebilir olması şartına bağlıdır. Bu noktadan bakıldığında iktidarın, toplumun emaneti olarak değil mülk bilindiği ve sahibinin bir kişi olduğu toplumlarda siyasal katılımdan söz etmek mümkün görünmemektedir. İktidarın, toplumun sadece bir kesiminin mülkü olduğu bir durumda ise ancak kısıtlı bir siyasal katılımdan söz edilebilir.

Modern siyasal sistemlerde, iktidarın siyasal gücünün kaynağı ve meşru tabanı sadece ve sadece toplum ve toplumun tercihleridir. Toplumda bu tercihlerin ortaya çıkması siyasal katılımı mümkün kılarken, siyasal katılımın düzeyi ve sağlığı, bazı özel durumlardaki kısıtlamalar dışında, toplumu meydana getiren bireylerin tamamının siyasete ilgi duyması ve hiçbir ayırımı ve baskıya maruz kalmaksızın tercihlerini ortaya koymasıyla gerçekleşebilecektir. İktidarın sınırlarının çizilmesi, yönetimin çalışma usul ve esasları ile yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi, çalışmasının denetlenmesi, işlevinin devamı veya bu işlevin değiştirilmesi birtakım kurallara bağlanmıştır. Siyasal iktidarı elinde bulunduranların, kendilerinin belli bir süre için toplum tarafından görevlendirildiklerini, bu sürenin sonunda yetki tazelemek zorunda olduklarını, görevlerini yerine getirememeleri durumunda ise alternatiflerinin her zaman bulunduğunu, toplumun görevlerine son verme yetkisine sahip olduğunu baştan kabul etmeleri, iktidarlarının ve dolayısıyla demokratik sistemin meşruiyetinin göstergesidir.

Türkiye’de demokrasi, bir asıra yakın bir Cumhuriyet yönetimi ve altmış yılı aşkın çok partili yaşam birikimi olmasına rağmen, henüz uluslar arası standartlara uygun sayılabilecek bir olgunluğa erişemediği için siyaset alanı sorunlu bir görünüm arz etmektedir. Sorun; siyaset alanının görünüşte hiçbir kısıtlama olmaksızın bütün yetişkinlere açık olmasına karşın, uygulamada katılımı engelleyen çeşitli faktörlerin bulunması ve bugüne kadar da bu engellerin kaldırılması için gereken çabanın yeterince

gösterilmemesidir. Siyasete katılıp katılmama bireylerin özel tercihleri olmakla beraber, siyasal alanın düzenlenerek siyaset araçlarının bu alanda bulundurulmasının, bu araçları kullanmak isteyen siyasetin öznesi olan bireyler için kullanılma alanının sınırının çizilmesi, var olan mekanizmaların çalıştırılmasına bağlı bulunmaktadır. Siyasete aktif olarak katılmayan ve/veya katılamayan bireyler için ise; yeni mekanizmaların bulunarak bu alana taşınması, daha sağlıklı bir temsilin yaşama geçirilmesi ve böylece meşruiyeti sorunlu olmayan bir yönetimin kurulması demokratik bir toplum için vazgeçilmez bir önem taşımaktadır.

Yine siyasi katılımın dört veya beş yılda bir oy verme olarak düşünülmesi; birey yönünden, seçilen temsilcilerin çalışmalarının denetlen(e)memesi; birey ve partiler yönünden, oy verme dışındaki araçların sivil toplum kuruluşları tarafından yeterince kullanılmaması ise siyasetin genel yapısı yönünden ortaya çıkan sorunlar olarak görülüp çözümlerinin bir an önce bulunması gerekmektedir.

Özellikle kadınların siyasi yaşama aktif katılımları için önemli bir araç olan siyasi partilerin kadın kolları üzerinde Aydın İlinde yapılan bu araştırmada, söz konusu aracın kendisinden beklenen amacı ne ölçüde gerçekleştirebildiği, kadın çalışmalarının siyasal getirisi ve götürüsünün belirlenmesi ile kadın kollarının daha sağlıklı çalışabilmesi için nelerin yapılması gerektiği konuları, elde edilen bulgular ışığında incelenmeye çalışılmıştır.

Kadınların toplumsal yaşantının pek çok alanında erkeklerle eşit haklara sahip olmak için hak taleplerinin çok uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Batı'da kadınların eşit hak mücadeleleri öncelikle eğitim alanında başlamıştır. 17. yüzyıla kadar uzanan bu tarihsel geçmişte kadınların yüksek sesle seslerini duyurmaları ise 18. ve 19. yüzyıllarda Amerikan Özgürlükler Bildirgesi (1776) ve Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'nin (1789) hemen sonrasında gerçekleşmiştir. Sanayileşme, kapitalistleşme ve ulus devlet sürecinde farklı politik ve ekonomik dönüşümlerle birlikte zaman içerisinde ailenin rolü ve önemi de değişmiştir. Bunun yanı sıra, Amerikan ve Fransız Devrimleri entelektüel ortamı ve özgürlük anlayışını yayarak kadın hareketine de temel teşkil etmiştir (Jaggar'dan aktaran, Sallan Gül, 2003). Böylece kadınlar siyasal haklarını elde etmek için uzun yıllar çaba göstermiş olsalar da nihayetinde tabandan yükselen bir hareketle oy hakkını elde etmişlerdir.

Türkiye'de kadının siyasetteki görünümüne bakıldığında Batı'dakinden farklı bir sürecin yaşanmış olduğu söylenebilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Batı'da kadınlar siyasal haklarını uzun yıllar süren mücadeleler sonucunda kazanmışlardır. Yani

tabandan bir hareketlenme ve bu hareketlenmenin sonucunda bir kazanım söz konusudur. Türkiye’de ise tabandan gelen bu kadar güçlü bir hareketten bahsetmek çok da olası gözükmemektedir. Fakat bu, bir hareketlenmenin varlığının inkârı anlamına da gelmemelidir. Çünkü kadınlar, siyasal alanda seslerini Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren duyurmaya başlamışlardır. Batı’daki kadınların siyasal alandaki hak arayışları mücadelelerini örnek alan Osmanlı kadını, kurduğu derneklerle seslerini duyurmaya çalışmıştır. Hatta 1923’te kadınlardan oluşan ‘Kadınlar Halk Fırkası’ adıyla bir parti dahi kurulmuştur. Ancak bu fırka kuruluşundan kısa bir süre sonra, mevcut anayasaya uygun olmadığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Bu nedenle kadınlar kendilerine siyasal anlamda seçme ve seçilme haklarının verilmesi için on bir yıl daha beklemek zorunda kalmıştır. Anayasa değişikliği ve kadınlara seçme ve seçilme haklarının tek parti hükümeti tarafından 1934 yılında tanınması ile birlikte 18 kadın milletvekili meclise girmiştir. Beşinci mecliste ise kadınlar günümüze değin ulaşamayacakları bir oranda (%4,6) temsil edilmişlerdir. Bu orana 2002 genel seçimlerinde dahi ulaşamamıştır. 1935-2002 yılları arasında kurulan 59 hükümette kadınlar mecliste ancak %4,6 ile %4,4 arasında değişen oranlarda temsil edilebilmişlerdir. Bunun yanı sıra ‘kadın sorunu’ görmezlikten gelinmiştir. Sağ ya da sol olarak nitelendirilen hiçbir siyasal parti kadın konusuna gereken önemi vermemiştir. Bakış açılarındaki farklılıklara rağmen, kadın sorunu söz konusu olunca, Osmanlı’daki gelenekçi yapı aynen korunmuştur. Yani Türkiye’de kadınların özellikle siyasetin eril yapısından dolayı yeterli derecede temsil edilemedikleri ve siyasi süreç içerisinde kadın sorununa gereken önemin verilmediği bilinmektedir. Kadının parlamentodaki görünümüne bakıldığında gözlemlenen bir diğer durum, kadınları temsil eden az sayıdaki kadının siyaseti, erkeksi rol kalıpları çerçevesinde algılıyor olmalarıdır. Siyasetin erkek işi olarak algılanmasının halen devam etmekte olduğu ve kadın dayanışmasının arka plana atıldığı gözlenmektedir.

Kadın ve siyaset konusunda tartışılan bir diğer konu, siyasi partilerin ‘kadın kolları’ ile ilgilidir. Bu oluşum, kadın bakış açısının siyasete ne oranda taşındığının ortaya konması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca parti içerisinde kadın sorununun dile getirilmesi ve bu kolların rolünün parti içerisindeki görünümünün tespit edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla siyasi partiler içinde görev alan kadınların gerçekleştirmiş oldukları faaliyet ve etkinliklerin, onların siyasi bakış açısının belirlenmesi ile mevcut tartışmalara yol göstereceği söylenebilir.

Bu çalışma, siyasal katılım içerisinde kadının konumunun ve Türkiye’de kadının siyasal katılımının anlaşılabilmesi için siyasi partilerin kadın kollarının durumunun ve

bu kuruluşlarda görev alan kadınların bakış açılarının araştırılması gerektiği fikrinden hareket etmektedir. Bu nedenle araştırmanın temel amacı siyasal katılım araçlarından biri olan kadın kollarının hedeflerini, etkinliklerini tespit etmek ve yeterliliklerini sorgulamaktır. Buna ek olarak kadın kollarında görev alan kadınların kadın sorununa ilişkin yaklaşımları ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu araştırmanın bir diğer amacı da partinin sahip olduğu kadın politikası (varsa) ile o partinin kadın kollarının hedefleri ve faaliyetleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu amaçlar doğrultusunda Aydın ilinde kadın kolları yapılanması bulunan 10 siyasi partide görev alan kadınlar üzerinde uygulamalı bir araştırma planlanmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu 49 sorudan oluşmakta, formun ilk bölümünü demografik sorular oluşturmaktadır. İkinci bölüm, siyasal katılım, aktif siyasal katılım, kadın sorunu gibi konulara kadın kollarında görev alan kadınların yaklaşımlarının ve değerlendirmelerinin belirlenmesi amacını taşıyan sorulardan oluşmaktadır. Son bölümde ise; kadın kollarının faaliyetleri ile kadınların, partilerin kadın politikasından ne algıladıklarının öğrenilmesi amacıyla sorular sorulmuştur (bkz. EK: Görüşme Formu).

Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu kısaca tanımlanmakta ve amaçları açıklanmaktadır. Birinci bölümünde ‘Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve’ başlığı altında siyaset, iktidar, egemenlik gibi temel kavramlar kısaca tanımlanacak ve siyasal katılım olgusu, siyasal katılım türleri, siyasal katılma düzeyi ve siyasal katılımı belirleyen etkenler irdelenecektir. İkinci bölümde ‘Siyasal Katılım ve Toplumsal Cinsiyet’ başlığı altında, dünya genelinde ve Türkiye özelinde, kadının siyasal katılımı alt başlıkları altında, yerel yönetimlerde kadın görünümleri ele alınarak incelenecektir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet Dönemi ve sonrasındaki siyasi partilerin kadın politikasına ne şekilde yer verdikleri seçim bildirgeleri, parti programları ve parti tüzükleri incelenerek açıklanacaktır. Üçüncü bölümde ise öncelikle araştırmanın amacı, evren ve örnekleme, veri toplama tekniği ve analizine yönelik bilgiler verilecek, daha sonra gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler sunulacak ve benzer araştırmaların sonuçları ile karşılaştırmalar yapılarak bulgular değerlendirilecektir. Sonuç ve değerlendirmenin yer aldığı bölümde ise elde edilen veriler bu araştırmanın temel amaçları bağlamında yeniden genel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Tezin bu bölümünde öncelikle siyaset, iktidar, egemenlik, devlet, yönetim şekilleri, demokrasi kavramı ve demokrasinin uygulamadaki görünüm türleri kısaca açıklandıktan sonra siyasal katılım olgusu, siyasal katılım türleri, siyasal katılım düzeyi ve siyasal katılımı belirleyen etkenler alt başlıklarıyla ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

1.1. TANIMLAR VE KAVRAMLAR

Siyaset, insanların toplum halinde yaşamaya başlamalarından sonra ortaya çıkan ve değişik ülkelerde değişik süreçler göstermekle beraber, insanların yaşamında hep etkin olmuş ve etkin olmaya devam edecek olan sosyal bir olgudur. Sosyal bir olgu olması nedeniyle de diğer sosyal olguları etkileyen ve onlardan etkilenen bir yapıya sahiptir. Genelde; ‘Siyasetin ne olduğu; bir araç mı, yoksa bir amaç mı olduğu; öznesinin kim olduğu; araçlarının neler olduğu; hangi amaçlar ve gerekçelerle siyaset yapıldığı sorularının yanında, özeldense Türkiye ölçeğinde; Türkiye’de siyasetin hangi süreçlerden geçtiği gibi pek çok soru farklı disiplinlerden pek çok sosyal bilimcinin dikkatini çekmektedir. Bugün itibarıyla siyaseti ve aktif siyasal yaşamı anlayabilmek için, bu gibi sorular bağlamında siyasetin arka planına bakmak ve burada var olan ve onu etkileyen, aynı zamanda ondan etkilenen diğer olguları, diğer faktörleri ana başlıklarıyla gözden geçirmek faydalı olacaktır. Genel olarak; siyaset alanının sınırları çizilmeden, bu alanda hangi legal-illegal araçların ve kimler tarafından, kimler için, hangi amaçlarla, ne kadar kullanıldığı veya kullanılabildiği sorularına yanıtlar verilmeden; özel olarak da; ‘siyasetin özneleri arasına kadınları daha yüksek oranda katmadan’ konunun incelenmesi ve konuya çözüm önerileri getirilmesi pek sağlıklı görülmemektedir.

1.1.1. Siyaset:

Siyaset, toplumda yönetim gücü olan iktidarın kullanılarak, yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve çatışma halinde olan çıkarların uzlaştırılması çabasıdır (Dursun, 2002). Siyasetin amacı; siyaset alanının toplumun tüm yetişkinlerine açılarak, siyasal katılımın fırsat eşitliği içinde siyaset araçlarının tümünün kullanılarak,

meşruiyeti tartışılmayacak yasal bir yönetimin seçilmesini, çalışmasının denetimini ve gerektiğinde görevine son verilmesini barış içinde gerçekleştirmektir.

1.1.2. İktidar:

İktidar, kavram olarak; birey veya topluluğun başka birey veya topluluk üzerinde kendi istediklerini yapabilme veya yaptırabilme gücü olarak tanımlanabilir (Çetin, 2006). Siyasi iktidar, devletin, bir toplum içindeki birey ve gruplar üzerindeki kurduğu hâkimiyettir. Devletin yönetilebilmesi için gerekli olan gücün toplamıdır ve kimi zaman da içerisinde zor kullanmayı barındırabilir.

Siyasi iktidarı diğer iktidarlardan ayıran en önemli özellik meşru olup olmamasıdır. Çetin'e göre de "iktidarın yasa, emir ve tasarruflarının toplumca kabul edilmesi ve uyulmasının tek dayanağı meşruiyettir" (2006:42). Meşruiyet bu bakımdan, siyasi iktidarın oluşumu ve yönetimi süresince yönetilenlerin rızasına dayanması olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle meşruiyet, iktidar ile toplum arasında karşılıklı rıza yoluyla yapılan bir sözleşmedir.

İktidarın kazanılması ve devredilmesi ise seçimlerle gerçekleşmektedir. Seçimler sonucu oluşan parlamentoda çoğunluk partisi veya çoğunluğu oluşturan koalisyon ortağı partiler tarafından kurulan ve parlamentodan güvenoyu alan hükümet siyasi yönetimi oluşturur.

Çoğunluğun yönetimi olarak tasarlanan, ancak uygulamada pek çok kez görüldüğü gibi azınlığın yönetimine veya çoğunluk iradesinin keyfiliğe dönüşebildiği temsili demokrasilerde, temsilcilerin kendilerine bir süre için verilen meşru yetkilerini kötüye kullanmaları söz konusu olabileceğinden, zaman zaman ortaya çıkabilecek böyle bir olumsuzluğun önlenmesi için, bu duruma çözüm olarak iktidarın sınırlandırılması gündeme gelmektedir. Bu zorunluluk, yönetimi 'hukuk devleti' ve 'kuvvetler ayrılığı' ilkeleri çerçevesinde sınırlandıran 'anayasal demokrasi' kavramının gelişmesini sağlamıştır. Temsili demokrasilerde hükümet kurmayı kolaylaştıran çoğunluk esasına dayalı seçim uygulamasıyla hükümet istikrarı yaratılmaktadır. Yönetimin yasama çoğunluğunun diktasına dönüşmemesi ve başarıyla işleyebilmesi için tamamen bağımsız bir yargı ve güçlü sivil toplum inisiyatifinin varlığı gerekmektedir.

Hukukla sınırlı, temel hak ve özgürlüklere saygılı bir yönetim anlayışının ortaya konulabilmesi ve devamının sağlanabilmesi için, bağımsız yargının varlığının kaçınılmaz olarak görüldüğü anayasal demokrasilerde, hukukun üstünlüğünü sağlama görevi büyük ölçüde yargı erkine düşmektedir. Yargının iktidarı sınırlama işlevinin

meşruiyeti, yönetimin her türlü idari eylem ve işlemlerinin hukuk kuralları çerçevesinde denetlen(ebil)diği ve yargı siyasallaşmadığı sürece sorunsuz bir işlev olarak görülmektedir.

İktidarın sınırlandırılması, kuvvetler ayrılığı sisteminin uygulandığı toplumlarda yönetimin eylem ve işlemlerinin yasama ve yargı tarafından denetlenmesinin yanında, toplumun çeşitli baskı grupları ve bireylerin yönetime aktif katılımları sonucu uygulayacakları çeşitli eylemlerle gerçekleştirilmektedir.

İktidarın bireylere karşı sorumluluğunun ölçütü, onların siyasal eşitliğini dikkate alması ve tümüne siyasi katılım imkânları sağlamasıdır. Bu noktadan hareket edildiğinde demokratikleşmenin, yönetim için yarışma şansı ve yarışmaya katılma hakkı olarak iki boyuttan oluştuğunu söylemek mümkündür. Böyle bir ortamda her birey özgür tercihlerini ve beklentilerini bireysel ve toplu eylemler ile diğer bireylere ve yönetime gösterebilecektir.

Temsili demokrasi, durağan bir yapı değil bir 'süreç' olduğundan, onu etkili kılan ve devamlılığını sağlayan unsur vatandaşların siyasal katılımıdır. Yurttaşların özgür bireyler olarak gerek doğrudan gerekse partiler başta olmak üzere derneklerle, meslek örgütleriyle, medyayla birlikte demokrasi adına katılımı ve denetimi sürekli olarak gerçekleştirerek demokrasinin gelişim sürecini devam ettirmeleri vazgeçilmez bir hak ve görev olarak değerlendirilmelidir.

1.1.3. Egemenlik:

Toplumdaki bireysel güçlerin toplamının, o toplumda egemen olan kişi veya kurum tarafından kullanılma yetkisidir. Günümüzün demokratik toplumlarında egemenlik tüm yurttaşlarındır. Egemenliğin sınırları toplumun uzlaşma metinleri olan anayasalarla çizilmiştir. Kullanılması sırasında gereken araçlar olan hükümetin, parlamentonun, siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin yapıları ve işlevleri kanunlarla düzenlenmiştir.

1.1.4. Devlet:

Devlet, bir ülkede egemenliği kullanan, meşruiyeti kendi toplumu yanında diğer devletler tarafından da kabul edilmiş olan ve siyasal bakımdan örgütlenmiş bir tüzel kişiliktir. Devletin temel varlık nedeni bireylerin can ve mal varlıklarının korunmasıdır. Devlet, anayasasında bireylerin siyasal, sosyal ve ekonomik özgürlüklerini doğru bir şekilde tanımlamalı ve etkin bir şekilde korumalıdır. Ancak, insan haklarının ve

özgürlüklerinin de sınırsız olmadığı/olamayacağı, toplumun tüm bireyleri tarafından kabul edilmelidir. Bu nedenle bireylerin bu hak ve özgürlüklerini kullanmaları sırasında eylem ve davranışlarına bazı sınırlamalar getirilmesinin toplum düzeni yönünden vazgeçilemez bir gerçek olduğu açıktır. Toplumda düzenin sağlanması ve insan haklarının korunması amacıyla devletin bu eylemleri gerçekleştirmesi sırasında gerektiğinde yasa yapma ve koymuş olduğu bu yasalara uymayanları cezalandırma hakkı bulunmaktadır. Devlet, söz konusu haklarını kullanırken sınırlandırılmadığı durumlarda bireyin temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan dahası ortadan kaldıran otoriter-totaliter bir yapı kazanır.

1.1.4.1. Hukuk Devleti:

Hukuk devleti, bütün işlev ve eylemleri insan hakları ve özgürlüklerine dayanan; bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren; her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup, bunu gerçekleştirerek sürdüren bir devlet şeklidir. Hukuk devletinde yönetim, anayasaya aykırı durum ve tutumlardan kaçınmak; hukuku, tüm devlet organlarına egemen kılmak; kendini anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla bağlı sayıp yargı denetimine açık kılmak; yasa koyucunun dahi bozamayacağı temel hukuk ilkelerinin bulunduğunu bilmek ve kabul etmekle yükümlüdür.

1.1.4.2. Devletin Yönetimi:

Siyaset kavramı yönetimin ilkelerini ve iktidarın kaynağını ortaya koyarken, yönetim bu ilkelerin maddi zeminini oluşturan ekonomik ve toplumsal yapının örgütlenmesi ile yöneticilerin yaptığı veya yapacağı uygulamaların tamamını içeren bir organdır. Parlamenter demokrasilerde yönetim sistemi olarak başkanlık, yarı başkanlık veya kabine sistemlerinden hangisi kabul edilmişse, yapılan seçimler sonucunda devleti, bu sisteme göre belirlenen yöneticiler yönetir. Demokrasilerde, halkın kendi kendini yönetmesi temel ölçü olmakla beraber, pratiği mümkün olmadığından yönetime katılma; oy vererek kendisi adına karar alacak kişileri seçmesi yanında, referanduma katılması, sivil toplum kuruluşları içinde veya birey olarak gösteri ve miting düzenleme, bunlarda görev üstlenme, bildiri dağıtma gibi çeşitli yollarla gerçekleştirilir.

Bir toplumda yöneten ile yönetilenler arasındaki ilişkiler devletin siyasi sistemini belirler. Siyasal sistem, aynı zamanda devlete bağlı olan kurumların birbirleri arasındaki ilişkileri de kapsar. Siyasal sistem, toplumların kolektif amaçlarını ortaya koyan; bunları gerçekleştirmek için örgütler dizisi geliştiren bir sistemdir. Siyasal

sistem kavramı, yönetilen ile yöneten arasındaki ilişkinin ne şekilde olduğuna ilişkindir. Yöneten veya yönetilenlerin kişi, aile, grup veya toplum olmasına göre farklı yönetim şekilleri uygulanmaktadır.

Aristo'nun, yönetimin çıkar amacını esas alarak, yöneticilerin sayısına göre yaptığı ve siyaset bilimciler tarafından da genel kabul gören sınıflandırmada; Monarşi; tek kişinin, Aristokrasi; azınlığın, Politeia ve Demokrasi; çoğunluğun yönetimi, Tiranlık; tek kişinin çıkarını amaçlayan tek kişinin yönetimi, Oligarşi ise; azınlığın yönetimi olarak yer almaktadır. Monarşiyi diğer yönetim biçimlerinden ayıran en önemli özellik, devlet başkanının bu yetkiyi yaşamı boyunca elinde bulundurmasıdır. Aristokrasi ise, belirli bir zümrenin ülkeyi yönetmesidir. Toplumdaki asker, siyasetçi veya zenginlerden oluşan bir grubun, en güçlü grup olarak yönetimi elinde tutmasıdır. Bazı siyaset bilimciler, yönetim şekli ne olursa olsun, her devletin yönetiminde mutlaka bir oligarşi olduğunu savunurlar.

1.1.5. Demokrasi:

Demokrasi, toplumdaki tüm bireylerin, siyasal katılım hakkına sahip olduğu ve genel bir söylemle ifade edilecek olursa, halkın halk tarafından halk için yönetildiği bir yönetim biçimidir (Türk, 2006). Bir toplumda 'siyasal özgürlüklerin her birey için bulunması', 'hukuk devletinin bütün kurum ve kuruluşlarıyla var olması ve işler durumda bulunması', 'yasama, yürütme ve yargının; kuvvetler ayrılığı ilkesi uyarınca kendi alanlarındaki görevlerinden doğan haklarını, diğer erkin yetki aşımalarına uğramaksızın kullanabilmeleri, 'anılan üç erkin şeffaflıklarının sağlanabilmesi için denetime açık olarak uygulanması, demokrasi kültürünün sadece dört-beş yılda yapılan seçimlerde oy kullanmanın dışında hiçbir ayırma ve engellemeye uğramaksızın yerleşmesi, gerek vatandaş olarak gerekse sivil toplum örgütleri ve siyasi partiler içinde aktif katılımcılar olarak bireylerin siyasi katılımında bulunabilmelerinin yanında bu araçların uygulanmasındaki başarı, demokratikleşmenin ölçüsü olmaktadır.

Eski Yunanca 'Demos' ve 'Kratos' kelimelerinin birleştirilmesiyle türetilen demokrasi kavramındaki kelimelerden 'demos' halk, 'kratos' ise iktidar anlamını taşımaktadır. Bugün demokrasi yaygın olarak 'halkın iktidarı' ya da 'halkın egemenliği' anlamına gelmekte ve 'halkın, kendi kendini yönetmesi' şeklinde anlamlandırılmaktadır. Bu türde bir demokrasi, literatürde "Doğrudan Demokrasi" olarak adlandırılır (Aktan, 2000).

İngiltere'de Magna Carta'nın ilan edilmesi, siyaset bilimcileri tarafından, Orta Çağ'da demokrasinin gelişme sürecindeki en büyük adım olarak kabul görmektedir. İngiltere kralının yetkilerini, din adamları ve halk adına sınırlayan bu belge doğrultusunda 1265 yılında ve kısıtlı olsa da halkın çok az bir bölümünün katılabildiği bir seçimin ilk kez yapılmış olması demokrasi açısından önemli bir kazanım olarak görülmüştür.

Bu dönemde İtalya'daki bazı şehir devletleri, İskandinav ülkeleri ve İrlanda'da demokrasinin prensiplerinden kabul edilen bir seçimin yapılması, bir meclisin oluşturulması gibi uygulamalar katılım için, erkek olma, belli miktarda vergi verme gibi ölçütlere bağlanmıştır.

Aynı dönemde Kuzey Amerika'da geneli İngiliz ve İspanyollar tarafından kurulan bazı kolonilerde, belli miktarda vergi veren veya bazı kriterleri taşıyan beyaz erkeklerin seçme hakları olduğu bilinmekle beraber; demokrasinin yükselen bir değer haline gelmesi, ABD'nin kurulması sırasında kabul edilen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Amerikan Anayasa'sıyla mümkün olmuştur. Amerika'da hükümetlerin seçimlerle kurulması ve insan hak ve özgürlüklerin korunması 18. yüzyılın sonunda kabul edilirken, kölelere özgürlük ve oy verme hakkı ise ancak, yüzyıl sonra 1860'larda yapılan değişikliklerle gerçekleştirilmiştir. Fransa'da ise, belli miktarda vergi veren erkeklerin oy vermesiyle bir parlamento seçilmesi ile kralın yetkilerinin sınırlandırılması, 1789 Fransız Devrimi sonunda hazırlanan anayasa ile gerçekleştirilebilmiştir.

Demokrasi, günümüzde en yaygın olarak kullanılan devlet sistemi haline gelmiştir. Bugünün siyaset bilimcilerinin tartışmaları hangi sistemin daha iyi işlediğinden çok, genelde benimsenen liberal demokrasi içinde, başkanlık, yarı başkanlık ve kabine sistemlerinden hangisinin uygulamada daha başarılı olacağı üzerinedir.

1.1.5.1. Demokrasi Türleri:

Toplumdaki bireylerin yönetime katılma şekilleri açısından demokrasi; Doğrudan Demokrasi, Referandum ve Temsil Sistemi olmak üzere üç kategoride ele alınabilir.

1.1.5.1.1. Doğrudan Demokrasi:

Halkın bir aracı olmaksızın kendi kendini yönetmesi, yönetimle ilgili kararları kendisinin alması ve uygulamasıdır. Doğrudan demokrasinin uygulama alanı olan küçük şehir devletlerinin tarihten silinerek, nüfusları on milyonlarla, hatta bazen de yüz milyonlarla ifade edilen büyüklükteki devletlerin ortaya çıkmasıyla uygulanamaz duruma dönüşmüş, yerini temsili demokrasiye ve kimi özel durumlarda da yarı doğrudan demokrasiye bırakmak zorunda kalmıştır.

“Siyasal katılım olgusunun ortaya çıkmasında belirleyici etken ‘halkın iktidarı’ olarak tanımlanan demokrasidir. İlk olarak Antik Yunan kent devletlerinde ortaya çıkan ‘doğrudan demokrasi’; yurttaşların kendileriyle ilgili kararlarda doğrudan söz sahibi oldukları bir yönetim biçimi olarak sunulsa da, Antik Yunan’da köleler, kadınlar ve yabancıların oy hakları olmadığı için, katılım eksik ve eşitsiz bir yapıdadır” (Güldiken ve Kaya, 2004:106).

1.1.5.1.2. Referandum:

Doğrudan demokrasinin uygulanmasındaki güçlük, temsili demokrasi sistemine gidilmesini zorunlu kılmışsa da, bu sistemin uygulamada ortaya çıkan bazı sakıncalarını gidermek amacıyla, zaman zaman da olsa yarı doğrudan demokrasi sistemine gidilmesi çözüm olarak düşünülmüştür. Yarı doğrudan demokraside halkın yönetime katılımı; seçmenlerin, temsilcileri seçmenin yanında anayasa yapma ve bazı önemli konularda yasama yetkisine doğrudan oylarıyla katılmaları şeklinde gerçekleşmektedir. Referandum bunlardan birisidir. Referandum, anayasa ve önemli yasalarda değişiklik yapılması veya toplum için çok önemli sayılan konularda toplumun kararını belirlemek amacıyla yapılan oylamadır. Referandumda halkın iradesi yönetime doğrudan doğruya yansımaktadır. Referandum sistemi, demokrasilerde katılımı en yüksek seviyeye çıkaran, halkın iradesinin yönetime yansımaları temin eden ve uygulamada yararlı olacağı düşünülen bir sistemdir.

1.1.5.1.3. Temsil Sistemi:

Temsili demokraside bireyler siyasal haklarını, kendi seçtikleri siyasal temsilcileri eliyle kullanmakta, bir anlamda yönetme yetkisini temsilcilerine devretmektedir. Sistem, devlet yetkilerini kullanacak olan siyasal karar organlarının, egemenliğin asıl sahibi olan halkın iradesinin eşit ve adaletli bir seçimle ortaya çıkması sonucunda oluşmaktadır. Bu temsilciler, yasal sınırının anayasa ve yasalarca çizildiği

alandaki toplumun meşru kabul ettiği yetkileri, sadece kendilerini seçenler adına değil tüm toplum adına kullanmaktadırlar. “Demokrasi, Batıda Aydınlanma Çağı ve ekonomik liberalizm temelinde yükselen modern ulus-devletlerin ‘doğrudan demokrasiyi’ imkânsız kılan yeni toplumsal yapılarında, siyasal katılıma yeni bir biçim kazandırılmasıyla parlamenter bir yapıya dönüşmüştür. Temsili demokraside siyasal kararların alınması halk adına, halkın seçtiği temsilciler aracılığıyla mümkün olurken demokrasinin performansını belirleyen birincil faktör ise yurttaşlık bilincine sahip olan bireylerin siyasete aktif katılımları ve siyasal yaşamda aktif olarak yer alabilmeleri için gerekli koşulların, fırsat eşitliğinin sağlanmış olmasıdır” (Güldiken ve Kaya, 2004:108).

Bir toplumda demokratik yaşamın kurulabilmesi ve devam edebilmesi için, toplumun ortak görüşüyle meşruiyetine inanılan hukuksal yapı ile bu yapıya uygun olarak gerçekleştirilen kurum, kuruluş ve bunların işleyişini düzenleyen araçlara gereksinim bulunmaktadır. Bütün demokratik toplumlarda, toplumun yönetime siyasal katılımının şekil ve sınırlarını çizen, yurttaş olarak hak ve sorumluluklarını belirleyen araçlar çok çeşitlilik göstermekte ise de, bu araçlar içinde Meclis, Siyasi Partiler, Anayasa ve Sivil Toplum Örgütlerinin birincil derecede önemleri bulunmaktadır.

1.2. SİYASAL KATILIM OLGUSU

Vatandaşların siyasi faaliyetlere ne şekilde ve ne düzeyde katılacağı tartışmaları oldukça geriye götürülebilir. Ancak tartışmalar artık siyasi katılımın nasıl geniş bir tabanı kapsayacağı konusunda yoğunlaşmaktadır. Öyle ki “Milli devletlerin kurulmasıyla birlikte, ‘halkın yönetimi’ ilkesinin büyük bir ülke için uygulanmazlığı sebebiyle de halkın, yönetime nasıl daha fazla katılabileceği bir mesele olarak ele alınmıştır. Böylece Platon’dan beri süregelen “kim yönetmeli?”, sorusunun yerini, “bir yönetici şiddet kullanmadan nasıl değiştirilebilir, vatandaşlar iktidar üzerinde nasıl daha fazla etkili olabilirler ve vatandaşların siyasete yeterince katılabilmeleri için nasıl bir müesseseleşme gerekmektedir?” soruları almaya başlamıştır” (Tatar, 1997:68).

Günümüzde siyasi katılımın niteliği, ülkeler arasında gelişmişliğin göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Seçimlere aktif olarak katılma ve isteklerin kurumlar aracılığıyla hükümete ulaştırılması konularındaki başarının, tutarlılığın ve bütünleşmenin gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Bu durumda toplumda istikrarlı

bir ortamdan ve sosyal bütünleşmeden bahsedebilmek için, siyasal katılım kurumlarının oluşturulması yanında, bu katılımı bulunduran kurum ve kuruluşların, siyasette etkin bir şekilde yeterince kullanılmasının önemi ortaya çıkmaktadır (Tatar, 1997). Talaslı'ya göre de "Demokrasinin özü olan siyasal katılım, başta seçimlerde oy kullanma olmak üzere, yönetim işlerinde görev almak, karar verme süreçlerinde etkili olma, kampanyalarda çalışmak, siyasal tartışmalar yapmak, siyaset adamlarıyla ilişki kurmak gibi çok ve çeşitli davranışsal etkinlikleri kapsamaktadır" (Talaslı, 1996:15). Kızılloluk'a göre ise "Siyasal katılma, hem toplumlar arasında, hem de aynı toplumun katmanları arasında farklı boyutlarda ve biçimlerde gerçekleşmekte, farklı sosyo-kültürel değişkenler tarafından etkilenmektedir" (1994:194).

Siyasal katılım kavramına ilişkin pek çok tanım yapıldığından, ortak bir tanıma ulaşmak zordur. Örneğin, Özbudun'a göre siyasal katılım "Vatandaşların merkezi veya yöresel devlet organlarının personelini yahut kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarınca tasarlanmış, hukuki veya hukuk dışı başarılı veya başarısız eylemlere girişimleridir" (1975:2). Tokgöz'ün yaptığı tanımlamaya göre ise (1979:14) "Siyasal katılma, oy vermeyi de içerecek şekilde kampanyalarda çalışma, siyasal tartışmalara girme, siyaset adamlarıyla ilişki kurma ve benzeri şeklindeki pek çok sayıdaki davranışsal faaliyetlerdir". Yapılan bu tanım daha da genişletildiğinde; "Hükümette ve partide mevkii sahibi olma, aday olma, önemli stratejik toplantılara veya siyasi parti toplantılara katılma; siyasi partide faal üye olma, siyasal kampanyada çalışma için zaman ayırma, siyasal toplantı veya gösteriye katılma; siyasi parti veya adaya para yardımı; siyasal tartışma başlatma; oy verme ve siyasal uyarılara açık olabilmek" (Tokgöz, 1979:297) şeklinde bir açıklamaya ulaşılabilir.

Kalaycıoğlu ise, "Bir davranışın siyasal katılım olarak addedilmesi için bunun siyasal topluluk üyesi olan birey tarafından tasarlanmış olması gerekir" (aktaran Tatar, 1997:68) derken, Tatar, Kalaycıoğlu'nun yapmış olduğu bu tanımlamayı eksik bulmaktadır. Ona göre "Bu izah çerçevesinde uyarılmış (mobilize) siyasi katılım, tarif dışında bırakılmaktadır" (Tatar, 1997:68). Tatar, Kalaycıoğlu'na getirdiği eleştiri ile bağımsız katılım ve mobilize katılımı farklı kılan noktanın yalnızca keyfi olarak ortaya çıkabileceğini anlatmak istemektedir. Oysa Kalaycıoğlu siyasal katılım kavramını "Kişinin otonom olarak yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda, siyasal karar mevkilerine gelecek olanları veya bu mevkileri ellerinde bulunduranları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve faaliyetler" olarak tanımlamaktadır (aktaran Tatar, 1997:68).

Siyasal katılım kavramı üzerine bir diğer tanımlama da Baykal tarafından yapılmıştır. Baykal'ın tanımlaması da Kalaycıoğlu'ndan farklılık göstermektedir. Baykal bu kavramın öncelikle siyasal bir davranış olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu kavram Baykal'da şu şekilde tanımlanmaktadır: “Davranışların belli dürtülerle harekete geçtiğini öngören görüşlere göre politik davranış, çevrenin politik dürtüleri sonrasında davranış organizmasının olumlu ya da olumsuz tepkisinin ifadesi olmaktadır. Böylece politik ortamın kişiler üzerindeki dürtüleri onların tutum ve davranışlarına yansımaktadır” (aktaran Kovanlıkaya, 1999:45). Bu tanımlamadan da görüleceği üzere siyasal katılım kavramı yalnızca siyasal davranışları değil tutumları da içermektedir. Bundan hareketle de Tatar'ın ifadesi ile “Siyasal katılım, vatandaşların siyasal sistem karşısındaki durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını gösteren bir kavram olarak izah edilmektedir” (1997:69).

Turan da siyasal katılım kavramının tanımlanmasına bireylerin siyasete ilgilerinin, bu alandaki bilgilerinin ve tutumlarının da yansıtılması gerektiğini belirtmektedir (aktaran Tatar, 1997). “Çünkü yapılacak tanımın, kişinin siyasete ilgi derecesi, kendini siyasal bakımdan etkin hissetmesi, çevresindeki insanlara güvenmesi gibi katılma ile çok yakın ilgisi olan olguları kapsamı gerekir” (Turan, 1987:69). Ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın siyasal katılım kavramı “demokratik yönetimin hem bir ilkesi hem de demokrasiyi sürdürme aracıdır. Yine de yalnız demokratik yönetime özgü bir ilke ya da süreç olarak kabul edilemez. Niteliği ne olursa olsun her siyasal sistem dayalı olduğu toplumsal ve siyasal ilişkileri ve bu ilişkileri haklılaştıran değerleri korumak, onlara olan bağlılığı sürdürmek için şu ya da bu biçimde bir katılma mekanizmasına dayanmak zorundadır. Çeşitli siyasal model ya da sistemler arasındaki farklılaşmanın ise toplumdaki siyasal kaynakların ve değerlerin dağılımındaki eşitsizliğin ölçüsünce belirlendiği kabul edilmektedir. Başka deyişle farklılık, katılma ögesinin varlığı ya da yokluğundan değil, kaynak dağılım biçiminden kaynaklanmaktadır” (Uysal, 1984:35).

Siyasal katılım, uzun bir süreç sonunda gerek siyasal gerekse toplumsal koşullar sonucunda ulaşılan, çağdaş demokratik bir davranış olarak nitelendirilebilir. Siyasal katılım, anayasal temeli içeren bir kavramdır (Özkul, 2005). “Katılma, siyasal sistemlerin oluşma türüne ve oluşma geleneğine göre ya vardır ya yoktur. Her siyasal rejim, herhangi bir topluluk, yönetilenlerin örgütlenme sorularına verilen yanıtların toplamıdır. Bu sorular, yönetenlerin seçme biçimi, etkinliklerinin sınırı ve yurttaşlara karşı sorumlulukları gibi sorularıdır. Eğer, sistem yönetenlerin özgürlüğünü yönetilenler

adına sınırlıyorsa, demokratik yapı, yönetilenlerin özgürlüğü yönetenler için sınırlıyorsa otokratik bir sistem söz konusudur” (Özkul, 2005:91). Bu çerçevede, bir ülkede, kadınların siyasette yeterince temsil edilememe sorunu varsa, o ülkede tam anlamıyla demokratik bir yönetim şeklinin bulunmadığı söylenebilir.

Siyasal katılım kavramı, bireyin içinde bulunmuş olduğu sosyo-ekonomik koşulların ve kişiliğinin etkisi altında ortaya çıkan bir davranış olarak tanımlanabilir; ancak Baykal’a göre bu tanımlamaya siyasal etmenlerin de eklenmesi gerekmektedir (1970). Bu da, siyasal yaşamda aktif bir şekilde görünür kılınmaları için vatandaşların siyasal sosyalleşmelerini gerekli kılacaktır.

Kadınların siyaset alanında daha çok görünebilir olmaları; toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının yanı sıra büyük ölçüde de devletin siyasal rejimiyle ilgili bir konudur. Kadınların siyasal alanda aktif katılımcı olmasını engelleyen toplumsal ve bireysel pek çok engel olmakla beraber bunların ortadan kaldırılmasının, parlamentonun yapacağı yeni yasal düzenlemelere ve yönetimin uygulamasına bağlı olduğu düşünülürse, yaşanmakta olan sorunların, devletin hukuksal yapısının demokratikleşme düzeyi ile hukuk devleti ilkesine yeterince uyulmadığından kaynaklandığı söylenebilir. Bugün devletlerin büyük bir kısmının siyasal rejimi cumhuriyet ve yine bunların çoğunluğunun uygulaması da liberal demokrasidir. Ancak, halkın, halk için kendisini yönetmesi olan demokrasinin ana kuralını günümüz toplumları için pratiğe dökmek mümkün olmadığından, var olan düzenleme içinde her bireyin kendisine tanınan siyasal hakları aktif katılımcı olarak kullanması ve siyaset alanındaki araçlardan mümkün olan en iyi şekilde yararlanması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki; 20. yüzyılın başlarına kadar dünyanın hiçbir ülkesinde kadınlar, pek çok ülkesinde yoksullar ve bazı etnik gruplar, seçilme hakkı bir tarafa, seçme hakları olmadığından oy kullanamadıkları gibi, halen pek çok ülkede henüz vatandaşlık hakkını kazanamadığı için, yıllardır o ülkede işçi, sığınmacı, öğrenci ve geçici göçmen statüsündeki milyonlarca insan seçme ve seçilme hakkından yoksun bulunmaktadır.

Siyasal katılım olgusunun bütün yönleriyle ortaya konulabilmesi için üç alanın, yani siyasal alanın yapısının, fırsat eşitliğinin ve bireyin katılım isteğinin incelenmesi gerekmektedir. Bu bölümde bu 3 alan genel olarak açıklandıktan sonra her alan Türkiye örneğinde ayrı ayrı incelenecektir.

1.2.1. Siyasal Alanın Yapısı:

Dünyada her bağımsız ülkenin bir devleti ve her devletin, türü başka devletlerden farklı da olsa, ülkesindeki yönetimin usul ve esaslarını belirleyen siyasal bir rejimi vardır. Yine bütün ülkelerde, sonuçta birer tüzel kişilik olan devletler adına yönetim yetkilerinin kullanılması için yöneticilerin belirlenmesi ve gerekli durumda değiştirilmesi, yöneticiler tarafından kullanılan yetkilerin rejime uygun olarak sınırlandırılması ve kullanılmasının denetlenmesi mümkünse bunun kimler tarafından nasıl gerçekleştirileceği soru(n)larının karşılığı ve çözümü o ülkenin siyasal alanında gerçekleşmektedir. Demokratik toplumlarda ‘Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir’. Milleti oluşturan tüm bireylerin toplam egemenliklerini, özgür kararları sonucu oluşan tercihleri doğrultusunda ve doğrudan kullanmaları uygulamada mümkün olmadığından, seçilecek temsilcilere devretmesi esastır. Bu devir, siyasal partiler aracılığıyla seçimler sonucunda parlamentoda oluşan siyasal iktidara, önceden belirlenmiş bir süre için ve egemenliği millet/toplum adına kullanmak amacıyla gerçekleştirilir.

Siyasal katılım olgusu, sadece bireyin egemenliğinin yöneticiye devri ile sınırlı bir süreç olmayıp, bunun yanında, yöneticinin yetkilerinin sınırlandırılması ve çalışmalarının denetlenmesi, gerektiğinde uyarılması, görevine son verilmesi ve bütün bu işlem/işlevlerin toplumun ‘meşruiyet’ ölçüsü olarak kabul edilebilecek hukuk kurallarına uygun olarak, güvenlik ve huzur içinde gerçekleştirilmesini de içerir.

Siyasal katılımın demokratik toplumdaki bireylerin tercihlerine uygun olarak gerçekleşebilmesi için siyasal alanda öncelikle katılım araçlarının bulunması gerekmektedir. Bu araçlar yönetim sisteminin; başkanlık, yarı başkanlık veya kabine/hükümet olması durumunda bazı değişiklikler gösterse de, parlamenter demokrasinin olmazsa olmazları kabul edilen, anayasa, siyasi partiler, parlamento ve sivil toplum örgütleridir. Bu nedenle bu araçları kısaca açıklamak faydalı olacaktır.

En genel ifadesiyle anayasa, devletin toplumuyla arasındaki sözleşmedir. Erdoğan’a göre ise “devlet iktidarının birey özgürlükleri lehine sınırlandırılması çabası” (2001:7) olarak değerlendirilmektedir. Devletin kuruluş ve kurulum sistemi ile temel kurumlarının nasıl işleyeceğini, gerek yönetimin gerekse yönetilenlerin hak ve sorumluluklarını belirleyen ana hukuk belgesidir. Sivil inisiyatiflerin güçlü olduğu ve demokrasinin değişmez yaşam tarzı olarak kabul gördüğü toplumlarda, doğal hukukla uyumlu ve değiştirilmesi sıradan kanunlarla aynı prosedüre bağlı kısa metinlerden oluşmuş olan anayasalar, demokrasiye yeni adım atmış, ya da henüz demokrasiyi

içselleştirememiş toplumlarda uzun ve pek çok detayı içinde barındıran ve değiştirilmesi çok zor bir yapıya sahiptir.

Siyasal yaşama katılım araçlarından biri de siyasi partilerdir. Demokratik ülkelerde siyasi partiler bireylerin aktif siyaset yapacakları alanların ve temsil için kullanacakları araçların en önemlisidir. Siyasi partiler, hükümet yönetimini veya başka bir deyimle, ‘siyasi iktidarı’ ellerine almak ve devletin iç ve dış işlerini kendi ilkeleri ve düşüncelerine göre yönetmek amacıyla kurulmuş olan siyasal içerikli kuruluşlardır. Siyasi partilerin varlığı, ancak halkın egemen olduğu ve iktidarın seçimle el değiştirdiği toplumlarda mümkündür.

Çok partili siyasi yaşamın bulunduğu toplumlarda farklı düşünceler daha çok temsil edilebilir. Bu sistem, içerisinde farklı görüşlere sahip birçok partiyi barındırdığı için halkın egemenliğinin meclise daha fazla yansımını sağlar. Bu yönüyle olumlu bir rol üstlenirken diğer yönüyle, özellikle yeterince demokratikleşmemiş toplumlarda hükümetin kurulmasında ve istikrarın sağlanmasında sorunlara yol açabilir. Parlamenter sistemin esas olarak siyasi partilere dayandığı gerçeği, siyaset bilimciler tarafından zaman zaman tekrarlanan ‘her sistemde iktidar olmasına karşın siyasi partiler ancak demokrasilerde bulunur’ ifadesinde anlam bulmaktadır.

Bir diğer siyasal katılım aracı olan parlamento, toplumun siyasi partiler aracılığıyla seçtiği temsilcilerinin oluşturduğu demokratik bir kurumdur. Temsilciler, toplumdaki tüm yetişkin bireylerin hiçbir ayırım ve engelle karşılaşmaksızın, serbestçe kullandıkları eşit ve gizli oy ile seçtikleri partilerin veya bağımsız adayların yarışmaları sonucunda oluşur.

Hatipoğlu’na göre “parlamento, toplumun nabzını yansıtma yeteneği görece gelişmiş bir kurumdur denilebilir. Bu özelliği onun, toplumsal kesimlerin siyasetle ilgilenme düzeyini, siyasal hassasiyet ve referanslarını dışa vurmasında somutlaştır. Böylece parlamento ve parlamenterler üzerine yapılacak bir inceleme bizi toplumsal yapı konusunda çıkarımlar yapmaya yöneltilebilir” (2004:402). Parlamentodaki çoğunluğun, seçmen çoğunluğunun iradesini yansıtması, yürütmenin de parlamentodaki çoğunluk içinden çıkması seçmen-parlamento-yürütme üçlüsü arasında bir uyumu zorunlu kılar. Bu zorunluluk temsil sürecinin tamamlanmasıyla, toplumun ortak iradesi olarak kabul edilmesi gereken bir iradeyi oluşturulur.

Siyasal yaşama katılım araçlarının en önemlilerinden biri de sivil toplum örgütleridir. Ortak düşünce ve amaçları olan bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları, seslerini ve isteklerini topluma ve yönetime daha fazla duyurabilmenin en sağlıklı

yollarından biri olan sivil toplum örgütleri, demokrasi ile değer kazanırken, demokrasilerde sık ortaya çıkan ve demokrasinin kalitesini etkileyen, bazı durumlarda yönetimin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açan katılım sorunlarının çözümüne katkı sağlayan kuruluşlardır. Duman'a göre de sivil toplum "devletin doğrudan denetimi altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da görece bağımsız olarak, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum ve etkinlikler alanını" ifade etmektedir (2006:357). Demokratik toplumlarda sendikalar, odalar ve dernekler olarak farklı alanlarda farklı amaçlarla kurulan ve sayıları her gün artan bu örgütler, toplantılarıyla, yayınlarıyla, zaman zaman yaptıkları gösteri ve yürüyüşleriyle, yönetimin günlük siyasetini etkilemeye ve amaçlarına ulaşmak için kamuoyu yaratmaya çalışırlar. İş adamlarının kurdukları oda, dernek ve vakıflardan devletin sosyal politikasını, işçilerin veya memurların yaşam kalitelerini arttırmaya yönelik hukuksal düzenleme ve uygulamalara yöneltmeye çalışan sendikalara, yine yoksul ve kimsesizlere yardım amacıyla kurulan sosyal içerikli derneklerden çeşitli hobileri olan bireylerin kurdukları özel amaçlı derneklere kadar uzanan geniş bir sivil toplum yelpazesi bulunmaktadır.

Sivil toplum örgütleri, demokratik yönetim biçimlerinde kamuoyunun oluşturduğu ya da oluşturulduğu sivil kuruluşlar olarak demokrasinin vazgeçilmez aktörleridir. Tüm toplumu veya kendi örgüt üyelerini ilgilendiren çeşitli konularda çözüm önerileri üretmek ve bunu toplumla paylaşarak, onun kabulünü sağlamak amacıyla çalışmalar yapan bu kuruluşlar, seslerini duyurmak için gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarından yararlanırlar. Özellikle yerel medya kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliği sivil toplumun sesinin topluma duyurulmasında özel bir önem taşımaktadır.

Yine güçlü ve yaygın örgütlenmeler gerçekleştiren sivil toplum örgütlerinin katılımcı demokrasinin aktörlerinden biri olarak, gerek ulusal gerekse uluslararası sorunların çözümünde de çok önemli roller üstlenebileceğine ve başarılı sonuçlar alabileceğine ilişkin olarak Keyman "(...) siyasi partiler toplumu yeterince verimli yönetemiyorlar, o yüzden sivil toplum örgütlerine ihtiyaç var. Sivil toplum bu anlamda, siyasi partilerin ana aktör olduğu, yani bizim dört yılda bir oy verip sonra eve döndüğümüz temsili demokrasiden, alttan katılımın olduğu katılımcı demokrasiye geçişi simgeliyor. Yani katılımcı demokrasinin ana aktörleri sadece siyasi partiler değil, aynı zamanda sivil toplum örgütleri" (2005:12-13) olduğu tespitinde bulunmuştur.

Sivil toplum örgütlenmeleri, yönetimi sorgulayan, denetleyen ve aynı zamanda hizmet sunan ve etkinlikte bulunduğu çevrenin sorunlarının çözümüne katkıda bulunacak nitelikteki projelere destek vermesi beklenen örgütlenmelerdir. Gönüllü, yetişkin ve sivil katılımlarla oluşan bu örgütlenmelerin yerel ve ulusal siyasetin biçimlenmesinde etkili oldukları kabul edilmektedir. Ancak demokratik yaşamın ve katılımcı toplum modelinin göstergelerinden biri olan sivil toplum örgütlerinin toplumsal yaşamda yeterince etkili olduğunu söylemek güçtür.

1.2.2. Siyasal Katılım Sürecinde Türkiye Örneği:

1.2.2.1. Anayasa:

Türkiye, yüzyıllarca mutlakiyetle yönetilen, son 40 yılı içinde de sınırlı bir siyasal katılımın bulunduğu 1876 ve 1908 yıllarında ilan edilen iki meşrutiyet dönemi içinde az çok siyaset deneyimi olan Osmanlı Devleti'nin kültürel birikimi üzerinde, 1923 yılında, cumhuriyet olarak kurulmuş bir devlettir. 1924 Anayasasıyla kuvvetler birliği ilkesi ve tek meclis ve meclise karşı sorumlu kabine esasına dayalı parlamenter sistem kabul edilmiştir. 27 Mayıs Darbesinden sonra yapılan 1961 Anayasası ile kuvvetler ayrılığı sistemi kabul edilerek egemenlik, yargı, yasama ve yürütme arasında bölüştürülmüştür. Parlamenta; meclis ve senato olarak, ikili bir yapı kazandırılmıştır. 1961 Anayasası siyasi alanı olabildiğince geniş tutmuş ve bir yandan bireyin temel hak ve özgürlüklerine, diğer taraftan bu alanın vazgeçilmez argümanları olan siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşlarına gereken önemi vermiştir. Baskıcı siyasal yönetimlerin engellenmesi amacıyla; anayasaya paralel olarak yapılan yeni yasal düzenlemelerle, siyasi partiler ve sivil toplum örgütlenmelerinin siyaset alanında daha çok görünür olmaları, daha aktif bir siyasal yaşam oluşturmaları ve çok sesliliğin ortaya çıkması sağlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan bu düzenlemeler amaçlanan sonucu vermemiş, parlamentonun iki kanadı biri diğerinden farklı siyasal yapı taşıdığı gibi, parlamento içindeki çok sayıdaki partinin uzlaşmaz tutumu, o gün için yapılması gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilememesine neden olmuştur. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra yürürlüğe konulan 1982 Anayasasıyla, senato kaldırılarak parlamento tek meclis haline dönüştürülmüş, kuvvetler ayrılığı korunmakla birlikte, güçlü siyasal iktidarlar oluşturmak amacıyla, ilgili yasalarda gerekli görülen değişiklikler yapılırken, siyasal alan oldukça daraltılmıştır.

Siyasal katılımın araçları olan siyasi partilerin temsil alanlarının daraltılması, rejim karşıtlığı gibi subjektif suçlamalarla haklarında kapatma davaları açılması ve özellikle sendikalar ve derneklerin partilerle ve siyasetle organik bağlarının kesilerek bu alanın dışına itilmeleri sonucu siyasal yaşam apolitize edilmiştir. Bu duruma gösterilen tepkiler ve toplumun farklı kesimlerinden gelen eleştiriler doğrultusunda 1982 Anayasası çeşitli tarihlerde değişikliğe uğramışsa da, bireyin temel hak ve özgürlükleri kapsamında temel bir gelişme olmamıştır.

1.2.2.2. Siyasi Partiler:

Partilerin Türk siyasi hayatına girmesi Tanzimat ve Islahat Fermanlarının oluşturduğu uygun ortamda askeri ve sivil bürokratin ‘padişah II. Abdülhamit’le iktidarı paylaşma’ amacıyla, onu anayasaya dayanan meşruti bir monarşiye zorlama mücadeleleri sonunda gerçekleşmiştir. Bu dönemde kurulan pek çok fırka ve siyasal amaçlı cemiyetlerin (derneklerin) içinde Osmanlı siyaset tarihinde özel bir yeri ve önemli derecede etkileri olanı, ‘İttihat ve Terakki Fırkası’dır. Bu fırka 21 Mayıs 1889 tarihinde İttihad-ı Osmani Cemiyeti adıyla II. Abdülhamit yönetimine karşı Meclis-i Mebusan2ın yeniden açılmasını sağlamak amacıyla gizli bir dernek olarak İstanbul’da kurulmuş, özellikle Fransa’daki Jön Türklerle bağlantı kurarak bir çok ülkede şubeler açmıştır.

Güldiken ve Kaya’ya göre de “Türkiye’de siyasal katılım olgusunun art alanında Osmanlı’daki siyasal olgu yer almaktadır. Osmanlı’da siyasal katılım olgusu 19. yüzyıl başlarından itibaren uygulanan Batılılaşma politikaları sonucu şekillenmiştir. 1839 tarihli Tanzimat Fermanı’ndan sonra 1876’da I. Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan ve 1908 tarihli II. Meşrutiyet’le ivme kazanan ve padişahın yetkilerini kısıtlayan hareketlere paralel olarak sosyal ve siyasal alanda parlamento, siyasi partiler ve bazı dernekler gibi bir takım örgütlenmeler görülmüştür. Fakat, bu örgütlenmelere gerçekçi bir katılımı sağlayacak sosyo-ekonomik yapı henüz bulunmadığı gibi, devletin monarşik ve merkeziyetçi özelliği de böyle bir olgunun gerçekleşmesini engellemiştir” (2004:109).

Kotil ise, Türkiye’deki siyasi partilerin ilk ortaya çıkış tarihi olarak Yeni Osmanlı’ların ve daha sonra Jön Türkler’in ülkede anayasal bir meşruti monarşi yönetiminin kurulması talepleri çerçevesinde oluşturdukları hareketlerin ortaya çıktığı I. Meşrutiyet’i esas alarak, bu tarihten 1980’e kadar geçen süre içindeki siyasal hayatın gelişmesini ve buna paralel olarak partilerin durumunu on ayrı evrede incelemiştir

(aktaran Talaslı, 1996). Kotil'in bu ayrımını esas alan Talaslı'nın Osmanlı'daki siyasal hareketlerin başlangıcından, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve yeni Türkiye devletinin cumhuriyet olarak kurulmasına kadar geçen dönem için yaptığı açıklamalardan; II. Abdülhamit rejimi karşıtı Jön Türkler tarafından, padişahı anayasaya uymaya zorlamak amacıyla güden bir dernek olarak kurulan İttihat ve Terakki'nin, II. Meşrutiyet'e kadar da dernek statüsünde kaldığı; ancak, bu tarihten itibaren ülkeyi yöneten bir egemen parti özelliğine kavuştuğu, I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar baskıcı tek parti yönetimini devam ettirdiği, anılan dönemde bu parti dışında çok sayıda muhalif parti kurulduğu; ancak hiç birinin siyasal alanda önemli sonuçlar doğuracak izler bırakmadığı anlaşılmaktadır (1996).

Türkiye'de uluslar arası standartta parti olarak kabul edilebilecek ilk siyasal örgütlerin, Kurtuluş Savaşı sırasında bağımsızlık ve sonrasında uluslaşma olarak ortaya çıkan hareketler doğrultusunda, toplumun kısmen de olsa siyasallaşması ile toplumda yankı ve taraftar bulabilen Cumhuriyet Halk Fırkası ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adlarıyla kurulan örgütlenmeler olduğu kabul edilebilir.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1945 yılına kadar devam eden dönemde, henüz demokratik bir ortam yeterince oluşmadığından, çok partili yaşama geçme denemeleri çeşitli nedenlerle başarılı olamamış ve bu partiler kapatılmıştır. 1945-1960 yılları arasında demokratik sürecin en etkin partisi olarak görülen Demokrat Parti de, 1960'ta baskıcı bir yapıya dönüştüğü gerekçesiyle yönetimden uzaklaştırılmış ve parti kapatılmıştır.

1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle yeniden başlayan çok partili siyasal yaşamda toplumun aşırı siyasallaşması ve irili ufaklı birçok partinin parlamentoya girmesi ve uzlaşmaz tutumlar takınmaları nedeniyle güçlü iktidarların kurulamaması sonucu günden güne daha çok bozulan ekonomi ve güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde genelde koalisyonlar olarak kurulan hükümetlerin kısa süreler içinde yıkılması, bir türlü sağlanamayan istikrar, başa çıkılamayan enflasyon ve günden güne bozulan iç güvenlik, 12 Eylül müdahalesine zemin hazırlamıştır. Bu gerekçeyle yapılan 12 Eylül 1980 darbesiyle, bütün partiler kapatılmış, siyasi yaşam yeniden tatil edilmiştir. 1982 Anayasasının yürürlüğe konmasıyla siyasi yaşamın başlamasından sonra yeniden kurulan birçok parti, bu anayasayla eskisine göre daralan bir siyasal alanda yer almak zorunda kalmışlardır.

Eroğul'a göre: "Bir ülkede, siyasal düşünce yelpazesi ne kadar daraltılırsa, siyasal katılma olanaklarının da o ölçüde daraltılmış olacağı açıktır" (1991:91). Erdoğan

ise konuya eleştirel bir açıdan bakmakta ve dar alandaki bu siyasetin; ‘devletin, rejimini korumak güdüsünden kaynaklandığını, bu amacını gerçekleştirmek için devletin partiler yelpazesini dar tutması yanında, onlara rejime bağlılıklarının karşılığı ve devamı olarak merkezde biriken ranttan pay verdiğini ve bu durumda da partilerin toplumun çeşitli kesimlerinin siyasal alanda temsili olması gereken asıl fonksiyonlarını yitirdiklerini’ ifade ederken, “Bu şartlar altında, Türkiye’deki ‘meşru’ siyasi partilerin halkın yönetimi amacına hizmet etmek yerine zamanla devletin ‘yanaşması’ haline gelmeleri, hatta devletin toplumu kontrol araçları olarak işlev görmeleri anlaşılabilirlik kazanmaktadır” (2006:3) şeklinde bir belirlemede bulunmaktadır.

TÜSİAD (Türk İş Adamları Derneği) tarafından 2000 yılında yapılan “Seçim Sistemi ve Siyasal Partiler” araştırmasını, seçmenlerin açısından değerlendiren Müderrisoğlu, bu araştırmanın verilerine dayanarak, seçmenlerin %86’sının partilerin halkı temsil etmediğini düşündüklerini, dörtte birinin ise yalnızca yasal zorunluluk olduğu için sandıkların başına gittiklerini, seçmen kitlelerinin, her zaman denilebilecek sıklıkta gerçekleştirdiği tek siyasal katılımın sadece seçimlerde oy kullanmak olduğu sonucuna ulaşıldığını söylemektedir (2001).

1.2.3. Fırsat Eşitliği:

Siyasal katılımın gerçekleştirilmesi veya başka bir deyişle siyasal hakların kullanılması, siyasal alanda yukarıda açıklanan araçların var olmasının yanında, toplumdaki bireylerin eşitliği ve her bireyin özgürlüğü gibi iki özelliğin de bulunmasını gerektirir. Eşitlik, topluma ve diğer bireyleri doğrudan ilgilendiren ortak (kamusal) alana ait bir olgudur. Toplumdaki bir hakkın veya bir görevin/sorumluluğun paylaşılması/paylaştırılması sırasında gerçekleşir ve toplum otoritesi tarafından konulan kurallara göre şekillenir. Fırsat eşitliği kavramının çağrıştırdığı ilk şey, hakların paylaşılması konusunda konulan kuralların ilgi duyan ve istenilen özellikleri taşıyan her bireyi, hiçbir ayırım yapmadan kapsamına almasıdır.

Türkiye’de siyasal haklar, son olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 21. Maddesi ile belirlenen esasları da kapsayacak şekilde, 1982 tarihli T.C. Anayasası’nın Dördüncü Bölümünde, Siyasal Haklar ve Ödevler alt başlığı altında; I. Türk Vatandaşlığı (Madde: 66), II. Seçme, Seçilme ve Siyasal Faaliyette Bulunma Hakları (Madde: 67), III. Siyasal Partilerle İlgili Hükümler: A. Parti Kurma, Partilere Girme ve Partilerden Ayrılma (Madde: 68), B. Siyasal Partilerin Uycakları Esaslar (Madde: 69), IV. Kamu

Hizmetlerine Girme Hakkı (Madde: 70) ve V. Dilekçe Hakkı (Madde: 74) olarak beş kategoride düzenlenmiştir.

Kadınların, demokratik siyasi yaşamda daha çok yer almaları ile demokrasinin yaşatılmasına doğrudan katkıda bulunabilmeleri için, bugüne kadar kadın aleyhinde uygulanan çeşitli ayrımcılıkların kaldırılarak, fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu ise, siyasi partiler bazında kadınlar lehine cinsiyet kotaları konularak parlamentolarda ve yerel yönetimlerde daha gerçekçi oranlarda temsilleriyle mümkün olabilecektir. Cinsiyet kotasının, kadının siyasi alanda daha eşitçi temsili konusunun yaşamsal öneminin toplumda benimsenmesine kadar devam ettirilmesi ve bu amaç gerçekleştirildiğinde kaldırılacağına da baştan belirtilmesi uygun olacaktır. Bu konuda çaba harcanarak demokratik sisteme uygun yeni mekanizmaların oluşturması ve uygulamaya geçirilmesi, daha demokratik ve eşitlikçi katılımın gerçekleşmesine ve aynı zamanda daha sağlıklı bir demokratik yaşamın oluşmasına yardımcı olacaktır.

Günümüzde çağdaş demokratik sistemlerin yerleştiği birçok ülkede sistemin eksiksiz işleminde önemli bir faktör, fırsat eşitliğinin oldukça yüksek bir düzeyde gerçekleştirilmesi ve katılımın her kesimi kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmasıdır. Dünya genelinde, seçme ve seçilme haklarının demokratik yönetimin belirlenmesi ve denetlenmesinde vazgeçilmez ağırlıklı bir rolü bulunduğu kabul görmeye beraber, özellikle kadınların seçimlere katılma ve seçilmek için aday olma oranlarında erkeklere kıyasla büyük farklar göze çarpmaktadır. Bu sorunun çözümlenebilmesi için öncelikle, kadınların seçme ve seçilme haklarının genişletilerek, her toplum için farklılık gösterebilecek engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

1.2.3.1. Fırsat Eşitliğinin Önündeki Engeller:

Siyasi hakların kullanılmasında fırsat eşitliğinin gerçekleştirilebilmesi öncelikle, devletin var olan hukuksal yapısının hukuk devletiyle ne kadar özdeş olduğuna bağlıdır. Hukuk devletinin tüm kurum ve kuruluşlarıyla yer almadığı toplumlarda, dar anlamda bir siyasal katılımdan söz etmek mümkün görünse bile, bütün bireyler için fırsat eşitliğinin olmadığı açıktır. Burada sorun; kişinin, dahası toplumun değil, doğrudan devletin siyasal sisteminin yani rejiminin sorunudur. Bu aşama sorunsuz olarak gerçekleşikten ve katılım fırsatı hukuksal yapı içinde eşit olarak tüm bireylere tanıdıktan sonra, sıra katılımın önündeki toplumsal ve kişisel engellerin kaldırılmasına gelecektir.

1.2.3.2. Uygulamada Fırsat Eşitliği:

Uygulamada siyasal katılım dar anlamda düşünülüp seçimlerde oy kullanma eylemine indirildiğinde, demokrasi performansı Türkiye’den çok iyi düzeyde olan ülkelerden çok daha yüksek oranda katılımın gözlemlendiği, bu yönü itibariyle kadınların siyasal katılımında da önemli bir sorun bulunmadığı, seçilme hakkının kullanılması sırasında ise; toplumsal ve kişisel engeller olarak belirlenen nedenlerin tamamının (siyaseti profesyonel meslek edinenler dışındaki sıradan bireyler için bazı bireysel ve bölgesel değişiklikler göstermekle beraber) genelde var olduğu bilinmektedir.

Bu engellerin kaldırılması ile özellikle daha eşitlikçi bir temsil oluşması bakımından, genel nüfus içinde %51 oranına sahip kadınların bu oranla örtüşmesi mümkün olmayan, kabul edilemez azlıkta temsil edildikleri dikkate alınarak; Avrupa ülkelerinde yaygın olan ‘Cinsiyet Kotası’ sisteminin, partiler kanununda yapılacak düzenleme ile partiler için zorunlu kılınarak, kadınlara pozitif ayrımcılık uygulamasıyla bir ölçüde olsa da çözülebileceği, ilgili bütün taraflarca bilindiği halde bugüne kadar olumlu bir sonuç doğuracak hiç bir çalışmanın yapılmadığı söylenebilir. Bu koşullar altında parti içinde çalışmaya istekli olan kadınların, erkekler kadar parti üst yönetimlerine yükselemedikleri söylenebilir. Kadınların aktif olarak siyasi partilerin karar verici organlarında değil de parti politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında hiç bir ağırlığı bulunmayan kadın kolları gibi alt birimlerinde (yan kuruluşlarında) çalışmaları bunun bir göstergesidir.

Siyasi partilerde çalışma şeklinde ortaya çıkan aktif katılımın, özellikle seçim propagandaları sırasında yapılması gereken kulisler, açık hava toplantıları, reklâm kampanyaları, afişler, bildiriler ve el ilanları hazırlatıp dağıtma; yerel ve ulusal medya ile ilişki kurma, parti kuruluşlarını ve seçmenleri ziyaret etme ve ağırlama yanında partiye ödenecek adaylık ödentisi gibi basit bir hesaplamayla binlerce liraya ulaşacak giderleri karşılama olarak düşünüldüğü açıktır. Fakat bu süreç oldukça masraflı bir süreçtir ve partilerde çalışanların tek tek ödeyemeyeceği giderler söz konusudur. Bu durumda giderleri karşılayacak finansör kuruluşlar veya kişiler bulunmaktadır. Bu ise bu büyük maddi yardımı yapan kuruluş veya kişilerle partiler arasında bir bağımlılık ilişkisi oluşturmaktadır. Siyasal etik açısından bu durum bir “kirlenme” olarak algılanabilmektedir. Bu sorunların, bugüne kadar genelde tüm bireyler, özelde de kadınlar için, fırsat eşitliğinin uygulamada gerçekleşmesini büyük ölçüde engellediği gözlemlenmektedir. Bu engellemeler nedeniyle özellikle partilerde aktif olarak

çalışmaya istekli olan kadın ya da erkek tüm katılımcı bireylerin yönetimlerde üst kademelere ulaşmalarının çok kolay olmadığı, bu sorunlara kısa dönem içinde de bir çözüm getirilemeyeceği görülmekte ve düşünülmektedir.

1.2.3.3. Fırsat Eşitliğinin Sağlanabilmesi Konusunda Öneriler:

Bugün Türkiye’de siyasal alanın sıradan bireyler için dar bir görünüm sergilemesi, hukuksal yönden çok, siyaseti kendilerine bir yaşam tarzı olarak seçmiş olan siyasi elitin, ‘siyasetin tek kapısı vardır; o da giriş kapısıdır’ şeklindeki dar bakış açısından kaynaklanmaktadır. Oysa sıradan bireyler ve parti elitleri arasında gerçek bir fırsat eşitliğinin sağlanması için parti içi demokrasi kanallarının çalıştırılması gerekir.

Uras, ‘Siyasi Yenilenme Perspektifi’ başlıklı makalesinde; siyasi liderlik konusunda; “Halkı yönetmeye dayanan egemen siyaset anlayışı karşısında kişilerin kendi kendine yönetmesi esasına dayanan alternatif bir siyaset yaklaşımı ve fikri rönesansa ihtiyaç bulunuyor” (2007:1) açıklamasında bulunmuştur. Ayrıca Uras yine, “Siyaset/devlet/birey ilişkilerinin yeniden tanımlandığı bir doğrudan demokrasi anlayışının imkânları mevcut olabilir. Siyaset toplumdaki potansiyel enerjiyi kinetik enerjiye dönüştürüyorsa anlamlıdır. Bu yüzden insanların ihtiyaçlarına uygun teori anlayışı yerine, insanları teorilere uydurmamak gerekir. O yüzden öncelikle lidere secde kültürüne karşı koyulmalıdır. Liderliğin paylaşılarak kolektif liderliğe varılması gereği ortadadır” (2007:4) şeklinde bir öneride bulunmaktadır.

Kadınların, siyaset alanında, özellikle de partilerde, parlamentoda, merkez ve yerel yönetimlerde eşit bir şekilde temsil edilebilmeleri için bugünkü olumsuz durum dikkate alındığında; ‘Cinsiyet Kotası’ sisteminin, partiler kanununda yapılacak düzenleme ile partiler için zorunlu kılınarak, kadınlara pozitif ayrımcılık uygulamasına partilerden başlanması mümkün gözükmektedir.

Kadınların ataerkil toplumlardaki geleneksel görevlerinin en azından bir kısmının; kreş ve anaokulu gibi yan kuruluşlar yanında ev temizlik ve bakım kuruluşları yaygınlaştırılarak ve ucuzlaştırılarak, gerektiğinde devlet katkısı sağlanmasıyla, bu kuruluşlara bırakılması ile siyasete zaman ayırmasının mümkün hale getirilmesi, kadın katılımcının ‘ya evin, ya siyaset’ yol ayrımına taşınmaması gerekmektedir.

Siyasi katılım olgusunun istenilen niteliklerde ve yine istenilen düzeyde gerçekleştirilmesinin; başta iktidarı ve muhalefetiyle siyasi partiler olmak üzere, çeşitli legal baskı gruplarının yanında, toplumu oluşturan bireylerin tek tek, ‘eşit fırsatların hak ve sorumlulukları’na sahip çıkabilecekleri demokratik ortamın kurulmasına ve sağlıklı

olarak yürüyeceğinden ya da yürüdüğünden kimsenin kuşku duymayacağı bir olgunluğa ulaşmasına bağlı olduğu söylenebilir.

Demokrasi kavramı durağan, değişmez bir olgu olmadığından, zaman içinde kendini sürekli olarak yenilemekte ve gelişme göstermektedir. İnsan aklının, çağlar boyu evrim geçiren demokratik değerleri dikkate alındığında, bugün için, demokrasiden daha uygun başka bir sistem olamayacağı düşünülmektedir. Demokrasilerin başarısı, toplumlardaki farklı görüşlerin ortak noktalarda ve toplum yararına uzlaşabilmeleri ile sorunlara herkesin kabul edebileceği çözümlerin üretilmesine bağlıdır. Bu noktada öncelikli konu, yönetimdeki temsilcilerin, kendilerini seçen kesimin değil tüm toplumun temsilcileri olduğu bilinciyle hareket etmesidir.

1.2.3.3.1. Cinsiyet (veya Kadın) Kotaları:

Kadınların siyaset alanında daha eşitçi bir oranda temsil edilebilmelerinin sağlanmasında önemli bir araç olan cinsiyet kotası, günümüzde gittikçe yaygınlık kazanmakta ve daha demokratik bir siyaset ortamının oluşmasına olumlu bir katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle de bu konuya kısa bir açıklama getirmek faydalı olacaktır.

Cinsiyet kotası, parti organlarının seçiminde, kadın ve erkek oranının belirlenmesidir. Kota sistemlerinin gerisinde yatan temel düşünce kadınların siyaset alanındaki eksik temsillerinin giderilerek, siyasal yaşam içinde daha yüksek oranda temsil edilmelerinin sağlanmasıdır. Kota sistemleri, kadınların en azından %30 veya %40 düzeyindeki 'kritik azınlığa' ulaşmalarını amaçlamaktadır. Dolayısıyla aday listelerinde, parlamentoda, komite veya komisyonlarda kadın üyelerin oranı kotada hedeflenen oranda olmalıdır. Kota sistemi katılımın yükünü birey olarak kadının üzerine değil, bu katılım sürecini kontrol edenlerin üzerine yükler. Kotalar geçici bir önlem olarak uygulanabilir. Kısacası, kadınların politikaya girişlerinin önündeki engeller ortadan kaldırılıncaya kadar uygulanabilir (Mendez-Montalvo ve Ballington, 2002).

Kota, kadınların siyasal alanda görünürlüklerini ve karar alma mekanizmalarında yeterince yer alabilmelerini sağlamak bakımından, seçilme şanslarını artırmak için kullanılan bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Kotalar için; kotaların demokratik olmadığı, fırsat eşitliği prensibine aykırı olduğu, seçmenin seçim tercihlerini daraltacağı, kadınların cinsiyetlerinden ötürü seçildikleri için daha kalifiye adayların bir kenara itildikleri izlenimini uyandıracığı ve kotaları kullanmanın partilerin içinde önemli çelişkiler yaratacağı şeklinde olumsuz görüşler ileri sürülürken, kotaların, temsil ile ilgili bir konu olan seçim sırasında kadınların eşit temsil haklarını kullanmalarını ve

temsilin kadın ve erkekler arasında daha adil olarak gerçekleşmesini sağlayan bir araç olduğu, siyasal yaşama kadınların deneyimlerinin de katılmasının da gerekli olacağı, yine komite veya meclisteki çalışmalar sırasında kadınların siyasal gerginlikleri en aza indireceği gibi olumlu görüşler de dile getirilmektedir (Mendez-Montalvo ve Ballington, 2002).

Tablo1: Bazı Ülkelerdeki Kadın Parlamenter, Bakan ve Üst Bürokrat Oranları

Ülkeler	Kadın Parlamenter		Kadın Bakan %	Kadın Üst Bürokrat %
	%	Seçim Tarihi	1996 Yılı	1996 Yılı
Ruanda	25,7	1994	8,3	12,5
İtalya	11,1	1996	3,6	8,2
Bulgaristan	10,8	1997	4,8	16,2
Fransa	10,9	1997	14,7	9,7
Küba	27,6	1998	2,7	11,9
Belçika	23,3	1998	11,1	4,6
İsveç	42,7	1998	38,1	27,3
Almanya	30,9	1998	14,7	9,7
Güney Kore	5,9	1998	3,0	0,6
Brezilya	5,7	1998	0	0,5
Suriye	10,4	1998	6,8	1,7
Türkiye	4,2	1999	2,9	5,6
Hindistan	9,0	1999	3,2	6,2
Arjantin	26,5	1999	0	5,6
Tunus	11,5	1999	2,9	10,9
Kazakistan	10,4	1999	2,6	1,7
Türkmenistan	26,0	1999	3,1	0
Mozambik	30	1999	4	14,7
Tacikistan	15,0	2000	3,7	3,9
İran	3,4	2000	0	0,5
İspanya	28,3	2000	16,7	15,1
Yunanistan	8,7	2000	0	13,2
Meksika	16,0	2000	5,8	5,9

Kaynak: IPU (Inter- Parliamentary Union) Ocak 2001 ve Worldwide Government Directory 2000

Tablodaki veriler dikkate alındığında, en yüksek kadın parlamenter oranına sahip olan ilk üç ülkenin İsveç (%42,7), Almanya (%30,9) ve Mozambik (%30) olduğu görülmektedir. Türkiye ise, bu tabloda İran'dan (%3,4) sonra, sondan ikinci ülke olarak yer almaktadır. Arjantin, Yunanistan, Brezilya ve İran gibi ülkelerin kabinelerinde hiçbir kadın bakan bulunmamaktadır. Türkiye ise %2,9 oranı ile %2,6 oranına sahip

Kazakistan'dan sonra en düşük orana sahiptir. Tabloya kadın üst bürokratların temsili yönünden bakıldığında ise, Türkiye'nin %5,6 oranıyla Brezilya, Suriye, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan, İran, Belçika ve Güney Kore gibi ülkelerden önce, Arjantin ile aynı sırada yer aldığı anlaşılmaktadır.

BM'nin 'bir toplumsal grubun 1/3 oranında temsil edilmediğinde kendi adına ve kendi sorunlarını konuşamayacağı' şeklindeki saptamasından hareketle, kadın temsiline %30 üzerindeki bir kota ile mümkün olacağını söyleyen Üşür, kritik eşik olarak kabul ettiği bu oranın altındaki kadın temsiline sorunlu olacağını belirtmektedir (econturk, 2007).

Genel olarak, kadın kotaları bir eşitlik kavramından bir başka eşitlik kavramına yer değiştirmeyi ifade etmektedir. Klasik liberal eşitlik düşüncesi 'fırsat eşitliği' veya 'rekabetçi eşitlik' anlamını taşıyordu. Son birkaç on yıl içinde güçlü feminist baskının etkisiyle, ikinci bir eşitlik kavramı ortaya çıktı ve destek buldu: 'Sonuç eşitliği' düşüncesi. Tartışma, resmi engeller ortadan kaldırılınca gerçek anlamda bir eşit fırsatın var olup olmayacağıdır. Karmaşık gizli engellere ek olarak doğrudan ayırım, kadınları siyasal etkinlikten alıkoymaktadır. Kotalar ve diğer tür önlemler böylelikle sonuç eşitliğine doğru bir araç oluşturur. Buradaki tartışma, bir amaç olarak eşitliğe, resmi olarak eşit muamele yapılarak ulaşılabileceği, ulaşılamayacağıdır. Eğer engeller var ise (ki bu tartışılıyor) sonuç eşitliğine ulaşılabilmesi için telafi edici önlemlerin ortaya konulması gerekir (Mendez-Montalvo ve Ballington, 2002).

Bazı ülkelerde cinsiyet kotalarının anayasa hükmü olarak yer aldığı veya yasalarla sağlandığı görülürken, diğer bazı ülkelerde ise siyasi partiler tarafından kadınlara, koltuk sayısı veya yüzde oranı ile kota ayırma yoluna gidilmektedir.

Bazı ülkeler anayasa veya seçim kanunları üzerinde değişiklikler yaparak, seçime katılan siyasal partilerin uyması zorunlu olan yüzde oranlı cinsiyet kotaları koymuşlardır. Bu ülkelerden Belçika %33, Fransa %50, Arjantin %30, Brezilya %20 ve Hindistan %33 oranında kadın kotası uygularken, Uganda, Tanzanya, Bangladeş ve Eritre gibi bazı ülkeler de meclislerindeki koltuklarının belirli bir sayısını kadın temsilciler için ayırma yoluna gitmişlerdir.

Tablo 2: Latin Amerika'da Kotanın Parlamentodaki Kadın Temsiline Etkisi (2005)

Ülkeler	Meclisler	Kanunla Kota Konulmasından		
		Önce %	Sonra %	Fark %
Arjantin	Yasama Meclisi	6	34	+28
	Senato	3	33	+30

Bolivya	Yasama Meclisi	11	19	+8
	Senato	6	15	+9
Brezilya	Yasama Meclisi	7	9	+2
Kostarika	Ulusal Meclis	14	35	+21
Dominik	Yasama Meclisi	12	17	+5
Ekvator	Ulusal Meclis	4	16	+12
Meksika	Yasama Meclisi	17	23	+6
	Senato	15	16	+1
Panama	Ulusal Meclis	8	17	+9
Paraguay	Yasama Meclisi	3	10	+7
	Senato	11	9	-2
Peru	Ulusal Meclis	11	18	+7
Ortalama		9	19	+10

Kaynak: IPU (Inter-Parliamentary Union), 'Women in National Parliaments: Situation as of 31 January 2005', 118.

Kadınların siyasal yaşama katılımını arttırabilmek için kota uygulamasının siyasal partilerden başlatılması ve uygulamaya partilerin her düzey karar organında yer verilmesi gerekmektedir. Siyasal partiler tüzüklerinde uygulayacakları kota oranını ve kotayı nasıl uygulayacaklarını belirlemeleri sırasında BM'in 'kritik eşik' olarak belirttiği %33 oranını dikkate almalı ve bu oranın üzerinde bir kadın temsil oranı belirleyerek, uygulamada her düzey karar organında bu orana uymalıdır.

1.2.3.3.2. Kamu Kurumu Kadrolarında Kota Uygulaması:

Kadınların kendi yaşamlarını ve toplumun genelini ilgilendiren kararlara katılım hakkı sadece seçimle oluşan karar organları için söz konusu değildir. Temel kamu hizmeti yürüten kurumların yönetimleri atama ile belirlenir ve kadınların buralarda yer alması eşitlik ilkesinin kaçınılmaz bir gereğidir. Atanmış organlarda kadın temsilini arttırmak için de çeşitli önlemlerin alınmasına ihtiyaç vardır. Buradaki hedef de ilk etapta kadın temsilini en az temsil oranı olan %30'a çıkarmaktır. Bu amaçla bazı ülkelerde buna yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Düzenlemeler ya uygun yasaların çıkarılması ya da hükümet tarafından gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla mümkün olmaktadır (Kılıç, 2000).

Tablo 3: Türkiye’de Üst ve Orta Düzey Yöneticilerin Unvanlarına Göre Dağılımı: 2002

Yönetici Kadroları	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın %	% K/E
Müsteşar	0	21	21	0	0
Müsteşar Yrd.	5	90	95	5,3	5,6
Başkan	10	47	57	17,5	21,3
Başkan Yrd.	10	59	69	14,5	16,9
Genel Müdür	12	154	166	7,2	7,8
Genel Müdür Yrd.	63	408	471	13,4	15,4
Daire Başkanı	300	1316	1616	18,6	22,8
Daire Başkan Yrd.	28	277	305	9,2	10,1
Şube Müdürü	2101	11700	13801	15,2	18,0
Bölge Müdürü	45	774	819	5,5	5,8
Bölge Müdür Yrd.	56	1253	1309	4,3	4,5
İl Müdürü	77	2986	3063	2,5	2,6
İl Müd. Yrd.	180	2007	2187	8,2	9,0
Müdür (diğer)	1209	10490	11699	10,3	11,5
Müdür Yrd. (diğer)	1067	4024	5091	21,0	26,5
Şef	8395	16465	24860	33,8	51,0
TOPLAM	13558	52071	65629	20,7	26,0

Kaynak: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü İletişim Dokümantasyon ve Yayın Dairesi Başkanlığı, DİE, Genel Nüfus Sayımı, 2002.

Türkiye’de kamu kurumlarında görev yapan üst ve orta düzey yöneticiler içindeki kadınların oranı ortalaması kadro esas alındığında %20,7 ve Kadın/Erkek içindeki oranı ise %26 olarak görülmektedir. Bu sayılar her beş yöneticiden birinin kadın olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa ortalamayı yükselten, listenin en sonunda yer alan ve toplam sayının %38’ini oluşturan şef kadrosundaki kadınların %51 olan ortalamalarıdır. Üst düzey yönetici kadrolarda hiçbir kadın müsteşar yer almamakta, müsteşar yardımcısı, genel müdür ve daire başkan yardımcısı olan kadınların sayısı %10’un altında kalmaktadır. Yine, tablodaki veriler; bölge müdürünün %5,8 ve bölge müdür yardımcısının %4,5 oranları yanında il müdürlerinin %2,6 olan oranları ile taşrada bölge düzeyinde yetkili bölge müdürü ve il düzeyinde yetkili il müdürlüklerinde, kadınların henüz olması gereken düzeyin çok altında yer bulabildiklerini göstermektedir.

Kadın dernekleri uzun yıllar boyunca pozitif ayrımcılık ilkesinin ve kotanın hayata geçirilmesini talep etmişlerdir. “(...) kadın örgütlerinin yıllardır dillendirdikleri ‘kota talebi’ 28 Mart seçimlerinden önce de sıcak gündeme getirilmiş, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) konuyla ilgili tartışmalar 27 Mart 2004’te Anayasa’nın ilgili 10. Maddesine ‘kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin

yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür' ifadesinin eklenmesi, fakat 'olumlu ayrımcılık' ibaresini eklemenin reddedilmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak diğer taraftan bakıldığında, Uluslararası Kadın Hareketince geliştirilip Birleşmiş Milletler'in (BM) uluslararası hedefleri arasına da girmiş ve resmi kabul görmüş bulunan yüzde 30'luk 'asgari temsil eşiği'ne ulaşmadan kadınların kendi cinslerinin sorun ve gereksinimlerini temsil etmeleri olanaklı görülüyor" (Alkan, 2004:76).

Gönüllü kadın kuruluşlarının kadın temsiline yükseltilmesi, ayrımcılığın kalkması, kadına uygulanan şiddetin önlenmesi gibi konular yanında, kadınlar ve kız çocuklar için temel eğitimin kalitesinin ve süresinin artırılmasına/geliştirilmesine katkıları sağlaması için göstereceği çabalarının henüz yeterli bir düzeye eriştiği söylenemez. Yine de gönüllü kuruluşların sürdürülebilir kalkınmaya katılımlarını ve eylemlerini ortaya koyan etkinlikleri, toplumdaki değişim ve gelişim için çok önemli adımlar olarak değerlendirilebilir.

Daha sonra detayları ile incelenecek olan kadınların siyasal yaşama katılımları konusuna geçmeden önce siyasal yaşama katılım türlerine de açıklık getirmek gerekmektedir. Çünkü kadınların siyasal katılımlarının niteliği, siyasal katılım şekillerine göre biçimlenmekte ve farklılık gösterebilmektedir.

1.3. SİYASAL KATILIM TÜRLERİ

Siyasal katılım türleri kişi düzeyinde, pasif siyasal katılım ve aktif siyasal katılım olarak iki temel başlık etrafında ele alınabilir. Genel olarak pasif katılım bireysel katılımı, aktif katılım ise toplumsal katılımı ifade etmektedir. Bu bölümde bir taraftan bu kavramlar açıklanırken, diğer taraftan da kadının siyasal katılımı konusu farklı katılım türleri bağlamında incelenecektir.

1.3.1. Bireysel Siyasal Katılım (Pasif Siyasal Katılım):

Adından da anlaşılacağı üzere bireysel katılım, "Kişinin otonom olarak yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda, siyasal karar mevkilerine gelecek olanları ve bu mevkileri ellerinde bulunduranları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve faaliyetler"dir (Kalaycıoğlu, 1983:10). Daha detaylı bir başka tanımlamaya göre ise siyasal katılım; katılımcı kişilerin isteklerine göre, var olan sistemle ilişkileri, ilgileri ve tutumları doğrultusunda şekillenmekte ve bu tür katılım kişiler arasındaki çıkar ilişkileri, toplu

hareket etme ve üyesi olduğu grupla dayanışma içinde olma şeklinde oluşmakta ve katılanların yurttaşlık bilinciyle yerine getirilmektedirler. Gizli olarak yapılan bu katılım kişilerin bireysel tercihleriyle gerçekleşmektedir (Kovanlıkaya, 1999). Kovanlıkaya'nın siyasal katılım tanımlaması Kalaycıoğlu'na kıyasla daha geniş bir kapsama sahiptir ve siyasal katılımın kişisel tercihlere bağlı ve gizli olarak oluşmasını ve ortak bir çıkar etrafında diğer kişi veya gruplarla birleşip ortak eylem olarak ortaya çıkmasını yurttaşlık bilinciyle açıklamaktadır.

Güneş Ayata'ya göre pasif katılım, “Yani bireysel siyasal davranış, objektif faktörler olarak nitelendirdiğimiz özelliklerden etkilenmeye daha uygundur. Örneğin bu tür davranış sosyo-ekonomik statü, din, ırk ve etnik farklılıklar, eğitim, yaş büyük ölçüde belirlemektedir. Cinsiyet bu objektif statülerden biridir ve diğerleri gibi etkili olmakta, ama oransal etkisi duruma göre değişmektedir” (1995:294). Görüldüğü üzere Güneş-Ayata bireysel siyasal katılım kavramını açıklarken daha çok bu davranışı etkileyen sosyo-kültürel ve ekonomik faktörlere dikkat çekmektedir.

Cinsiyet faktörü göz önüne alındığında kadınların siyasal katılımlarında, oy verme davranışı olarak adlandırılan pasif katılım türünde erkeklerle eşit sayılabilecek seviyeye erişmiş oldukları yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Tatar'ın ‘Cinsiyet Faktörünün Siyasi Katılıma Etkisi: Malatya Uygulaması’ başlıklı çalışmasının sonuçlarına göre de, kadınların oy verme davranışı konusunda herhangi bir endişe yaşamadığı, hatta kadınların erkeklerle kıyaslandığında daha fazla oy verme davranışında buldukları ortaya konulmuştur (Tatar, 1997). Bununla birlikte kadının sosyal statüsü, pasif siyasal katılımında önemli bir unsur olarak değerlendirilmemektedir. Yani, kadının öğrenim düzeyi, medeni hali, kamusal alanda çalışıp çalışmadığı, ekonomik durumu gibi niteliklerin belirleyiciliği konusunda tam bir netlik yoktur. Böylece Kovanlıkaya'ya göre kadınların siyasete pasif katılımında “buldukları konuları, ne kendilerini sorgulamalarına, ne de kendilerinin sorgulanmalarına gerek kalmamaktadır. Bu yüzden kadınlar için seçimlerde oy kullanma eğiliminde önemli problemler yaşanmamaktadır” (1999:46).

Kadınlar pasif siyasal katılımlarını gerçekleştirilirken, toplumdaki genel kanı kadınların bu eylemlerinde yakın çevrelerindeki erkeklerin etkisi altında kaldıklarına ilişkindir. Bu kanıksanmış düşünceyi analiz eden Güneş-Ayata'ya göre “kadınlar ve kocaları eğitim, gelir gibi etmenlerin etkisinde ortaklaşa ve birlikte kalırlar” (1995:295). Güneş-Ayata, kadınların gerek eşleri, gerekse ailenin erkek olan diğer fertleri ile aynı

doğrultuda oy kullanmalarının nedeninin, bu insanlarla aynı çatı altında yaşamlarını ortaklaşa sürdürmelerinde yattığını ifade etmektedir.

Kadınların oy verme davranışlarının erkek egemen yapı tarafından onaylanmış olması, ilk görünümde onların kendi çıkarlarına uygun olmayan bir davranış tipi olarak görülse bile, derinlere inildikçe bunun ataerkil sistemle örtüştüğü ortaya çıkmaktadır. Çünkü kadın oy verme davranışını yerine getirirken, aslında bir taraftan da bir kadın olarak toplumun kendisine atfettiği geleneksel rollerini yerine getirmeye devam etmektedir. Böylece kadın bu davranışıyla dış dünya ile ilişkilerinde radikal bir değişim yaşamamaktadır. Güneş-Ayata da oy verme; “Bireysel bir siyasal katılım türüdür ve kadına fazladan ev dışı ilişkiler getirmemektedir. Onun için büyük bir ihtimalle, kocalar için eşlerinin, nereye oy verdiği kontrol edilmeye değer görülen önemli bir davranış türü değildir” (1995:296) diyerek konuya açıklık getirmektedir.

Kadının aktif katılımcı olarak değil, sadece pasif katılımcı olarak siyasal yaşama katılması aile içinde olduğu kadar siyasi alanda da fazla bir önem taşımamaktadır. Nitekim Güneş-Ayata’ya göre, “Kadının bireysel olarak siyasi katılımı hiçbir toplum kesiminde ve siyasi partide sorun teşkil etmemekte, tam tersine en geleneksel toplumsal hareketler bile kadının siyasete katılımını teşvik etmekte, birçok parti oy almak için kadın simgeleri kullanmaktadır” (1995:296). Yani, oy verme, ataerkil örüntülere ters düşmediği için, kadının bu tür siyasal katılımı, toplumun hiçbir kesimi tarafından ataerkil sisteme ve erkek egemenliğine ciddi bir tehdit unsuru olarak algılanmamaktadır.

Genel olarak bakıldığında, kadınların kazanmış oldukları -ya da kadınlara verilen- seçme ve seçilme haklarının ikisini birden aynı düzeyde gerçekleştiremedikleri görülmektedir. Kadının siyasete katılımına ilişkin sorunlar kadının aktif olarak siyasete katılımıyla birlikte başlamaktadır. Öyle ki aktif siyasal katılım şekli olan ‘seçilme’ geri plana atılarak, edilgen bir olgu olan ‘seçme’ hakkı toplumca daha fazla onaylanmaktadır. Erkek egemen zihniyet, kadınların seçme hakkını kullanması sırasında verdiği desteği seçilme hakkının kullanımını sırasında kısıtlamak bir tarafa, katı bir tutum sergilemek suretiyle engelleme yoluna dahi gitmektedir. Bu anlayışın altında yatan temel nedeni ise, siyasetin ‘erkek işi’ olarak adlandırılmasında aramak mümkündür. Kadının asıl yerinin evi olması gerektiğini varsayan bu ataerkil görüş, siyasi katılımın aktif olan bölümünde baskıcı tavrını ortaya koymaktadır. Pasif katılımda, dünyada kadınlara oy hakkının verilmediği tek ülke olan Suudi Arabistan dışında, en geleneksel toplumların dahi kadınların seçme hakkını onaylamalarına karşın, sıra aktif siyasal hakların kullanılmasına ve siyasi arenadaki karar mekanizmalarında görev almaya

geldiğinde, en modern, demokratik ve gelişmiş olarak adlandırılan toplumların geleneksel toplumlardan çok da farklı hareket etmedikleri söylenebilir. Bu durum ise dünya genelinde kadınlar açısından eksik temsil sorununun varlığının en önemli göstergesidir. Bu çerçevede aktif siyasal katılım kavramının açıklanması faydalı olacaktır.

1.3.2. Toplumsal Siyasal Katılım (Aktif Katılım):

Bireyler sadece oy vererek siyasete pasif katılımcı olarak katılmanın yanında, konuya daha çok ilgi duymaları halinde, diğer etkenleri de dikkate almak suretiyle aktif olarak da katılabilmektedirler. Bu tür katılımında bulunan bireyler, “siyasi partilerde veya siyasi derneklerde üye olarak veya görev üstlenerek, yerel ya da milletvekili seçimlerinde aday olarak, gösteri, miting ve yürüyüşlere katılarak etkin bir şekilde” (Baykal, 1970:33) siyasetin içinde yer almaktadırlar. Ancak siyasete pasif katılımında cinsiyetler arasında dikkate değer bir fark bulunmazken, aktif katılımında kadın ve erkek katılımcılar arasında belirgin farklılıklar söz konusudur. Cinsiyet faktörüne bağlı olarak ortaya çıkaran tutum ve davranış biçimlerinde bazı farklılıklar gözükmele birlikte geleneksel ve sanayi toplumlarında cinsiyetin, alt kültür gruplarını oluşturan bir değişken olarak dünyanın her yerinde var olduğu ve varlığını devam ettireceği söylenebilir (Güngör, 2000). Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde cinsiyet faktörü dikkate alınarak aktif siyasal katılım olgusu tartışılacaktır.

Günümüzde en demokratik olarak kabul edilen toplumlarda dahi kadınların siyasal alanda temsil ediliş oranları oldukça düşüktür. Siyasi partilerde aktif siyaset yapmak isteyen ve halen yapan kadınların sayıları azdır. Bunun yanında temsilci olarak parlamentoya girilmesine esas olan parti aday listelerinde yer almaları da pek de mümkün olmamaktadır. Bu listelerde yer almayı başaranların dahi aday sıralamasındaki yeri ve seçim bölgesi dikkate alındığında seçilme şanslarının az olduğu göze çarpmaktadır. Bu farklılıklar, kadınların aktif siyaset yapma girişimlerini olumsuz olarak etkilemektedir.

Güneş-Ayata (1995) aktif siyasete katılan kadınların, diğer kamusal alanlara girmeleri ve yükselmeleri sırasında karşılaştıkları engellere ek olarak siyaset arenasında, toplumda kadınlardan beklenen özel yaşam istekleriyle çatışan ve siyasetin gereğinden olan zamanın esnekliğinin zayıflaması, uzun ve sürekli çalışma, büyük çaplı rekabet, gece çalışma gibi katılmayı zorlaştırıcı faktörlerle karşı karşıya kaldıklarını, aktif katılmayı başaran kadınların ise, sosyal refah ve sağlık gibi kadınsı işlerde

görevlendirildiklerini ve bu nedenle de büyük ölçüde siyasal karar alma mekanizmalarından soyutlanmaları sonucu erkekler kadar etkin olamadıklarını ifade etmektedir.

Siyasal katılım konusunda dünya geneline bakıldığında, kadınların %99 gibi yüksek bir oranda pasif siyasal katılım haklarının bulunduğu; ancak bu orana karşılık olabilecek oranda aktif siyasal katılımın sağlanmadığı için, siyasi yaşamda etkin konumda olan kadınların oranının oldukça düşük olduğu ve özellikle siyasetin karar alma mekanizmalarında azınlık durumunda buldukları söylenebilir (Çitçi, 1992). Bu görünüm Türkiye için de geçerlidir.

Tablo 4: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Milletvekili Sayısı ve Oranı

Yasama Dönemi	Seçim Yılı	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oran(%)
5	1935	441	18	4,08
6	1939	465	15	3,23
7	1943	484	16	3,31
8	1946	497	9	1,81
9	1950	491	3	0,61
10	1954	535	4	0,75
11	1957	602	8	1,35
12	1961	449	3	0,67
13	1965	455	8	1,76
14	1969	450	5	1,11
15	1973	456	6	1,31
16	1977	455	4	0,88
17	1983	399	12	2,93
18	1987	450	6	1,34
19	1991	450	8	1,77
20	1995	550	13	2,36
21	1999	550	22	4,00
22	2002	550	24	4,36
Toplam	18 Seçim Dönemi	8729	184	2,11

Kaynak: Balay, 1996:79 (Not: Tabloya 21 ve 22. Dönemler için DİE verileri dikkate alınarak eklemeye yapılmıştır.)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Türk parlamentosunda yıllara göre dağılım göz önüne alındığında 1990'ların ortalarında dahi kadın milletvekili oranının oldukça düşük kaldığı ve bu oranın 2002 seçimlerinde de belirgin bir artış göstermediği görülmektedir. Hatta 2002 genel seçimlerinde kadınların parlamentodaki temsili 1935 yılı oranını

yakalayamayarak %4,4 olarak kalmıştır. Kovanlıkaya (1999) kadınlara seçme ve seçilme hakkını pek çok Avrupa ülkesinden önce vermiş olan Türkiye'nin parlamentosundaki kadın temsiliyet oranının azlığının demokratik rejimin uygulanış biçimine bağlı olarak, siyasetin kanallarının kullanımındaki cinsiyetçi uygulamaları barındırmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Dünya geneline bakıldığında İskandinav ülkelerinin dışında kadınların parlamentodaki temsilinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Türk parlamentosundaki bu %4,4'lük kadın temsil oranı hiçbir Avrupa devleti parlamentosundaki orana yaklaşmadığı gibi, dünya ortalamasının da oldukça altında kalmaktadır.

Tablo 5: AB Ülkelerinde 2006 Verilerine Göre Kadın Parlamenter Oranları

Üye Devletler	Kadın Parlamenterler %
İsveç	45,3
Finlandiya	37,5
Danimarka	36,9
Almanya	33,9
Polonya	20,4
Kıbrıs	16,1
Yunanistan	13,0
Fransa	12,2
İtalya	11,5
Macaristan	9,1

Kaynak: Union Parliamentary (2006)

Kısaca özetlemek gerekirse, Türk toplumu siyasetin erkeklere özgü bir alan olduğunu kabul eden ve bu alanda kadınların bulunmasının gereksiz olduğunu savunan düşüncenin yaygın olduğu geleneksel bir toplumdur. Çünkü cinsiyete dayalı işbölümünün sınırları toplumca belirlenmiş ve eril yapı ile biçimlenmiş olan siyaset, 'erkek işi' olarak kabul edilmiştir. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü doğrultusunda, siyaset içerisindeki kadının konumunun büyük ölçüde erkekler tarafından belirlenmiş olması ile birlikte kadınların siyasal yaşamdaki aktifliklerinin önü tıkanmaktadır. Dolayısıyla kadınlar, siyasi yarışta dışlayıcı tavır ve davranışlarla dahi karşılaşabilmektedirler. Siyasi partilerin tüzük ve programlarında da bu dışlayıcılık açıkça görülmektedir (ki bu konu üçüncü bölümde detayları ile incelenecektir).

Aktif siyasal katılımın önündeki engeller; toplumsal ve kişisel engeller olmak üzere iki grupta açıklanabilir. Bu engeller kadınlar için de geçerlidir. Aktif siyasal katılımında bulunmak isteyen birey için toplumsal olarak sayılabilecek engeller şunlardır:

- Siyaset alanının genellikle, katılımcının tercihlerini yansıtmayan partilerden oluşması,
- Parti içi demokrasinin çalıştırılmayışı nedeniyle, partilerde ilk ve son sözün partiyle özdeşleşmiş lider ve dar çevresine ait olması sonucu; bunların olurları alınmaksızın parti içinde yetkili kademelere yükselmenin mümkün olmaması,
- Siyasete duyulan güvensizlik,
- Siyasetçiye duyulan güvensizlik,
- Türkiye'nin değişmez bir gerçeği olarak; aktif siyasal katılımın bugüne kadar, siyasi elit içinden öne çık(arıl)an belli kişiler tarafından, onlarca yıl boyunca kullan(dır)ılan bir hak olarak değerlendirilmesi,
- Toplumun ataerkil yapısı içindeki görev ayırımına göre erkek işi olan siyasette kadının yeri olmadığı düşüncesinin yaygınlığı.

Aktif siyasal katılımın önündeki kişisel engeller ise; eğitim ve siyasi kazanım yoksunluğu, ailenin ve yakın çevrenin katılıma destek olmaması ve/veya engellemesi, işi gereği siyasi çalışmalara zaman ayıramama veya mesleğinin siyaset yapmaya uygun olmayışı, yeterli ekonomik gücü olmadığından siyaset çalışmalarına para ayıramama, siyasete ilgi duymama veya olumsuz bakma ile yaşlılık ve sağlık bozukluğu olarak sayılabilir.

Eroğul'a göre; "Kim katılıyor? sorusunu yanıtlayabilmek, yani siyasal katılmanın etkin tarafını, öznelerini saptayabilmek için, (...) 'siyasal hak' kavramını açıklamak, bu tür hakların dökümünü yapmak ve bu hakların sahibi ilan tüzel öznelerini belirlemek (gerekmekte)dir. (...) Bireylerin ve kümelerin yararlanabilecekleri 'olanaklar' (...) bilinmeden, yani kimin neye hakkı olduğu saptanmadan, uygulamada olanlara, ne bir tanı konabilir, ne de bunlar değerlendirilebilir. Ancak, tüzel yaklaşımla yetinmemek, toplumsal gerçeklerde, hak sahipleri arasında kimlerin hangi haklarını gerçekten kullandıklarına (da) bakmak gerekir" (1991:77).

1.4. SİYASAL KATILIM DÜZEYİ

Bir toplumda yaşayan insanların birbirlerinden oldukça farklı düzeylerde siyasal katılımında buldukları bilinmektedir. Robert Dahl bunu ilgi, önemseme, bilgi ve eyleme bağlı olarak sınıflandırırken, Deniz Baykal ise Dahl'ın yapmış olduğu bu sınıflamanın yetersiz olduğu kanısındadır. Baykal'a göre (1970) Dahl "Bu sınıflamayı

siyasal katılmanın, birbiri ile ilgili olmayan dört ayrı boyutu olarak görmektedir ve bu dört boyut siyasal hayata farklı seviyelerde katılma anlamına gelmez. Çünkü belli bir seviyedeki siyasal katılma aynı zamanda belli bir düzeyde ilgi, önemseme ve eylemi gerektirebilir” (1970:32). Bundan dolayı Baykal, esas olarak siyasal katılım düzeyinin belirlenmesi için temel olarak siyasal seçimlere katılmanın ölçüt alınmasının gerekliliğinden bahseder. Fakat sonrasında, seçime katılanlar ya da seçime katılmayanlar olarak yapılacak ayırımın çok da belirleyici olmayacağı düşüncesinden dolayı, Baykal siyasal katılma ile ilgili olarak şu şekilde üçlü bir sınıflandırma yapmıştır:

- “-Siyasal olayları izleme,
- Siyasal olaylar hakkında tavır alma,
- Siyasal olayların içine karışma” (Baykal, 1970:33).

Bu sınıflandırmada birinci düzey; siyasal yaşamdan haberdar olmanın yanı sıra siyasal etkinlikleri takip etmeyi de içerir. Ayrıca kitle iletişim araçları aracılığıyla siyasal olaylarla ilgilenmeyi ve mitinglere katılmayı içermektedir. İkinci düzey olan ‘siyasal olaylar hakkında tavır almaktan’ kastedilen, siyasal olayları izlemeye ek olarak ya birtakım siyasal alternatif önerilerde bulunmayı ya da bunlara karşı bir duruşu temsil etmektedir. Son düzey ise, siyasal katılmanın en yoğun şekilde hissedildiği düzeydir. Bireyler, siyasal parti ya da derneklere üye olarak ya da eylemlerde ve mitinglerde aktif şekilde yer edinerek, siyasal olayların içine karışarak siyasal birer aktör konumuna gelmektedirler (Baykal, 1970).

Bir diğer sınıflandırma Esat Çam tarafından yapılmıştır. Çam’a göre siyasal katılma düzeyleri:

- “-Siyasete katılmamak, ilgi duymamak, örneğin oy vermemek,
- Yalnızca seçimlere katılmak,
- Seçimler dışında da siyasete ilgi duymak. Bu son katılma biçimi; olayları sadece izlemeyi, siyasi konuşmaları dinlemeyi, bu konuşmalara katılmayı ve yönetmeyi vb. içerir” (Çam, 1977:327).

Siyasal katılma düzeyleri üzerine Milbrath da bir sınıflama yapmıştır. O, siyasal katılımda bulunan grupları üç temel kategoriye ayırır. Bunlardan ilkinin ‘kayıtsızlar’ oluşturulmaktadır. Bu tip insanlar bir yandan siyasal süreçlere katılmamakla birlikte, diğer yandan da bu siyasal süreç içerisinde tamamen uzaklaşmazlar (Tatar, 1997). “Bu katılma biçimi bir siyasal toplantı veya gösterilere katılmak, bir parti veya adayın kampanyasına para yardımı yapmak, bir siyasal lider veya bürokratla temas gibi

davranışları içerir. İkincisi ‘seyirciler’ olup, oy verme davranışı dışında siyasi sürece pek katılmazlar. Bir parti rozeti taşımak, bir kimseyi belirli bir yönde oy kullanmak için ikna etmek, bir siyasal konu hakkında konuşma başlatmak, oy vermek, siyasal dürtülere maruz kalmayı kabul etmek bu katılma biçiminin göstergeleridir” (Tatar, 1997:72). Üçüncüsünü ise ‘gladyatörler’ adını verdiği grup oluşturur ki bu insanlar, siyasal süreç içerisinde etkinlik gösteren kişilerdir (Tatar, 1997). “Bu son katılma biçimi kamuya veya siyasal partiye ait bir mevkiyi işgal etmek, bir siyasal makam için aday olmak, siyasal fon temininde çaba göstermek, bir siyasal strateji toplantısına katılmak suretiyle siyasal parti faaliyetinde bulunmak, bir siyasal partinin aktif üyesi olmak, bir seçim kampanyasında faaliyette bulunmak vb. davranışları içerir” (Kızıldere, 2002:17).

Verba ve Nie da, siyasal katılma düzeyi konusunda yapmış oldukları sınıflandırmada katılma düzeyini altı temel kategoriye ayırmışlardır. Bunlar:

“1. Siyasal Süreçlere Hiç Katılmayanlar: Bu kişiler siyasetle hiç ilgilenmezler hatta seçimlerde oylarını dahi kullanmazlar.

2. Sadece Oy Kullananlar: Siyasal katılma açısından sadece oy verme davranışını sergilerler.
3. Kişisel Sınırlı Katılmacılar: Oy kullanmaya ek olarak bazı kişisel sorunlarını çözmek için devlet memurlarıyla ilişkide bulunurlar.
4. Topluluk Düzeyinde Katılmacılar: Bazı toplumsal sorunların çözümü için örgütsel düzeyde siyasal süreci etkilemeye çalışırlar.
5. Kampanyacılar: Seçim kampanyalarına aktif olarak katılırlar.
6. Siyasi Partilerde Aktif Olarak Görev Alanlar: Siyasal parti faaliyetlerinde aktif olarak görev alırlar” (aktaran Turan, 1977:74-75).

Siyasal katılma ve katılma düzeyi tanımlamaları ve sınıflandırmaları incelendiğinde, ortak noktaların yanında farklılıklarının da bulunduğu görülmektedir. Bunun, tanımlama ve sınıflandırma yapanlar arasında var olan siyasal yaşama farklı açılardan bakıştan kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenle de siyasal katılıma ilişkin ortak bir tanımlamaya ve katılma düzeyine ilişkin ortak bir sınıflandırmaya ulaşmanın kolay olmadığı ifade edilmelidir. Öte yandan kadının siyasal katılma düzeyi konusunda genel bir değerlendirilme yapılacak olursa:

- Siyasal hakların biçimsel olarak elde edilmesi ve kullanılması açısından kadınların, dünyanın hiçbir yerinde, tarihin bilinen hiçbir döneminde, hiçbir koşulda öncelikli ve ayrıcalıklı toplumsal kesimler arasında yer almadıkları,

- Siyasete sadece pasif katılımcı olarak, özellikle oy kullanma konusunda, Suudi Arabistan dışında, dünyanın bütün ülkelerinde istenilen katılma düzeyine ulaşmış olmalarının yanında, aktif katılımcı olarak çeşitli engellemelerle karşılaştıkları için, sınırlı bir aktif katılımı bulabildikleri, sınırlı katılımın halen genel bir özellik olarak varlığını her yerde sürdürdüğü,
- Siyasal hakların erkeklere kıyasla daha geç tanınmasının yanında, bu hakların kullanılması sırasında da, en modern ülkelerde dahi katılımı erkeklerle fırsat eşitliğine sahip bir siyasi platformun henüz gerçekleşmediği,
- Aktif siyasi katılım içinde yer bulabilmeleri durumunda bile, kadın-erkek arasındaki geleneksel işbölümü ile oldukça paralel görevlerin içerisinde yer aldıkları,
- Kadınların da siyaset içerisindeki konumlarını ve cinsiyete dayalı görev dağılımını sorgulamadan kabul etmiş ve hatta içselleştirmiş görüldüğü söylenebilir.

1.5. SİYASAL KATILIMI BELİRLEYEN ETKENLER

Her sosyal kategori, arka planında bulunan pek çok faktörün bir bileşkesi olarak ortaya çıktığı gibi siyasal katılımın da, katılımın söz konusu olduğu zaman diliminde, gerek kişisel, gerekse toplumsal onlarca faktörün etkisi altında oluşacağı söylenebilir. Bu faktörlerin her birinin, katılım zamanına göre etkisinin değişebileceği, bir katılım sırasında çok güçlü olan bir faktörün, diğer faktörlerin baskısıyla gücünü ve sıralamadaki yerini bir başka faktöre bırakabileceğini söylemek mümkündür. Bu durumda siyasal katılım, kişiye doğrudan bağlı olan gelir, meslek, yaş, siyasete ilgi gibi faktörlerden etkilendiği kadar, bunların yanında yürürlükteki seçim sistemi, seçime katılacak siyasi partilerin gücü, milli gelir paylaşımı, demokratikleşme düzeyi v.b. gibi toplumsal ve siyasal faktörlerden de etkilenecektir.

Toplumların ekonomik ve toplumsal gelişmelerini siyasal düşünce ve kurumlardan soyutlamak olanaksızdır. Sosyo-ekonomik gelişme düzeyi yükseldikçe, siyasal yaşama katılım da artmaktadır (Dahl'den aktaran Minibaş, 1996). Özellikle,

üretim tekniklerinde ortaya çıkan gelişmeler, iktisadi örgütlenmeyi ve toplum yapısının çeşitli boyutlarını etkilerken siyasal katılım da giderek yaygınlaşmaktadır.

Kentleşme ve kitle iletişim araçları yeni sosyal grupları ortaya çıkarırken var olan toplumsal grupların ilişkilerini de değiştirmektedir. Geleneksel toplumlardan kopan kişilerin kent yaşamına yönelmesiyle ortaya çıkan yerleşim ve meslek değişiklikleri bireyin beklentilerini ve gereksinimlerini değiştirirken siyasal davranışlarını da etkilemekte ve yönlendirmektedir (Minibaş, 1996). “Dahası, kişilerin kırsal kesime göre daha çok siyasal bildirim elde etmeleri, liderlerle daha kolay ilişki kurabilmeleri ve parti merkezine gitme olanaklarının fazlalığı gibi durumların da katılmayı arttırdığı bilinmektedir. Kültürel ve etnik tabakalaşmanın olduğu bölgelerde statü elde etme unsuru önem taşımaktadır. Etnik gruplarla iç içe bulunan din faktörü ise birey için büyük önem taşımakta; yaşantılarında dinsel değerlerin egemen olduğu kişiler, bu değerlere yönelmektedirler. Diğer bir deyişle, değerler sistemindeki değişimler siyasal katılımı da artırmaktadır” (Weiner’den aktaran Minibaş, 1996:177-178). Minibaş’a göre “Mart 1994 yerel seçimlerinde Refah Partisinin kazandığı başarı bunu en açık örneklerinden biridir” (1996:178).

Eğitim, cinsiyet, yaş, meslek gibi etkenlerin yanı sıra toplumdaki statülerini yükseltmek isteyen kişilerin politikayı araç olarak görmeleri de siyasal katılımı etkilemektedir. “Bireyin siyasetle ilgilenmesi ve bu ilgiyi çeşitli düzeylerde ve biçimlerde ortaya koyması; değişik unsurların etkisi altında şekillenen bir sürecin ürünüdür. Bu unsurlar bireyin toplum içindeki konumundan toplumsal yapıya, siyasal sistemin özelliklerine kadar farklılık gösterir” (Öz, 1992:43). Bireyin siyasal katılımına ilişkin tutumlarını belirleyen ve bu katılımı etkileyen etkenler sosyo-ekonomik, psikolojik ve siyasal faktörler olmak üzere üç temel kategoride toplanabilir.

1.5.1. Sosyo-Ekonomik Faktörler ve Siyasal Katılım:

Sosyo-ekonomik etkenler; gelir, meslek, eğitim, yerleşim birimi, cinsiyet ve yaş gibi unsurlara ayrılarak incelenebilir. “Sosyo- ekonomik faktörlerin siyasal katılmayı iki biçimde etkilediği söylenebilir. İlk olarak sosyo-ekonomik faktörlerde meydana gelen bir değişme bireyin çevresini algılama biçimini, düşünce tarzını, tavır ve tutumlarını etkileyebilir. İkinci olarak sosyo-ekonomik değişkenlerde meydana gelen bir değişme kişiye yönelen dürtülerin, mesajların değişmesine yol açabilir. Bu değişmeler de dolaylı olarak sosyal statüsünün değişmesi, siyasal hoşgörüyü artırabilir. Bu bireyin algılama biçiminde meydana gelen bir değişim olarak kabul edilebilir. Buna karşılık eğitim

görmüş bir bireyin sosyal-statüsünün bir gereği olarak, başkaları ondan kendilerine siyasal çabalarda önderlik etmesini isteyebilir. Bu da bireye yönelen dürtülerde ve mesajlarda gelen bir değişme olarak kabul edilebilir” (Kızıloluk, 1994:200). Sosyo-ekonomik etkenleri oluşturan her bir ögeyi ayrı ayrı ele alıp incelemek faydalı olacaktır.

1.5.1.1. Gelir ve Siyasal Katılım:

Gelir ve siyasal katılım arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür; fakat bu ilişkinin mutlaka olumlu olduğunu düşünmek yanlış olur. Bu konuyla ilişkili olarak Huntington, ekonomik gelişmenin siyasal katılımı artırabileceği gibi azaltabileceğini de savunmuştur (aktaran Kalaycıoğlu, 1984). Bu açıklamaya göre ekonomik gelişmenin, bireylerin sosyo-ekonomik konumlarını değiştirebileceği anlaşılmaktadır. Böylece, ekonomik gelişmenin gerçekleşmesiyle birlikte toplumda yüksek statülü rollerin zamanla ivme kazanacağı ifade edilebilir. Huntington’a göre eğitim düzeyi yükselen ve geliri artan bireylerin sayısı da doğal olarak artacaktır. Bu bireyler siyasete ilgileri yoğun olan ve siyasal alanda aktif olarak çalışmak isteyen kişiler olarak siyaset sahnesine daha fazla katılma eğilimindedirler (aktaran Kalaycıoğlu, 1984).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Huntington’a göre “Ekonomik değişkenler siyasal katılmayı artırıcı bir rol oynayabildiği gibi azaltıcı rol de oynayabilir. Bir kere, göreceli olarak gelişmiş toplumlarda siyasal faaliyet toplumsal statü tarafından fazla etkilenmeyip siyasal ve örgütsel unsurlar tarafından belirlenebilir. Bu durumda siyasal katılma ekonomik gelişmeden etkilenmez. İkinci olarak, ekonomik gelişme sonunda hükümet personelinin uzmanlaşması, hükümet faaliyetlerinin özgülleşmesi, karmaşık program ve siyasaların yaygınlaşması sonucunda birey artık hükümet ve memurlarla kişisel ilişki kuramayacağı inancına kapılarak taleplerini yalnızca yerel konulara ve yerel liderlere yönlendirebilir” (aktaran Kalaycıoğlu, 1984:49).

Türkiye’de doğrudan doğruya gelir ve siyasal katılım arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik araştırmaların yapıldığını söylemek güçtür. Bundan dolayı, Türkiye’de bu iki değişken arasındaki ilişki hakkında net bir bilgi vermek oldukça zordur; ancak seçim istatistikleri üzerinden birtakım yorumlarda bulunulabilir. Öyle ki genel itibariyle, kentlere oranla köylerde seçime daha fazla bir katılım (pasif siyasal katılım) söz konusu olmakla birlikte, kişi başına düşen milli gelire bakıldığında kentlerin daha iyi bir konumda olduğu açıkça görülebilmektedir. Buna göre, seçme

davranışı ile gelir arasında olumlu bir ilişkiden bahsetmek mümkün görünmemektedir (Kızıloluk, 1994). Aktif siyasal katılım ve gelir arasında nasıl bir ilişkinin varolduğu konusunda bilimsel verilere dayalı bir açıklama yapmak (araştırmaların yetersizliğinden dolayı) zor olmakla birlikte adaylık ve seçim süreci oldukça büyük bir finansal harcamayı gerektirdiği için doğrudan bir bağlantı olabileceği de düşünülmektedir.

1.5.1.2. Meslek ve Siyasal Katılım:

Bireyler toplu halde çalışarak birbirleriyle etkileşimde bulunmaktadırlar. Bu da zamanla bireylerin siyasal yaşam ile ilgili bilgi edinme süreçleri içerisinde yer almalarına yol açmaktadır. Böylece bireyler, içerisinde bulunmuş oldukları grupların menfaatlerini daha iyi gözetmekte, bu etkenler de siyasal katılımın artması yönünde etkili olabilmektedir (Turan, 1977). “Meslek bir sosyo-ekonomik değişken olarak daha bağımsız bir şekilde siyasal katılım üzerinde etkili olmaktadır; çünkü yapılan işin niteliği kişinin siyasal katılmasına etkinlik ve yoğunluk kazandırabilmektedir. Özellikle meslek gruplarının kendilerini ilgilendiren konularda yasal kararlar alınması söz konusu olduğu zaman yoğun katılma biçimlerine yönelebilecekleri söylenebilir” (Kızıloluk, 1994:202).

Baykal da meslek ile siyasal katılım arasındaki ilişkinin varlığından bahseder. Baykal’a göre “İşçi sınıfının kuvvetli bir biçimde örgütlendiği ve bu örgütler kanalı ile de siyasal hayata müdahale ettiği Avrupa’da işçilerin yüksek oranlarda seçime katıldığını görüyoruz. Buna karşılık sınıf bilincinin fazla gelişmediği ve işçi örgütlerinin siyasal hayata yoğun bir biçimde girmediği ABD’de işçilerin oy verme oranları oldukça düşük bir düzeyde kalmaktadır. Ayrıca sendikalara üye olan işçilerin üye olmayanlardan daha yüksek oranlarda seçime katıldıkları da belirlenmiştir” (1970:49). Bu açıklamalarına karşılık Baykal işçilerin eğitim ve gelir durumlarının siyasal hayata katılmalarında engel teşkil ettiğini de belirtmektedir. Baykal ayrıca işçilerin “Meslekleri, siyasal hayatın gerektirdiği zihinsel ve davranışsal nitelikleri geliştirmelerine yardımcı mahiyette değildir. Pek çok halde de ilgilerini, dikkatlerini günlük hayatın meşgalelerinden siyasal yaşama çevirecek imkan ve boş zamana sahip değildir” (1970:49) demiştir. Ancak yine de işçilerin bir arada örgütlenerek çalışıyor olmaları onların siyasal katılımlarında olumlu bir rol oynadığı anlamına gelebilir.

Turan, Baykal’ın ifadelerine ek olarak, “Nasıl ki örgütlerde çalışmak bireyleri siyaset alanında geçerli olacak yetenek ve beceriler kazandırarak siyasete daha yoğun bir biçimde katılmalarına yol açabiliyorsa, bazı meslekler de kendine özgü nitelikleri

nedeniyle aynı işlevi yerine getirebilir. Yöneticilik, yasa hazırlanması, uygulanması alanlarında tecrübe kazanan memur ve subayların meslekten ayrıldıktan sonra siyasal partilerde aktif görev almaları böyle bir ilişkiyi kanıtlayacak niteliktedir” (Turan, 1977:78) açıklamasında bulunmuştur. Yapılan mesleğin niteliği ise bireyin siyasal katılımını doğrudan etkilemektedir. Kimi mesleklerin siyasal sistemin eylemlerinden daha çabuk etkileniyor olması ile o mesleğe sahip kişilerin siyasetle daha yoğun olarak ilgilenmeleri ve böylece bu bireylerin siyasal katılımı gerçekleştirmeleri beklenebilir (Kızılloluk, 1994).

Türkiye’ye bakıldığında, Cumhuriyet’in kurulduğu 1923’ten 1946’ya kadar süren tek parti dönemi ile 1946 ile başlayan ve günümüze kadar süren çok partili dönem arasında oldukça farklı bir görünüm dikkati çekmektedir. Öyle ki tek partili dönem içerisinde yer alan ordu üyeleri ve bürokratların yerini çok partili siyasal sisteme geçişle birlikte, serbest mesleği icra edenlerin aldığı söylenebilir. Böylece doktor, mühendis, eczacı, avukat gibi serbest meslekle uğraşan bireylerin siyasal yaşamda oranı artmıştır (Baykal, 1970). Türk siyasetinde meslek grupları hakkında çok partili dönem ile ilgili olarak belirtilmesi gereken nokta; meslek gruplarının hızlı bir şekilde örgütlenme süreci içerisine girdikleridir. İşçiler başta olmak üzere gerek memur, gerek köylü, gerekse esnaf kesimleri örgütlenmekte ve bu kesimler siyasal alanda etkinlik göstermek için uğraşı vermektedirler (Kızılloluk, 1994).

Meslekle siyasal katılım arasındaki ilişki ile bağlantılı olarak şu genellemelere ulaşılabilir:

- “-Meslek, insana siyasal önemi artırabilecek yetenekler kazanma olanağı verebilir.
- Belli bir siyasal görüşü olan insanları bir araya getirerek etkileşimi artırabilir.
- İnsan, mesleği nedeniyle siyasal iktidarın izleyeceği politikadan etkilenebilir.
- Mesleğin kazandırdığı öyle roller vardır ki, bu rollere uyum sağlayabilen kişi kolayca siyasal yaşama geçebilir” (Lane’den aktaran Baykal,1970:46).

1.5.1.3. Eğitim ve Siyasal Katılım:

Eğitim, toplumsallaşmanın en önemli araçlarından birisidir. Toplumsallaşma, toplumsal değer yargılarının, toplumsal normların bireylere kazandırılması ile ilgili bir kavramdır. Toplumsallaşma siyasal toplumsallaşmayı da içerisinde barındırmaktadır. Eğitimin, siyasal değerlerin kazandırılmasında kurumsal olarak etkili olduğu söylenebilir. Turan’a göre “Eğitim gören bir kimse, siyasal sistem hakkında daha çok

bilgiye sahip olması dolayısıyla da, siyasal faaliyetlerde bulunmak için kendisini daha yetenekli ya da hazırlıklı hissedebilir” (Turan, 1977:77).

Eğitim değişkeni ile siyasal katılım arasındaki ilişki incelendiğinde eğitim değişkeninin katılımın gerçekleşmesinde uyarıcı bir rol oynadığı görülür. Eğitim düzeyi düşük olan kişilerin siyasal toplumsallaşma düzeyleri de oldukça sınırlıdır. Türkiye örneğinde de gözlenebileceği gibi yüksek öğrenimin özellikle gelişmekte olan ülkelerde siyasal uyarıcı niteliği oldukça yüksektir.

Eğitim ile siyasal katılım arasında olumlu ve doğrudan bir ilişki olduğuna ilişkin yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır. Campell ve Cooper’ın 1956 yılında İngiltere’de yapmış oldukları araştırma bunlardan biridir. Bu araştırma; 1948, 1952 ve 1954 yıllarında ilkokul, lise ve yüksekokul mezunu insanlar üzerinde yapılmıştır. Araştırmaya göre siyasal seçimlere katılmayanların yüzdelik olarak çoğunluğunu ilkokul mezunu insanlar oluşturmaktadır. 1948’de seçime katılmayanların %44’ü ilkokul, %33’ü lise ve %20’si yüksekokul mezunudur. 1952’de durum 1948’den farklı değildir. 1952 seçimlerinde %38’i ilkokul, %20’si lise ve %10’u yüksekokul mezunu olan seçmenler seçimlere katılmamıştır. Son olarak 1954 yılında ilkokul mezunlarının %62’si, lise mezunlarının %53’ü ve yüksekokul mezunlarının %40’ı seçimlere katılmamıştır. Bu araştırma verilerine göre, eğitim seviyesinin yüksek olmasının siyasal katılımı arttırıcı bir rol oynadığını söylemek mümkündür (Campell ve Cooper’dan aktaran Baykal, 1970).

Baykal’a göre eğitim düzeyi yüksek olan bireyler:

- “-Resmi siyasal organların birey üzerindeki etkisinden daha çok haberdardır.
- Siyasal olayları ve seçim kampanyalarını daha çok izler.
- Siyasal konularda daha çok bilgiye sahiptir.
- Kanaat sahibi olduğu siyasal konular daha çeşitli ve siyasal ilgi alanı daha geniştir.
- Siyasal konuları daha çok konuşur.
- Siyasal konuları serbestçe konuşabileceği kimseler daha çok çeşitlidir.
- Siyasal organları etkileme bakımından kendisini daha muktedir görür” (1970: 58).

Dolayısıyla, eğitilmiş bireylerin siyasal konulara karşı ilgisi ve çabasının eğitim düzeyi düşük bireylere oranla daha yüksek olacağı beklenmektedir.

Türkiye’de eğitimin siyasal katılım üzerindeki etkisi incelenirken siyasal katılımın, ‘oy vermek’ ve ‘siyasal olayların içinde yer almak’ şeklindeki iki ayrımının göz önünde bulundurulması daha uygun olacaktır. Bunlardan birincisi siyasal katılımın anlaşılır şekli ile ilgilidir. Konuya bu açıdan bakmak mümkün olduğu gibi, daha ileri bir

katılma açısından da bakılabilir. Bu ayırım, eğitim ile siyasal katılım ilişkisi konusunda oldukça önemlidir. Burada göz önünde bulundurulması gereken ikinci davranış, birincisinin araştırılacağı kitlenin belirtilmesi ile ilgilidir. Siyasal katılımın araştırılması amacıyla bütün Türkiye’yi birim olarak almanın Türkiye’de köy ve şehir birimlerinin birbirinden çok farklı özelliklere sahip olmasından dolayı önemli sakıncaları olması nedeniyle araştırmacıyı bu özelliği dikkate almadığı takdirde yanıltıcı sonuçlara götüreceği ifade edilebilir (Kumaş, 1989).

Kızıloluk’a göre “Türkiye’de eğitim olgusu ile siyasal katılma arasındaki ilişkiyi ele alan araştırma sayısı sınırlıdır. O nedenle eğitimin siyasal katılma üzerindeki etkileri konusunda herkesin üzerinde anlaşabileceği yargılara varmak oldukça güçtür. Bu güçlüğüün nedeni de bizim siyasal katılma olgusuna bakış açımızın farklı olmasından kaynaklanabilir. Eğer siyasal katılmayı yalnızca “oy verme” düzeyine indirirsek kırsal alanın kentlere oranla daha katılcı olduğu gözlenmektedir” (1994:207). Bu açıklamaları destekler nitelikte Kumaş da şu tespitlerde bulunmuştur. Kumaş’a göre “Eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğunu bildiğimiz bölgeler, daha yukarı eğitim seviyesine sahip bölgelerden daha yüksek oranlarda seçime katılmaktadır. 1962’de bir köy araştırmasında resmi eğitimin köylerde, ulusal seviyede bir siyasi bilinçlenme yarattığı anlaşılmıştır” (1989:50).

Kırsal kesimde bireylerin eğitim düzeyinin daha düşük olduğu düşünülürse eğitimin siyasal katılma üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu söylemek oldukça güçtür. Unutmamak gerekir ki kırsal kesimde bireylerin eğitim düzeylerinin yanında gelir düzeyleri de düşüktür. O nedenle eğitimin yanında diğer sosyo-ekonomik değişkenlerin de katılım üzerinde rol oynamış olabileceğini gözden uzak tutmamak gerekir. Bu durumda yapılması gereken kentleri ve köyleri ayrı ayrı ele alarak farklı siyasal katılım gösterip göstermediklerine bakmaktır. Baykal’a göre “Soruna bu açıdan bakılınca, eğitimin siyasal katılma ile olumlu bir ilişki gösterdiği görülecektir. Eğer siyasal katılmayı siyasal olayları izleme, onlar hakkında tavır takınma ve siyasal olayların içine karışma biçiminde algılasak o zaman eğitimin katılma üzerinde artırıcı bir etkisinin olduğunu görürüz” (Baykal, 1970:62). Baykal’a göre üniversitede okuyan öğrenciler ya da üniversite mezunu bireylerin, oturma eylemleri, yürüyüşler, açık oturumlar gibi siyasal katılma biçimlerinden genel araçlar olarak yararlanmakta oldukları da bir not olarak düşünülmelidir (1970).

1.5.1.4.Yerleşim Birimi ve Siyasal Katılım:

Siyasal katılım üzerinde etkili olan faktörlerden biri de insanların yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim birimi ile ilgilidir. Yerleşim birimlerinin kırsal ya da kentsel olması ile bireylerin siyasal katılımları arasında bir ilişki söz konusudur. Kırlarda ya da kentlerde yaşamlarını sürdürenler birbirlerinden farklı sosyo-ekonomik faktörlerden etkilenmektedirler. Bu farklılıklar da onların siyasal katılımlarına yansımaktadır.

Öncelikle düşünülen, büyük kentlerde yaşayanların diğer yerleşim yerlerinde yaşayanlara göre daha yüksek olarak siyasal yaşama katılacaklarıdır. “Kentlinin okur-yazar olması, kitle haberleşme araçlarından yararlanması, toplu iş yerlerinde çalışması, örgütlerle ilişkisi köylüye göre daha fazladır ve bu etkenler katılmayı uyarıcı niteliktedir” (Turan, 1977:79). Bu konuda Baykal, köylerde yaşayanların eğitim, meslek, gelir düzeyi gibi sosyo-ekonomik niteliklerinin, gelir düzeyi yüksek gruplara, saygın ve toplumsal statü kazandıran mesleklere göre daha düşük olduğu düşüncesiyle, köyde yaşayanların siyasal alana yoğun bir şekilde katılmalarının beklenilemeyeceğini belirtir ve onların siyasal ilgiyi ve katılımı teşvik eden kitle iletişim araçlarının daha az etkisi altında kaldığını söyler (Baykal, 1970). Kırsal kesim insanının yaşadığı bu yoksunluklardan dolayı siyasal katılım düzeylerinin de kentte yaşayanlara oranla daha düşük olacağı düşünülmektedir. Oysa Türkiye’de seçimlere katılmada köyden kente değil de kentten köye doğru bir artış olduğu söylenebilir. Bu konuyla ilgili özgün bir araştırma yapılmamış olmasına rağmen DİE’nin 1965’teki seçim sonuçları istatistikleri yukarıdaki açıklamayı kanıtlar niteliktedir. Bu istatistiklere göre seçime katılanların %65,3’ü kentte, %68,7’si kasabada ve %75,2’si ise köyde yaşamaktadır. Bu oranlara bakıldığında, beklenenin aksine siyasal katılımın kırsal alanlarda kentlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Kızılluluk, 1994). Baykal da kırsal alanda yaşayanların yüksek düzeyde siyasete katılmalarının sebebini şu şekilde açıklamaktadır: “Türk köylerinin, diğer birçok ülkeden farklı olarak birbirine yakın evler halinde kurulmuş olması ve köylülerin birbirleri ile toplu, devamlı ve yakın temas halinde olmalarıdır. Küçük yerleşim birimlerinde oy kullanmama davranışı kolaylıkla saptanacağı için birey oy kullanmak yönünde bir baskı duyabilir” (Baykal, 1970:71). Bu baskının küçük yerleşim yerlerinde daha yoğun şekilde hissedilir olduğunu dile getiren Özbudun’a göre “Geri kalmış toplumlarda kabile, aşiret reisleri, dinsel önderler ya da büyük toprak sahipleri kendilerine bağımlı kitleleri kolaylıkla kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmektedirler” (1975:187).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, siyasal katılmayı sadece oy verme davranışı ile tanımlamak bu kavramı sınırlandırmak anlamına gelir; çünkü siyasal katılma pasif katılım olarak tanımlanan oy verme davranışından öte siyasal süreçlere katılma, siyasal olaylar hakkında yorumlarda bulunma, yürüyüş gibi eylemlerde bulunma anlamını da içermektedir. Bu şekilde bir siyasal davranış ise kırsal kesimden ziyade kentlerde yaygın olarak görülmektedir. Dolayısıyla yerleşim birimi ile siyasal katılma arasındaki ilişki incelenirken tüm değişkenlerin ortaya konarak analiz edilmesi gerekmektedir (Kızıloluk, 1994).

1.5.1.5. Cinsiyet ve Siyasal Katılım:

Her toplumun kadına ve erkeğe özgü olarak tanımladıkları birtakım cinsiyet rolleri bulunmaktadır. Kadının toplum içindeki yerinin cinsiyetine göre belirlenmesi ve kadının toplum içindeki rollerinin cinsiyeti açısından tanımlanması olgusu esas olarak onun biyolojik özelliklerinin bir sonucu olmaktan çok toplumsal içerikli olduğunu söylemek mümkündür (Kızıldere, 2002). Kadınlar, sosyalleşme sürecinde kendilerine öğretilen aile-içi rolleri içselleştirmektedirler. Bu nedenle de kadının özel alan dışında kalan rolleri yerine getirme konusunda daha geri planda kaldığı söylenebilir. Çalışan ve çalışmayan kadınların evlenip, çocuk sahibi olmaları ve özellikle çalışan kadınların eve ilişkin rollerini toplumsal olarak beklenen şekliyle yerine getirmelerinde 'iş'in onlar için engelleyici bir rol oynadığı fikri toplum tarafından dayatılmaktadır. Bunun yanı sıra kadının çalışma hayatına katılması konusunda, toplum kadın için olumsuz bir tavır sergilemektedir. Günümüzde farklı toplumlar birtakım yasalarla kadına eğitim ve çalışma hakkı tanımış olmasına karşın, geleneksel işbölümünün devam etmesinden dolayı kamusal alan kadınlardan çok erkekler tarafından kullanılmaktadır (Çelebi, 1990). Cinsiyetler arasındaki bu rol farklılaşması siyasal alanda da kendisini göstermektedir. Bu yüzden kadının siyaset yapması erkeklere oranla daha sınırlıdır. Dolayısıyla kadının siyasal katılım bağlamında aleyhine işleyen bir yapı söz konusudur.

Kadının siyasal yaşama katılımı ile ilgili olarak Kızıloluk ise, "Türk toplumunda kadın ve erkeğin toplumsal konumunun belirlenmesinde cinsiyet ayrımı çok önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve erkek olmak demek yalnızca iki farklı cinsiyete sahip olmak demek değildir. Bu aynı zamanda iki farklı konuma ve birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış farklı sosyal rollere de sahip olmak demektir. Bu toplumsal rol bölüşümünde kadına düşen ev ve çocuk bakımındır. Erkek ise ailenin

reisidir. Erkek sadece ailede söz sahibi olmakla kalmaz tüm toplumsal ve siyasal kuruluşlarda da söz sahibidir” (1994:215) şeklinde bir açıklamada bulunmaktadır.

Kadının siyasette görünürlüğünün olmaması gerçeğini Kalaycıoğlu yaptığı şu tespitle dile getirir: “Erkeklerin, sosyo-ekonomik kaynak düzeylerinin yüksek bulunması siyasal parti ve örgüt bağlarının daha kapsamlı olması, kadınlara oranla, çok daha yoğun bir siyasal faaliyet içinde olmalarına neden olmaktadır” (1983:19).

Bu konuda tüm toplumlardaki genel kanı; kadınların erkeklere oranla siyasete karşı daha az ilgi duydukları ve siyasal alanda kendilerini daha az gösterdikleridir. Öyle ki özellikle gelişmekte olan ülkelerde, sosyo-ekonomik ve siyasal etkenlerin kadınların siyasal katılımlarında doğrudan etkili olduğu gerçeği gözden kaçırılmaması gereken önemli bir noktadır (Kızılloluk, 1994).

1923 yılında Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte kadın sorunu cumhuriyetin önemli bir sorun alanı olarak görülmüş, Ankara hükümeti kadınlara erkeklerle eşit olma hakkını tanımıştır. Kadınlara haklar, ulus devletin kurulması sürecinde laik, modernleşmeci ve batılılığın birer göstergesi olarak verilmiştir. Kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yasal reformlara öncelik verilmiş, kadın seçkinler tarafından bu çabalar desteklenmiştir. Kadınlar için yasal düzenlemeler ve kamusal alana ilişkin özgürleştirici adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak 1924 yılında ‘Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla’ kadınların eğitim olanaklarından yararlanma haklarını, 1926 Medeni Kanunla eşit miras hakkı ve tek eşliliğin kabulü izlemiştir (Göğüş-Tan, 2000). 1926-1934 yılları arasında oy hakkı için mücadele veren bir grup kadının çabalarının da etkisiyle kadınların siyasal yaşama katılma talepleri günümüze kadar gündemi meşgul etmiştir (Toprak, 1988). “Kadınlar 3 Nisan 1930 tarihinde Belediye Kanunu ile belediye seçimlerine, 5 Aralık 1934 tarihinde de 2598 Sayılı Kanun ile genel seçimlere katılma hakkı elde etmişlerdir” (Sallan Gül, 2003:138). Pek çok Avrupa ülkesinden önce seçme ve seçilme hakkına kavuşan Türk kadınları, 1935’te % 4,5 gibi bir oranla parlamentoda temsil edilmişlerse de, bu oranın oldukça düşük bir temsiliyeti ortaya koyduğu açıkça ifade edilebilir. Avrupa ülkeleri ile karşılaştırılma yapıldığında, bu orana son genel seçimlerde dahi ulaşamamıştır (Sallan Gül, 2003).

Kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik çabalar, siyasal süreçlere katılımı cinsiyetler arası eşitliği sağlayıcı adımlardan geçmektedir. Ancak Türkiye’de kadınlar siyasal temsil hakkını 1930’lardan itibaren elde etmişlerse de, gerek parlamentoda, gerekse yerel düzeyde yeterince temsil edilmemektedirler. Bunda siyasal partilerin rolünün büyük olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda siyasal partiler, ne kadınların

cinsiyete dayalı ikincil konumlarını değiştirecek veya erkek egemenliğini sorgulayacak bir girişimde bulunmakta, ne de bu tür girişimleri desteklemektedirler (Güneş-Ayata, 1998). Benzer biçimde siyasal partilerin kadın kollarının da meşru ve güçlü bir konumda olduğunu söylemek oldukça güçtür (Sancar-Üşür, 2000).

Sallan Gül de bu bağlamda görüşlerini; “Cinsiyete dayalı işbölümü ve kadınların toplumsal yaşam deneyimleriyle sorumlulukları, kadınları aile ve yakın çevresiyle sınırlı bırakmaktadır. Ayrıca ülkemizdeki erkek merkezli siyasal kültür ve politika yapma tarzları da kadın adayları desteklememektedir. Kadınlar, erkeklerin belirlediği siyasete ancak eklenilebilmekte, siyasetin kurucu öznesi olmaktan çok birer nesnesi olma özelliklerini korumaktadırlar. Bu da, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması sürecinde kadın hareketinin siyasal boyuttaki etkisini azaltmakta, cinsiyete dayalı kamusal politikaların ve toplumsal ilişkilerin dönüştürülmesini geciktirmektedir” şeklinde açıklamaktadır (2003:140-141).

1.5.1.6. Yaş ve Siyasal Katılım:

Yaş, siyasal katılım üzerinde etkili olan faktörlerden biridir. Seçme ve seçilme yaşının düşük ya da yüksek tutulması katılma oranını doğrudan etkilemektedir. Seçmen yaşının yüksek tutulması genç nüfuslu ülkelerde toplumun büyük bir kesiminin siyaset dışı kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, siyasal sistemin tabanını daraltmaktadır. Bunun bir başka önemli sakıncası da gençlerin siyasal alandan dışlanmasıdır (Kızıloluk, 1994).

Türkiye’de Cumhuriyet döneminden itibaren siyasal katılımı da yaş etkeni farklı düzenlemelere sahne olmuştur. “1924 Anayasasında 18 yaşını dolduran erkek yurttaşlara oy kullanma hakkı tanınmıştır. Bu olumlu düzenleme 5 Aralık 1934’te kadınlara siyasal hakların tanınmasıyla birlikte ortadan kaldırılmış ve seçmen yaşı 22’ye çıkarılmıştır. Nisan 1961’de kabul edilen Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanuna göre ise 21 olarak belirtilmiştir. Daha sonra uygulanmamasına rağmen 1982 Anayasasında yapılan değişikliklerle 67. Maddeye göre 21 olan oy verme yaşı 18’e, 76. Maddeye göre 30 olan seçilme yaşı da 25’e düşürülmüştür” (tbmm, 2007). Yaş faktörü, Türkiye’de önemli bir değişken olarak kabul edildiğinden, gençler lehine yeni düzenlemeler yapılmış ve siyasal katılımı da gençlere yeni fırsatlar yaratılmaya çalışılmıştır.

Kızıloluk’a göre ise; “Seçmen yaşı ile ilgili sınırlamaların yanında seçilme yaşı ile ilgili sınırlamalar da toplumun en aktif kesimi olan gençlerin siyasal karar

organlarına seçilme olanağını ortadan kaldırmıştır. Milletvekili seçilebilme yaşının otuz olması bu yolu gençlere tamamen tıkamıştır” (1994:218).

Yaşın siyasal yönelimdeki etkisinden yola çıkarak Perlmutter ve Hall da 1992 yılında ABD’de bu konuyla ilgili bir çalışma yapmışlardır. Bu araştırmaya göre, “Genç yetişkinler siyasal etkinliklere genellikle diğer yaş gruplarından daha az katılmaktadırlar. Birleşik Devletler’de 1990’larda yapılan araştırmalar 18-29 yaşlarında yetişkinlerin siyasete tamamen kayıtsız kaldığını göstermektedir. Kimi araştırmacılar gençlerin dikkatinin öğrenim görmek, meslek edinmek, eş bulmak, çocuk yetiştirmek gibi yaşa bağlı uğraşlara yöneldiğini ileri sürmektedir. İnsanlar yaşlandıkça siyasete ilgileri de artmaktadır. Birleşik Devletlerde oy verme eğilimi 75 yaşına kadar yüksektir. Bu yaştan itibaren düşüş göstermektedir; yine de oy verme oranı genç yetişkinlerdekinden daha yüksektir. Ancak bir bireyin oy verip vermeyeceği tek başına yaş faktörü ile açıklanamaz” (Onur, 2000:362).

1.5.2. Psikolojik Değişkenler ve Siyasal Katılım:

Her birey, içinde yaşadığı toplumda, ailesindeki bireylerden başlayarak devlete kadar uzanan bir alanda var olan diğer birey ve çeşitli kurumların kendisine karşı takındıkları her türlü tutum, durum ve eylemlerinden olumlu veya olumsuz olarak etkilenir ve vereceği tepki sonucunda da onları etkiler. Siyasal katılımın da sosyolojik bir olgu oluşu, bireyin siyasal yaşamdan etkilenmesini ve aynı zamanda onu etkilemesini de gerekli kılar. Bireyle siyasal yaşam arasındaki karşılıklı etki ve tepkilerin aracı olan siyasal katılım, olumlu olabildiği kadar olumsuz bir süreç de takip edebilir. Bu nedenle de bu bölümde siyasal katılımda psikolojik değişkenlerin hem olumlu hem olumsuz etkileri kısaca açıklanacaktır.

1.5.2.1. Olumlu Psikolojik Değişkenler:

Bireyin siyasete ilgi duyması, bu nedenle siyasetle uğraşan bireyler ve siyasal kuruluşlarla yakın ilişkilere girerek bilgi edinmesi, dernek ve parti çalışmalarına katılarak çeşitli etkinliklerde bulunması veya bir yurttaşlık hakkı ve görevi olduğuna inanarak siyasal katılımında bulunması olumlu katılım argümanlarıdır. Olumlu psikolojik değişkenler; siyasete ilgi duyma, sosyal girişkenlik, siyasal etkinlik ve vatandaşlık duygusu olarak ifade edilebilir.

1.5.2.1.1. Siyasete İlgili Duyma ve Siyasal Katılım:

Siyasete ilgi duyma, bireyin, demokratik yaşam tarzı içinde siyasal alanda ortaya çıkan günlük siyasal olayları izlemesinden, sistemin nasıl çalıştığına ve olumlu veya olumsuz anlamda kendi yaşamını ne kadar etkilediğini öğrenmek istemesine kadar devam eden bir süreçtir. Bu süreç, aktif siyasal katılımı bulmak için olumlu bir hazırlık aşaması olarak düşünüldüğünde, birey bu dönemden sonra kendi siyasal katılımının siyasal mekanizma üzerinde bir etki sağlayacağına inanması halinde, siyasal mekanizmanın yaşamını daha olumlu olarak etkilemesini sağlamak amacıyla aktif olarak siyasal yaşama girecek, kendi katılımının mekanizma üzerinde bir etki yaratmayacağına inanması durumunda ise siyasal alanla ilgisi kesilebilecektir.

1.5.2.1.2. Sosyal Girişkenlik ve Siyasal Katılım:

Bazı bireyler, diğerlerine göre toplumsal olaylara daha çok ilgi gösterirler. Bunlar çoğunluğun dikkatini çekmeyen veya karışmaya cesaret edemediği konularda daha girişken bir tutum sergilerler. Bu özellikleri taşıyan bireylerin toplumsal yaşamın çeşitli alanlarındaki olumlu etkinlikleri, onların yakın çevresinin beğenisini kazanmasını ve toplumdaki statüsünün yükselmesini sağlayacaktır. Böyle bir durum ise bireyin siyasi hayata aktif olarak katılma olasılığını artıracaktır.

Çukurçayır (2000), sosyal ilişkilerinde rahatlık duygusuna ve gerekli beceriye sahip olan bireylerin sosyal ve siyasal yaşamda daha etkin oldukları gibi aktif siyasal katılım için gerekli nitelikleri de taşıdıklarını söylemektedir. Baykal'a göre, "Toplumsal hayatın siyasetin dışında kalan alanlarına etkin bir şekilde katılmakla siyasal katılım arasında olumlu bir ilişki vardır. Bazı kimseler çevrelerindeki insanlarla karşılaştırıldıkları zaman onlardan daha girişimci, örgütlendirme yeteneğine sahip olarak görünmektedirler. Girişken kimselerin siyasete aktif olarak katılma ihtimalleri daha yüksektir. Özellikle siyasal olayların içine karışma gibi siyasal katılımın ileri düzeyleri için sosyal girişkenliğin gerekliliği açıktır. Fakat siyasal olayları izleme şeklinde bir katılma için böyle bir zorunluluk yoktur" (1970:102).

1.5.2.1.3. Siyasal Etkinlik ve Siyasal Katılım:

Siyasal etkinlik, siyasete ilgi duyan, siyasal bilgiye ve sosyal girişkenlik özelliğine sahip bireylerin siyasal alanda da etkili olabileceklerine inanmalarıdır. Bu bireylerin aktif siyasal katılımı bulmaya daha yatkın oldukları kabul edilmektedir.

Siyasal etkinlik hem siyasal ilgi hem de siyasal bilgiyi belirlemede önemli bir dürtü olduğu için, siyasal sistemin bireylerin yaşamları üzerinde önemli etkileri bulunacağına inanan bireylerin sistemle ilgili gelişmeleri yakından takip ettikleri söylenirken, bu konuda, gelir düzeyinin yüksekliği yanında iyi bir eğitim almış olan ve saygın bir mesleği bulunan bireylerin toplumdaki bu saygın sosyo-ekonomik statüleri kullanarak, çevrelerini etkileyebileceklerini düşündükleri için, çeşitli toplumsal etkinlik yanında siyasal yaşama katılmaları durumunda, siyasal alanda da etkin bir rol oynayabileceklerine olan inançlarının onları siyasal katılıma yönelteceği ifade edilebilir (Kızıloluk, 1994).

1.5.2.1.4. Vatandaşlık Duygusu ve Siyasal Katılım:

Bireyin, siyasal alana özel bir ilgi duymadığı halde, siyasal katılımın yasal olarak bir vatandaşlık hakkı olduğunu bilmesi ve yerine getirilmesinin toplumsal yaşamın sağlığı bakımından gerekli olduğuna inanmasıdır. Bu inanç bireyin siyasal katılımını olumlu yönde etkileyecektir.

Çukurçayır'a göre (2000:70), "Yurttaşlık görevi duygusu, bireyin etkili olup olmayacağını düşünmeksizin siyasal sürece katılmasıdır". Kızıldere'ye göre de vatandaşlık görevi duygusu ile siyasal katılım arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır ve kendi ifadesi ile "Kişinin vatandaşlık duygusu kuvvetliyse katılım yüksek olmaktadır" (2002:56). Baykal ise, "Seçimlerde oy kullanmanın bir vatandaşlık görevi olarak algılanması siyasal katılımı arttırıcı bir rol oynamaktadır. Yalnız, etkinlik duygusunda olduğu gibi burada da yüksek eğitimin ve yüksek sosyo-ekonomik statünün vatandaşlık görevi duygusunu arttırdığına tanık oluyoruz" derken bireylerin sahip olduğu vatandaşlık duygusu ile siyasal katılım arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir (aktaran Kızıloluk, 1994:221).

1.5.2.2. Olumsuz Psikolojik Değişkenler:

Toplumdaki bazı bireylerin diğer bireylerle ilişkilerini en az düzeyde tuttukları, olaylar ve sorunlar karşısında tepki vermedikleri veya tepkilerini ortaya koymadıkları bilinmektedir. Bu asosyal durum onların, bulunduğu çevrenin baskısıyla baş edebilmek ve toplumda etkin olabilmek için yeterli güçlerinin bulunmadığına inandıkları gibi, bu güvensizliğin yanında toplumun isteklerini karşılayacağına ve sorunlarının çözümüne yardımcı olacağına olan inançlarını da yitirmelerinden kaynaklanmaktadır. Siyasal yabacılığa, siyaset dışılık (cynicism) ve kuralsızlık-kuraldışılık (anomy) olarak üç alt

başlık etrafında olumsuz değişkenler sayılabilir. Bu tutumları sergileyen kişilerin ise siyasal katılımı aktif olarak yer alma olasılığı çok düşüktür.

1.5.2.2.1. Siyasal Yabancılaşma ve Siyasal Katılım:

Siyasal yabancılaşma, bireyin siyasal alanın arka planından günlük uygulanış tarzına, temsil edilen düşünceden temsilciye, verilen mesajlarla uygulamanın örtüşme durumuna kadar birçok faktörden olumsuz olarak etkilenmesi sonucunda, sistemle ilişkisini kesmesidir. Siyasal yabancılaşma konusunda Kalaycıoğlu, “Siyasal yabancılaşma bireyin siyasal sisteme ve onun öğelerine güvensizlik duyması ve sisteme karşı olumsuz duygularla dolu olup ona siyasal destek sunmamasıdır” (aktaran Kızılloluk, 1994:222) ifadesinde bulunmuştur. Baykal ise, “siyasal yabancılaşma bireyin siyasal sistemden en genel şekli ile kopmasıdır” demektedir (aktaran Kızılloluk, 1994:222). Kızılloluk ise bu birbirine yakın iki anlatıma, “Bu kopma, siyasal sistemin birey için bir anlam ifade etmez, onun gerçek ihtiyaçlarına cevap veremez, onun kendisini gerçekleştirmesini engeller bir duruma düşmesi halinde ortaya çıkabilir. Böyle bir duygunun etkisi altında bulunan bireyden de siyasal katılım beklemek olanaksızdır” (Kızılloluk, 1994:222) şeklinde bir eklemede bulunmaktadır.

1.5.2.2.2. Siyaset Dışılık (Cynicism) ve Siyasal Katılım:

Cynical, kelime olarak, ‘toplumsal değerleri küçümseyen’ ve ‘insani iyiliğe inanmayan’ anlamlarında kullanılırken (LingvoSoft Talking Dictionary, 2006), aynı kökten türeyen “Cynicism ise, siyasal hayata karşı takınılan olumsuz bir tavrı ifade eder. Bu tavrın ayırıcı unsurları itimatlılık, şüphecilik ve düşmanlıktır. Cynic bir kimsenin, hiçbir siyasal sisteme olumlu bir yönelimi yoktur” (Kızılloluk, 1994:221). Bu psikolojik yapıda bulunan bireyler, toplumdaki siyasal hayatın her türlü görünürlüğüne, siyasal alandaki çeşitli görüş ve önerileri dillendiren partilerin ve liderlerin, iktidar veya muhalefet ayırımı yapmaksızın tamamına, seçim sistemine, parlamentoya, temsilcilere ve temsil durumuna karşı çıkarlar. Kimsenin taraftarı değildirler. Siyasetin ve siyasetçinin karşısındadırlar. Siyaseti, toplumun sorunlarını çözmek için var olan bir olgu değil, egemen kesimlerin toplumu kendi doğrularına göre yönetmekte ve devletin kaynaklarını yandaşlarına aktarmakta kullandıkları bir mekanizma, siyasetçi ve bürokratları da bu mekanizmayı egemenler adına çalıştıran bireyler olarak görürler. Bu çerçevede cynic bir kişilikteki bireylerin aktif veya pasif bir siyasal katılımı bulunması olasılığının oldukça düşük olduğu söylenebilir.

1.5.2.2.3. Kuralsızlık-Kuraldışılık (Anomy) ve Siyasal Katılım:

Toplumda geliştirilen veya başka toplumlardan alınan yeni gelişmiş üretim araçlarının ekonomik yaşama girmesiyle büyüyen ekonomi ve artan harcanabilir gelirlerin tetiklediği kültürel değişim sonucu, toplumun örf, adet ve geleneklerinde ortaya çıkan bazı tutum, durum ve davranış değişiklikleri günlük yaşamı doğrudan doğruya etkilemektedir. Yaşamın yeni girdileri bireyle toplum arasındaki ilişkileri köklü şekilde olumsuz olarak etkilemişse ve birey bu yeni duruma uyumda çaba göstermediği gibi kesin bir dille karşı da çıkıyorsa, ortada köklü bir sorun var demektir. Bu sorun, sosyo-ekonomik ve kültürel değişikliklerin büyük bir hızla değiştiği toplumlarda genelde tutucu ve gelişmeye kapalı küçük bir kesim için söz konusudur. Bu kesimin siyasal katılımında bulunması olasılığı daha düşük olmaktadır.

Bu bölümde açıklanmaya çalışılan özellikleri taşıyan bireyler bu sorun devam ettiği sürece, zaten toplumun siyaset dışı alanında düşük bir düzeyde ve zorunlu olarak devam ettirdikleri ilişkilerini, 'kendileri için olumlu hiçbir özellik taşımayan bu alana girilmesine gerek olmadığına' ve yine 'bu alana girilerek etkin bir siyasal katılımında bulunulsa bile hiçbir kazanım sağlanamayacağına' inandıkları için, siyaset alanına taşınmaları ve sonuçta ne aktif ne de pasif olarak siyasal katılımında bulunmaları mümkün görülmemektedir.

1.5.3. Siyasal Değişkenler ve Siyasal Katılım:

1.5.3.1. Siyasal Partiler

Sartori, parlamenter toplumlarda var olan çeşitli partileri, parti sayılarını ve diğer partilerle olan etkileşim süreçlerini esas alarak siyasal parti sistemlerini, Tek Parti, Hegemonya Partisi, Egemen (Hakim) Parti, İki Partili Sistem, İlimli Çok Partili Sistem, Aşırı Çok Partili Sistem, Atomlaşmış Parti Sistemi olmak üzere yedili bir ayırıma tabi tutmuştur (aktaran Yücekök, 1987). Ancak bu bölümde sadece tek partili ve çok partili sistemler şeklinde ikili bir ayırım yapılarak bunlarla siyasal katılım arasındaki ilişki incelenecektir. Bu bölümde ayrıca seçim sistemi ve siyasal katılım arasındaki ilişki kısaca açıklanacaktır.

1.5.3.1.1. Tek Partili Siyasal Sistem ve Siyasal Katılım:

Kendisinin zora dayanan bütüncü ideolojisinden başka hiçbir siyasi görünürlüğe yer vermeyen totaliter, toplumun yalnızca bir kesimine dayalı, katı ve tepeden inmece otoriter ve herhangi bir doktrini dikkate almayan, günün koşullarına göre yönetim

uygulayan pragmatik olmak üzere üç türlü tek parti sisteminin olduğu söylenebilir. Bunun yanında toplumda birden fazla parti olmasına karşın, uygulamada iktidarda bulunan parti dışında, diğer parti veya partilere iktidarın kesinlikle verilmediği hegemonya partisi sistemi ile, siyaset alanında iktidar için serbest rekabet imkanına sahip partiler olduğu halde, toplumun siyasi tercihleri sonucu bir partinin uzun yıllar boyunca iktidarda kaldığı egemen (hakim) parti sistemi de tek parti sistemi içinde değerlendirilebilir (Yücekök, 1987).

Söz konusu bu sistemin uygulandığı toplumlarda, siyasi arena toplumun belli bir kesimi için (belli kesimi içinde oluştuğundan), kendilerine kişisel siyasal tercih, katılım ve rekabet fırsatı tanınmayan toplumun diğer kesimleri için siyasal katılım; siyasi erkin (iktidarın) durum, tutum ve eylemlerinde hiçbir değişiklik meydana getirmeyeceğine inanıldığından ya bir yurttaşlık görevinin yerine getirilmesi ya da fanatik bir eylem olmaktan ileri gitmeyen bir görünüm olarak kalacaktır. Böyle bir sistemde iktidardaki siyasi parti devletle özdeşleşmiş olduğundan, toplumun egemen kesimi dışındaki kesimlerin partileşmeleri, farklı öneriler ileri sürerek yeni tercihler oluşturmaları ve bu tercihler doğrultusunda muhalefet görevi yaparak toplumun beğenisini kazanmak suretiyle iktidarın el değiştirmesini sağlamaları zor görünmektedir. Hatta var olan tek partiye seçilmeleri de söz konusu olmadığı için, kanunlarla kendilerine verilen oy verme hakkı ile sınırlı bir siyasal katılıma dahil olabilmektedirler. Böylece bireyler siyasal katılım görevini yerine getirmiş olmakta, tek parti iktidarı ise toplumun devlete bağlılığını sağlamış olmaktadır.

1.5.3.1.2. Çok Partili Siyasal Sistem ve Siyasal Katılım:

Parlamente demokrasinin kökleştiği toplumlarda, tüm bireylerin seçme ve seçilme hakları ile bunlara bağlı olan diğer siyasal tercihlerini hiçbir ayırım ve sınırlama olmaksızın ortaya koyabilecekleri geniş bir siyasal alan bulunur. Bu alanın aktörleri, iktidarı belirleme, devam ettirme ve değiştirme ile muhalefet görevini yerine getirme araçları olan partilerdir. Toplumun tercih yelpazesine uygun olarak ortaya çıkan partiler, serbest rekabet içinde yapacakları çalışmalar sonucu katılacakları seçimlerde toplumun beğenisini kazanıp, iktidara gelme imkânına sahiptirler. Çok partili siyasal sistem içerisinde bireyler açısından siyasal katılımın anlamını burada daha detaylı incelemek faydalı olacaktır.

1.5.3.1.3. Parti Tutma ve Siyasal Katılım:

Pasif katılımı bulanan bireyler, var olan partileri çeşitli yönleriyle gözden geçirip, bunlardan birini tercih ederler. Bu tercihlerini değiştirecek nitelikte çok önemli bir etkenle karşılaşmadıkları sürece de benimsemiş oldukları partiye oy vermeye devam ederler.

Türkiye'de seçmenin siyasal parti tercihini belirleyen en önemli unsurun 'parti tutma' olduğunu ileri süren Balay köklü siyasal partilerin 1980 askeri müdahalesiyle kapatılması sonucunda, parti lider ve kadrolarının farklı partilerde yer almalarının temelde birbirine çok benzeşen birçok siyasal partinin doğmasına yol açtığını, yeni kurulan partilerdeki çıkar çekişmelerinin seçmenlerin parti tutma geleneklerini kesintiye uğrattığını söylemekte, "Bu durumda yüzer gezer 'kararsız' oyların oranında artış görülmektedir" (1996:38) tespitini yapmaktadır.

Çok partili siyasal sistemin geçerli olduğu, ancak demokratik işleyişin henüz yeterince sağlanamadığı bazı durumlarda ise bireyler öncelikle beğendikleri/tuttukları partinin iktidara gelmesi için bu partiye, ya da tuttuğu bu partinin iktidara gelmesi veya iktidardan pay alması mümkün görünmüyorsa, iktidara gelmesini istemediği partinin iktidar yolunu kesebilecek güçteki bir başka partiye oy verirler. Bu durumda partilerin her biri, parti tüzükleri, parti programları ve seçim beyannameleriyle ortaya koydukları görüşler doğrultusunda kendilerini tutan bireylerin verecekleri oylar yanında, güçlü bir rakip olan ikinci partinin iktidarının önlenmesi için, üçüncü parti taraftarlarının da bu seçime özel olmak üzere kendilerini tercih etmesi ve ödünç oy vermesi konusunda ikna etmeye çalışacaktır. Bu durumda sağlanacak başarı, siyasal katılımı olumlu olarak etkileyecektir.

1.5.3.1.4. Lidere ve/veya Adaya Güven ve Siyasal Katılım:

İlimli çok partili sistemlerin geçerli olduğu parlamenter demokrasinin gereklerine uygun olarak kökleştiği, demokrasinin bütün bireylerce özümsemiştiği toplumlarda, liderden ziyade partinin program ve görüşleri siyasal katılımı ve oyun verileceği partiyi belirlerken, kişi başına düşen milli gelirin artmadığı veya azaldığı, paylaşımındaki adaletsizliğin giderilemediği ve hatta arttığı, çözüm bekleyen köklü sorunların çözülmediği ve hatta yenilerinin eklendiği durumlarda iktidara karşı olumsuz tutumlar doğması sonucu aşırı siyasallaşma ortaya çıkacaktır.

Siyasal alanın kesin ve kalın çizgilerle çizilerek ayrıldığı aşırı siyasallaşmış toplumlarda siyasal katılımı sağlayan ve parti tercihini etkileyen en önemli faktör,

partinin program ve görüşünden, partiler yelpazesinde bulunduğu yerden, dahası bu güne kadar gerçekleştirdiği eylemlerinden ziyade liderin kişiliğine ve verdiği mesajlarına duyulan güvendir. Bu güven duygusu birey üzerinde siyasal katılımı önemli ölçüde artırıcı bir rol oynar.

Diğer yönüyle lidere duyulan güven ve sevginin olağan ölçüler dışına taşması halinde, onun taşımadığı bilinen üstün özelliklerle donatılarak yüceltilmesi, partiyle özleştirilerek bir bakıma partinin sahibi olarak görülmesine yol açabilecektir. Buna ek olarak, söz konusu partinin oy oranının yükselmesi, ana muhalefet veya iktidar partisi konumuna gelmesi durumunda, eğer bu durum başka partiler ve toplumun diğer baskı gruplarınca demokratik yöntemlerle dengelenemezse, partinin hegemonya partisine, liderin ise diktatöre dönüşmesi tehlikesi gündeme gelecektir. Bunun gerçekleşmesi ise demokrasinin uygulamadan kaldırılarak, diğer partilerle birlikte baskı gruplarının her türlü eleştirel tutumlarının yasaklanması sürecini başlatacağından, bu süreç içinde hegemonya partisi, totaliter tek parti haline gelecek, bu partinin elitleri ve diğer egemen kesimlerinin, kendilerini devletin yanında toplumun da sahibi olarak gördüğü ve partinin ideolojik doğrularına uygun tek tip bireylerden oluşacak toplum yaratma projelerinin dayatıldığı ve siyasal katılımın artık pratikte fazla bir şey ifade etmediği, baskıcı bir sisteme dönüşmesine yol açacaktır.

Demokratik yaşam tarzının benimsenerek, yürürlükteki hukuk kurallarının sınırlarını çizdiği siyasal katılımın bütün bireylere açık olduğu bir toplumda var olan ılımlı çok partili sistem uygulamasında seçmenin oyunu belirleyen etkenlerden birini de ‘adayın kimliği’ oluşturmaktadır. “Seçim çevresi küçüldükçe adayın oynadığı rol artmakta, seçim çevresi büyüdüğüçe adaydan çok parti ve lider ağırlık kazanmaktadır. Parlamento seçimlerinde seçmenler parti liderlerine oy verirken, yerel seçimlerde adayın kimliği önem kazanır. Özellikle adayın kimliğinin ‘oyları dalgalı’ kararsız seçmenlerde geniş etkisi olduğu görülmektedir” (Balay, 1996:39). Buna ek olarak Balay, seçimin siyasal olmaktan çok, psikolojik etkenlere bağlı olduğu noktasından hareketle “1995 genel seçimlerinin bu görüşün geçerliliğini gösteren en yakın dönem olduğunu, Çiller’in geleceğe yönelik umutları, bağımsız kişiliği, kararlılığı, propaganda döneminde kullandığı ‘ses tonu’, ‘yumuşaklığı’ özellikle enflasyon konusunda son derece başarısız olmasına rağmen özellikle kadın seçmen oylarının partisine kaymasına neden olduğunu” (Balay, 1996:40) söylemektedir. Ancak 3 Kasım 2002’de yapılan seçimlerde Çiller, geçmiş yıllardaki politikasını aynen uygulamakla

beraber partisi ülke barajı altında kalmış, aktif siyaseti bırakmak zorunda kalmıştır. Bu da, lidere duyulan güvenin tek başına belirleyici bir etken olmadığını göstermektedir.

1.5.3.1.5. Parti Programı, Parti Görüşü, Seçim Bildirgesi ve Siyasal Katılım:

Bireylerin siyasal tercihlerini belirlerken, pek çok etken yanında, partiler hakkında yeterli bilgi edinebilmek amacıyla, partilerin tüzüklerini, programlarını ve seçim bildirgelerini de göz önünde bulundurmaları; ancak, eğitim düzeyinin yanında, siyasal katılma düzeyinin de yüksek olduğu toplumlarda söz konusudur.

Çok sayıda siyasal partinin iktidar için yarıştığı bir siyasal sistemde partilerin her birinin belli bir grubun çıkarlarını savunduğu inancının yaygınlık kazanmasıyla, seçmenin oyunun yönünü içinde bulunduğu toplumsal tabakayla bir siyasal partinin program ve görüşü arasında kurduğu bağın etkilediğini ileri süren Kızıloluk'a göre "Bu inanç, seçmenin kendi toplumsal statüsüyle ve çıkarlarıyla uyum içinde gördüğü siyasal partiyi desteklemek için sandık başına gitmesine neden olmaktadır. Ancak programlara olan bağlılığın ise, olayların akışı içinde geçirdiği değişimler dolayısıyla sürekli bir siyasal katılmaya yol açma olasılığı azdır" (1994:225-226).

1.5.3.2. Seçim Sistemleri ve Siyasal Katılım:

Siyasal katılımın sonuçlarının değerlendirilmesi konusunda uygulanan seçim sistemi birinci derecede önem taşır. Dolayısıyla seçime katılacak partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oy oranı kadar uygulanan seçim sistemi de etkilidir. Seçim alanının il veya dar bölge olarak belirlenmesi, ülke genelinde veya seçim bölgesinde baraj uygulanması, barajın düzeyi, bir bağımsız adayın seçilip seçilmemesine, bir partinin parlamentoya temsilci gönderip göndermemesine veya temsilci sayısının azalıp çoğalmasına neden olacaktır. Bu durum ise, bireyin siyasal katılımını önemli ölçüde etkileyecek, seçim sistemini boykot eylemi olarak; oy vermekten vazgeçmesi gibi pasif bir eyleme yönelecek veya tercih ettiği partiden başka bir partiye oy verecektir. Bu şekilde hareket eden birey, her iki durumda da tercihini siyasal alana dilediği şekilde yansıtamamış olacaktır.

Toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri dikkate alınarak, seçim sistemleri çoğunluk, nisbi temsil ve barajlı sistem olmak üzere üç kategoride toplanabilir. Türkiye'de çok partili sisteme geçildikten sonra 1950-1960 yılları arasında 'Liste Usulü Çoğunluk' ve 1961 seçimlerinden itibaren de bu güne kadar da 'Nispi

Temsil' sisteminin değişik uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Ülke barajlı sisteminin uygulandığı son üç seçimde, seçime katılan çok sayıdaki partinin ülke barajına takıldığı ve parlamentoya temsilci gönderemediği bilinmektedir. Özellikle 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimde uygulanan, ülke genelindeki %10 ve seçim çevresindeki %20, %25, %33 ve %50'lik barajlar, seçime katılan 18 partiden ancak ikisinin parlamentoya girmesine yol açmıştır. Yine çok çarpıcı bir sonuç olarak, %34,26 oranında oy alan AKP 363 milletvekili ile parlamentoda %66 oranla temsil edilirken, %19,4 oranında oy alan CHP 178 milletvekili ıkarımış ve parlamentoda %34'lük bir temsil oranı sağlamıştır. Diğer yönden bu seçimde %9,55 oranında oy alan DYP ve %8,34 oranında oy alan MHP ise parlamento dışında kalmıştır (belgenet, 2007).

Bu bölümde yapılan açıklamalar göz önüne alındığında, bir toplumda uygulanan seçim sisteminin;

-Siyasi alanda yer alabilmek amacıyla, herbiri farklı görüş ve öneriler sunarak seçmenin karşısına çıkan partilerin sayısını doğrudan etkilediği,

-Toplumun demokratik yaşam tarzını içselleştirdiği durumlarda parlamentoda temsil edilen parti sayısının arttığı ve bunun doğal sonucu olarak siyasal katılımın değerinin yükseldiği,

-Bunun yanında toplumun çözüm üretilmesini beklediği konularda başarı göstermesi zor olan koalisyon hükümetlerinin, işlevlerini yerine getiremediği durumlarda toplumda hoşnutsuzlukların artacağı,

-Çözümün, güçlü partilerin kuracakları sağlıklı hükümetler yoluyla gerçekleşebileceğine olan inancın artması durumunda, ifte barajlı seçim sistemlerinin uygulamaya konulacağı,

-Bu seçeneğin ise siyasal tercih alanını daraltacağı için siyasal katılım düzeyini olumsuz olarak etkileyeceği söylenebilir.

2. BÖLÜM: SİYASAL KATILIM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

2.1. KADINLARIN SİYASAL YAŞAMA KATILIMLARI

2.1.1. Dünyada Kadın Hakları: Tarihsel Süreç

Dünyada kadınların erkeklerle eşit insan hakları yanında siyasal katılım hakları mücadeleleri özellikle 1789 Fransız İhtilaliyle başlayan düşünce alanındaki gelişmelerin etkisiyle bu ülkede ortaya çıkmışsa da; 20. yüzyılın başından itibaren dünyanın çeşitli bölgelerinde yayılma göstermiştir. Kadınlar Avrupa, Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde oy hakkı ve vatandaşlık haklarından yararlanmak için örgütlü çalışmalar başlatmışlardır. Kadınların 1915 yılında Lahey’de düzenledikleri uluslararası kongre sonucunda ‘Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın İttifakı’ kurulmuştur.

1945 yılında Birleşmiş Milletler’in (BM) kuruluşuna ilişkin anlaşmanın kabul edilmesi sürecinde yapılan çalışmalar sırasında anlaşma taslağındaki ‘erkekler arasında eşitlik’ ifadesi, ‘kadınlar ve erkekler arasında eşitlik’ biçiminde değiştirilmiştir. 1946 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde önce Kadının Statüsü Komisyonu arkasından İnsan Hakları Bölümüne bağlı olarak Kadının Statüsü Birimi kurulmuş ve Kadının İlerlemesi Bölümü (DAW) adıyla Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü’nün bir parçası olarak çalışmaya başlamıştır.

Birleşmiş Milletler tarafından, 20 Aralık 1952 tarihinde Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme’nin kabul edilmesi, dünya ölçeğinde kadın hakları yönünden çok önemli bir aşamadır. Sözleşmenin ilk üç maddesi; kadınların, hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında bütün seçimlerde oy kullanmalarını, hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalarca kurulmuş ve halk tarafından seçilen tüm kamu organlarına seçilmelerini ve yine hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalar uyarınca kurulmuş bütün kamu görevlerinde yer almalarını ve kamu görevlerini yerine getirmelerini hak olarak kabul etmiş ve sözleşmeyi imzalayacak devletlerden bu hakları uygulamada yerine getireceklerini yasal olarak kurala bağlamıştır (Aktan, 2000).

1975 yılı kadın hakları bağlamında önemli bir tarihtir. Bu yıl, Birleşmiş Milletler tarafından ‘Uluslararası Kadın On Yılı’ ilan edilirken, yıl içinde toplanan I. Dünya Kadın Konferansı’nda kabul edilen Eylem Planı’yla, Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye ülkelerde, kadın sorunlarına çözüm getirecek ulusal çalışmaları yürütecek birimlerin

kurulması önerilmiştir. Yine bu konferansta 80 ülkeden 5000 kişinin katıldığı (çoğu kadın) NGO (Sivil Toplum Örgütü) forumu düzenlenmesi de önemli bir gelişmedir. Bu Eylem Planı'nı desteklemek ve kadınlar için bir fon oluşturmak amacıyla da 1976 yılında BM Kadınlar İçin Kalkınma Fonu (UNIFEM) kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1979 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kabul edilmiştir. 1980 yılında üye ülkelerin imzasına açılan bu sözleşme 2005 tarihi itibarıyla 180 devlet tarafından onaylanmış ve 98 devlet tarafından da imzalanmıştır.

II. Dünya Kadın Konferansı 1980 yılında Kopenhag'da ve III. Dünya Kadın Konferansı 1985 yılında Nairobi'de yapılmıştır. Nairobi'deki konferansta 'Kadın İçin Eşitlik, Kalkınma ve Barış konularında Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı'nın Başarılarının Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi' yapılarak, 'Kadının İlerlemesi İçin Nairobi: İleriye Dönük Stratejileri' kabul edilmiştir. 1995 yılında Pekin'de 189 ülkenin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen IV. Dünya Kadın Konferansı'nda ulusal mekanizmalar için eylem planlarının en önemli bölümlerini oluşturan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu isimli iki belge dahil edilmiştir.

Diğer taraftan 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçinde Kadınların İnsan Hakları' konusu ise 1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1993 İnsan Hakları Dünya Konferansı, 1994 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 Dünya Kalkınma Zirvesi, 1996 II. Habitat Konferansı, 1996 Dünya Gıda Zirvesi başta olmak üzere 1990'lı yıllarda toplanan çeşitli uluslararası konferansların gündemine alınmıştır. "Kadının İlerlemesi İçin Nairobi: İleriye Dönük Stratejiler ve 1995 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler IV. Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Pekin Eylem Platformu'nun tam olarak uygulanması amacıyla 5-9 Haziran 2000 tarihleri arasında New York'ta, 5 yılda edinilen kazanımlar, karşılaşılan engeller, son beş yılda dünyada meydana gelen değişmelerin kadın gündemine yansımaları ve geleceğe yönelik eylem ve girişimlerin ele alındığı 'Kadın 2000: 21. Yüzyıl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (Pekin+5)' başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Özel Oturumu gerçekleştirilmiştir" (geocities, 2007).

Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu "28 Şubat-11 Mart 2005 tarihleri arasında ise 2000-2005 yılları içinde meydana gelen gelişmelerin ve eylem planlarının uygulanması sırasında karşılaşılan sorunları görüşmek ve sonuçta belirlenen

çözümleri karara bağlamak amacıyla (Pekin+10) gündemi ile toplanarak kadınlara ilişkin evrensel düzeyde ileriye dönük stratejiler belirlenmiştir” (kssgm, 2007).

2.1.2. Siyasal Yaşam ve Kadın

İktidarın, güç kullanılmaksızın hukuki düzenleme içinde devredilmesinin asıl olduğu modern devlet sisteminde, iktidarın elde edilmesi ve kullanılmasında temel araç siyasi partilerdir. Bununla birlikte, modern devletin ortaya çıkıp, siyasi arenanın siyasi partilere açılması ile siyasete ilgi duyanların siyasal hayata geniş kesimler halinde katılmalarının, siyasi partiler içinde yer alarak iktidar mücadelesine girmelerinin tarihi henüz çok yenidir. Siyasal katılımın, temelde eşit olmayan ilişkileri barındırdığı söylenebilir. Böylece bir tarafta alınan kararlardan etkilenen, öte yandan alınan bu kararları kendi lehine çeviren taraflar arasında hiyerarşi yaratılmış olmaktadır. Otorite sahibi ile bu otoriteye uymak zorunda olunması da katılmayı otorite ilişkisi ile eşdeğer bir alana sürüklemektedir (Uysal, 1984). Siyasal katılım biçimlerinin dar ya da geniş olması, gönüllü ya da uyarılmış olmasının da özünde siyasal otoriteyi etkileme gibi ortak bir amaç olduğu ifade edilebilir (Özbudun, 1975). “Bireyin, hem genel düzeyde hem de yerel düzeyde devlet organlarının çalışmalarını ya da kararlarını etkileyen tüm davranışlar; kendilerince ya da başkalarınca tasarlanan, yasal veya yasal olmayan, başarılı ya da başarısız davranışların tümü, siyasal katılma davranışı içinde yer alırlar” (Çukurçayır, 2000:31).

Siyasal katılımın günümüzde öncelikli olarak siyasal partiler vasıtasıyla gerçekleştiği bilinmektedir. “Duverger bir partiyi destekleyenleri seçmenler, taraftarlar ve militanlar olarak ayırmakta ve parti üyeliğini militanlık anlamında kullanmakla birlikte, üyeliğin sempatiden daha derin, buna karşın militanlıktan daha yüzeysel bir içeriği bulunduğunu söylemektedir. Parti üyeliği tanımı partilerin niteliğine göre değişmekte, belli siyasal ilkelerin ve davranış kalıplarının kabulünde, parti üyesinin bütün siyasal, toplumsal ve benzer kişisel yaşamı açısından parti hakimiyetinde olmasına kadar değişik biçimler alabilmektedir” (aktaran Uysal, 1984:174). Bunun yanı sıra siyasi partiler, demokratik rejimlerin olmazsa olmazıdır ve siyasal katılımın en temel aracı olan bir kurum olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle siyasal partiler, demokrasiye dinamizm kazandıran örgütler olarak değerlendirilmektedir. Bireysel ya da toplumsal olarak sosyal aktörleri harekete geçirme görevi bu bakımdan siyasal partilerin üstüne düşmektedir. Siyasi partilerin, yurttaşları sistemle bütünleştirmek adına katılımı sağlaması bu bakımdan önem taşımaktadır (Özkul, 2005). Özkul’a göre, “Demokrasi

böylece egemen sınıfla halk kitleleri arasındaki çatışmanın yumuşatıldığı bir “denge rejimi” olur çıkar. Yumuşamanın aracı siyasi partilerdir. Bu nedenle siyasi partiler demokrasi için yaşamsal kabul edilmektedir. Günümüzde partiler, siyasal katılımın başlıca kanalları haline gelmişlerdir” (2005:132).

Talashı’ya göre ise, “Bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlar olarak tanımlanabilecek siyasal partiler, demokratik ve çoğulcu sistemlerde siyasal yaşamın temel öğeleri ve başlıca dinamik güçleridir. Toplumdaki çeşitli çıkarların ve istemlerin birleştirilmesi ve yönlendirilmesini sağlamak; halk kitleleri ile siyasal iktidar arasında köprü görevi yapma, siyasal personelin seçimini sağlamak; iktidara geldiğinde yönetmek ve hükümet etmek işlevlerine sahip siyasal partiler, siyasal katılımın başlıca kanallarıdır bu anlamda kadının siyasal katılımının oranını artırmak açısından önemli görevleri olmalıdır” (1996:193-194).

Kadınların siyasal katılımları konusunda ise siyasi partiler; ancak ‘demokrasi’, ‘insan hakları’ ve ‘eşitlik’ gibi kavramlarının toplumsal yaşamın her alanında yerleşmeye başlamasıyla birlikte eğilmeye başlamışlardır. Bu sayede kadınların, erkek egemen zihniyet tarafından biçimlenen siyasetteki yerleri tartışılma konusu haline gelmeye başlamıştır.

Kadınların siyasal katılım içinde yer almaya başlayışları konusuna tarihi süreç açısından genel olarak bakıldığında ise, tarihsel dönüşümlerin bir yandan kadınların var olan durumu üzerinde düzeltici etkiler yaptığını, 19. yüzyılın ortalarından itibaren belirginleşen sınıf çatışmalarının alt ve orta sınıf kadınlarını da siyasallaştırmaya başladığını, öte yandan onların daha önce yürüttükleri mücadelenin, yeni dönemin egemen politik söylemi nedeniyle zaman zaman kesintiye uğratıldığını, bunun da, kadınların siyasete katılması geleneğinin oluşmasını engelleyici bir etmen olarak bugüne kadar devam ettiğini, bu nedenle de, özellikle kadınların seçilme alanında henüz olması gereken düzeye ulaşamadığını söylemek mümkündür. Yüzyıllar boyunca aile içi karar alma mekanizmalarında bile yeri olmayan kadınların, zamanla sınıf mücadelesine katılarak hak arama bilincini kazandıklarını ve eşit ücret talep edilmişinden, mal-mülk edinmekten, seçme-seçilme hakkına değin uzanan birçok hakkın mücadelesini verdikleri bilinmektedir. Bu kadınların, parti örgütlenmeleri içinde yer almalarının ve karar mekanizmalarında etkinlik kazanmalarının ise 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra gerçekleşmeye başladığı ifade edilebilir (Minibaş, 1996).

Kadınların siyasete katılımları sorunu, belirgin bir şekilde cinsiyet rolleri ile ilişkilidir. “Kadının rolünü aile içi faaliyetlerde sınırlandırılan, erkeğin rolünü ise ev dışı dünyaya yönelik olarak gören bu anlayış kadının siyasi hayata uzak kalmasına yol açmıştır” (Tatar, 1997:82). Buna ek olarak “Rol farklılaşmasının da katkısıyla erkeğin siyasi hayatta kullanmak üzere sahip olabileceği siyasi beceri ve kaynaklar, kadına oranla hem daha çok hem de daha çeşitlidir” (Tatar, 1997:82). Böylece siyasal katılımın sınırları erkekler için genişlerken, kadınlar için ise tersi bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir.

Demokraside öncelikli sorun; siyasal yaşama, yaşamın hiçbir alanında, hiçbir sosyo-ekonomik, kültürel, siyasal, etnik ve biyolojik ayrımcılık olmaksızın toplumdaki tüm bireylerin katılımının sağlanmasıdır. Temsili demokrasinin dünya genelinde uygulamaya konulmasının çok eski olmaması yanında, ‘siyasi eşitlik temelinde kadınların siyasette yer alması’ konusu ise ancak, 20. yüzyılın başlarından itibaren gündeme gelebilmiştir. Kadınların siyasi katılımını destekleyenler; bunun siyasi etiği geliştireceğini, rekabet ve çatışma gibi erkeksi kuralların geçerli olduğu demokrasiye sevgi ve yardımlaşma gibi kadın değerlerini ekleyeceğini söylemekte, buna karşı çıkanlar ise aile yapısının bozulacağı endişesini dile getirmektedirler. İki görüşün de tutarlı yönleri yanında eleştiriye açık yönleri de bulunmakla beraber, birinci görüş gittikçe uygulamada daha çok yer almaya başlamıştır.

Kadınların seçme ve seçilme haklarını kazandıkları ilk ülke 1893 tarihi itibarıyla Yeni Zelanda’dır. Türkiye’deki kadınların bu hakkı kazandıkları 1934 tarihine kadar Finlandiya, Norveç, Almanya, Rusya, Belçika, Ukrayna, Arnavutluk, ABD ve İngiltere’deki kadınlar bu hakları kazanmışken, diğerleri bu haklar için II. Dünya Savaşından sonraki yılları beklemek zorunda kalmışlardır. Bugün Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi birkaç ülke dışında kadınlar seçme ve seçilme haklarına yasal olarak kavuşmuşlarsa da, uygulamada özellikle seçilme haklarındaki sorunlar dünya genelinde istenilen düzeyde çözülememiştir. Diğer taraftan kadınların siyasal haklarını sadece seçme ve seçilme haklarına indirgememek gerekir. Başta kadın dernekleri ve diğer sivil toplum örgütleri içinde yapılacak etkin katılımlarla da kadınların, yaşamın tüm alanlarında etkili olmaları için çalışılabileceği unutulmamalıdır.

1997 yılı dünya verilerine bakıldığında partiler bazında siyasi partinin başkanı olan kadınların 11, başkan yardımcısı olan kadınların 19, genel sekreteri olan kadınların 8, üst düzey yönetici kadınların 33, sözcü kadınların 9 olduğu görülmektedir. 1999 yılı dünya verilerine göre; yine parlamentoda her 100 kişi içinde 13 devlet ya da hükümet

başkanlıklarında 5, hükümetlerde bakan olarak 12 kadın bulunduğu, yalnızca 16 ülkedeki parlamentolarda kadınların oranının %25 ve üstünde olduğu görülmektedir (Kılıç, 2000). Bu veriler değerlendirilecek olursa siyaset alanında kadınların eksik bir temsille karşı karşıya oldukları ortaya çıkmaktadır.

Bugün dünyanın tüm demokratik sistemlerinde siyasetin belirlendiği ve uygulandığı üst yönetim kademeleri yanında, bunun parlamento dışındaki araçları olan ve toplumdaki çeşitli kesimlerin örgütlenerek siyasal karar organlarını kendi yarar ve/veya düşünceleri doğrultusunda kararlar çıkarmak için etkilemeye çalıştıkları siyasi partiler, dernekler ve sendikalar gibi mekanizmalarda ve bu kuruluşların düzenledikleri kampanyalar, mitingler ve gösteriler ve lobicilik gibi çalışmalarda da kadınların olması gereken düzeyde etkin olmadıklarını ve yeterince temsil edilemediklerini söylemek mümkündür.

Kadınların siyasi ve ekonomik alanlardaki katılımını gösteren Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü (GEM) verileri, İnsani Gelişme İndeksine göre üst sıralarda bulunan bazı ülkelerde bile kadınlara karşı ayrımcılığın halen sürdüğünü göstermektedir. Bu verilere göre bazı yoksul ülkelerin, zengin ülkelere göre kadınlara karşı ayrımcılık açısından daha olumlu göstergelere sahip olduğu gözlenmektedir (Mendez-Montalvo ve Ballington, 2002). Bu durum ise katılım ve karar verme süreçlerine katılma anlamında Botswana, Kosta Rica ve Namibya gibi ülkelerdeki kadınların durumunun; Yunanistan, İtalya ve Japonya'daki kadınların durumundan daha iyi olduğu sonucunu vermektedir (Mendez-Montalvo ve Ballington, 2002).

Kadınlar, siyasal etkinliklerini gerçekleştirirken, birtakım toplumsal koşullara bağlı kalmaktadırlar (Minibaş, 1996). Bu durum, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde siyasal arenada etkinlik gösterebilmek, bireyin kendi özgür iradesi ile mümkün iken, gelişmekte ya da az gelişmiş ülkelerde daha farklı bir görünüm bulunmaktadır. Çünkü bu tarz toplumlarda kadının siyasal talep ve tercihleri medeni durumlardan da etkilenmektedir. Minibaş'a göre (1996) gelişmiş ülkelerde kadınların oy kullanma davranışı kendi iradelerine bağlı iken, gelişmekte ve gelişmemiş olan ülkelerde ailedeki erkek üyenin kadın üzerinde belirgin bir etkisi söz konusudur. Yine Minibaş'a göre kadınların siyasal yaşamdan özgür bir şekilde yer edinmeleri ise "eğitim düzeyine, çalışma yaşamında yer almalarına, evli olup olmamaya, gelir düzeyine, kentleşme derecesine bağlı olarak" değişmektedir (1996: 178). Buna ek olarak, Minibaş kadınların siyasal yaşama katılımları konusunda 'siyasal bildirimlere açıklık' ve 'ulaşabilirlik' gibi unsurlara dikkat çekmektedir.

2.1.3. Avrupa Örneği:

Avrupa'da kadınların, siyasal ve toplumsal haklarının bilincine varmalarının ve bu alanlarda hak arama çabalarına girişmelerinin, feminizmin doğuşu ile birlikte ve 18. yüzyılda başladığını söylemek mümkündür. 1789 tarihinde başlayan Fransız Devrimi sonrasında yayınlanan 'İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirgesi'nde sözü edilen 'insan ve yurttaş' kavramının kadınları kapsamadığının ilk farkına varanlardan Olympe de Gouges, 1791'de Avrupa'da ilk olarak kadın haklarından söz ederek 'Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi' yayınlamışsa da, mahkeme tarafından 'kadına uygun olmayan tarzda siyaset yaptığı' gerekçesiyle suçlu bulunmuş ve idam edilmiştir.

Avrupa'da ilk siyasal katılım hakkı 1848 yılında Fransız erkeklerine tanındı. Almanya'da kadın hakları savunucuları Alman Birliğinin kurulması sırasında çok çaba göstermelerine karşın 1850 yılından itibaren birçok bölgede kadınların siyasal toplantılara katılımını yasaklayan yasalar kabul edildi (Berktay, 2004). Kadınların en etkin mücadelelerden birini Fransa'da vermiş olmalarına rağmen 20. yüzyılın ortalarına kadar seçme hakkına kavuşamamışlardır (Üste, 1999). Bu olumsuz tutumlar kadınları, siyasal ve toplumsal eşitlik alanlarındaki isteklerinden vazgeçirmek bir yana çabalarını artırmış ve bu çabalar 20. yüzyılın başlarından itibaren sonuç vermeye ve kadınların siyasi yaşama katılması konusunda olumlu ilerlemeler sağlanmasına yol açmıştır.

1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi, ancak kuruluşundan 30 yıl sonra kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalara başlamış ve ilk resmi komitesini 1979 yılında kurmuştur. Bu tarihten sonra özellikle 1987 yılından itibaren hem Avrupa Konseyi hem de konseye üye ülkelerde, farklı düzeylerde ve çeşitli alanlarda kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik fonksiyonları genişletilmiş başka komitelerin kurulması izlemiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, temel özgürlüklerin önünde bir engel olarak gördüğü cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasını ve insan haklarının bir parçası saydığı cinsiyetler arası eşitliğin sağlanmasını, sosyal adaletin gerçekleşmesi ve demokratik yaşamın önceliklerinden kabul etmesi ile 16 Kasım 1988 tarihinde yayınlanan Deklarasyon doğrultusunda yapılan çalışmalar sonunda 1992 yılında Avrupa Konseyi içerisinde Kadın-Erkek Eşitliği Yönetim Komitesi (CDEG) kurulmuştur (kssgm, 2007).

Konseyin üye ülkelerinden kadın-erkek eşitliği alanında çalışan hükümet temsilcilerinin katılımıyla oluşan CDEG, çalışmalarında, kadının siyasal katılımı ve kadının insan haklarının belirlenmesini ve uygulamada çıkan sorunlara çözüm üretmeyi

öncelikli konu olarak gündeminde tutmaktadır. Son olarak, konseye üye 40 ülkeden 38'inin bakan ve müsteşar düzeyinde katıldığı Kadın-Erkek Eşitliğinden Sorumlu 4. Bakanlar Konferansı, 1997 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir (kssgm, 2007).

1997 yılında AB ülkelerinde seçilmiş her beş yerel yöneticiden biri kadındır. Kadınların belediye meclislerinde temsil oranı İsveç'te %41, Finlandiya'da %30, Danimarka'da %28, Almanya ve Hollanda'da %23, İtalya'da %22, Belçika'da %20'dir. Fransa'nın son yerel seçimlerinde "6'lı dilim kotası"nın (aday listelerinde sırayla üç erkek üç kadın) uygulanması bile, "fermuar dizgesi"ne (bir erkek-bir kadın) göre daha dezavantajlı olmasına karşın, %47'lik temsil oranına ulaşmalarında etkili olmuştur. Bu ülkede 1982 seçimlerinde uygulanan yasal kota, anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmişse de 2000 yılında anayasal kural haline getirilerek sorun çözülmüştür. Buna göre, ulusal ve yerel seçimlerde her aday listesinde cinsler arasındaki fark birden fazla olamaz ("parite ilkesi"). Bu düzenlemenin yaşama geçmesini güvence altına almak için, siyasal partilerin kamu fonlarından yararlanma kuralları da yeniden düzenlenerek kadın-erkek eşitliği ilkesini yaşama geçirmek üzere alacakları önlemlere bağlanmıştır (Alkan, 2004).

Öte yandan, kotayı zorunlu kılan bir yasal düzenlemeye sahip olmayan birçok ülkede bile siyasal partiler iç düzenlemeleriyle (tüzük ve seçim yönetmelikleri) kota uygulamaktadırlar. Avusturya, Norveç, İsveç ve İngiltere bu ülkeler arasındadır. Avrupa'da anayasa veya kanunla kota konulmayan beş ülkedeki kadın temsili 2003 yılı itibarıyla %37,4'e ulaşmış ve BM'nin belirlediği kritik eşiğin üstünde gerçekleşmiştir.

İngiltere'de, tüm kamu organlarında yapılacak atamalar sırasında %50 eşit temsil ve adaletli atama prensiplerine uyulması esastır. Almanya'da danışma kurullarındaki her boş koltuk için mutlaka bir kadın ve bir erkek aday gösterilmesi ilkesi 1994'den itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Belçika'da kabul edilen yasaya göre atamayla gelinen makamlarda cinsiyet kotasında 2/3 oranı kabul edilmiştir. Hollanda 1992'de, danışma kurullarında uygulanmak üzere kabul ettiği %50 oranındaki kota gereğince kadın-erkek oranı eşitleninceye kadar boş bulunan kadrolara sadece kadınların atanabileceğini kabul etmiştir. Norveç'te tüm organ ve kurullarda her cinsin %40 oranla temsili benimsendi. Danimarka, Finlandiya, İzlanda ve İsveç'te çıkarılan özel yasalarla kamu kurumlarında atamayla gelinen makamlarda eşit temsil ilkesini benimseyen %50 oranlı cinsiyet kotaları uygulanmaktadır. Bu ülkelerde üst düzey kamu görevlerinde kadın oranları Fransa'da %7, Almanya'da %8, Avusturya'da %10, İngiltere'de %11, Belçika'da %12, Finlandiya'da %16, Portekiz'de %19 ve İsveç'te

%39 olarak gerçekleşirken, yargı organları ve mahkemelerde ise; Portekiz’de %1, İngiltere’de %6, Almanya’da %13, Avusturya’da %14, Belçika’da %16, Hollanda’da %16, Danimarka’da %16, Finlandiya’da %19, İsveç’te %26, Fransa’da %28 ve Lüksemburg’da %42 oranlarında kadın yer almaktadır (Kasaum, 2007).

2.1.4. Amerika ve Latin Amerika Örneği:

1966’da, Amerikan toplumunun temelinde kadınların tümüyle katılmasını sağlamak amacıyla Ulusal Kadınlar Örgütü (National Organization of Women, NOW) kurulmuştur. Örgüte çok sayıda kadının katılmasıyla üye sayısı kısa süre içinde 15.000 olan örgüt önemli bir kadın kuruluşu haline gelmiştir. NOW ve benzeri örgütler, kadınların kadın hakları konusundaki isteklerini kamuoyuna ve yönetime iletmelerine yardımcı olmuştur (Usemb, 2007).

1990’lı yıllarda Latin Amerika’da, kadınların yasama meclisinde daha fazla sayıda temsil edilmeleri; ‘aile içi şiddet’ ve ‘doğum hakları’ gibi yasaların ve ‘kadınlar ile erkeklerin eşit haklara sahip olmaları’ gerektiğini ifade eden prensibi de içeren çok sayıda anayasal değişikliklerin yasalaşması konularının gündeme geldiği zamana denk gelmiştir. Özellikle kadınların siyasi partilerce kota kurallarının uygulanması için lobi faaliyetlerini yürüttükleri yerlerde kadınların politikaya katılmalarına ilişkin olarak önemli ilerlemeler sağlanmıştır (Mendez-Montalvo ve Ballington, 2002). Bu çabalar sonucunda, 11 Latin Amerika ülkesinde, siyasi partilerce kota sisteminin ulusal düzeyde kabul edilmesi gerçekleştirilmiş ve kadınların yasama organına katılım oranı 1990’lı yıllarda %8 artmıştır.

Bununla birlikte kota sistemi, ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiği gibi kotanın etkisi de; siyasi partilerin bu sisteme olan bağlılığına, zorlama mekanizmalarının yapısına ve uygulandığı ülkelerin örgütlenme kültürüne göre değişiklik göstermektedir. Kosta Rica’da Yüksek Seçim Kurulunun partilerin kadın adaylar hakkındaki son düzenlemesinden sonra bu ülkede 2000 seçimlerinde %19 olan kadınların aday gösterilme oranı 2002 seçimlerinde %35’e yükselmiştir (Montalvo ve Ballington, 2002).

Veriler, kotaların kabul edildiği ve uygulandığı Kosta Rica ve Arjantin gibi ülkelerde açıkça bu sistemin kadınların temsil oranı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Amerika Kadınları Liderlik Organizasyonu, Amerikalılar Arası Diyalog ve Amerikalılar Gelişim Bankası gibi sivil toplum kuruluşları, kadın sorunlarının en üst düzeyde konuşulması ve bu bölgede gelişmeleri izlemek üzere çaba göstermek ve kadın

sorunlarına daha büyük ölçüde dikkat çekmek için önemli yenilikler gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca, Latin Amerika ülkelerinde, kadın erkek eşitliğini geliştirmek ve kadınların aktif katılımını sağlamak üzere Merkezi Amerikan Parlamentosu (Parlacen), Andean Parlamentosu, Amazon ve Yerli Parlamentosu, Latin Amerika Parlamentosu (Parlatino) gibi bölge ve alt bölge parlamentoları önemli platformlar olarak işlev görmektedirler.

Bütün bu olumluluklar yanında Latin Amerika'da, cinsiyet eşitliğinin her ülkenin politik gündeminde bir önceliğe sahip olduğundan da söz edilemediği gibi, bu ülkelerde son yıllarda yoksulluğun artması ve kadınlaşması sonucu, kadınların ve onların yaşam koşullarının iyileştirilmesi çalışmaları üzerinde olumsuz etkileri olmuştur.

2.2. TÜRKİYE'DE KADININ SİYASAL KATILIMI

2.2.1. Kadının Siyasetteki Yeri ve Konumu

İnsanlığın yerleşik hayata geçmesiyle birlikte, toplumlarda yöneten ve yönetilen gruplar oluşmuştur. Yönetenlerle yönetimden pay almak veya yönetimin tamamını ele geçirmek isteyen kişi veya kesimler ile, kendileriyle aynı arzuları taşıyan kişi veya kesimler arasında illegal veya legal olarak bir iktidar mücadelesi başlamıştır. Sosyal hayatın bir gerçeği olan bu mücadele, bugüne kadar devam ettiği gibi, bundan böyle de varlığını sürdürecektir.

Geniş anlamda siyaset, siyasi sistemin şekli –mutlakiyet, meşrutiyet, cumhuriyet vs.- ne olursa olsun, iktidar mekanizmasının ele geçirilmesi ve/veya elde tutulması mücadelesi olarak tanımlanabilir. Dar anlamda siyaset ise, çok partili demokratik sistemde, yürürlükteki hukuki sınırlar içinde iktidardan, yasama, yürütme ve yargı içinde yer alarak veya sivil toplum kuruluşları ve medya gibi baskı grupları oluşturarak, bunları etkilemek suretiyle pay alma mücadelesidir.

Kuvvetler ayrılığının geçerli olduğu siyasi sistemlerde yasaları yapmak, değiştirmek veya kaldırmak gibi yasama yetkisi meclislere, yasaları uygulamak ve yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulması durumunda yasa teklifleri hazırlamak ve meclise gönderme gibi yürütme yetkisi hükümetlere, kanunların anayasalara uygunluğu ile yürütmenin idari eylem ve işlemlerinin denetlenmesi yanında her türlü uyuşmazlıkların

çözümü ise yargıya, mahkemelere bırakılmıştır. İktidarın sınırının çizilmesi ile kullanılmasındaki esas ve usuller, mecliste yapılan anayasa ve yasalarla şekillendiğinden, iktidarın kaynağı statüsündeki meclisin oluşması birincil derecede önem taşımaktadır. Bu durumda, siyasi mücadelenin temelini mecliste yer alma amacının oluşturduğu söylenebilir.

Demokratik siyasal sistemlerde meclisler, birden çok siyasi partinin eşit şartlarla katıldıkları seçimde başarılı olmuş temsilcilerinden oluşur. Bu nedenle siyaset, siyasi partiler tarafından seçim kazanıp meclise girme; mecliste çoğunluk oluşturup seçmenlerinin isteği doğrultusunda hukuki düzenlemeler yapma; yürütme içinde yer alıp bu düzenlemeyi uygulama çalışmaları şeklinde gerçekleşmektedir. Mecliste azınlıkta kalan partilerin, meclis aritmetiğinin hükümet oluşturulabilmesi için koalisyon kurulmasını gerekli kıldığı durumlarda, koalisyon hükümetlerinde de yer alamaması halinde, muhalefet görevini yerine getirmenin yanında, daha sonraki seçim dönemlerinde iktidarın alternatifi olabilme ve iktidardan pay alabilme arzularını ayakta tutabilmek için çabalarına ve çalışmalarına devam etmek zorundadırlar.

Bu kısa girişten sonra Cumhuriyet'ten günümüze siyasi partilerin kadın politikaları konusuna geçmeden önce yerel yönetimlerde kadın temsili ve bu temsildeki düşüklüğün nedenleri konularını ele alarak açıklamak kadının siyasal katılımının anlaşılmasında faydalı olacaktır. Türkiye'de kadın milletvekili oranları ve temsil ile ilgili bilgiler daha önce değerlendirildiği için, bu bölümde sadece yerel yönetimlerde kadın temsili incelenecektir.

2.2.2. Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili:

Günümüz Türkiye'sindeki siyasal uygulama ve yasal yapı içinde, bağımsız adayların seçilebilmeleri özel durumlar dışında genelde mümkün görünmemektedir. Bugünkü koşullarda siyasal partilerin aday listelerini belirlemeleri sırasında uyguladıkları yöntemlerin yeterince demokratik olduğu söylenemez. Adaylar; ya parti üst yönetimlerinin merkez yoklaması sistemi ile ya da delegelerle yapılan il düzeyindeki seçimlerle belirlenmektedir. Bu yöntemlerde adayın aday listesindeki yeri ilk durumda parti genel başkanı ve/veya merkez yönetiminin tercihine bağlı iken, ikinci durumda partinin il/seçim bölgesindeki partili delegelerin verecekleri oyların sayısına bağlı kalmaktadır. İkinci durum; para, zaman, güçlü sosyal ilişki ağları, eğitim ve deneyim gibi çeşitli kaynak ve olanakları gerekli kılmaktadır. Bunların hemen hemen tamamında kadınların dezavantajlı olduğu açıktır.

Kadınların yerel veya ulusal düzeyde aday olmalarında, bireysel sosyo-ekonomik konumları yanında toplumsal olarak karşılaştıkları sorunlar dikkate alındığında, yarışmaya baştan sorunlu olarak girdikleri açıktır. Kuşkusuz, ulusal seçim sisteminde olduğu gibi, yerel temsil sisteminde de seçme sırasında bir sorun olmamakla birlikte, sorun seçilme sürecinde adaylıkla başlamakta ve bu aşamada listede seçilebilecek sırada yer alınmasıyla seçimde başarı sağlandığında, bu kez temsil sırasında sorun çıkmaktadır. Yerel ya da ulusal düzeyde kadınların temsil oranı ve isteklerinin yansımaları uygulamada partilerin genel siyasal çizgisi ile sınırlı kalmaktadır.

Kadınların siyasal yaşama katılmaları konusundaki çok temel bazı sorunları, yasal düzenlemeler yanında partilerin kadına bakış açılarındaki yeterli düzeyde olmasa da, yaptıkları değişikliklerle bir ölçüde çözüm yoluna girdiği söylenebilir. Bunun yanında çok yakın zamanlara kadar kadının yerel düzeydeki siyasal katılımı dikkate alınmamıştır. Bu konuda örgütlü ilk çalışma 1997 yılında kurulan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER) tarafından başlatılmıştır. Amacı daha çok sayıda kadının etkin politikaya girmesini sağlamak olan dernek; özellikle parlamentodaki kadın temsilci sayısının artırılması ve daha eşitçi bir temsilin gerçekleştirilmesi konusunda çaba harcamakta, yerel düzeydeki kadın katılımcılara da yardımcı olmaktadır.

Aşağıda 1999 ve 2004 yıllarında yapılan ve İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre düzenlenen iki tabloda yerel seçim sonuçları ile kadın ve erkek temsil sayı ve oranları gösterilmiştir.

Tablo 6: 1999 Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Kadın Temsilcilerin Oranı

Yerel Temsil Alanı	Kadın	Erkek	Toplam	Yüzde (%)
Belediye başkanı	20	3.196	3.216	0,6
İl genel meclisi üyesi	44	3.078	3.122	1,4
Belediye meclis üyesi	541	33.543	34.084	1,6

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, kssgm, 2007

Tablo 7: 2004 Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Kadın Temsilcilerin Oranı

Yerel Temsil Alanı	Kadın	Erkek	Toplam	Yüzde (%)
Belediye başkanı	18	3.207	3.225	0,5
İl genel meclisi üyesi	57	3.151	3.202	1,7
Belediye meclis üyesi	817	33.660	34.447	2,3

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, kssgm, 2007

Veriler incelendiğinde kadınların yerel yönetimlerdeki temsilinin %0,5 ile %2,3 gibi oranlar içinde kaldığı ve bu oranların temsil bir yana ‘sembolik’ olma özelliğini bile taşımaktan uzak olduğu görülmektedir. Yine iki tablo karşılaştırıldığında, geçen beş yıllık süre içinde belirgin bir olumlu değişikliğin olmadığı, kadının yerel yönetimlerde temsil oranının, parlamentodaki %4,36’lık temsil oranının da altında kaldığı görülmektedir.

Alkan (2004), Türkiye’de kadınların yerel yönetimlerde ulusal yönetimden daha da düşük bir oranda temsil edilmesinin nedenini, ‘1980 sonrası dönemde, kentsel topraklar kadar kentsel mal ve hizmet üretiminin de metalaştırılması’ yanında, ‘bu alanlar üzerinden elde edilen kazançların ciddi bir paylaşım alanlarına dönüştürülmesine’ bağlamakta ve yerel politikayla yerel yönetimlerin bir hizmet alanı olmaktan çok rantın paylaşıldığı bir alan olarak görülmeye başlanmasıyla bu noktada, ‘hem üzerinden haksız kazanç elde edebileceği bireysel mülk sahipliği, hem de rantın üretilip dağıtıldığı meslek gruplarıyla ilişki ağlarındaki varlıkları son derece sınırlı’ olan kadınların dolaylı olarak temsil dışında bırakılması olağan olarak karşılanmaktadır.

Alkan’a göre (2004) sorunu daha iyi kavrayabilmek için üç nedenin daha üzerinde durulmasına gerek bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kadınların kurumsal politikadaki simgeselliği, ikincisi; kadınların toplumsal hareketliliğinin son derece sınırlı olması, üçüncüsü de; kadın örgütlenmesinin yakın dönemlere kadar yereli ilgi alanı dışında bırakmış olmasıdır.

Uras da, yerel yönetimlerin bir hizmet alanı olmaktan çok rantın paylaşıldığı bir alan olarak görüldüğü konusunda Alkan’a katılmakta ve “Devlet merkezli rant yaratma ve dağıtma mekanizmalarının ortadan kaldırılması gereği de ortadadır. Kent rantından pay verme vaadlerine dayanan kişisel kurtuluş umutları uyandırılarak, oy satın alma yerel seçimlerde özellikle yaygınlaşmaktadır” (2007) demektedir. Kadınların yerel yönetimlere katılması ve bu alanlarda temsili konusunda, genel olarak siyasal katılımı engelleyici faktörlerin tamamı yanında özellikle küçük beldelerde geleneksel toplumun baskısı da olumsuz ek bir faktör olarak yer almaktadır.

Türkiye’de kadın haklarının uygulamasında bazı sorunlar olduğu bilinen bir gerçek olsa da, bu haklar, erkeklerle eşitlik çerçevesi içinde anayasa ve kanunlarla güvence altına alınmıştır. Özellikle bazı bölgelerde gerek dil engeli, gerekse okur-yazar olmama veya düşük eğitim nedenleriyle kadınların, haklarını öğrenmek konusunda ciddi sorunlarla karşı karşıya oldukları bilinmektedir. Uygulamadaki bu sorunların çözülmesi için, özellikle kadın kuruluşlarınca politikalar geliştirilmesi ve bu politikalar

doğrultusunda hazırlanacak projelerin uygulanmasının yararlı olabileceği, kadınların kamu ve yerel yönetimlere yeterince katılmaları ile kadın-erkek eşitliğinin yaşamın tüm alanlarında daha çok görünür hale geleceği söylenebilir.

2.3. CUMHURİYET'TEN GÜNÜMÜZE SİYASİ PARTİLERİN KADIN POLİTİKALARI

2.3.1. Siyasal Parti Mekanizmalarında Kadın:

Tezin bu bölümünde aktif siyasal katılımın bir aracı olan partilerin yapıları incelenerek Türkiye’de kadınların siyasal yaşama katılımı konusu bu bağlamda ele alınıp değerlendirilecektir.

Türk toplumu, ataerkil zihniyet ve örüntülerin hakim olduğu bir yapı görünümü sergilemektedir. Yaşamın her alanında kadınlar üzerinde kurdukları hakimiyeti devam ettiren erkekler, halen mevcut olan ve temeli eşitsizliğe dayalı ilişkiler ağının yaşanmasından yana bir tavır sergilemektedirler. Politika da bu eşitsizliği meşru kılan bir alan görünümü çizmektedir. Kadınların, geleneksel ayırım uyarınca, görünüm alanlarının sadece eş olma ve annelik rolleri ile sınırlandırılmış olması, onları siyasetten uzak tutmakta ve siyasetin yalnızca erkeğe özgü bir alan olarak kabulüne yol açmaktadır. Toplumun bu eril yapılanmasının, kadınları ‘eviyle evli kadınlar’ haline getirme çabaları kadınlar tarafından da benimsenmektedir. Açıkça görüldüğü üzere, ataerkil yapı erkekleri ayrıcalıklı kılarak, siyaset kuramını ve pratiğini biçimlendirmekte ve kadınlar bu eril yapı içerisinde kendilerine yer edinmemektedirler.

Türkiye’de siyasi partilerin yapısına bakıldığında, kadınların gerek parti içi çalışmalarındaki yoğunlukları, gerek partilerin yönetim kadrolarındaki durumları dikkate alındığında, büyük ölçüde, politik yarışın dışına itildiklerini görmek mümkündür. Çakır’a göre bu partiler “Cinsiyetçi ideolojinin taşıyıcısı ve hatta kurumsal düzeyde en üst üreticisi ve uygulayıcısı oldular. Siyasal partilerin örgüt yapısı, parti tüzük ve programları, siyasal reklâmları, siyaset oluşturma tarzı, parti liderlerinin ve parti üyelerinin kadın ve erkek politikacılara bakış ve değerlendirme biçimleri bu durumun somut göstergeleridir” (2001:401).

Siyasi parti örgütlenmelerinde “kadın üyelere karar verme mekanizmalarında yer tanınmamakta” (Minibaş, 1996:180), kadınlar ancak içinde bulunmuş oldukları partiye ya kaynak sağlamak için, ya da özellikle seçim dönemlerinde hemcinslerine daha

kolayca ulaşabilecekleri düşünülerek görevlendirilmektedir. Kısacası kadınlar üst konumlara sahip 'erkek' yöneticiler tarafından çizilen sınırlar içinde hareket etmek durumunda bırakılmaktadırlar (Minibaş, 1996). Siyasi partilerin bünyesinde erkeklerden farklı olarak değerlendirilen kadınlar bu tutum sonucu, kendilerine görev verilmesi sırasında, onları aktif siyasi yaşamdan uzaklaştırmayı ilke edinen ve bunu gerekli kılan bir anlayışla hareket edilerek, öncelikle aktif siyasi platform dışında tutulmaya, eğer bu alanda yer alabilmişlerse eğitim, aile ve sağlık gibi konularda görevlendirilmek suretiyle maliye, savunma ve dış politika gibi birinci derece önemli siyasal alanlardan uzak tutularak pasifize edilmeye çalışılmaktadırlar.

Kısaca ifade etmek gerekirse kadınların, genel başkanlık, parti meclisi başkanlığı, il başkanlığı gibi parti içi karar mekanizmalarında yer almaları ve bu kademelerde yükselmeleri zor olduğu gibi, ikinci derecedeki görevlerde bulunmaları bile oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu durumda kadın adayların yöneticiler açısından sadece 'parti vitrini' olarak sunulduğu açıkken kadınların bu durumu kabullenmeleri bir yana, kendilerine verilen, parlamenterlerin 'sözcüsü' ya da 'takipçisi' rollerini de itirazsız üstlendikleri, hatta içselleştirdikleri gözlemlenmektedir. Kadınların meclise seçilmiş olmaları bile, onların erkek milletvekilleri ile tamamen eşit statüde kabul görmelerine yeterli bir gerekçe olarak kabul edilmemekte, kadınlara toplumda biçilen rollerin meclisteki görünüşleri de özel alanın birer uzantısı olan eğitim, sağlık ve aile gibi alanlarla sınırlı kalmaktadır. Minibaş'ın da ifade ettiği gibi, kadınlar "uzmanlık alanlarındaki başarıları elverse bile ülke yönetimini doğrudan ilgilendiren ulusal savunma, içişleri, maliye ile ilgili komisyonlarda görev alamamaktadırlar" (1996:180). Bütün bunlar erkeklerin, kadınların siyasette etkinleşme girişimlerinin üzerinde sıkı bir denetim mekanizması uyguladıklarını açıkça göstermektedir. Öyle ki, kadınların aileden başlayarak, siyasi alana kadar yayılan bir kuşatma ile karşı karşıya olduklarını söylemek mümkün görünmektedir.

Siyasal parti bünyelerinde bulunan kadın kolları, kadınların siyasal yaşamda görünür kılınmalarında önemli bir yere sahiptir. Aktif siyasal katılım olarak nitelendirilen bu yapılanmadan, bu başlık altında kısaca bahsetmek gerekmele birlikte ileriki bölümlerde daha derinlemesine incelenecektir.

Türkiye'de kadınların siyasal alanda yer edinme çabaları yaygın olarak bilindiğinin aksine, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya çıkan ve 1970'li yıllarda ivme kazanan bir oluşum değil kökenleri Osmanlı'ya kadar götürülebilecek bir süreçtir. İki önemli gelişmenin bunda etkili olduğu söylenebilir. Birincisi, kadınların Osmanlı

Devletin son zamanlarında, özellikle 1789 Fransız İhtilaliyle ortaya çıkan yeni fikirlerin dalgalar halinde yayılmasından etkilenen bir kesim Osmanlı elitinin hazırladığı yeni düşünce alanına, Batı'daki kadınlarda olduğu gibi 'Erkeklerle Her Alanda Eşit Kadın Hakları' talepleriyle girebilecek ölçüde bilgi birikimine sahip olmasıdır. İkinci gelişme ise, üst üste gelen Trablusgarp ve Balkan Savaşları yenilgileri ile Osmanlı Devletinin tarih sahnesinden çekilmesi sonucunu doğuran I. Dünya Savaşının arkasından başlayan ve Kurtuluş Savaşı olarak devam eden savaşlar ve seferberlik durumlarında erkeklerle birlikte yaptıkları ortak mücadele sırasında oluşan 'kadına güven' faktörüdür. Kadınların eşit haklar talebi ve siyasete aktif olarak katılabilmek için başlattıkları bir hareketin, 16 Haziran 1923 tarihinde, Lozan Antlaşmasının kabul edilmesi ve Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştiği dikkate alındığında, yeni kurulmakta olan devletin sınırları ve siyasal sistemi henüz belirlenmeden önce bir kadın partisinin kurulmuş olması konunun önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle konuyu Cumhuriyet Döneminin öncesine götürerek kısaca açıklamak faydalı olacaktır.

2.3.2. Osmanlı Dönemindeki Kadın Dernekleri ve Kamusal Katılım:

2.3.2.1. Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti:

Kadınlara bazı haklar Cumhuriyet Dönemine geçişle birlikte verilmiştir; ancak özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki eşitlik ve hürriyet fikirlerinin hâkim söylem haline gelmesiyle birlikte bazı kadınlar, batıdaki kadınların yaptıkları uzun süreli mücadeleler sonunda kazandıkları kadın haklarının kendilerine de tanınması amacıyla bir araya gelerek, bu hakların savunuculuğunu yapmak üzere 1913 yılında Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti'ni (Osmanlı Kadınının Hukukunu Savunma Derneği) kurmuşlardır. Dernekte özellikle eğitim, ekonomi, hukuk ve siyaset alanlarında çalışmalar yapmak hedeflenmiştir. Bu kadınlar öncelikle eğitimin ve kalıplaşmış ahlaki değerlerin değiştirilmesinin gerekliliğini ifade etmişlerdir. 'Kadınlar Alemi' adıyla bir dergi de yayınlayan derneğin kurucusu Babanzade Rifat Beydir. Anılan dernek ve bu dernekle aynı yıl kurulan Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan ve Asri Kadın Cemiyeti gibi dernekler iki-üç ay gibi kısa bir süre faaliyet gösterdikten sonra kapanmışlardır (Baykan ve Ötüş Basket, 1999).

Dernek; toplum içerisinde kadının her bakımdan erkeğe göre daha geri plana bırakıldığını gündeme getirerek bu olumsuzluğun ortadan kaldırılmasını, kadınların özellikle eğitim olanaklarından yararlandırılarak kültür düzeylerinin üst seviyelere

çıkarılmasını amaçlamaktadır. Bunun için “Dernek, Osmanlı kadınına, sadece ev kadını olarak değil, kamusal yaşamda varlık gösteren ‘sosyal kadın’ ve ‘meslek kadını’ olma hakkının tanınmasını istiyordu” (Kovanlıkaya, 1999:61). Dernek, bir taraftan kadınların da aynen erkekler gibi eğitime gereksinim duyduklarını dile getirirken, diğer taraftan kadınların ortak bir bilince ulaşarak, sosyal ve siyasi alanlarda yer almalarına engel olan etmenlerin ortadan kaldırılabilmesi amacıyla, kadınlar için ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi yanında kız liselerinin yaygınlaştırılması suretiyle kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesinin sağlanması gibi konuları çalışmalarında hedef olarak benimsemiştir. (Kovanlıkaya, 1999). Günümüz koşullarında bu iki istek sıradan görülebilir ve radikal bir değişim olarak nitelendirilmeyebilir; ancak o dönemin koşulları dikkate alındığında, bu girişimlerin aslında oldukça sıra dışı talepler olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra kadınların çalışma hayatına katılma konusundaki talepleri de, kadın duyarlılığının ve bilinçlenmenin kazanılması yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir

2.3.2.2. Teali-i Nisvan Derneği:

II. Meşrutiyet’in ilk yılında Halide Edip (Adıvar) tarafından kurulan ve 1918 yılına kadar çalışmasını sürdüren Teali-i Nisvan Derneği, en uzun soluklu kadın derneği olmuştur. Nezihe Muhittin bu dernekle ilgili olarak; “Teali-i Nisvan kulübünün başlıca amacı, hanımları sosyal hayata alıştırmaktı; ilk defa kadın ve erkeğin bir arada konferanslar vermeye başladığı bir kuruluştur. Türk kadını başında çarşaf ve yüzünde peçe olduğu halde erkek ilgililere ilk defa “Teali-i Nisvan” kulübünün firması altında genel yerlerde konferans vermeye başlamıştır. Bu dernek de Balkan savaşında hastane açmış ve üyeleri bilfiil çalışmışlardır. Kadınları okutup yazdırmaya yönelik dersler düzenlemişlerdir. Meşrutiyetin ilanından sonra çalışmaya başlayan bu kadın derneği cihan savaşının doğurduğu dağdağa ve karmaşa arasında çalışmasına son vermiştir” demektedir (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999: 135-136).

Osmanlı Devleti’nin Trablusgarp ve Balkan Savaşlarından yenik çıkması üzerine kurulan kadın örgütlerinden Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi’nin çeşitli kitle toplantılarıyla varlığını hissettirmesi, bir taraftan kadınların savaş yıllarında gösterdikleri özveriyi dikkate sunarken, diğer taraftan hükümetin bu çalışmalar sırasında yapılan önerileri ciddiye aldığını göstermektedir. Bu dönemde bu türlü çabaların Fatma Aliye tarafından başlatıldığı, bazı kadınların da bu örnek davranıştan etkilenerek benzer çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Yardım toplama işi II. Meşrutiyet’in ilanından

sonra Fatma Aliye tarafından kurulan ilk resmi kadın derneği olan Cemiyeti İmdadiye ile düzenli hale getirilmiştir. Yine aynı yıl başkanlığı Prenses Nimet tarafından yürütülen Hilali Ahmer Hanımlar Şubesi ve Nezihe Muhittin başkanlığında Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği kurulmuştur (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999).

2.3.2.3. Diğer Kadın Dernekleri:

Kadınların özellikle sosyal yaşamda görünür kılınması amacıyla, Osmanlı Müdafaa-i Hukuku Nisvan Cemiyetinin (Osmanlı Kadınının Hukukunu Savunma Derneği) dışında, Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye, Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesi, Teali Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti Hayriyesi, Hilali Ahmer Hanımlar Şubesi, Mamulat-ı Dahiliye-i İstihlak Kadınları ve Cemiyeti Hayriyesi, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Heyeti, Müslüman Kadın Birliği ve Asri Kadın Cemiyeti gibi dernekler de kurulmuş ve kadınlar açısından ortak sorunlar dile getirilmeye çalışılmıştır (Tunalı, 1996). Bu derneklerin tümü kadınların toplumsal yaşamla ilgili taleplerini dile getirmiştir. Eğitim ve iş gibi konularda kadınlara erkeklerle eşit haklar verilmesi gerektiği savunulurken, siyasal alanda kadın görünürlüğüne ilişkin faaliyetlerde bulunulmadığı görülmektedir (Kovanlıkaya, 1999).

Kadınların farklı alanlarda eşit hak taleplerine ilişkin konular çeşitli dergilerde de tartışılmıştır. Bu konuların basında yer almasıyla, Osmanlı kadını da Batı'daki kadınların siyasal alandaki hak mücadelesi hakkında bilgi sahibi olabilmıştır. Bu dergilere örnek olarak Hanımlara Mahsus Gazete (İstanbul, 1895-1906) verilebilir. Bu çalışmaların, kadının sosyal yaşamda varlık koşullarını genişletmeyi amaçlayan sosyal feminizmin Osmanlı'da tespit edilebilmiş ilk örnekleri olduğu söylenebilir (Kovanlıkaya, 1999).

Bu gelişmeler genel olarak değerlendirildiğinde, Batı'daki gelişmeler kadar etkili olmasa da özellikle dönemin koşulları dikkate alındığında çok önemli adımların atılmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yukarıda ifade edilen gelişmeler, Osmanlı döneminde kadın hakları mücadelesi adına hiçbir faaliyetin yapılmadığını savunan görüşlerin ne kadar hatalı olduğunun da bir göstergesidir.

2.3.3. Cumhuriyet Dönemi:

2.3.3.1. Tek Parti Döneminde Siyasal Partiler ve Kadınlar (1923-1945):

2.3.3.1.1. Cumhuriyet Halk Fırkası:

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılmış ve Türkiye tarihinde halk hükümeti dönemi başlamıştır. Mecliste iki grup; Cumhuriyetçiler ve Hilafetçiler bulunmaktaydı. Birinci grup, millet iradesine ve milletin egemenliğine değer vererek, milletin maddi ve manevi gücünü seferber etme çabası içinde idi. İkinci grup ise hilafet ve saltanat makamının ve Osmanlı devlet şeklinin saklı tutulmasını istiyordu. Bu grup, Ankara'daki siyasi gücü geçici saymakta, Misak-ı Milli'nin sağlanmasından sonra hükümetin çekilmesi gerektiğini ifade etmekteydi.

Mustafa Kemal 11 Eylül 1923'de İçişleri Bakanlığı'na dilekçe vererek Halk Fırkası'nı kurdu. Kurucular Refik Saydam, Celal Bayar, Sabit Sağıroğlu, Münir Hüsrev Göle, Cemil Uybadın, Kazım Hüsnü, Saffet Arıkan, Zülfü Bey ve Genel Sekreter Recep Peker'di. 10 Kasım 1924'e kadar Halk Fırkası adını taşıyan parti bu tarihte Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), Mayıs 1935'deki 4. Kurultayda ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adını almıştır.

Bu parti kadınlar ve kadın hakları bağlamında incelendiğinde şu değerlendirmeler yapılabilir:

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programında kadın sorununa ilişkin doğrudan bir ibare yer almamaktadır. Bununla ilgili olarak Tokuroğlu da şu tespitlerde bulunmuştur: "Hükümet programlarında, kadınların sorunları üzerinde durulmamış ve CHF'nin parti programında da kadınlar ile ilgili herhangi bir madde yer almamıştır. Kadınları toplumsal hayat içinde aktif kılabilecek siyasal gelişmelerin, hatta kurulan laik devlet ile birlikte dönüşüm hedeflerinin yeterince önemsenmediği ve reel hayata geçirilmediği görülmektedir" (Tokuroğlu, 2003:131). Bununla birlikte kadınlar 1933 yılındaki belediye seçimlerinde ilk kez seçme ve seçilme hakkı elde etmişlerdir. Tokuroğlu, kadınlara siyasal hakların verilmesi için 1930'lara kadar beklenmiş olmasının bu hakların simgesel olduğunun bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir (2003). Ancak, siyasal yaşama katılmaları konusunda kadınlara bazı hakların verilebilmesi için öncelikle anayasal bir değişikliğin gerekliliği gerçeğini göz ardı ettiğinden dolayı bu değerlendirme eleştiriye açıktır. Yine Tokuroğlu'na göre; "Kadınlar, Cumhuriyet Halk Fırkası programında yer almamışlar ve parti faaliyetlerine dahil edilmemişlerdir. Kadınların siyasi parti faaliyetlerine girmesinin onların kadınlık vazifelerini engelleyeceği görüşü hakimdir. Dolayısıyla kadınların, siyasi parti

faaliyetleri dışında kalarak 'siyasete katılmaları' gibi olmayacak bir durum ortaya çıkmıştır. Kadınların bilfiil siyasete girmelerinden ziyade, parlamentoya girmelerinin simgesel yararı daha fazladır” (2003:131). Kısacası, tek parti döneminde kadının siyasi arenada sadece simgesel bir değeri olduğu konusunda Tokuroğlu ve Tekeli'nin görüşlerinin benzer olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.3.1.2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924-5 Haziran 1925):

Atatürk kendi modernleşmeci toplumsal-siyasal projesini 1922 yılından itibaren gerçekleştirmeye başlayınca, bazı eski silah arkadaşlarıyla yolu ayrılmaya başlamıştı. Lozan Antlaşması'nın onaylanması, Cumhuriyetin ilanı, Hilâfetin ve yine aynı gün Şer'îye ve Efkaf Vekâleti'nin kaldırılması ve Tevhid'i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte bu reformcu yöneliş muhafazakâr çevrelerde tepki uyandırdı ve böyle bir ortamda bazı milletvekilleri tarafından Meclis üzerinde baskı yaptığı iddiasıyla Cumhuriyet Halk Fırkası'na karşı başlatılan muhalefet sonunda, bu fırkadan ayrılan milletvekillerinden Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Paşa, Rauf Orbay, Adnan Adıvar, Ali Fuat, Hüseyin Avni, Cafer Tayyar, Bekir Sami ve Hüseyin Cahit tarafından 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adı altında bir parti kuruldu (Ataturk, 2007).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın programı şu esaslara dayanıyordu: Partinin sistemi liberalizm ve halkın hâkimiyetidir; genel olarak hürriyetlere taraftardır, dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır; idari yönden, yerinden yönetimin gerçekleşmesine çalışacaktır ve cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra milletvekilliği ile ilgisi kesilecektir (Ataturk, 2007).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın gerek programında, gerekse sadece altı ay kadar süren siyaset yaşamında kadınlara ilgili sayılabilecek bir çalışma veya görüşünü ortaya koyan hiçbir bildirisi bulunmamaktadır.

2.3.3.1.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930-17 Kasım 1930):

Türkiye 1929 dünya ekonomik bunalımından etkilenmiş ve bazı milletvekilleri yaşanan ekonomik sıkıntıların hükümetin yanlış politikalarından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Atatürk de hükümetin ekonomik politikasından hoşnut değildi. Bu nedenle de hükümeti denetleyecek ikinci bir siyasi partinin gerekliliğine inanıyordu.

Böylece bir muhalefet partisinin kurulmasına karar verildi ve Ali Fethi (Okyar) bu partiyi kurmakla görevlendirildi. Böylece Serbest Cumhuriyet Fırkası Atatürk'ün arzusu ile 12 Ağustos 1930'da kuruldu, ancak kısa bir süre sonra (17 Kasım 1930) feshedildi.

12 Ağustos 1930'da kurulan ve kurucuları arasında sembolik olarak da olsa, Mustafa Kemal Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım'ın da bulunduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın programında, 'Madde 11: Fırka bir dereceli intihap usulünün tesisine ve siyasi hukuku Türk kadınlığına da teşmilini müdafaa edecektir' şeklindeki ifade ile partinin kadınlara siyasi hakların tanınması için mücadele vereceği açıklanmış olmaktadır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın bir özelliği de, kadınların bu partiye gösterdikleri ilgi ve çalışmalarına katılmış bulunmalarıdır. Kadınlar, Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan beklentilerini şu şekilde ortaya koymuşlardır: "Şehir Meclisi'ne yeni fırka tarafından namzet gösterileceklerden Adile Hanım yeni fırkaya intisabı esbabını şöyle izah ediyor: "Halk Fırkası bize sulh zamanında refah vaat etti. Fakat bu gelmedi (...). Ben kadınlık namına erkeklerden ayrı bir tez görmüyorum. Türk kadını da erkeğinin yanında aynı haklara sahip olacaktır (...). Büyük bir kitle olan kadınlığın evde, mesaide, mecliste, komisyonda, politikada bulunması tabii hakkıdır. İşte ben bunu müdafaa edeceğim. Kadınların Serbest Cumhuriyet Fırkası'na ilgileri çok fazla olmuş ve çok sayıda kadın partiye yazılmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın faaliyeti süresi içerisinde genel ve ara seçimler yapılmamış, ancak kuruluşundan kısa bir süre sonra Fırka Belediye seçimlerine katılmış ve Samsun'da Belediye seçimini kazanabilmiştir. Samsun'da 3200 oy alan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın oylarının 2500'ü kadınların oylarıdır" (Köker, 1988:94-96).

Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki kadınların, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın içinde daha fazla sayıda yer almış olmalarını veya oylarıyla desteklemelerini siyasal anlamda bilinç düzeylerinin yükselmiş olmasının bir göstergesi olarak görmek çok erken ve sınırlı bir değerlendirme olacaktır. Hatta Tokuroğlu'na göre "Serbest Cumhuriyet Fırkası doğal, kendiliğinden gelişen, fikri, felsefi ve ideolojik temelleri olan bir halk hareketi değildir. Bu açıdan, bu hareketin içinde kadınların desteğinin olup olmaması da herhangi bir önem taşımamaktadır. Hatta kadınların bu hareketi destekliyor olarak gösterilmesi, bu muhalif hareketin bir halk hareketi veya olağan bir muhalif hareket gibi gösterilmesine yardımcı olması amacıyla yapılmıştır" (2003:134) denebilir.

2.3.3.1.4. Kadınlar Halk Fırkası (16 Haziran 1923-7 Şubat 1924):

Pek çok yazar tarafından, bu fırkanın Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan bile önce kurulmuş olması dikkate değer bir gelişme olarak değerlendirilmiş ise de, Nezihe Muhittin'in, kadının siyasal haklarını savunmak amacıyla 16 Haziran 1923'te kurduğu bu parti yasallaşma için İç İşleri Bakanlığına başvurduğunda, "kadınların henüz oy hakkı olmadığı gerekçesiyle" (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999:29) gerekli izini alamamış ve kapanmak zorunda kalmıştır.

Kadınlar Halk Fırkası, ülke kadınlarının aynen Batılı kadınlar gibi daha iyi bir eğitim sürecinden geçerek yaşam standartlarının gelişmesini hedeflemektedir. Yapılan konferanslar ve verilen eğitimlerde kadınların bilinçlenmesini sağlamak öncelikli amaç olarak ileri çıkmakta ancak fırka bir yandan eğitim ve çalışma koşullarında özellikle Batılı gibi olmayı savunurken, diğer yandan geleneksel rollerden de uzaklaşmamış bir kadın profili çizmektedir. Yaraman da Kadınlar Halk Fırkası "kadının ev içi rollerini göz ardı etmeden, ona toplumda erkeğiyle eşit bir statü amaçlamaktadır. Parti'nin yaklaşımı saldırgan değil, fakat kararlıdır. Siyasal eşitlik gündemdedir; ama bu içerik içi boşaltılmış bir 'eşit hak' kavgası değildir" (2001:151) şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.

Parti görüşleri çeşitli dergilerde dile getirilirken, Ankara Hükümeti tarafından tepki almış ve destek görmemiştir. Bunun üzerine parti programından kadınların seçme ve seçilme hakları çıkarılmış, 'Kadınlar Halk Fırkası' 7 Şubat 1924 tarihinde 'Türk Kadınlar Birliği' adı altında bir derneğe dönüştürülmüştür. Derneğin amacı kadınlığı düşünsel ve sosyal alanlarda yükselterek modern ve olgun bir düzeye erdirmektir (Zihnioğlu, 2003).

Yine Nezihe Muhittin'in başkanlığını üstlendiği dernek, yayınladığı Türk Kadın Yolu adlı dergide 'siyasal hakları' gündeme getirmiştir. "Derginin amacının 'manasız ve müfrit bir süfajetlik' olmadığını belirten Nezihe Muhittin, Türk kadınının tam bir vatandaş mertebesine ulaşması için faaliyette bulduklarını" açıklamaktadır (Yaraman, 2001:156). Fakat Nezihe Muhittin ve arkadaşlarının bu çabaları olumlu bir sonuç vermemiştir. "1927 yılı Eylül'ünde Nezihe Muhittin Hanım ve yönetim kurulu üyeleri, Birlik içindeki anlaşmazlıklar sonucunda yönetimden uzaklaştırılmış, hatta polis, dernek merkezinde arama yapmış, idari usulsüzlük gerekçesiyle kayıtları mühürlemiştir. Tüm bu huzursuzluk ve baskıların asıl nedeni derneğin çok aşırı bulunan istekleri ve daha sonraları yapılmadığı iddia edilen, siyasi haklar için savaşımdır" (Yaraman, 2001:157). Latife Bekir'in dernek başkanlığını üstlenmesiyle, politik mücadele yerini toplumsal

sorunların dillendirilmesine bırakmıştır ancak bu dahi derneğin aynen firkada olduğu gibi kapanmasını önleyememiştir (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999).

Tek parti dönemindeki eril yapılanma ve erkek egemen zihniyet etkisini büyük ölçüde hissettirmiştir. 18-24 Nisan 1935 tarihleri arasında İstanbul'da yapılması kararlaştırılan 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'nin gerçekleştirilmesinin ardından Kadınlar Birliği Derneği'nin de kongreyi düzenlemesinin sakıncalı olduğu görüşüyle kapanmış olması bunun bir göstergesidir. Nezihe Muhittin ise bağımsız olarak seçimlerde aday olmuş ancak seçilememiştir (Durakbaşı, 1998). Bu örnekle birlikte kadın hareketine karşı bu olumsuz tutumun sonraki yıllarda da devam ettiğini gösteren pek çok olaydan söz edilebilir.

Bu dernek, tek partili dönemde tek kadın örgütü olma özelliği taşımış olmasına karşın, kadın hareketinin ivme kazanmasının önünü tıkadığını da söylemek mümkündür. Öyle ki, özellikle Osmanlı'nın son döneminde filizlenmeye başlayan sosyal feminizmin toplumsal yapıya tehdit oluşturacağı varsayılarak yok edilmesi, kadınların ancak bir örgüt ya da dernek etrafında görünür kılınmasını gerekli kılmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Osmanlı kültüründen miras kalan bu anlayışa sahip erkekler tarafından kurulduğu, fırkanın erkeksi kalıplarla siyasi bir yön takip ettiği ve dönemin yönetim kadrosu tarafından 'sosyal feminizm'e pek sıcak bakılmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan, 1934 yılında pek çok Avrupa ülkesinden önce kadına seçme ve seçilme hakkının verilmesinin kadınlar açısından olumlu ve önemli bir gelişmeden ziyade kadın hareketinin kimlik oluşturma sürecinin olgunlaşmaya başlamasının engellenip, ataerkil yapılanmadaki belirli kodlar içerisinde, kadına ikincil bir rol verilmesinden ibaret olduğu söylenebilir.

Türk Kadınlar Fırkası'nın yönetim kadrosuyla kurulan, Türk Kadınlar Birliği Derneği'nin açılıp kapatılmasında firkaya uygulanan baskıların benzerlerinin bulunduğu göze çarpmaktadır. Dernek başkanı Nezihe Muhittin'in kadınların siyasi platformda temsil edilmesi yönündeki çabaları da, kadın haklarının ileri taşınması konusunda bir sonuca ulaşamamıştır. Yaraman, yeni yasaların biçimsel olmaktan öteye gidemediğini ve hatta toplumsal dönüşümü sağlamaktan çok uzak olduğunu savunmaktadır (2001). Ona göre kadın hareketi adeta emekleme dönemine zincirlenmiş durumdadır. Tokuroğlu da batılılaşma sürecindeki "bütün bu değişim ve dönüşümlere rağmen kadın, bir toplumsal projenin nesnesi ve aile biriminin temel ve değişmez üyesi olmaktan kurtulamadı" (2003:89) derken aynı görüşü paylaşmaktadır.

Türkiye’deki kadın hareketinin bu dönemine ilişkin olarak, Yaraman tarafından, “bir yandan dünya feminist hareketinin medeni ve siyasal haklar takipçiliği, öte yandan yönetimdeki Cumhuriyet Halk Partisinin 1930’larda başlattığı ‘tek örgüt-parti’ anlayışının kaçınılmaz sonucu olarak, Türkiye’de kadın hareketi bir sona, ya da bir araya gelmiş, getirilmiştir” şeklinde bir tespit ve değerlendirmede bulunulmuştur (Yaraman, 2001:162).

Kısaca özetlemek gerekirse siyasette bu örgütlenme tarzı kadının siyasal kimliğinin oluşmasını engellemiş ve kadınların bilinçlenmek amacıyla verdikleri çabaların sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Bu yapılanma tek parti döneminde başlamış ve 1945 yılında çok partili sisteme geçilmesine rağmen devam etmiştir. Bu açıdan Türkiye’de çok partili dönemin kadın hakları ve kadının siyasal yaşama katılması bakımından incelenmesi faydalı olacaktır.

2.3.3.2. Çok Partili Dönem’de Siyasal Partiler ve Kadınlar:

Tezin bu bölümünde çok partili siyasal yaşama geçilmesinden sonraki dönemde siyasal arenada yer almış (ve halen yer almakta olan) partilerin kadın konusundaki yaklaşımları, parti tüzükleri ve seçim bildirgelerinden hareketle incelenecektir. Ancak Demokrat Parti (DP) burada açıklanacak olan partiler içerisinde yer almamaktadır. Çünkü 1950-1960 yılları arasında iktidar olan bu partinin parti programları içerisinde kadın sorununu gündeme getiren hiçbir madde bulunmamaktadır. Tunalı’nın da ifade ettiği gibi “Demokrat Parti’nin geniş bir kitle desteğini kazanan programında, sadece ailenin Türk toplumunun temellerinden biri olduğuna değinilmekle yetinilmektedir” (1996:50). Dolayısıyla, bu bölümde sadece, bu konuda açıklamalarda bulunmuş olan (adı geçen belgelerde) partiler incelenecektir.

2.3.3.2.1. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Kadın Politikaları:

1934 yılında seçme ve seçilme haklarını kazanan ve ülke nüfusunun %51’ini teşkil eden kadınların partiler içinde yeterince yer aldıklarını, temsil eden ve temsil edilen olarak yeterince siyasallaştıklarını söylemek güçtür. Halen yürürlükteki erkek egemen siyasi yapının değiştirilerek, kadının erkeklerle eşit koşullarda siyasete katılımının sağlanması gerçekleştirilmelidir. Kadının kota ve parti kontenjanlarıyla desteklenmesi ise daha sağlıklı bir temsil sağlayacaktır. Bugün için kadın hakları temel yasalarda, siyasi partilerin tüzük, program ve seçim bildirgelerinde yeteri kadar yer

almamaktadır. Yine bu haklar yer aldığı kadarıyla bile uygulamaya yansıtılmamaktadır. Kadın haklarının istenilen düzeye ulaşması durumunda, içselleştirilmiş ve kurumlaşmış bir demokrasiye kavuşulmasının mümkün olacağı söylenebilir.

1970'li yıllardan itibaren bazı partiler bu noktadan hareketle kadının siyasal yaşama aktif olarak katılımı için partilerinin tüzük, program ve seçim bildirgeleri gibi siyasal dokümanlarında değişiklikler yapma yoluna gitmişler, yeni kurulan partiler de kadın hakları, kadın erkek eşitliği, kadının ekonomik, sosyal ve siyasal alanda daha çok görünür olması konusunda yeni söylemler geliştirmişlerdir. İlk örneklerine Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında rastlanan, kadının birey olarak kendi haklarını gerçekleştirmek ve kadın temsili her alanda görünür kılmak için siyasal alanda aktif olarak kadına yer açma çabasında olan feminist harekettir. Özellikle siyasal yelpazenin sağında yer alan partiler aileyi toplumun çekirdeği, kadını da ailenin içinde bir aktör olarak kabul etmektedirler. Bu durum ise doğal olarak siyasette temsilin ve kadın-erkek ayırımı yapılmaksızın bütün hakların takibinin erkekler tarafından yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu partilerde kadınlar ancak partinin kadın kollarında yapacakları yeni taraftar kazandırmak ve partiye ekonomik destek sağlamak şeklinde özetlenebilecek ikincil etkinliklerle erkeğin yanında yer bulabilmektedirler. Siyasi yelpazenin solundaki partiler ise; toplumda birim olarak bireyi esas aldıklarından, kadının birey olarak siyaset alanında erkeklerle eşit bir statüde olması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu partiler, kadının siyasete yeterince katılımının bir an önce sağlanmasını, böylece toplumun geleceğinin çizilmesinde erkekler kadar kadınların da siyasi alanda etkin olarak rol almasını sık sık dile getirmektedirler.

Çok partili dönemde kadınların siyasal katılımında ilk ciddi atılımı yapan, kadın haklarının savunulmasında gerekli gayret ve itina gösteren SHP olmakla beraber, bugün, feminist söylemleri ve büyük ölçüde feministleri parti içine alarak, kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadın görünürlüğünün artırılması konusunda yaptığı çalışmalarla kadın kitlelerinin dikkatini çekmede en başarılı olan partinin CHP olduğu söylenmektedir. Partinin; Tüzük, Parti Programı ve Seçim Bildirgesi yanında, milletvekillerinin gerek meclis çalışmaları, gerekse çeşitli ortamlarda yaptıkları konuşma ve çalışmalarla, kadın kollarının doğrudan veya kadın dernekleri ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla yaptıkları ortak çalışmalarda bu durum sıklıkla dile getirilmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi, parti tüzüğü, parti programı ve seçim bildirgesi gibi ana siyaset belgelerinde kadın-erkek eşitliğini, kadın haklarını, kadının ekonomik, sosyal ve siyasal yaşama katılımını oldukça detaylı bir biçimde ele alan ve özellikle kadın kollarının faaliyetleriyle kadın konusunu sürekli olarak gündemde tutmaya çalışan bir partidir.

CHP Tüzüğü'nün 01.07.2001 günlü Kurultay kararı ile değiştirilen 29. ve 33. Maddeleri dışında 3., 6., 41., 48., 55. ve 56. Maddelerinde de kadın hakları ile ilgili konular yer almaktadır. 'Üyelik' başlıklı 6. Maddede parti üyeliğinin belirlenen şartları taşıyan herkese açık olduğu belirlenirken, 'Amaçlar' başlıklı 3. Maddenin 5. fıkrasında özel olarak *'Toplumsal yaşamın her alanında kadının hakkı olan işlevleri üstlenmesinin önündeki engelleri kaldırmak'* şeklinde, yine maddenin son fıkrasında *'insan kişiliğinin ve özgürlüğünün geliştirilmesinin önündeki engelleri kaldırmak ve toplumsal yararı gerçekleştirmek'* şeklinde yer alan düzenleme, kadının her alanda görünür kılınmasını hedefleyen ifadeler olarak değerlendirilebilir.

48. ve 55. Maddelerin son fıkralarıyla, *'il ve ilçe yönetim kurullarıyla organlarda her iki cinsiyetten en az dörtte bir oranında üye bulunur'* hükmüyle kota getirilirken, ilçe ve il yönetim kurullarının seçimleriyle ilgili 29. ve 33. Maddelerde *'üyeliklerde boşalma olduğunda yedek üyelerin cinsiyet kotası gözetilerek göreve getirilecekleri'* belirtilmiştir. 41. Madde 'Yan Kollar ve Yan Kuruluşlar' başlığı altında partili kadın üyelerden *'İl, ilçe ve gerek görülen beldelerde "Kadın Kolları" kurulacağı'* kuralını belirtmektedir. 56. Maddede ise, Danışma Kurultayları içinde yer alan kadın kurultaylarının toplanmaları, çalışmaları ve bu kurultaylara katılacakların saptanması konularını düzenlenmektedir (kadin.chp, 2007).

Tüzükte partinin amaçları arasında yer alan ve 3. Maddenin 5. fıkrasında düzenlenen *'kadının hakkı olan işlevlerin'* ve *'kadının siyasette yer almasının önündeki engellerin'* neler olduğu belirtilmediği gibi, bu engellerin nasıl ortadan kaldırılacağına dair bir açıklık da getirilmemiştir. Özelden parti tüzüklerinin oldukça kısa metinler olduğu dikkate alındığında, daha kapsamlı olması beklenen ve genelde öyle de olan Parti Programı, Seçim Bildirgeleri ve Parti Çalışma Raporlarında bu konunun açıklığa kavuşturulması mümkünken, sözkonusu dokümanlar incelendiğinde doyurucu bir açıklamanın yapılmadığı görülmektedir. Yine aynı maddenin bu fıkrayla örtüşen son fıkrasındaki *'kişilik ve özgürlük geliştirilmesi'* ve bunun sağlayacağı düşünülen *'toplumsal yarar'* deyimleriyle anlatılmak istenen de çok net değildir.

48. ve 55. Maddelerin son fıkralarında yer alan ve %25 olarak belirlenen ‘kadın kotası’ Türk siyasal yaşamındaki diğer (özellikle sağ kanattaki) partilerin durumu dikkate alındığında olumlu gözükmele birlikte ‘yaşamın her alanında erkekle eşit yer alması’ istenilen kadının siyasal alanda neden yarı yarıya değil de %25 oranında temsil edilmesinin yeterli görüldüğü (Batı’nın genelde kadın temsilineki kota durumu ileri sürülerek savunulsa da) düşündürücüdür.

41. ve 56. Maddelerde hukuki statüleri düzenlenen Kadın Kollarının, ‘yan kol’ ve ‘yan kuruluş’ olarak, üstelik ‘Danışma Kurultayları’ arasında yer alması, kadınların siyasetin kıyısında ve ataerkil siyasetin destek hizmetlerinde tutulduğu görüntüsünü vermektedir. Diğer taraftan Kadın Kollarının başkanının kadın milletvekilleri arasından seçilmesi ise çalışmaların ciddiyeti yönünden olumlu olarak değerlendirilebilir.

CHP Programı’nda Kadın

CHP’nin 1994 tarihli Parti Programının ‘Temel Politikalar’ başlıklı ikinci bölümünde ‘Eşitsizliklerin Giderilmesi’ alt başlıklı ve yine ‘Sosyal Politikalar’ başlığı altında ‘Eğitim, Sağlık, Sosyal Güvenlik, Çalışma Yaşamı’ başlıklı altbölümlerinde kadınla ilgili konular yer almaktadır. Kadının haklarına, hukuk ve ekonominin yanı sıra aile içindeki eşitlik düzeyinde de sahip çıkılarak kadınların ekonomiye, yönetime ve siyasete katılmalarının önündeki tüm engellerin kaldırılması gerektiği ifade edilmektedir. Toplum ve aile içerisinde kadın ve erkeğin tüm sorumlulukları ortak paylaşmasının temel amaç olduğu ileri sürülerek, kadın-erkek eşitliğinin yanında, özgürlük ve eşitlik doğrultusunda tüm yurttaşların temel haklardan yararlanmasının sağlanacağı belirtilmektedir.

Kadın-erkek eşitliğini sağlayacak yeni boyutlar kazandırılmasının gerekli görüldüğü, bu hakların kararlılıkla uygulamaya konulmasının zorunlu bulunduğu noktasından hareketle çeşitli kanunlarda kadınlara karşı ayrımcılık anlayışı içeren ve aileyi korumada yetersiz kalan yasa hükümlerinin değiştirileceği ve ev kadınlarının tümünün sosyal güvenlik sistemi koruması altına alınacağı, bunları sağlamak için de Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin bütün boyutlarıyla uygulamaya geçirileceği parti programında ele alınan diğer konulardır.

Bunlara ek olarak; kadının aile içinde eşit birey olduğu anlayışını yerleştirerek yasal değişikliklerle aile içi mal rejiminde malların ortaklığını sağlayacağı, siyaset anlayışına yeni boyutlar kazandırmak amacıyla kadınlara siyasal alanda en geniş olanakları sağlayacağı, kadınların yönetim ve siyaset alanlarında daha etkin

olabilmelerine, kadının eğitime, siyaset ve yönetim alanlarının yeniden düzenlenmesine özel önem vereceği, çalışma yaşamında kadınlara karşı mevcut her türlü ayrımcılığın kaldırılacağı, işyerlerinde kreşlerin yaygınlaştırılacağı, kadınların meslek alanlarını çeşitlendirebilmek ve genişletebilmek için özel amaçlı Meslek Eğitim Geliştirme Merkezlerinin kurulacağı, kadınlara karşı her türlü şiddet, taciz ve onur kırıcı eylemin önlenerek, yerel yönetimlerin kadınlar için sığınma evleri açmalarının destekleneceği, Kadın Bakanlığı kurularak ana ve çocuk sağlığı hizmetlerinin etkinleştirileceği, çalışan kadınların sendikal faaliyetlerde yer almalarını sağlayacak önlemlerin alınacağı, yerel yönetimler ile ilgili kuruluş ve kademelerinde işlev görecektir. 'Kadın Konuları Birimleri'nin kurulacağı belirtilmektedir.

'Çeşitli kanunlarda kadınlara karşı ayrımcılık anlayışı içeren ve aileyi korumada yetersiz kalan yasa hükümlerinin değiştirileceği' şeklindeki söylem, kadın haklarının iyileştirilmesi ve ailenin korunması açılarından çok önemli bir öneri olmakla birlikte hangi kanunlarda, hangi maddelerin değiştirilmesinin düşünüldüğü veya yeni düzenlemeler konusunda herhangi bir çalışma olup olmadığı açıklanmamıştır. Yine *'ev kadınlarının tümünün sosyal güvenlik sistemi koruması altına alınacağı'* ifade edilmekle birlikte gerek ev kadınlarınca ödenecek primler gerekse devlet güvenlik sisteminin fonlarından yapacağı harcamaların karşılanması bakımından uygulama sırasında gereken finansın nereden karşılanacağını özellikle ev kadınlarının primlerinin devlet tarafından ödenmesinin beraberinde getireceği sorunlar gibi konulara açıklık getirilmemiş olması bu vaatlerin gerçekleştirilebilirliği sorusunu da beraberinde getirmektedir.

Kadınların, siyasette ve sendikal faaliyetlerde doğrudan ve daha aktif olarak yer alabilmelerini sağlayacak önlemlerin açıklanması, kadınların özellikle mecliste temsililerinin sağlanabilmesi için partilerin aday listelerinin seçilebilecek sıralarında yer almalarının nasıl gerçekleştirilebileceği, bugün için listelerin düzenlenmesinde geçerli olan delege sisteminde veya parti merkez kontenjanı konularında nasıl bir değişiklik yapılacağına açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Son olarak, *'çalışan kadınların erkekleri ile aile sorumluluklarını paylaşmalarını kolaylaştırıcı çağdaş çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılmasının sağlanması'* konusunda ailenin korunmasında bir önlem olarak düşünüldüğü anlaşılan *'çağdaş çalışma biçimleri'* ile ilgili olarak hangi çalışma biçimlerinin vurgulanmak istendiği, eğer bu çağdaş çalışma biçimiyle iş yerinde part-time çalışma, evde fason imalat, evde çocuk bakıcılığı, günlük mesai bitimi veya hafta sonları pazarlamacılık,

apartmanlarda kapıcılık ve/veya kalorifercilik gibi son yüzyılda ortaya çıkan işler anlatılmak istenmişse, bu alanın düzenlenmesi için gerekli olan hukuksal alt yapı ve çalışma koşulları mutlaka ortaya konmalıdır.

CHP, 2002 yılındaki Seçim Bildirgesi'nde de yukarıda anlatılan konulara paralel açıklamalarda bulunmuştur. Bu çerçevede oldukça başarılı bir örnek sergilediği söylenebilir de, kadının sorunları ve bu sorunların çözümlerine ait net bir politika ortaya konduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Enflasyon, işsizlik, yoksulluk, gecekondulaşma, iç göç ve kan davaları gibi genel ve kızların küçük yaşlarda evlendirilmesi, eve ikinci bir eş-kuma-getirilmesi, başlık ve töre cinayetleri gibi kadına özel sorunların ise yeterince vurgulanamamış olduğu ifade edilebilir.

2.3.3.2.2. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ve Kadın Politikaları:

Sosyal Demokrat Halkçı Parti, kadınların erkekler karşısındaki eşitsizliğinin pek çok kaynağının olduğunu savunmaktadır. Parti programında bu faktörler yasal ayrımların yapılması, ekonomik, yönetsel ve politik uygulamalar, toplumda kadına karşı genel önyargı ve birtakım sınırlılıklar olarak açıklanmaktadır. Parti, kadınların çalışma yaşamında, eğitimde, sağlık hizmetleri ve siyasetteki haklardan erkeklerle eşit bir şekilde yararlanması için program ve hedefler belirlemiştir. Özellikle siyasal alanda kadınların daha fazla katılımının sağlanması için siyasi partilerin kadın kollarının kurulmasını ve yönetim kademelerinde kadına daha fazla yer verilmesini uygulama programında belirtmektedir. Ayrıca, partinin politika ve hedeflerinde kadınların öncelikle eğitim düzeylerinin yükseltilmesi doğrultusunda özel teşvik programlarının uygulanması yer almaktadır. Çalışma yaşamına katılım konusunda kadınların çalışma yaşamında erkeklerle eşit haklara kavuşturulmaları, iş seçimi, eşitliğin sağlanması, özel ve kamu işyerlerinde kreş ve yuva açılmasıyla ilgili yasal ve idari düzenlemelerin yapılması, çalışan kadınların doğum öncesi ve sonrası ücretli izinlerinin arttırılması hedeflenmektedir. Bu sosyal iyileştirme programlarının yanı sıra kadına yönelik özel sağlık hizmetleri ve aile planlaması vb. konularda danışmanlık görevini üstlenecek danışma ve tedavi merkezlerinin açılmasının da öngörülmesi önemli adımlardır. Ev kadınlarının da sosyal güvenlik kapsamına alınması, kadınların yetenek ve becerilerinin değerlendirilerek üretime katılmasının sağlanması da amaçlanmaktadır. Atatürk ilkelerine ve 'Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'ne ters düşen tüm yasa, tüzük ve yönetmelik maddelerinin ve uygulamaların kaldırılması da programa dahil edilmiştir. Sosyal Demokrat

Halkçı Parti'nin uluslararası sözleşmeyi temel alarak kararlaştırdığı bu hedeflerden bir kısmının parti içi uygulamalarda gerçekleştiği görülmektedir.

SHP ayrıca, pozitif ayrımcılık ilkesinin benimsenmesinin kadınları siyasette daha iyi bir konuma getireceğini ifade etmektedir. Kovanlıkaya da SHP'nin siyasal katılımı kadınlar için hedeflerini açıklamaktadır. Ona göre “Kadınların politikaya ilgisinin ve partide kadının yerinin belirginleşmesi için SHP'nin 1990'da yaptığı kurultayda, kota sistemini kabul etmesini bir öncülük olarak gösterebilir. Belirtilen kota sistemine göre, Partinin il ve ilçe parti meclisinde % 25'lik kadın üye sayısı kabul edilmiş olmaktadır. Parti, kadın politikası konusunda, uluslararası sözleşmenin gereklerini yerine getirmek amacıyla, 1987 yılında 3. Olağanüstü Kurultayı'nda kabul edilen uygulama politikalarında 'icadına ve aileye yönelik tüm çalışmaları planlayan, düzenleyen, izleyen ve uygulayan, kadının toplumdaki yerini geliştirmesinde ve sorunların çözüme kavuşturmasında etkili olacak bir Kadın Sorunları Bakanlığı kurulması çalışmalarına başlanmasına karar verilmiştir” (Kovanlıkaya, 1999:94). Buna karşılık Ayata, kota uygulanmasının parti içi yönetim düzeyinden öteye gidememiş olmasına dikkat çekmekte ve uygulamanın genişletilmemiş olmasını kota anlayışının kesin olarak benimsenmiş olup olmadığı konusunda şüphe uyandırdığını ifade etmektedir (1998).

1980 ihtilalinin beraberinde getirdiği sınırlamalar ile kadınların siyasetteki görünürlükleri daha da azalma göstermiştir; ancak SHP'deki kadınlar parti bünyesindeki çalışmalarına devam etmişlerdir. “1980 sonrası yeni politik partiler yasasına göre ‘kadın kolları’ oluşturulmasının yasaklanmasının ardından ‘kadın komisyonları’ adı altında partinin alt birimleri olarak faaliyet gösteren partili kadınlar, partinin kadın politikasındaki hedefleri doğrultusunda çalışmalar yapmışlardır. Özellikle Sosyal Demokrat Halkçı Partinin 3. Olağan Kurultayı sonrasında, Kadın Sorunları Bakanlığının içeriğinin oluşturulması aşamasında parti kadın komisyonlarına görev verilmiştir. Ayrıca kadın komisyonlarının ildeki diğer kadın kuruluşlarıyla ilişkiye geçmesi ile birlikte ‘Diğer Kadın Kuruluşları İle İletişim Kurma Komitesi’ oluşturulmasına karar verilmiştir” (Kovanlıkaya, 1999:95).

2.3.3.2.3. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Kadın Politikaları:

Demokratik Sol Partinin tüzüğünde demokratik sol anlayışın gereği olarak, parti yönetiminde ve parti politikalarının, stratejisinin ve kararlarının oluşumunda geniş ve etkin demokratik katılımdan söz edilmesine karşılık kadının siyasal katılımı konusunda özel olarak durulmamıştır. Fakat parti programında ‘*kadın erkek eşitliğine daha çok*

gerçeklik kazandırabilmek; toplum sorunlarının çözümünde kadın yaklaşımını gereğince değerlendirebilmek ve demokratik kültürün gelişmesini evden başlatabilmek için, parti çalışmalarında kadınların etkin katılımı özendirilecektir' ibaresi de bulunmaktadır. Diğer siyasi partilerin hedeflerinden farklı olarak parti tarafından, kadınların politik katılımının özendirilmesi, miras hukukundaki eşitsiz uygulamaların kaldırılması ve evlilik dışı ilişkiler yaşayan kadınların sosyal ve ekonomik haklarının güvence altına alınması belirtilmektedir. “DSP, 1991 seçimi bildirgesinde de, evlilik dışı kadının miras hukukundan yararlanması ve kadın-erkek eşitliğine aykırı yasal hükümlerin değiştirilmesi öngörülmektedir” (Kovanlıkaya, 1999:98). Ancak partinin, kadın sorunu ve duyarlılığıyla ilişkili olarak herhangi bir uygulamaya rastlanmaması özellikle ‘eşitliği’ savunduğunu belirten bir parti için ilginç bir durumdur. Yani parti söylemleri ile uygulamalar arasında bir örtüşmenin olmaması dikkat çekicidir. Ayata’ya göre “Kadın konusunda en renksiz parti Demokratik Sol Parti’dir (DSP). Partinin ilk genel başkanı ve uzun süredir genel başkan yardımcısı olan Rahşan Ecevit’in konumu Bülent Ecevit’in eşi olmasıyla ilgilidir. Bu partinin, kadını erkekle temelde eşit kabul etmek dışında, kadın konusundaki sessizliği dikkat çekicidir” (1998:244).

DSP tüzüğü incelendiğinde kadının siyasal yaşamdaki rolüne ilişkin bir maddenin yer almadığı söylenebilir. Talaslı’ya göre, “Demokratik Sol Partinin programında özellikle kadına ve kadınların siyasal yaşamına ilişkin bir amaç ya da hedef saptanmış değildir. Siyasal yelpazenin solunda yer alan, sağ partilere oranla sol partilerin kadının siyasal yaşama katılımına ilişkin daha duyarlı olacağı varsayımının diğer sol partilerin yazılı belgelerindeki söylemleri sonucu doğrulanmasına rağmen, ne tüzüğünde ne programında ne de diğer yazılı belgelerinde kadına ya da kadının siyasal katılımına hiç değinmeyerek bu varsayıma ters düşen tek sol parti, DSP’dir” (1996:108-109).

DSP’nin 1985 yılı parti programında, ‘Niçin Demokratik Sol?’ başlığı altında partinin felsefe olarak benimsediği demokratik solun amaçları sayılırken ve ‘Tanım’ başlığı altında siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla bir bütün oluşturan demokrasinin açıklaması yapılırken ‘hedefteki muhatap’ın ‘herkes’ olması bir yana, programın tamamı içinde kadın ve aile kelimeleri bir kere bile geçmemiştir. Bu belge yukarıda kendilerinden alıntı yapılan Talaslı ve Güneş-Ayata’nın görüşlerini doğrulamakla beraber 2000’li yıllardan itibaren parti söylemlerinde kadına yer vermeye başlandığı görülmektedir.

DSP'nin 14 Eylül 2002 tarihli 'Seçim Bildirgesi'nde 'Hukuk ve Yargı Reformu' alt başlığı altında, partinin 1999 Seçim Bildirgesi'nde açıklanan; *'hukuk ve yargı alanlarında yapılması gereken reformların, Anayasa'da köklü değişiklikler yapılmak ve Medeni Kanun yeniden yazılmak suretiyle önemli ölçüde gerçekleştirildiği'* belirtilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak; *'nitekim yeni Türk Medenî Kanunu, çeşitli konularda çağın gereklerine uygun yeni düzenlemelerle, bu arada aile hukukunda kadın-erkek eşitliğini tam olarak gerçekleştiren hükümlerle yeniden yazılmış ve yürürlüğe girmiştir'* denirken, kadın-erkek eşitliğinin alanı aile hukuku alanı olarak çizilmiştir. Ancak, eşitliğin tam olarak gerçekleştirildiğini söylemek çok gerçekçi görülmemiş olacak ki, bu cümlenin hemen arkasından *'Türkiye Cumhuriyeti, bazı bakımlardan, dünyada kadın haklarına öncülük etmiş bir ülkedir, (ancak) (...) ülkemizde hala kadın-erkek eşitliğine aykırı, bazı uygulamalar sürmektedir. DSP bu konudaki eksikliklerimizi gidermek için yoğun çaba gösterecektir'* cümleleri yer almaktadır.

Söz konusu programın kadına ayrılan 'Atatürk'ün Yolunda Çağdaş Kadınlarımız' başlıklı özel bölümünde; *'Partinin Atatürk'ün Türk kadınına verdiği değeri partisinin yönetim kademelerinde, TBMM'de ve yerel yönetimlerde de yaşama geçirdiği, bugüne kadar açık ve örtülü olarak haksız ve en acımasız eleştirilere göğüs geren siyasetçi bir kadın olan Rahşan Ecevit'in partinin kurucu genel başkanı ve genel başkan yardımcısı olduğu gibi, üç genel başkan yardımcısının biri ile iki genel sekreter yardımcısının birinin kadın olduğu, yine parti meclisinde 5 kadın üye bulunduğu, partinin 1999 seçimlerinde 12 kadın milletvekili ile mecliste en çok sayıda kadın üye ile temsil edilen parti olmasının yanında 57. Hükümette, ikisi devlet bakanı, birisi Adalet Bakanı olmak üzere 3 kadının yer aldığı, bu dönemde devletin en üst kademelerinde ilk kadın yöneticilerin yönetime getirildiği; ancak, bu başarıların ve gelinen aşamanın yeterli görülmediği'* belirtilmektedir.

DSP'nin 2003 yılında güncellenen programında kadın; aile, erkek ve gençlerle birlikte ve sadece dört cümlede yer alabilmiştir. *'Kadın ve aile, toplumsal yaşamamızın en önemli değerleridir'* şeklindeki ilk cümlede gerek kadın gerekse aile, toplumun birer faktörel etkeni/elemanı, toplumu oluşturan birimlerden ya da öğelerden biri olarak değil, mülkiyet ya da edinim konusu *'değer'* olarak alınmıştır.

Medeni Kanun'da yapılan değişikliklere bakıldığında, boşanma davalarında her iki tarafın da gizli oturum isteyebilmesi, onur kırıcı davranışların boşanma nedenleri arasında sayılması, boşanan eşlerin aile konutu ve ev eşyasını kimin kullanacağı konusunda hakim kararı aranması, evlilik boyunca elde edilen malların eşler arasında

eşit paylaşılması, erkeğin de refah düzeyine göre kadından nafaka talebinde bulunabilmesi konularının doğrudan boşanma ile ilgili olduğu, dünyada boşanmanın en az düzeyde seyrettiği birkaç ülkeden biri olan Türkiye’de, küçük bir kesimin sorunlarının tüm toplumun sorunlarıymış gibi sunulması, yine kocanın reisliğinin kaldırılması ile kadına da evlilik birliğinde eşit söz hakkı sağlanması, kocanın, kadın ve çocuklarına bakma sorumluluğunun kaldırılarak, iki tarafa eşit mali sorumluluk getirilmesi, evlilik dışı çocuklara da evlilik içindeki çocuklarla aynı hakların verilmesi, evlenme yaşının kadın ve erkek için 18 yaşından gün alma koşuluna bağlanması, evlat edinme yaşının 35’ten 30’a indirilmesi, kadınların kızkılık soyadını kullanılabilmeleri konularının Anadolu kadını için bir hak kazanımı sayılabilmesi bir yana yaşam pratiğinin içinde çok büyük bir anlam taşımadığı söylenebilir.

Sonuç olarak, yeni düzenlemenin toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı dikkate alınmadan yapılmış ve kadınlara yeni haklar vermekten ziyade daha fazla yükümlülüklerle karşı karşıya bırakan bir düzenleme olduğu söylenebilir.

28 Mayıs 2001 tarihli 57. Hükümet İcraat Raporu’nda 57. Hükümetin kadın haklarının iyileştirilmesi ve kadının yaşamın bütün alanlarında görünür olması konusunda, kadına değil partilere yönelik olan ‘partilerin kadın kolları ile benzeri yan kuruluşlar ve yurtdışı temsilcilikleri kurmalarına olanak sağlanması’ dışında hiçbir çalışmasının olmadığı görülmektedir. Ancak yeni Genel Başkanı Zeki Sezer 5 Aralık 2006 tarihli konuşmasında ülkede ve dünyada barış ve huzur için, dürüst yönetim, temiz siyaset için, tam demokrasi ve çağdaşlık için kadınların siyasete katılımının artırılması gerektiğine vurgu yapmıştır.

2.3.3.2.4. Adalet Partisi (AP) ve Kadın Politikaları:

1980 sonrası kurulan muhafazakâr partilerden Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi’nin mirasını devraldığı Adalet Partisi, 1960 İhtilali sonrası sağ kanadı oluşturmaktadır. 1964-1965 yılları arasında AP, Kadın Kolları kurulmuştur. Kadın kollarının 1965 yılındaki yönetmeliğine göre amaç, politik hakların yanı sıra sosyal ve ekonomik hakları da göz önünde bulundurarak devlet için çalışmak olarak belirtilmiştir. “Kolların görevleri de yurt içi ve dışındaki kuruluşlarla ilişki kurmak, toplantılar ve gezilere katılmak olarak belirtilmiştir. Ancak 1967 yılında tekrar kaleme alınan yönetmelikle amaç ve görevlerde değişiklikler olmuştur. Kadın kolları yardımcı teşkilatlar olarak nitelendirilmiş, amacına partinin propagandasını yaparak taraftar kazandırmak eklenmiştir. Kadın kollarında çalışan kadınlara ülke genelinde faaliyet

göstermeleri, verilen işleri yapmaları öngörülmekte, ancak parti yönetimine katılmalarından söz edilmemektedir. 1983'ten sonra ülkenin muhafazakâr kanadını oluşturan Anavatan Partisi de, AP'nin kadın üyelere parti faaliyetlerinde konumlandırılışından farklı bir uygulama yapmamıştır" (Kovanlıkaya, 1999:100).

2.3.3.2.5. Doğru Yol Partisi (DYP) ve Kadın Politikaları:

Doğru Yol Partisi Kurucu Heyeti imzasıyla ve Doğru Yol Partisi'nin Türk Milletine Beyannamesi bölümüyle başlayan 23 Haziran 1983 günlü Tüzük, 1998, 1999 ve 2000 yıllarında değişikliğe uğramıştır. Parti Tüzüğü, kadın bağlamında incelendiğinde şu konular dikkat çekmektedir:

'Kadın ve Gençlik Kolları' başlığı altında kolların, belde, ilçe, il ve merkez teşkilatları olarak Temel Teşkilatta olduğu gibi düzenleneceği, ayrıca, Büyükşehir Belediye statüsünün uygulandığı şehirlerin merkez ilçelerindeki mahallelerde temsilcilikler kurulacağı konularına yer verildiği görülmektedir.

Parti Temel Teşkilatlarında 'Temsil' başlığı altında, kota konusunun düzenlendiği bu düzenlemenin, parti organlarında her iki cinsiyetten en az %10 oranında üye bulunmasını, bu oranın seçim sırasında gerçekleşmemesi durumunda, aynı cinsiyetten aday olanlar arasında aldıkları oya göre ayrı ayrı sıralama yapılması ve her iki cinsiyetten yeterli üye alınması şeklinde gerçekleştirilmesinin öngörüldüğü ve yine '*Partinin katıldığı seçimlerde gösterilecek adaylarda da aynı oran gözetilir*' ifadesiyle kotanın genel seçimlerde de uygulanmasının güvence altına alınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Partinin 1983 programında kadın, sadece '*Çocukların Korunması*' başlıklı 51. Maddenin 2. Fıkrasında '*çalışan ana ve babaların küçük çocukları için yuva ve kreşler, kuruluşlar tarafından devletin nezaretinde ve lüzumunda katkısıyla yeterince sağlanmalıdır*' cümlesinde ve kadın 'ana' olarak bir kez anılmıştır. Bu şekilde kadının yalnızca anne olarak tanımlanması ve kadın sorunlarına hiç değinilmemesi dikkat çekmektedir.

1998 tarihli programda 1983 programından farklı olarak kadın konusuna üç cümle ile de olsa yer verilmiştir. Her ne kadar, bu programda '*Kadınlarımızın mali, ekonomik ve eğitim yönünden desteklenmesi için somut ve çözüm üreten projeler hayata geçirilecektir. Kadınlarımıza dönük hizmet üreten sivil toplum örgütlerine tam destek verilecektir. Mal Birliği Kanunu değiştirilerek, kadının ekonomik güvencesi arttırılacaktır*' cümleleriyle yer alsa da bu dile getirilenlerin sadece söylemlerde kaldığı,

nasıl bir strateji izleneceği ve kadınlara ne şekilde destek sağlanacağı konularının net olarak açıklanmadığı görülmektedir.

Partinin 2001 Programında ‘Kadınlar’ başlığı altında yer alan paragrafta; ‘*Aile toplumun temeli kabul edilmekte, varlığının sürdürülmesinde kadının rolünün ve fedakârlığının özellikle toplumumuzda ayrı bir yere sahip olduğu*’ belirtilerek, ‘*başta Medeni Kanun olmak üzere, tüm yasalarda kadın haklarını gözetmeyen ve eşitlik ilkesine uymayan hukuki düzenlemeler tekrar ele alınarak düzenlenecektir*’ denmektedir.

Sonraki paragraflarda; ‘*kırsal kesimde ve varoşlarda yaşayan kadınlarımızın sağlık, eğitim, sosyal yaşama katılım ve ekonomik koşullar gibi sorunlarına çözüm bulunacağı, tüm kadınların sağlık ve sosyal güvenlik sigortası kapsamına alınacağı, 65 yaşını aşan tüm kadınlara sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmeleri için sağlık kartı verileceği, kadınların çalışma yaşamında fırsat sağlama, aile yaşamı ile iş yaşamlarını uyumlaştırma, çocuk bakım destekleri sağlama amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılacağı, siyasi yaşamda ve kamuya dönük sosyal hizmetlerde görev almalarını sağlayacak özendirici uygulamalar getirileceği*’ ifade edilmektedir.

Söz konusu hedefler, diğer partilerin görüş ve önerilerinden farklı bir öneri sergilemekten uzaktır. Partinin internet sayfasında ‘Ankara İl Başkanlığının Görüşleri’ başlıklı ve 13 Aralık 2006 tarihli bildiri, belgeleri içinde partinin kadın konusundaki görüşlerini en sistematik şekilde açıklayan bir belge özelliğini taşımaktadır. Bildiride; aile ve meslek hayatı ile siyasette eşit haklara sahip olmaları hedeflenen kadınların kamu kuruluşlarında, özel sektörde, siyasi partilerde, sivil toplum örgütlerinin yönetici kadrolarında ve parlamentoda çoğunluklu olarak yer almalarının sağlanması, beceri kazandıran yaygın eğitim programlarıyla hem eğitim düzeylerinin hem de becerilerinin geliştirilmesi ile ilgili somut projelerin hayata geçirilerek ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarının yanında aile bütçelerine katkıda bulunmalarının sağlanması, belediyelerde ve sivil toplum örgütlerinde kadın sorunlarının çözümüyle ilgilenecek kadın birimlerinin kurulması, aile içi şiddet ve iş yerinde taciz ile ilgili ceza ve yaptırımlarla tüm yasalarda kadın haklarını gözetmeyen hukuki düzenlemelerin ele alınarak Avrupa standartlarına kavuşturulması, tüm kadınların sağlık ve sosyal güvenlik kapsamına alınması, yine 65 yaşını aşan tüm kadınlara sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanma olanaklarının sağlanması önerilmektedir.

Partinin üst kuruluşlarında, toplam 130 üyeden 114 üye erkek, 16 üye de kadındır. 81 Parti İl Başkanı içinde hiç bir kadın bulunmamaktadır. Bu gerçeklik,

yukarıda sözü edilen öneri ve söylemlerle uygulamaların uyuşmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2.3.3.2.6. Anavatan Partisi (ANAP) ve Kadın Politikaları:

ANAP'ın tüzüğünde kadına ve kadının siyasal yaşama katılımına ilişkin doğrudan bir madde yer almamaktadır. Parti programında da Türk kadınına ve kadının konumuna ilişkin toplumsal, kültürel ve siyasal hiçbir amaç ve hedeften söz edilmemektedir.

Parti örgütünce yayımlanan belgeler incelendiğinde ise 20 Ekim 1991 tarihli Anavatan Partisi Seçim Beyannamesinde 'Kadın' başlıklı bir bölümün bulunduğu görülmektedir. Bu bölümde; *'Türk kadınının eğitim seviyesini, tarım, sanayi ve hizmetler kesiminde ekonomik katılımlarını artırmak, sağlık, siyasal ve hukuki güvenliğini sağlamak ve kadınlarımıza sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettiği statüyü kazandırmak hedefimizdir'* ifadesi yer almaktadır.

Ayrıca, *'Kadının kamu hizmetlerine katılımına ve kamu yönetiminde etkin görevlere gelebilmesine imkân sağlanacaktır. Kadınlara kaymakamlık hakkının verilmiş ve ilk kadın valinin atanmış olması bu açıdan örnek teşkil etmektedir'* görüşlerinin yer aldığı seçim bildirgesinde; Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olarak imzaladığı Birleşmiş Milletler 'Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi' doğrultusunda yasalarda gerekli düzenlemelerin yapılacağı vurgulanmaktadır. "Anavatan Partisinde, 1993'te 'Anavatan Partisi Kadın ve Gençlik Komisyonları Yönetmeliği' yayımlanmış, kadınlarla gençler için ortak amaç, görev, örgütlenme ve çalışma yöntemleri belirlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre, kadın komisyonlarının görevleri arasında, 'siyasal, sosyal ve ekonomik haklar öngören refah devleti ülküsünün gerçekleşmesine gayret etmek'; 'Türk kadınının gerek cemiyet, gerekse siyasi hayatımızda rol ve söz sahibi olmasına gayret etmek' ve 'Türk kadınının sosyal ve politik hayatımızın ilerlemesinde, gelişmesinde ve demokrasinin kökleşmesinde ödev almasını sağlamak' vardır" (Talışlı, 1996:87). Yönetmelikte kadın lehine uygulamalar yapılacağı izlenimleri verilmesine karşın, uygulamada Anavatan Partisi içerisinde kadının görünür ve etkin olduğunu söylemek güçtür.

Her siyasal partide olduğu gibi Anavatan Partisi'nde de kadının siyasal yaşama katılımı kadın komisyonlarında yürütecekleri işlerle ve yapacakları etkinliklerle sınırlandırılmış gözükmektedir. Genellikle siyasal yaşama katılma, özellikle de kadının siyasal katılımına ilişkin yok denecek kadar az görüş bildiren Anavatan Partisi'nin

Genel Merkez, Ankara il ve sekiz metropol ilçe yönetim kurullarındaki toplam 236 görevli içerisinde kadın siyasetçi sayısı sadece 5'tir. Bu rakamlar bile partinin yönetmeliğinde ifade edilenlerle gerçeğin uyuşmadığını göstermektedir. Ancak ANAP'ın 1983'ten itibaren kadın sorunları ile ilgilendiğini dile getiren açıklamalar da bulunmaktadır. Örneğin, Ayata, özellikle ANAP'ın ilerlemeci söylemler geliştirdiğinden bahseder. Güneş-Ayata'ya göre "ANAP 1983'ten 1991'e kadar süren iktidarı boyunca, kadın sorunları konusunda oldukça ciddi bir değişim çizgisi izlemiştir. Bu partinin ilk kadın hareketi, Türk Kadını Tanıtma ve Geliştirme Vakfı çerçevesinde düşünülebilir. Bu vakıf, aile içinde varolan erkek egemenliğini sorgulamadan, kadınların çeşitli sorunlarına eğilmektedir. Sağlık, eğitim, resmi nikâh ile aile içi güvencenin sağlanması gibi bazı sorunlarla ilgilenen bu kuruluş, birçok sağ parti gibi kadının kamu yaşamına katılımını öncelikli olarak gönüllü kuruluşlar çerçevesinde görmektedir. Kurucuları arasında burjuva kadınların çoğunlukta olduğu kuruluş, Türkiye'nin birçok bölgesine yayılmış ve özellikle resmi nikâh kıydırma ve sağlık sorunlarında başarılı olmuştur" (1998:243).

Anavatan Partisi bu başarılarına rağmen muhafazakâr bir bakış sergileyerek 'kadın'dan çok 'aile'ye önem vermiştir. Parti programında kadını doğrudan ilgilendiren maddeler yer almış olsa dahi kadının görünür kılınmasının hedeflendiğini söylemek zordur. Anavatan Partisi'nin programı incelendiğinde bunlar daha net bir şekilde görülebilir. Kovanlıkaya da bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: "Gençliğin yetiştirilmesinde ailenin öneminden bahsedilmekte, oysa toplumun ve yetiştirilecek gençler içindeki cinslerden biri olan kadından ve ona yönelik politikalardan söz edilmemektedir. Özel olarak kadın sorunlarına ilişkin somut politikalara programda rastlanmamaktadır. Anavatan Partisi'nde kadınların karar alma mekanizmalarında yer alması gerektiği belirtilmekte, ancak bunun nasıl olacağı konusunda belirgin bir açıklama yapılmamaktadır" (1999: 100-101). Parti Programı'nın 22. maddesinde 'Aile' başlığı altında '*toplum hayatının ahenkli ve sağlam bir şekilde devam ettirilmesinde, gençlerimizin yetiştirilmesinde, ahlakın, milli ve manevi değerlerin korunmasında; aile yapımızın tabii ve tarihi vasıfları olan, örf ve ananelerimiz ile perçinlenmiş bulunan, sevgi, saygı, feragat ve fedakârlığın rolü her şeyin üzerindedir. Fert ve millet seviyesinde sosyal güvenliğin ilk ve en önemli teminatı ailedir*' ifadesi bulunmaktadır. Yani muhafazakâr anlayışın bir devamı olarak 'aile'ye özel önem atfedildiğine dikkat çekilmektedir. Kovanlıkaya'ya göre, "ANAP programında, ailenin bütünlüğünü koruyan, yönlendiren, birleştiren, yetiştiren,

açık bir biçimde dile getirilmese de, kadın olduğu anlaşılmaktadır. Kadına böylesi görevi uygun gören partinin, politika sahnesinde hatta çalışma yaşamında, onların da yer alması için gerekli önlemlerin alınmasına ilişkin hedefler koymadıkları görülmektedir” (1999:101-102). 1987 seçim bildirgesinde kadının toplumsal statüsünün gelişmesi için yapılması gerekenlerden açıklıkla söz edilmemektedir. Bildirgede kadın sadece, toplumun ve ailenin en önemli unsuru olarak görülmüştür.

Özal dönemi sonrası Mesut Yılmaz başkanlığında 1991 seçimlerine hazırlanırken ANAP’ın yayınladığı bildirgede, Türk kadınının hak ettiği statüyü kazanmasına yönelik hedeflere yer verilmiştir. Parti bildirgesinde, kadınların erkeklerle eşit biçimde eğitim olanaklarından, hatta meslek içi eğitimden yararlanması, ev kadınlarının sosyal ve ekonomik yaşama katılmasını sağlamak üzere kısmi süreli (part-time) çalışma olanakları için altyapı hazırlıkları yapılması, kreş ve yuvaların yaygınlaştırılması, aile planlaması faaliyetleri ile ana ve çocuk sağlığı merkezlerinin kurulması gibi girişimlerin yaşama geçirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca kadınların kamu hizmetlerinde üst düzey yönetimlerde bulunmasının teşvik edilmesi öngörülmüştür. Kadınlara kaymakam olarak görev yapma hakkının verilmiş olması ve ülkede ilk kadın valinin görev almış olması örnek olarak gösterilmektedir. ANAP’ın seçim bildirgesinin en önemli bölümü ise Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşme’sinin hükümlerinin yerine getirilmesi için Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün etkinliklerinin genişletilmesinin ve değişik bakanlıklarda kadın sorunlarıyla ilgili idari birimlerin kurulmasının belirtilmiş olmasıdır.

2.3.3.2.7. Refah Partisi (RP) ve Kadın Politikaları:

Talashı’ya göre “olabildiğince erkeklerden yalıtılmış ‘kadına özgü’ diye tanımlanabilecek alanlar içinde ve kesinlikle milli ve dini tutum ve davranışlar içinde kadın siyasete değilse de toplumsal hizmete katılabilir görüşü RP’de egemendir” (1996:93). Yine Talashı’nın araştırmaları doğrultusunda ortaya çıktığı gibi “RP’nin hiçbir yönetiminde kadın siyasetçi yoktur. Kadının siyasal katılımına ilişkin olarak bir iki yerde rastlanan küçük değinmeler dışında bir görüşe yer verilmemiştir. RP’nin, 24 Aralık 1995’te yapılan genel seçimde, hiçbir kadını milletvekili adayı göstermemesi, RP’li kadınlarca bile eleştiri konusu olmuştur” (1996:94).

Partide önemli olan ögenin kadından ziyade ‘aile’ olduğu görülmektedir. Parti programında kadının ancak geleneksel rollerini yerine getirerek güç kazanacağı belirtilmiştir. Zamanla partiye üye kadınlar siyasi partinin bünyesinde çalışmış ancak,

yönetim mekanizmalarında herhangi bir görev üstlenememişlerdir. Kovanlıkaya da benzer görüşleri paylaşarak, şu açıklamalarda bulunmuştur: “Parti seçim bildirgelerinin 1991 yılındaki broşüründe ‘Aile, Hanımlar, Anneler’ başlığıyla kadınların toplumsal konumlarına ilişkin tanımlamalar ve öneriler getirilmektedir. Bildirgede, geleceğin kuşakları ve annelerinin eğitimiyle görevli kadınlar "şerefli hizmet" yapmakla yüceltilmekte ve ‘manevi’ kalkınmada önemli bir görev verilmektedir” (1999:105).

Bunun yanı sıra Refah Partisi, kadının toplumsal konumuna yönelik iyileştirmelerde bulunduğu dair söylemler geliştirse de görünürde ‘aile odaklı’ yapıdan vazgeçmemiştir. Bu, Kovanlıkaya’nın da belirtmiş olduğu şu açıklamalardan açıkça çıkartılabilir: “Parti, kadının toplumsal konumunu açık bir şekilde tanımlamasına rağmen, sanki günün koşullarına cevap vermişçesine, çalışma isteği olduğunda kadınları destekleyeceğini belirtmektedir. Ancak 1995 seçimleri için yayınlanan bildirgede, aile bağlarının zayıfladığından, boşanmaların hızla arttığından söz edilmektedir. Bu nedenle de ‘ailenin toplumun direği’ olduğu ve toplumsal kalkınmada bunun esas alınacağı belirtilmiştir” (1999:106).

1987 genel seçimlerinden sonra kadın konusuna yaklaşımda farklılıklar göze çarpmaktadır. Parti içindeki muhafazakâr kesim kadınların parti içi çalışmalarını hoş görmese de, partinin yenilikçi grubu gelenekçi gruba bir alternatif olarak kadınların girişimlerini desteklemişlerdir (Arat, 1999). Ancak yine de ataerkil kalıp yıkılamamış, kadınların kendi başlarına söz sahibi olmaları partinin hâkim erkek yöneticileri tarafından ‘kadın kolları çalışmaları’ ile sınırlandırılmıştır.

2.3.3.2.8. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Kadın Politikaları:

Parti Tüzüğü’nde belirtilen amaçlar içinde kadınla ilgili olarak gerek toplumun bağımsız bireyi olarak doğrudan, gerekse aile içindeki sorumlu birey olarak dolaylı da olsa hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Yine 4.4, 4.5 ve 4.8. fıkralarda genel olarak ‘reddedilen ayrımcılık ve sağlanması amaçlanan eşitlik’ düzenlemesi içinde de, kadına özel bir statü verilmemesi bir yana genelleme içinde de kadının adı geçmemektedir.

Kadın Kolları, Tüzüğün 83-86. Maddelerinde, Yan Kuruluşlar içinde Gençlik Kollarıyla beraber yer almaktadır. Bu maddelerde Kadın Koluna üyelik, üyelik defterinin düzenlenmesi, kadın kollarının merkez, il, ilçe ve belde kuruluşları, kuruluşların oluşumu, delegeler ve kongreler, başkan ve üyelerin yetki ve görevleri belirtilmektedir. Tüzükte yapılan bu düzenleme içinde kadın kollarının kuruluş amacı ve

görevlerine yer verilmediği gibi, bu konuyu düzenlemek üzere Kadın Kolları Yönetmenliği çıkarılacağı konusunda da hiçbir hüküm bulunmamaktadır.

2001 yılı Parti Programının ‘Temel Hak ve Özgürlükler’ alt başlığında; demokrasinin temelini oluşturan özgürlükler üzerinde hiçbir bireysel ve kurumsal baskının kabul edilemez olduğu; yine kadın, çocuk ve çalışma hayatına ilişkin hak ve özgürlük alanlarında sağlanmış olan uluslararası standartların ülkemizde de eksiksiz uygulanacağı belirtilmekte ise de bu standartlara ulaşmak için nelerin yapılması gerektiği yanında, bugün için nelerin ve nasıl yapılabileceği belirtilmemiştir.

‘Sosyal Politika’ başlığı altında, anne ve çocuk sağlığı ile ilgili olarak aile planlamasına önem verileceği ve aile hekimliği sisteminin uygulamaya geçirileceği belirtilmektedir. Çalışma hayatıyla ilgili mevzuatın, demokratik katılımı sağlayacak ve taraflar arasında sağlıklı ilişkilerin gelişmesini hazırlayacak şekilde değiştirileceği, çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığının önüne geçileceği, eşit işe eşit ücret yanında liyakat prensibinin de çalışma hayatında hâkim kılınacağı söylenmektedir.

Kadınların, ‘*birey olmaları yanında, sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde birinci derecede etken oldukları*’ şeklindeki parti görüşü sonucu, bu iki noktadan hareketle parti programında, ‘*kadının her türlü sorunlarıyla ilgilenilmesi*’ partinin öncelikli konusu olarak kabul edilmiş ve kadın konusuna oldukça geniş yer verilmiştir.

Bu bölümde, kadınların kamusal yaşama katılımının sağlanması ve siyasette aktif rol oynamalarının özendirilmesi, kadınla ilgili dernek, vakıf ve sivil toplum örgütlerine destek sağlanması Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile getirilen ilkelerin uygulanmasının sağlanması, ev kadınlarına sosyal güvence sağlanması ve kadınlar için yeni istihdam alanları açılması, kadınların çalışma hayatı, çocuk ve aile sorumlulukları dikkate alınarak sosyal güvenlik ve çalışma koşullarında iyileştirme yapılması, yürürlükteki hukuki düzenleme içinde kadın aleyhindeki ayrımcı hükümlerin ayıklanması, kadınları ilgilendiren yasal düzenlemeler yapılırken sivil örgütlerle işbirliği yapılması, yoksul ya da şiddete maruz kalan kadınları koruyan programlar oluşturulması, kadına yönelik şiddet, cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi gibi konular, parti programlarında kadına yer veren diğer siyasi partilerin söylemlerinde de yer alırken, bu programda ilk kez kırsal kesimde yaşayan kadın ve kızlar için, kadınların sorunları ile ilgili çalışmalar yapılması, kadın intiharlarının, töre ve namus cinayetlerinin sık görüldüğü yörelerde kadınlara ve ailelerine yönelik önleyici ve eğitici çalışmalar yapılması, kırsal kesimdeki ailelerinin bilinçlendirilerek, kız çocuklarının okullaşma oranını artıracak politikalar uygulanması yanında, kız

çocuklarına yönelik eğitim projeleri yapılması ile bu konuda çalışan sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi gibi oldukça güncel konulara yönelik önerilere yer verdiği görülmektedir.

Programın ‘Aile ve Sosyal Hizmetler’ alt başlıklı bölümünde, ailenin toplumun temeli ve toplumsal dayanışmanın oluşmasında rol oynayan önemli bir kurum olduğu görüşünden hareketle, ailenin korunması için, aile merkezli politikalara öncelik verileceği, aile huzurunun ve çocukların ruh sağlığının bozulmaması için aile bireylerini destekleyici düzenlemeler geliştirileceği, korunmaya muhtaç çocuklar için ‘*koruyucu aile*’ ve ‘*aileye dönüş*’ projeleri hazırlanacağı, çocukların sokakta çalıştırılmalarının engelleneceği, aile içi şiddeti önleyici tedbirler alınacağı, şiddet mağduru kadın ve çocuğu koruyacak merkezler açılacağı, kadın ve aile konusunda hizmet veren kamu kurumlarının yeniden yapılandırılacağı gibi konular yanında, yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak evlenecek gençlere evlilik kredisi sağlanması ve genç kuşakların yaşlı ebeveynlerini yanlarında barındırmalarının özendirilmesi gibi bugüne kadar hiçbir partinin programında yer almayan iki yeni konu da yer almaktadır.

Söylen olarak kadın ve aile konularında genelde diğer partilerle benzer sorunları onlardan daha açılımlı olarak dile getiren partinin, uygulamalarında tüm bu vaatleri yerine getiremediği görülmektedir.

Parti Programı ile Parti Seçim Bildirgesinin (26 Eylül 2002) hazırlanış tarihleri arasında 13 ay kadar kısa bir sürenin bulunması ve bu süre içinde partinin seçmen olarak hedef aldığı toplum kesiminin beklentilerinde önemli bir değişiklik olmaması nedeniyle, her iki belgede de yer alan konuların birbiriyle uyumlu olması olağandır. Söz konusu iki metnin kadın, aile ve temel haklar bölümlerinde yapılan karşılaştırmada, kadınla ilgili bölümün başına eklenen iki cümle ile bölümün sondan ikinci cümlesi dışındaki cümlelerin tamamının, hiçbir değişikliğe tabi tutulmaksızın Parti Programından Seçim Bildirgesine aktarıldığı görülmektedir.

Parti Programında yer almayan ve Seçim Bildirgesinin ‘Kadın Sorunları’ bölümüne eklenen, ‘*kadınların, erkeklerle birlikte toplumsal sorumluluğu yüklenecek statüye kavuşturulması*’ ifadesi tam olarak açıklayıcı değildir. Burada ilk bakışta, toplumsal sorumluluktan kaçma veya kendilerine imkân verilmemesi gibi iki ayrı durumdan hangisinin dikkate alındığı anlaşılamadığı gibi, hedeflenen statünün nasıl temin edileceğinin de ‘*uygulanacak tüm politikalarda bu durumun göz önünde bulundurulacağı*’ gibi bir çerçeve anlayışla açıklanmaya çalışılması yetersiz görünmektedir. Bu cümleden sonra gelen ‘*Ekonomik sorunlar, eğitimsizlik, sağlık*

sorunları, gelecek kaygısı, sosyal güvenceden yoksunluk, aile içi şiddet kadınlarımızın başlıca sorunlarıdır. (...) Kırsal kesimdeki kadın ile kentlerde yaşayan kadınlar arasındaki uçurum, ekonomik kriz ile daha da derinleşmiştir' ifadesiyle, kadın sorunları oldukça açık ve net bir şekilde ortaya konmuş ancak, *'Partimiz, sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ve ailede mutluluğun sağlanması için kadın sorunlarının giderilmesine önem vermektedir'* şeklindeki ifade ile kadından ziyade kadınlık rollerine vurgu yapılmıştır.

'Ailenin Güçlendirilmesi' alt başlığı altında ailenin durumu ve sorunlarının belirlenmesi için araştırmalar yaptırılarak veri tabanlarının oluşturulması, aile ile ilgili kuruluşların teşkilat ve görevlerinin güncelleştirilmesi, aile ile ilgili politikaların uygulanmasına yerel yönetimlerin de katılımının sağlanması olarak üç ayrı konuda Parti Programında yer almayan olumlu ve önemli yeni öneriler sunulurken görsel, yazılı medya ve internet yayınlarının Türk aile yapısını koruyucu özellikte olmasının özendirilmesi ve eşlerin her ikisinin de çalıştığı ailelerde çocukların bakımına ilişkin hizmetlerin geliştirilmesi gibi iki önemli konu da önerilere eklenmiştir.

59. Hükümetin 18 Mart 2003 günü uygulamaya konulan Hükümet Programı incelendiğinde, kadın ve aile konularının iki paragraf içinde geçirildiği görülmektedir. Bu bölümde partinin muhafazakâr kimliğin temel felsefi ve siyasi kaygısı olarak, bireyi koruyabileceğine inanılan ailenin sağlıklı ve bir arada tutulabilmesi için, öncelikli olarak aile kurumunun sosyalleştirilmesi, bununla birlikte aile merkezli politikalara ağırlık verilmesi gibi önerilerle kadın ve kadın sorunlarından ziyade yine aile politik tercihlerin önüne alınmaktadır.

Hükümet Programında aile; *'Hükümetimiz aile merkezli politikalara öncelik verecektir'* cümlesiyle özetlenebilecek bir paragrafta yer alırken, sonraki paragrafta kadın, *'Kadınlarımız sadece toplumumuzun yarısını oluşturdukları için değil, birey ve toplumun gelişimi ile sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde özel bir konuma sahiptirler. Yılların ihmali sonucu biriken her türlü sorunlarıyla ilgilenilmesi, Hükümetimizin öncelik verdiği bir konudur'* cümleleriyle ve yine aile içindeki geleneksel göreviyle bağlantılı ve *'toplumun gelişimi ile sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde özel bir konuma sahip'* veya bir başka ifadeyle *'görevle yükümlü'* olduğu için sorunlarıyla ilgilenilmesi öncelikli bir konu olarak yer almaktadır.

Hükümet Programı'nda kadının 'her türlü sorunlarının' özel veya genel bir dökümü yapılmadığı için, Hükümetin öncelik verdiği konu sadece sorunların belirlenmesine gösterilecek ilgiden ibaret değilse, yaşamın ekonomik, sosyal, siyasi ve

kültürel alanlarında kadının karşılaştığı sorunlarının çözümü konusunda öneriler getirilmesi gerekirken genel bir söylemle geçiştirildiği görülmektedir.

Partinin yukarıda incelenen siyaset belgelerinin tamamı ile iktidarda olduğu sürede yaptığı uygulamalar göz önüne alındığında kısaca şu değerlendirmeler yapılabilir: Parti programında oldukça geniş yer verilen kadın konusuna; gerek hükümet programı ve gerekse acil eylem planında yeterli yer verilmemiştir. Ayrıca, uygulamada da, kadının daha çok görünür olmasını sağlayacak veya belirgin bir fark yaratacak uygulamaların hayata geçirilmediği söylenebilir.

2.3.3.2.9. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Kadın Politikaları:

Partinin teşkilat yapısını belirleyen 14. Maddede, İlçe ve İl Teşkilâtı, Genel Merkez Teşkilâtı ve Parti Grubu ana birimler, Kadın Kolları ve Gençlik Kolları da yan kuruluşlar içinde yer almaktadır. 16. Maddenin 2. Fıkrasında Kadın ve Gençlik Kollarının, Merkez Yönetim Kurulu kararıyla kurulabileceği, teşkilâtlanmaları ve teşkilât kademelerinde yer alacak organların görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışmalarına ilişkin usul ve esasların, ayrıca hazırlanacak bir yönetmelikle belirleneceği açıklanmaktadır. Görüldüğü gibi Tüzüğün amaçları içinde kadın konusunda hiçbir hüküm yer almamıştır.

Parti Programında kadın konusuna, ‘Kadın ve Çocuk Hakları’ alt başlığı altında, ‘*Kadınlara karşı uygulanan her türlü fiilî ve hukukî ayrımcılığın kaldırılması, çocukların, ailelerinden gelenler de dahil, her türlü hak ihlâline karşı korunması sağlanacaktır*’ şeklinde bir cümlelik açıklamayla yer verilmiştir. Bunun yanında partinin kadın ve aile konusundaki görüşlerine Parti Programının ‘Sosyal Hedef ve Politikalar’ bölümünde ‘Aile, Kadın ve Çocuk’ başlığı altında da yer verilmiş ve oldukça geniş açıklamalar getirilmiştir. Bu belgede ‘*Millî ve manevî değerlerin korunması ve geliştirilmesinde, millî bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde*’ bir araç olarak kabul gören ‘*aile kurumunun*’ ve bu noktadan ‘*büyük önem arz ettiği*’ için ailenin ve sosyal fonksiyonlarının zayıflatıcı etkilere karşı korunarak güçlendirilmesi gerektiği ifade edilerek aile bireyleri arasındaki bağlılığı ve aile bütünlüğünü koruyucu politikaların geliştirileceği söylenmektedir. Kadının ve kadın haklarının savunularak toplumda saygın bir yer edinmesinin gerektiği, okur-yazarlık düzeyi ve iş gücüne katılma oranları düşük olan kadınların eğitim düzeylerinin yükseltileceği, kalkınma sürecinde, iş hayatında ve karar alma mekanizmalarında daha fazla rol almalarının sağlanarak toplumsal konumlarının güçlendirileceği vurgulanmaktadır.

3 Kasım 2002 tarihli Seçim Bildirgesinin ‘21. Yüzyılın Başında Türkiye ve 57. Hükümet’ bölümünde ‘*Modern Medeni Yasa*’ alt başlığı altında ‘*Medeni Kanunla kadın erkek eşitliği göz önüne alınarak aile hukuku alanında kapsamlı değişiklikler getiren düzenlemeler yapılmıştır*’ cümlesi yer almaktadır. Bildirgenin ‘Sosyal ve Kültürel Politikalar’ bölümünün ‘Aile, Kadın ve Çocuk’ alt başlığında da ‘*aile kurumu güçlendirilecek, aile bireyleri arasındaki bağlılığı ve aile bütünlüğünü koruyucu politikalar geliştirilecektir. Aileyi ve sosyal fonksiyonlarını zayıflatıcı unsurların önlenmesi, kadının ve haklarının korunarak toplumda saygın bir yer edinmesi gerektiğine inanıyoruz. İstihdam imkânı geliştirilerek her ailenin yeterli ve sürekli bir gelire sahip olması sağlanacaktır. Kadınların okur-yazarlık düzeyi ve iş gücüne katılma oranları düşüktür. Kadınların eğitim düzeyleri yükseltilecek, kalkınma sürecinde, iş hayatında ve karar alma mekanizmalarında daha fazla rol almaları sağlanarak toplumsal konumları güçlendirilecektir*’ ve yine ‘Demokrasinin Gelişimi ve Kurumsallaşması’ başlığı altında ‘*kadınlara karşı uygulanan her türlü fiili ve hukuki ayrımcılığın kaldırılacak, çocuklar ailelerinden gelenler de dahil, her türlü hak ihlaline karşı korunacaktır*’ ifadeleri yer almaktadır.

MHP Tüzüğü’nün 14. Maddesi uyarınca hazırlanan yönetmelikte Parti’nin yan kuruluşu olarak kurulan Milliyetçi Hareket Partisi Kadın Kolları’nın amaçları olarak; kadının her bakımdan gelişmesine ve güçlenmesine, toplumda hak ettiği statüye uygun bir konuma yükselmesine, siyasete daha aktif katılımı ile ülke nüfusundaki oranına uygun olarak parlamentoda temsilinin sağlanmasına, sosyal güvenlik kapsamında olmayan ve muhtaç durumda bulunan kadınların devamlı bir iş ve gelire kavuşmalarına, çalışan kadınların ortak sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalar yapılmasına katkı sağlama yanında, devleti yıkıcı ve bölücü akımlara karşı koruma ve güçlendirme, partinin amaç ve ilkeleri ile görüş ve politikalarının öğrenilmesi ve benimsenmesi, temel hak ve hürriyetlerin korunması ve geliştirilmesi, Türkiye’deki aile yapısının bozulup yozlaşmasının önlenmesi de amaçlar arasında yer almaktadır.

Yukarıda incelenen parti tüzüğünde ve parti programında yer alan amaçlar arasında bahsedilmeyen ve bu yönetmelikte geçen ‘*kadının toplumda hak ettiği statüye uygun bir konuma yükselmesi ve siyasete daha aktif katılımı ile ülke nüfusundaki oranına uygun olarak parlamentoda temsilinin sağlanması*’ şeklindeki söylem çok önemli olmakla birlikte partide kadın kotası uygulamasının olmaması bir tarafa, bugün için, parti merkezi üst yönetim kuruluşları olan 15 üyeli Başkanlık Divanı ve 9 üyeli Merkez Disiplin Kurulu’nda hiçbir kadın üye yer almazken, Merkez Yönetim

Kurulu'nun 70 asıl 30 yedek olmak üzere toplam üyesi içinde ise iki asıl ve 3 yedek olmak üzere sadece 5 kadın üye bulunduğu dikkate alındığında, henüz parti yönetiminde kendisine %1,6 oranında yer bulabilen kadının, '*ülke nüfusundaki oranına uygun olarak parlamentoda temsilinin sağlanması*'nın nasıl gerçekleştirileceği düşündürücüdür.

2.3.4. Genel Değerlendirme:

Türkiye'deki siyasal partilerin genel yapısına bakıldığında, tek parti döneminden bugüne kadar kadın sorunsalına ilişkin olarak anlayışların pek değişmediği görülmektedir. Erkek egemen, 'siyaseti erkek yapar kadın ancak erkeğe yardımcı olur' anlayışı ile kadınların siyasette etkin olarak yer alması engellenmektedir. Yerel veya genel seçimlerde başarılı olan kadınların sayısının azlığından bu daha net olarak anlaşılabilir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki niceliksel artışın sağlanması da kadınların bilinçlendiğinin ve bu yönde politikaların ortaya çıkarılacağına bir göstergesi değildir. Günümüz koşullarında siyasette görünür olmak ancak kadınlara biçilen erkeksi rol kalıplarıyla mümkün olabilmektedir.

Türkiye'nin 80 yılı aşkın siyasal yaşamındaki kadın parlamenterlerin görünümüne bakıldığında, sadece 2 kadının parti genel başkanı olarak milletvekili seçilebildikleri görülmektedir. Bu kadınlardan biri TIP'in Genel Başkan'ı Behice Boran, diğeri ise Doğru Yol Partisi'nin genel başkanı ve Türkiye'nin ilk kadın başbakanı Tansu Çiller'dir. Ayrıca bu iki ismin dışında siyasi parti genel başkanı olarak TKP'nin genel başkanı Zehra Kosova ve 1972 yılında kurulup, 22 Haziran 2001 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına karar verilen Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi'nin genel başkanı Mübeccel Göktuna ile yine 4 Temmuz 1983'te 'Fazilet Partisi' adı altında kurulan bir başka partinin genel başkanı Huriye Beşbudak' tır. Bu parti 1984 yılında kendisini fesh ederek ANAP'a katılmıştır (yenimesaj, 2007).

Türkiye'de sol olarak kabul edilen ve aslında sağın solunda bulunan sosyal demokrat bir parti olma özelliğini koruyan CHP, liberal olarak adlandırılan DYP ve ANAP, milliyetçi muhafazakâr MHP, sol demokrat olarak nitelendirilen DSP ve sol kesimce Radikal İslamcı olarak değerlendirilen Refah Partisi ile RP'nin genç ve yenilikçi kanadından gelen ve kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan AKP olmak üzere, Türkiye'de siyasal yaşamında yer alan ya da almış olan bütün partiler her ne kadar parti belgelerinde az veya çok kadın sorunlarını ele almış olsalar da, kadın sorununun Cumhuriyet'in kurulmasından bugüne kadar bir türlü gereken önemi göremediği, seçim öncesinde kadınlara verilen sözlerin unutulduğu, bir başka deyişle

'kadın konusu'nun görmezden gelindiği söylenebilir. Siyasette yer almak isteyen kadınlardan erkek gibi siyaset yapmaları beklenmektedir ve süreç bu şekilde işlediği sürece de kadınların siyasete sadece eklenileceklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

3. BÖLÜM: KADIN KOLLARI VE SİYASAL KATILIM

3.1. ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

3.1.1. Araştırmanın Amacı:

Kadınların siyasal yaşama katılımı, siyasal yapının eril özellikleri, Türkiye’de kadının siyasal yaşama katılımını etkileyen faktörler ve kadın temsili gibi konu ve tartışmalar sosyolojiden ve kadın çalışmalarından oldukça büyük ilgi görmekte ve özellikle son 10-20 yılda daha yoğun olarak araştırılan konu alanlarını oluşturmaktadır. Ancak kadınların siyasal katılımındaki en önemli siyasi organların başında gelen siyasi partilerin kadın kollarının ve bu mekanizmalarda görev alan kadınların aynı derecede araştırılmamış olması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Kadının siyasal katılımında önemli bir yapılanma olan kadın kollarının farklı boyutlarıyla incelenmesi bu bakımdan önemlidir. Özge Yücel’in sadece CHP Kadın Kolları’nı incelediği ve 6 katılımcı ile gerçekleştiği çalışmasının ve kadının siyasal katılımına ilişkin bazı araştırmalarda da kadın kollarının faaliyetlerini kısaca değerlendiren çalışmaların dışında literatürde bu konu ile ilgili çok boyutlu araştırmalara rastlanmamaktadır. Dolayısıyla aşağıda amaçları açıklanan bu araştırma ile literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Bu çalışma, siyasal katılım içerisinde kadının konumunun açıklanabilmesi için siyasi partilerin kadın kollarının faaliyetlerinin ve bu kuruluşlarda görev alan kadınların bakış açılarının araştırılması gerektiği fikrinden hareket etmektedir. Bu nedenle araştırmanın temel amacı, siyasal katılım araçlarından biri olan kadın kollarının hedeflerini, etkinliklerini tespit etmek ve yeterliliklerini sorgulamaktır. Buna ek olarak kadın kollarında görev alan kadınların kadın sorununa ve siyasal katılıma ilişkin yaklaşımları ve aynı zamanda kadın temsili konusundaki düşünceleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu araştırmanın bir diğer amacı da partinin sahip olduğu kadın politikası (varsa) ile o partinin kadın kollarının hedefleri ve faaliyetleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

3.1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları:

Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı yukarıda da ifade edildiği gibi kadının siyasal yaşama katılım araçlarından biri olan partilerin kadın kolları üzerine

araştırmaların çok fazla sayıda olmamasıdır. Bu çalışma, Aydın ilindeki farklı 10 siyasi partide görev alan üyeler ve temsilciler ile görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Ancak üyelerden bazılarının bu araştırmaya katılmak istememeleri nedeniyle örneklem Aydın ilindeki ÖDP, EMEP, İP, MHP, DYP, ANAP, AKP, SAADET, CHP ve DSP partilerindeki kadın kollarında görev yapan 42 kadın ile sınırlandırılmıştır.

Kadın kolları konusunda yeni araştırmalar yapılması ve katılımcı sayısının daha yüksek olduğu araştırmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Benzer çalışmanın farklı bölgelerde ve özellikle büyük kentlerde daha büyük ölçeklerde gerçekleştirilmesi, veriler arasında bir karşılaştırma yapılmasına ve kadınlar için bir siyasal katılım aracı olan kadın kollarının daha geniş boyutlarından incelenebilmesine yardımcı olacaktır.

3.1.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi:

Bu araştırmanın evrenini siyasi partilerin kadın kolları, örneklemini ise Aydın ilindeki farklı siyasi partilerin kadın kollarında görev alan kadınlar oluşturmaktadır. Çalışmanın gerçekleşmesi için 10 farklı siyasi partinin kadın kollarında görev alan kadınların sayılarının fazlalığı ve tüm kadın kollarında görev alan kadınlara ulaşmanın zorluğu nedeniyle görüşmelerin 50 kişi ile yapılması planlanmıştır (her partiden bir başkan dahil olmak üzere beşer üye). Örneklem belirlenirken kadın kolları başkanlarının dışında kalan üyeler tesadüfî örneklem tekniği ile seçilmiştir. Ancak bazı partilerin kadın kollarındaki görev alan kadınların araştırmaya katılmamaları nedeniyle görüşülen kadın sayısı 42 olarak gerçekleşmiştir. Araştırma konusu olarak seçilen 10 farklı siyasal partinin kadın kollarına kayıtlı olan görevli kadınların sayıları: ANAP 17, DYP 36, DSP 7, CHP 11, EMEP 8, SP 30, İP 20, MHP 90 (24 Aktif), ÖDP 60 (5 Aktif) ve AKP 99 (30 Aktif) olmak üzere 378'dir. Ancak bunların sadece 188'i aktif olarak kadın kollarında görev yapmaktadırlar.

3.1.4. Veri Toplama Tekniği ve Veri Analizi:

Görüşülen kişilerin anlam dünyalarını, bakış açılarını ortaya çıkarma nitel araştırmaların belirleyici bir özelliği olmasından dolayı bu çalışma nitel bir araştırma olarak planlanmıştır. Nitel araştırma, karmaşıklığın, ayrıntıların ve bağlamın daha iyi bir şekilde algılanabilmesini sağlamaktadır (Mason'dan aktaran Kuş, 2003). Kuş'a göre "nitel araştırmalarda derine gidilerek, yüzeyin altındakini çıkarmak esastır" (Kuş, 2003:78). Ayrıca nitel araştırma, yorumlamaya daha uygundur. Bu araştırmada da araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmek için yüz yüze görüşmelerin en uygun veri

toplama tekniği olduğuna karar verilmiştir. Bunun için yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu oluşturularak karşılıklı görüşme şeklinde bire bir uygulama yapılmıştır.

Görüşme ile elde edilen verilerin kaydedilmesinde iki temel yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler: not alma ve cihaz ile kaydetmedir (Yıldırım ve şimşek, 2000). Bir araştırmacı için kayıt cihazı ile kaydedilen görüşmeler araştırmanın daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlar. Çünkü bu şekilde gerçekleşen görüşmelerde görüşmecinin not alma sorunu büyük oranda ortadan kalkmış olmaktadır. Fakat kayıt cihazının kullanılmadığı ya da görüşülen kişilerin kayıt cihazının kullanılmasına izin vermediği durumlarda araştırmacının soruları sorup yanıtları dikkatlice ve tam olarak yazıya dökmesi gerekmektedir. Bunları yapmak da araştırmacı için oldukça güç olmaktadır. Yapılan bu araştırmada da görüşülen kişilere görüşmelerin kayıt cihazı ile kaydedilmesi konusunda bilgi verilerek bu şekilde görüşmeyi kabul edip etmeyecekleri sorulmuştur. Bu çerçevede görüşmeler kayıt cihazı kullanılmasını kabul eden katılımcılarla kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ancak bazı görüşmeler ise doğrudan not alma tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında herhangi bir veri kaybına neden olunmaması için yanıtlar aynen not edilmeye çalışılmıştır.

Görüşme formu 3 ana bölümden ve 49 sorudan oluşmaktadır. Görüşme formunun ilk bölümünü kişinin kendisi ve siyasal yaşama katılımları ile ilgili demografik sorular oluşturmaktadır. Formun ikinci bölümünde katılımcıların öncelikli olarak kadın sorunu ve siyasal katılım kavramlarını nasıl tanımladıkları ve değerlendirdiklerini tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. Bunları, aktif siyasal katılım ve kadınların nicel ve nitel temsili gibi konular hakkındaki bilgi ve düşüncelerin tespitine yönelik sorular izlemektedir. Son bölümde ise siyasi partilerin mevcut kadın politikalarının neler olduğu, kadın kollarının faaliyetleri ve kadın kollarının gerekliliği konularında tespitler yapmayı amaçlayan sorular yer almaktadır.

Veri analizi nitel araştırmada araştırmanın oldukça önemli bir aşamasıdır. Ancak nitel araştırmaların analizinde üç temel kavram ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlar betimleme, analiz ve yorumlamadır. Bu 3 temel kavramın daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için, veri analiz planı yapılırken bu kavramların ne şekilde ele alınacağına karar verilmelidir (Yıldırım ve şimşek, 2000). Bu 3 kavram kısaca açıklanacak olunursa şunlar söylenbilir:

Betimleme, araştırma konusuna ilişkin olarak, hangi soruların sorulduğu, katılımcılardan hangi yanıtların alındığı ve araştırmada elde edilen verilerin hangi

sonuçları ortaya koyduğunun belirlenmesidir. Betimleme yaklaşımının ‘ne’ sorusuna yanıt aradığı ifade edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Aynı zamanda betimleyici yaklaşım Kuş’un da ifade ettiği gibi “saf tanımlamanın ötesine geçerek inceledikleri çevrenin analizini sağlamaya çalışır” (2003:83). Betimleyici yaklaşımın nitel araştırmaya bir diğer önemli katkısı da; görüşülen kişilerin yorumlamalarını anlamada bir vizyon sağlaması ve böylece görüşmelerin analizini daha detaylı bir şekilde yapma imkanının doğmasıdır (Kuş, 2003).

Analiz ise, “Veri setinde doğrudan görülmeyen ancak sorulara karşılık gelen konuların ve konular arası anlamlı ilişkilerin çıkarılması, analiz sürecinin temel işlevidir. ‘Neden’ ve ‘Nasıl’ sorularına yanıt aranır” (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 156).

Nitel veri analizinde önemli kavramlardan biri de yorumlamadır. Bu veri analizinde anlamın ön plana çıkarıldığı yaklaşımdır. Bu şekilde elde edilen bulgular kendi ortamı içerisinde yorumlanabilirlerse, anlam ön plana çıkmış olur (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Araştırmanın veri analizi yapılırken, özellikle demografik ve kapalı uçlu sorularda her görüşme formu ayrı ayrı ele alınıp niceliksel bilgiler elde edilmiştir. Elde edilen verilerin hangi sonuçları ortaya koyduğunu tespit etmek için betimleme, sorularla birebir örtüşen konuların belirlenmesi ve konular arasında anlamlı karşılaştırmaların yapılabilmesi için analiz, bulguların analizinde anlamın ön plana çıkarılabilmesi için yorumlama ve değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca veriler yorumlanırken daha önce yapılmış araştırmalardan ve literatürdeki tartışmalardan da yararlanılmış ve gerektiğinde karşılaştırmalar yapılarak bu araştırmanın sonuçları yorumlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra yanıtlar analiz edilirken görüşme notlarından katılımcıların kendi ifadeleri yeniden incelenmiş ve bulguların değerlendirilmesi bölümünde bu ifadeler, üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan doğrudan doğruya sunulmuştur.

3.2. BULGULAR

3.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri:

Tezin bu bölümünde alınan yanıtlar çerçevesinde katılımcıların demografik özellikleri (yaş, eğitim durumu ve meslek) yanında, siyasete ilgilerinin nasıl başladığı ve bu konuda ailelerinin yaklaşımlarının ne olduğu konuları incelenecektir.

Katılımcılar yaş yönünden beş gruba ayrılarak incelendiğinde; 18-24 grubunda 1, 25-34 grubunda 8, 35-44 grubunda 10, 45-60 grubunda 22, 61 ve üstü yaş grubunda ise 1 katılımcının olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere katılımcıların yarısından fazlası (22 kişi) 45-60 yaş grubu arasında bulunmakta ve 18-24 ve 61 ve üstü gruplarda 1'er kişi bulunmaktadır. Görüşülen kadınların ortalama yaşı 45'tir. Bu durum orta yaş grubundaki kadınların kadın kollarında daha yoğun şekilde görev aldıklarını göstermektedir. Daha sonraki açıklamalarda da görüleceği üzere araştırmaya katılan katılımcılar ya evlendikten sonra ya da emekli olduktan sonra kadın kollarında çalışmaya başlamışlardır. Dolayısıyla görüşülen katılımcıların da çoğunluğunun orta yaş grubunda olması olağandır.

Eğitim açısından bakıldığında görüşülen kadınlardan 4'ünün ilköğretim, 19'unun ortaöğretim, 18'inin yükseköğretim, sadece 1 katılımcının ise lisansüstü eğitim gördükleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların mesleklerine bakıldığında, 1'inin emekli işçi, 3'ünün esnaf, 4'ünün serbest meslek sahibi, 4'ünün emekli memur, 12'sinin emekli öğretmen ve 18'inin ev hanımı olduğu görülmektedir. 42 katılımcıdan sadece 7'sinin çalışıyor olması ve çok büyük bir çoğunluğunun emekli ve ev hanımı olması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum, kadınlar açısından siyasetle uğraşmanın tek başına asli bir görev olarak algılanmadığının ve özellikle emekli olduktan sonra (çocuklarının büyüdüğü ve dolayısıyla ev ve aile sorumluluklarının da oldukça azaldığı düşünüldüğünde) katılımcıların da kendi ifadeleri ile 'vakit olduğu için uğraşılabilir' bir alan olarak görüldüğünün bir ispatı niteliğindedir.

Görüşülen kadın kollarında görevli kadınların medeni durumu incelendiğinde 3'ünün bekâr, 3'ünün evli çocuksuz, 4'ünün dul-çocuklu ve 32'sinin ise evli-çocuklu olduğu tespit edilmiştir. Evli çocukluların 6'sı 1 çocuklu, 19'u 2 çocuklu, 6'sı 3 çocuklu, 1'i 4 ve diğer 1'i ise 5 çocukludur. Katılımcıların yaş, eğitim, medeni durum ve meslekleri bir arada değerlendirildiğinde, yetişkin çocuklara sahip oldukları ve genellikle çocuklarını yetiştirdikten sonra kadın kollarında görev aldıkları söylenebilir. Bu durum ise, geleneksel aile yapısı içinde kadınların ancak çocuklarını yetiştirdikten sonra siyasette yer alabilmelerinin mümkün olduğunu göstermektedir. Kadın kollarının aktif siyaset içindeki yeri göz önüne alındığında ve bu çalışmada görüldüğü üzere kadınların geleneksel rol kalıplarını henüz kıramadıkları ve ancak özel alandaki görevlerini tamamladıktan sonra siyasette yer alabildikleri gerçeği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

3.2.1.1. Siyasete İlgili ve Çevrenin Yaklaşımı:

Bu araştırmada elde edilmek istenen bir başka bilgi de katılımcıların siyasete ilgilerinin ne zaman ve nasıl başladığı ve siyasette yer alma kararlarını nasıl verdikleridir. Çünkü Talaslı'nın da ifade ettiği gibi "Siyasal katılma davranışının bireyin hangi döneminde oluşan ilgi sonucu gerçekleştiğinin saptanması, siyasal yaşamda oynadıkları rolün temel etkenlerini belirleyebilmek açısından önemlidir" (1996:154). Bu nedenle katılımcıların aktif siyaset yapmalarında başta aileleri olmak üzere çevrelerinden aldıkları tepkilerin neler olduğu da tespit edilmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların ifadelerinden hareketle yarından fazlasının (33 kadın) ailesindeki erkeklerden etkilenerek siyasete katıldıkları tespit edilmiştir. Görüşülen katılımcılardan biri:

"Evlendikten sonra direkt aktif olarak görev aldım. Çok fazla olumsuz tepki almadım. Ancak çocuklarımın bakımı için gücümün yettiği ölçüde çalıştım"

diyerek siyasetle uğraşan eşinden dolayı kadın kolları yapılanması içerisinde yer aldığını açıklamıştır. Eşinin etkisiyle kadın kollarına katılan bu katılımcının açıklamasında dikkat çeken nokta çocuklarının bakımıyla ilgilenmesinden dolayı vakit buldukça siyasetle ilgilendiğini ifade etmesidir. Yani geleneksel işbölümünden kaynaklanarak toplumun ev ve çocuk sorumluluk ve bakımlarını kadına verilmesi sonucu kadın zaman engeli ile karşılaşmaktadır. Dolayısıyla, geleneksel işbölümünün özel alanı kadına, kamusal alanı erkeğe ait olarak sunması ve sonucunda da kadının bunu içselleştirmesi siyasal alanı erkek egemen kılan bir yapıyı da beraberinde getirmektedir. Bir başka katılımcının ifadesi ise yine doğrudan doğruya bir erkeğin etkisini ortaya koymaktadır. Katılımcı:

"Kocam siyaset yaptığından hoşuma gitti"

ifadesinde bulunarak evlendikten sonra eşinin siyasetteki görünümünün etkisini ortaya koymuştur. Katılımcının eşinden etkilenerek siyasete ilgisinin başlaması siyasetin eril yapısını da ortaya koymaktadır. Aynı partiden bir katılımcı siyasete ilgisinin yine ailedeki erkek üyelerden etkilenmenin bir sonucu olarak başladığını ifade etmiştir. Bu katılımcı babasının siyaset içerisinde yer almasından etkilenerek ve ayrıca özel bir ilgi duyduğu için de 2003 yılında kadın kollarında çalışmaya başladığını belirtmiştir. Görüşülen temsilcilerden bir diğeri siyasete ilgisinin üniversite öğrenciliği yıllarında başladığını ifade ederek ağabeylerinin etkisinden söz etmiştir. İfadesinin devamında katılımcı aktif olarak siyasette bulunma sürecini şu şekilde açıklamıştır:

“Siyasete aktif olarak emekli olduktan sonra görev aldım. Ailem ve çevremde birçoğu siyasetin içinde görev yapmaktadırlar. Örneğin eşim ilçe başkanıdır”.

Görüldüğü üzere bu katılımcının siyasette aktif olarak yer alma düşüncesi üniversite yıllarında başlamış olmakla birlikte aktif katılım düşüncesini ancak emekli olduktan sonra ve eşi de partinin ilçe başkanı iken hayata geçirmiştir. Bu durum, kadın ve erkeklerin farklı sorumluluk anlayışlarından kaynaklanan nedenlerle, siyasete aktif katılım kararı konusunda farklı süreçler yaşadıklarının bir örneğini oluşturmaktadır. Kadınlar için özellikle ev ve aile sorumluluklarından dolayı aktif katılım kararını vermek çok kolay olmazken erkekler için bu sorumluluklar siyasal alana girişi engelleyici faktörler olarak gözükmemektedir.

Ailesindeki üyelerin siyasete ilgilerinden etkilenerek kadın kollarında görev alan ve bu konuda ailesinin desteğini gören bir başka katılımcı da diğerleri ile büyük benzerlikler gösteren tecrübelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Babamın bu partiye ilgisinden etkilenerek başladı. Emekli olduktan sonra aktif bir şekilde etkilenmeye başladım. Olumlu tepki aldım. Özellikle ailem evde oturmam yerine partide çalışmamı uygun bulmaktadırlar.”.

Ancak, siyasette aktif olarak yer alma kararı alan kadınların tamamı ailelerinden destek görememekte ve hatta olumsuz tepkileriyle karşılaşabilmektedir. Örneğin bir katılımcı:

“12 Eylül öncesi sol dalgadan etkilendim. Bu nedenle ailem ve çevremden olumsuz tepki aldım”

derken bir diğer katılımcı da:

“Öğrenci iken başladı. 70’li yıllardaki olaylardan etkilendim. Aktif olarak seçimle birlikte emekli olunca 99’da başladım. Aktif siyasal yaşama katılmamda eşim etkili oldu. Eşim eskiden beri (X) Partisi içinde görev yapıyordu. Yönetime girmemi eşim istedi”

diyerek aktif katılım kararında etkili olan faktörleri dönemlerinin siyasal koşullarına bağlamaktadırlar. İkinci katılımcının ise aktif katılımı yine ancak emekli olduktan sonra ve eşi de siyasette aktif bir görevde bulunduğu için gerçekleştirdiği görülmektedir.

Bu açıklamalar göstermektedir ki siyasette aktif olarak görev alan kadınlar çoğunlukla aile içerisindeki erkeklerden etkilenecek bu kararı daha kolay verebilmektedir. Dolayısıyla, ailedeki erkeklerin kadınların siyasete girmesinde örnek rol modeli oluşturduğu söylenebilir. Bekâr iken babanın ya da erkek kardeşlerin evli iken ise eşin, kadınların siyasal kararları vermelerinde önemli bir etken olduğu katılımcıların bu açıklamalarına bakıldığında da açıkça görülmektedir.

Kimi katılımcılar ise yukarıdaki açıklamalardan farklı olarak siyasal ilgilerinin kendi hür iradeleriyle başladığını ve içinde buldukları partiyi kendileri inandıkları için seçtiklerini ifade etmişlerdir (42 katılımcıdan 9'u). Bu bağlamda, görüşülen katılımcılardan biri:

“ Lise yıllarında sağcılık, solculuk olarak görüşler ayrıldı. Benim de solculuktan yana eğilimim arttı ve bugün de (X) Partisi'nin etkin üyelerinden biri olarak görev almaktayım”

derken bir başka katılımcı da benzer şekilde:

“15-16 yaşlarında öğretmen okulu öğrencisiyken yaşadığımız ülkeyi ve ortamı da değiştirmek için birlikte ve örgütlü olmak duyarlılığı ile başladım”

diyerek gençlik yıllarından itibaren kendi kararı ile siyasette etkinlik gösterdiğini ifade etmiştir. Bir başka katılımcı da içinde bulunduğu siyasi partiye çeşitli yayın organlarını takip ederek girdiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Partinin gazetesini ve broşürlerini okuyarak ilgimi çekti. Emekten yana, özgürlükten yana, barıştan yana bir parti olduğunu gördüm ve partide yer aldım”

Gençlik yıllarında siyasete ilgi duyarak başlayan ve sonraki yaşamında da bu ilgisi devam eden bir başka katılımcı da:

“Lisede merak etmeye, araştırmaya başladım. Üniversitede öğrenci dernekleri, gençlik dernekleri daha sonra sendika ve parti. Siyasete aktif olarak girme sürecimde kamu çalışanı iken fahri danışman olarak partiye üye oldum. Aile çevresi öteden beri korumacı tavrını koydu. Ama engel olmadı. İlerleyen yaşımızda zaten benimsemek zorunda kaldılar. Çevre de aynı şekilde”

demiştir. Lise döneminde siyasete ilgisinin kendi merakı ve kararı ile başladığını ancak aktif olarak kamu sektöründe görevinin bitmesinden sonra siyasette aktif şekilde yer almaya başladığını ifade eden bir başka katılımcı da:

“Lise 3. sınıfta bir arkadaşımın başlattığı söyleşi ile ilgim başladı. Ancak aktif olarak emekli olduktan sonra. Eşim destekliyor ve çevremden hiç kimseden olumsuz tepki almadım. Buna izin vermeyeceğimi bilirlen üstelik”

açıklamasında bulunmuştur. Katılımcı son ifadesinde çevresinden olumsuz tepki almadığını belirtmekle birlikte kendi kararına kimseyi karıştırmayacağını da açıkça dile getirmiştir. Yine bir başka katılımcı çevresinden etkilenmeden siyasete karşı ilgisinin başladığını şu şekilde dile getirmiştir:

“Tamamen kendi hür irademle başladı. Kadının da erkeklerle birlikte her alanda birlikte mücadele vermesi gerekir. Ülke gidişatını hiç iyi görmediğimden siyasete yakın olmak istedim. Ailem ve çevrem olumlu bakıyor”

Partiler bağlamında bakıldığında, kendi iradesiyle siyasete ilgisinin başladığını ifade eden bu katılımcıların tümü (yani 42 katılımcı içerisinde 9’u) sol partilerin kadın kollarında görev alan kadınlardır. Sağ ve muhafazakâr partilerin kadın kollarında görev alan katılımcıların hiçbiri aile üyelerinden etkilenmeden sadece kendi ilgilerinin sonucunda siyasette yer aldıklarını, bunun sadece kendi kararları olduğunu belirtmemişlerdir. Bu partilerin kadın kollarında görev alan kadınların daha çok ailelerindeki erkek üyelerden etkilenerek siyasete ilgilerinin başladığı görülmektedir. Merkez sağ olarak kabul edilen ANAP ve DYP, ortanın solu olarak kabul edilen DSP ve CHP, liberal muhafazakâr olarak nitelendirilen AKP, milliyetçi geleneksel olarak değerlendirilen MHP ve radikal islamcı olarak değerlendirilen Saadet Partisi içerisinde görüşmeye katılan 33 üyenin tamamı bu bağlamda ailelerindeki erkek siyasetçilere vurgu yapmışlardır. Bu partilerin kadın kollarında görev alarak aktif siyaset yaşamına katıldıklarını ifade eden bu 33 katılımcı, özellikle babalarının ve eşlerinin o parti içerisinde belli bir görev üstlenmesinden dolayı (merkez ilçe başkanlığı gibi ya da yerel seçimlerde aday olmak gibi) kadın kolları yapılanmasında görev aldıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık sol partiler olarak değerlendirilen ÖDP ve EMEP’te görev alan katılımcılar kendi hür iradeleriyle ve gençlik dönemlerindeki siyasal hareketlerden dolayı siyaset içerisinde ve sol yelpaze içerisinde yer aldıklarını ifade etmişlerdir. Kısacası, kadın

kollarında görev alan kadınların siyasal ilgileri ve aktif siyasal yaşama girmeleri konusunda, sol ve sağ partiler arasında bir farklılık göze çarpmaktadır. Ancak, kadınların aileleri içerisindeki erkek üyeleri örnek olarak siyasete katılmaları sadece AKP, MHP ve Saadet Partileri gibi muhafazakâr partilerde değil, Türkiye’de merkez sol parti olarak değerlendirilen DSP ve CHP içerisinde de görülmektedir. Bu konu çerçevesinde diğer sol partilerden ayrılarak ele alınması gereken bir parti de İşçi Partisi’dir. Çünkü İşçi Partisi’nin katılımcılarından alınan yanıtlar birbirinden farklı olmuştur. İşçi Partisi’nde görüşülen 5 kadından sadece 1’i kendi kararıyla partide bulunduğunu ifade ederken 4 kadın katılımcı ise partilerini seçmede özellikle eşlerinin etkili olduğunu vurgulamışlardır.

Görüldüğü üzere, kadınların siyasete ilgilerinde ve aktif olarak siyaset yapma kararlarını almalarında görüşülen 42 kadından yalnızca ÖDP’den 5, EMEP’ten 3 ve İP’den 1 kadın dışında hiçbir aile üyesinin etkisi olmadan salt kendi kararlarıyla kadın kolları yapılanmasında görev alan bulunmamaktadır.

3.2.2. Siyasal Katılım ve Kadın:

Tezin bu bölümünde katılımcılardan alınan yanıtlar çerçevesinde kadın sorunu, siyasal katılım ve aktif siyasal katılım kavramlarına ilişkin değerlendirmeler; siyasette aktif olarak yer alma, kadınların siyasal yaşama katılımları, kadın milletvekili oranı, kadının nitel temsili ve bir kadınlar partisi kurulması hakkındaki düşünceler katılımcıların ifadelerine başvurularak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.2.2.1. Kadın Sorunu Kavramının Tanımlanması:

Dünya genelinde kadınların; siyasal yaşam, çalışma ve eğitim alanlarındaki sorunları yanında, ataerkil sistemden kaynaklanan emeğinin, cinselliğinin ve doğurganlığının sömürülmesi ile özel ve kamusal alanda her türlü taciz ve şiddete uğraması gibi toplumsal ve bireysel sorunları bulunmaktadır.

Kadın sorunlarının siyasal alandaki en önemli görünümü parlamentoda, hükümette, önemli kamusal kurumların yönetimlerinde, siyasi partilerde, sendikalarda ve demokratik kitle örgütlerinde yeterince temsil söz konusu olmadığı için, buralarda alınan önemli kararların merkezinde de dolayısıyla kadınların bulunmamasıdır. Çalışma alanında ise; ücretsiz aile işlerinde erkeklerden daha çok çalıştıkları, ücret karşılığı çalışma olanaklarına erkekler kadar kolay ulaşamadıkları, genellikle daha düşük ücretli olan ve iş güvencesi ile sürekliliği bulunmayan alanlarda iş bulabildikleri, benzer işleri

yapan erkeklerden daha düşük ücretler aldıkları gibi çalıştıkları işlerde de etkili yönetici konumlarına ulaşamadıkları görülmektedir.

Bugün kadın gerek yasal mevzuatta, gerekse uygulamadan kaynaklanan nedenlerle kamusal yaşamının tüm alanlarına yeterince katılamamaktadır. Kadının iş girmesini ve yükselmesini etkileyen başlıca faktör, kadının asli görevini eş ve anne olarak algılayan cinsiyetçi toplumsal değerlerin halen devam etmesidir. Böylece kadın hem eşini ve çocuğunu ihmal ettiği endişesiyle, hem de çalışan kadın olarak erkeğe kıyasla çok daha fazla sorumluluk üstlendiği için psikolojik olarak etkilenirken diğer yandan da işinden beklediği doyumunu alamamaktadır. Bunun sonucunda kadınlar mesleki kariyer ile annelik, eşlik ve ev kadınlığı arasında ikilem yaşamaktadırlar.

Yüzyıllar boyunca her toplumda kadın ve erkek arasında ayırım yapıldığı gibi, yine her toplumda ataerkil aile ve toplum yapısının egemen olduğu bir gerçektir. Kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayırımının bütün toplumlarda bir rol ayırımına yol açtığı, bu rol bölüşümü nedeni ile kadının ev ve özel yaşamla sınırlandığı, erkeğin ise toplumda evin ekmeğini kazanan, aile gelirini temin eden, kararlarda söz sahibi olan bir güç olarak etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Halen süre gelen geleneksel düşünce sistemine göre ‘kadının yeri evidir’ ve alışılmış görevi ‘kocasının eşi, çocuklarının annesi’ olmaktır. Ancak, kadının bu rolüne sanayileşme ve kentleşme olgusu içinde ve toplumsal değişme sürecine bağlı olarak yeni sosyal roller eklenmektedir. Bu kaçınılmaz değişim sonucu, kadın ister kendi iradesiyle, isterse ekonomik zorunluluklar nedeniyle olsun, çalışma yaşamına girmek suretiyle ekonomik bağımsızlığını kazanarak daha özgür, güçlü ve bilinçli olma yolundadır.

Dünyada kadın hakları konusundaki bu duyarlılığın gelişiminde kuşkusuz toplumdaki demokrasi ve eşitlik kavramlarının gelişmesi kadar, kadın hareketlerinin de payı olmuştur. Toplumlardaki sosyo-ekonomik değişikliklere bağlı olarak zamanla kadınlara hem yasal hem de toplumsal hak ve imkânlar tanınmıştır. Ancak bu hakların tamamının yaşama geçirilebildiğini söylemek mümkün değildir.

Tezin bu bölümünde ‘kadın sorunu’ kavramının nasıl tanımladığı ve buna ilişkin yapılan değerlendirmeler ve bu konu hakkındaki düşünceler ile ilgili bulgular sunulacaktır. Bu bağlamda araştırmaya katılan kadın kollarında görev alan kadınlar ile yapılan görüşmelerin sonuçları değerlendirilecektir.

‘Kadın sorunu’ kavramının katılımcılara genel olarak çağrıştırdığı şeyin ‘kadınların genel olarak karşılaştıkları sorunlar’ olduğu görülmektedir. Bir katılımcı bunu:

“Öncelikle eğitim sorunumuz var. Eşlerin eğitilmesi lazım. Çocukların, babaların, annelerin eğitilmesi şart. Kadınların hiçbir güvencesi yok. Kadınların bakımevleri yetersiz. İşsizlik sorunu bitmedikçe, kadın sorunu bitmez”

şeklinde ifade ederken diğer bir katılımcı:

“Çalışma, okuma, anne sorumluluğu, sosyal adalet gibi içinde bulunduğumuz sorunlar. Kendini yaşamama, ifade etmeme gibi”

derken kadınların karşı karşıya kaldığı sorunlara dikkat çekmiştir. Başka bir katılımcı ise kadının toplumdaki konumunu vurgulayarak görüşlerini:

“Kadına söz hakkı yok. Eğitime önem verilmiyor. Kadın ikinci sınıf vatandaş olarak algılanıyor. Dayak yiyen kadınlar var”

şeklinde ifade etmiştir.

Bunu destekler nitelikte bir diğer katılımcı:

“Kadınlar toplumda insan yerine bile konmuyor. Oysa iyi yetiştirilmiş bir kadın, toplumları ileriye daha iyi götürür”

yorumunda bulunmuştur.

Katılımcılardan her ikisi de, kadınların eğitimlerine önem verilmediğini ve toplumda ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüğünü söylerken, bir katılımcı, kadınların fiziksel şiddete maruz kalmalarının önemli bir kadın sorunu olduğunu belirtmiştir. Katılımcı görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

“Evde ve iş yaşamında kadının küçük görülmesi. Aile içi şiddete maruz kalması. Ekonomik olarak katkıda bulunmaması.”

Bir başka katılımcı ise kadının düşüncelerinin önemsenmediği ve toplumdan dışlandığı görüşünden hareketle düşüncesini:

“Kadınların evlerinde, dışarıda ikinci sınıf vatandaş olarak görülmesi, sadece etten ve kemikten bir obje olarak görülmesi”

olarak özetlemiştir.

Bir katılımcı ise kadın sorunu kavramını kadın hakları kavramı ile açıklamaya çalışarak şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Kendi haklarımızı bilmiyoruz. Çalışma, oy kullanma, yeni yasadaki haklardan habersizler. Kadın üzerinde baskı var. Toplumdaki ataerkil yapı var. Erkekler ne kadar demokratik olsalar da ataerkil davranıyorlar.”

Bir katılımcı ise kadın sorunu kavramını cinsiyete dayalı bir farklılaşmaya vurgu yaparak şöyle tanımlamıştır:

“Kadın cinsiyeti ve kimliğinden kaynaklı sorunlar olarak tanımlarız. İnsanlar yokluk, savaş, şiddet gibi yığınla sorun yaşıyorlar. Kadın olunca bu sorunlar katlanarak yaşanıyor.”

Kadın sorunu kavramı kimi katılımcılar tarafından mevcut ekonomik sistem ile ilişkilendirilerek tanımlanmıştır. Bir katılımcıya göre:

“Kadın sorunu, toplumların sorunu. Tarihinde üretim ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkmış. Kapitalist sistem ilişkisi içinde sermaye sömürüsünü devam ettirmek için ataerkil bir yapıyı oluşturmuş. Bununla beraber kadına biçilen rol, ezilen sınıflar içinde cinsel, ulusal ve sınıfsal açıdan üç kez evrilen durumdan toplumsal yaşamı biçimlendirmiştir.”

Başka bir katılımcı ise kadın sorunu kavramını medeni hali ne olursa olsun kadın cinsiyetinin toplum içerisinde karşılaşmış olduğu sorunlar olarak değerlendirmiştir. Katılımcı bu görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Bir birey olarak sorunu var. Bir anne olarak sorunu var. Bir genç kız olarak sorunu var. Bu sorunlar bireysel, toplumsal ve sosyal sorunlardır.”

Kadın kolları olarak katılımcılar, kadın sorunu kavramından öncelikli olarak kadının ekonomik sorununu olarak algılamış ve bunun yanında kadının geleneksel işbölümünden kaynaklanan ve günlük yaşamda karşılaştıkları sorunlarına değinmişlerdir. Toplumun kadının eş ve anne olması özellikleri nedeniyle kadına yüklediği ev ve çocuk bakımıyla ilgili yükümlülükler, onu kamusal alanın dışında bırakmakta ve siyasal alanda kendisini görünür kılamamasına neden olmaktadır.

Katılımcıların üzerinde durdukları bir diğer sorun da, özellikle kadının fiziksel şiddete maruz bırakılması konusudur. Kadının kocasından fiziksel şiddet görmesi önemli ve üzerinde durulması gereken bir kadın sorunu olarak dile getirilmiştir. Genel olarak bakıldığında ve ifadelerden de anlaşılacağı üzere, görüşülen katılımcılar kadın sorunu kavramını kadınların karşılaştıkları sorunlar olarak değerlendirmişlerdir. Sağ ya da sol partiler arasında ise kadın sorunu tanımlamalarına ilişkin belirgin bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır.

Farklı siyasal partilere mensup 3 katılımcı, toplumsal işbölümünden dolayı kadınların kamusal alanda etkin olamayışını birinci derecede önemli bir sorun olarak

nitelendirmişler ve bunun yanı sıra eğitim olanaklarından uygulamada erkeklerle eşit olarak yararlanamamayı, ayrıca kadının ekonomik özgürlüğün sağlanamamasını da bir kadın sorunu olarak değerlendirmişlerdir. Yine ücretsiz emek işçileri olan ev kadınlarının ekonomik yönden sıkıntı yaşamaları yanında, çalışma yaşamında parça başı üretim yapan, informel sektörde güvencesi olmayan işlerde çalışan kadınların durumu düşünüldüğünde, ekonomik sorun bir kadın sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.2.2. Siyasal Katılım ve Aktif Siyasal Katılım Tanımlamaları:

Kadın kollarında görev alan kadınlara ‘siyasal katılım’ ve ‘aktif siyasal katılım’ kavramlarının onlar için ne ifade ettiği sorulmuştur. Alınan yanıtlar incelendiğinde, genel olarak katılımcıların pasif siyasal katılımı yalnızca seçim dönemlerinde oy verme davranışı olarak değerlendirdikleri buna karşılık aktif siyasal katılımı, içinde yer alınan parti için çalışmak anlamına geldiği görüşünü taşıdıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir katılımcı bu kavramları:

“Siyasal katılım oy vermek. Aktif siyasal katılım ise siyasal olarak bir partide örgütlenmek. Bulunduğu alandan doğru önderlik yapmak, temsil edilmek olabilir”

şeklinde dile getirirken, bir diğer katılımcı da benzer görüşleri paylaşmaktadır. Bu katılımcıya göre:

“Siyasal katılım, demokratik ölçülerde insanların kendini yönetecek kişileri seçmesidir. Aktif siyasal katılım, içinde çalışarak görev alması. Seçimden seçime oy vermek pasif katılım oluyor.”

Yine bir diğer katılımcıya göre:

“Siyasal katılım, çok bilinçli olmadan siyasette yer almak. Merak olabilir. Yaşantısına renk katmak için olabilir. Aktif siyasal katılım ise canını bu yola koymaktır.”

Bu ifadeler incelendiğinde siyasal katılımın oy verme davranışı ile eşanlı algılandığı söylenebilir. Kimi katılımcılar aktif siyasal katılım kavramını ise, siyasal katılım kavramından farklı olarak oldukça özveri gerektiren bir uğraşı olarak değerlendirmektedirler. Bunu, bir katılımcı şu şekilde dile getirmiştir:

“Aktif olmak bence elini taşın altına koymaktır. Siyasal katılım ise yalnızca oy kullanmaktır.”

Aktif ve pasif siyasal katılım kavramlarına ilişkin olarak 4 katılımcının yukarıdaki görüşlerinin, görünürde birbirinden farklı olmakla birlikte, anlam yönünden benzer olduğu söylenebilir. Katılımcılar yalnızca oy vermenin siyasal bir katılımı ifade ettiğini belirtirken aktif siyasal katılımın ise, benimsenen parti için emek vermek ve çalışmak anlamına geldiğini ifade etmişlerdir.

Özetle katılımcılar, siyasal katılımı oy vermek, aktif siyasal katılımı ise içerisinde bulunduğu parti için çaba göstermek olarak değerlendirmektedirler. Dolayısıyla, radikal sağ ya da sol, liberal ya da muhafazakâr liberal olarak kendini tanımlayan partilerin kadın kollarında görev alan 42 kadın katılımcı arasında ‘siyasal katılım’ ve ‘aktif siyasal katılım’ kavramlarına ilişkin değerlendirmelerin benzer olduğu söylenebilir. Bu bağlamda aktif olarak görev alınan partinin ideolojisi ile verilen yanıtlar arasında doğrudan bir ilişkinin var olduğu söylenemez.

Siyasi partiler, kadın kolları örgütlemesini kadınları aktif siyasi yaşama hazırlayıcı bir örgütlenme olarak kabul etmekte ve kadın cinsiyeti açısından düşük olan siyasal katılımı yükseltmek amacıyla oluşturulduğunu söylemektedirler. Ercins bu görüşe; “kadın kolları, partili kadınların bir arada olmasını sağlayan ve ortak politikalar üretmelerine imkân veren bir örgütlülüktür” (2004:242) ifadesiyle katılırken Kahraman ise; “siyasal alanda kadın varlığı için önemli bir örgütlenme biçimi olarak bir yandan kadınları siyasetle buluştururken, diğer yandan da kadınların siyasette erkeğe bağımlı ve edilgen konumunu pekiştiren işlevlere sahiptir” (2004:417) ifadesiyle, kadın kollarının fonksiyonunu sorgulamaktadır. Aktif siyasal katılım açısından kadın kollarının incelendiği bu araştırmada da katılımcıların bu konudaki yaklaşımları tespit edilmek istenmiştir. Bu çerçevede katılımcılara ‘kadın kolları yapılanmasının kadının aktif siyasal katılımının göstergesi olup olmadığı’ sorulmuştur. Bu bağlamda 42 katılımcıdan farklı açıklamalar alınmışsa da, ağırlıklı görüş; kadın kollarında yer almanın aktif bir siyasal katılım olarak değerlendirilebileceği yönündedir (36 katılımcı). Kadın kollarında yer almanın aktif siyasal katılım türü olarak değerlendirilemeyeceği görüşünü taşıyan 5 katılımcının 4’ü aynı partidendir.

Kadın kollarında görev almanın gerekli olduğunu savunan bir katılımcıya göre:

“Kadın kollarında görev almak elbette aktif bir katılımıdır.

Parti için çalışan bir kol sonuçta.”

Katılımcının bu açıklaması oldukça önemlidir. Katılımcı kadın kolları yapılanmasının parti için çalışan bir kol olduğunu kabul etmekte ve dolayısıyla kadın kollarının, siyasi partilere eklenmiş bir yan kuruluş olduğu değerlendirilmesini, bir

anlamda, doğrulamaktadır. Bir başka katılımcı da, yukarıdaki görüşe benzer şekilde kadın kolları yapılanmasının il yönetiminin yan kuruluşu olduğunu ve bu yapılanmada görev almanın kadınlar için aktif bir siyasal katılım olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir.

Kadın kollarında yer almanın aktif siyasal katılım olarak değerlendirilebileceğini düşünmekle birlikte konuya yukarıdaki iki katılımcıdan farklı yaklaşan bir katılımcının ifadesine göre ise:

“Evet. Kadınları örgütlemek, emek ve demokrasi mücadelesine katmak aktif bir siyasal katılımın olmazsa olmaz koşuludur aslında.”

Katılımcı, kadın kollarında görev almayı parti için çalışan bir kol ya da il yönetimi için bir yan kuruluş olmaktan öte demokrasi ve emeğin kazanılması için bir ön koşul olarak ele almaktadır. Bu nedenle katılımcı kadın kollarında görev almayı, kadınların siyasal yaşama katılmaları için önemli bir aşama olarak değerlendirmektedir.

Kadın kollarında görev almanın aktif siyasal katılım olarak kesinlikle değerlendirilemeyeceğini düşünen katılımcılardan biri ise:

“Hayır. Güçlü olmalıyız ki partide etkin rolümüz olsun.”

demektedir. Katılımcının ifadesinden hareketle kadın kollarının mevcut durumunun partide güçlü bir örgüt yapısı gösteremediğini düşündüğü söylenebilir. Ancak katılımcının “güçlü olmalıyız” derken, bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda ayrıntılı bilgi vermemesi önemli bir eksikliklerdir. Yine de katılımcının bu yapı içerisinde kendisinin de görev almasına karşın kadın kollarının ancak kadınlar daha etkin olurlarsa bir aktif siyasal katılım anlamı taşıyabileceğini ifade etmiş olması oldukça önemlidir.

Görüldüğü üzere, katılımcıların genel görüşü, ‘kadın kolları yapılanmasının aktif siyasal katılım olarak değerlendirilebileceği’ iken, bu yapılanmanın aktif siyasal katılım olarak değerlendirilemeyeceğini düşünen 5 katılımcının görüşlerindeki ortak nokta ise kadın kollarının bugünkü durumuyla, parti içinde güçlü bir örgüt statüsü gösteremediğidir. Bu yapılanma içerisinde kadınların etkin olmadığını ve seslerini yeterince duyuramadıklarını ifade eden bu katılımcıların tümünün siyasal yapının sol kanadında yer alan partilere üye kadınlar olması da ilginç bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

3.2.2.3. Siyasette Aktif Olarak Yer Alma Konusundaki Düşünceler:

Siyasi partilerin kadın kollarında görev alan kadınlara yerel ya da genel seçimlerde aktif olarak görev almayı düşünüp düşünmedikleri veya bunu isteyip istemedikleri sorulmuştur. İlginç olarak aktif siyasal katılımın önemini vurgulayan ve siyasette yer alan kadın oranının düşüklüğünden büyük ölçüde şikâyetçi olan katılımcıların aktif katılım konusunda isteksiz davrandıkları görülmektedir. Görüşülen 42 katılımcıdan 29'u yerel veya genel seçimlerde aday olmayı düşünmediklerini belirtmişlerdir. Bu durum, kadınların aktif siyasal katılımını sağlama aracı olarak değerlendirilen partilerin kadın kollarının fonksiyonlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Kadın kollarında çalışmanın yeterli olduğu düşüncesinde olan katılımcılar özellikle geleneksel işbölümünden kaynaklanan gerekçelerle yerel ya da genel seçimlerde yer almadıklarını ve almayı düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri bu durumu destekler nitelikte şu açıklamada bulunmuştur:

“Düşünmedim. Düşünmüyorum. Çünkü zamanım yok. Bayan olmanın verdiği, anne olmanın verdiği negatif durumlardan dolayı. Ancak ileride çocuklarının yaşı ilerleyince düşünebilirim.”

Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, ataerkil yapılanmanın kadına anne ve eş rolünü üstlenmesi gerekliliğini dayatması onun siyasi yaşamda aktif olarak rol almasını da engellemiş bulunmaktadır. Yine benzer şekilde bir diğer katılımcı da:

“Aile hayatım zamanımı yeterince dolduruyor. Bu yüzden diğer görevlere zaman ayıramayabilirim”

derken kadınlık rollerinin ve bu rollerin içselleştirilmesinin siyasal yaşamda yer alma konusunda kadınları nasıl engellediğini de gözler önüne sermektedir. Yine ilginç olarak kadın kolları aracılığıyla siyasete adım atmış olan ve dolayısıyla kadının siyasette yer alması konusunda daha bilinçli ve duyarlı olmaları beklenen katılımcıların geleneksel cinsiyet rollerini bu derece içselleştirmiş olmaları dikkat çekicidir. Kadınlar kendilerine partileri tarafından verilen görevleri yapmakta olduklarını açıkça söylememiş olsalar da parti kimliklerini ön planda tutmakta ve partinin siyasi görüşü ne olursa olsun cinsiyetlere geleneksel bakış açısını devam ettirmektedir.

Koray'a göre de “kadınların siyasetten uzak kalışını durumsal koşullarla açıklayan yaklaşıma göre, kadının toplumdaki yeri aile içindeki geleneksel rolüne bağlı olarak belirlenmektedir. Kadının bu rolün dışındaki alanlara yönelmesi ve bunlar için

zaman ve enerji harcaması kolay olmadığı gibi çok zaman toplumsal yaptırımlara da yol açmaktadır. Kadınlar evlerini yönetmekle uğraşmalı, ülkeyi yönetmeyi erkeklere bırakmalıdır” (1991:13) görüşü yaygındır. Bu nedenle kadınların siyasal anlamda tecrübe kazanmalarının mümkün olmadığını, bunun yerine erkeklere destek vermekle sınırlı bir alan içerisinde siyaset yapmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür. Talaslı da aynı konuya dikkat çekmektedir. Ona göre “siyasal partiler kadınları, başka kadınlara ulaşmak ve oy sağlamak amacıyla da önemsemektedirler. Çünkü özellikle seçim kampanyalarında, kadınlarla doğrudan yüz yüze ilişkiyi onlar kurmaktadır. Kadınlar “kadınca” konuşmalarla ev kadınlarına hitap edebilmekte, evlere girebilmekte ve daha da önemlisi kadın ilişki ağlarını kullanabilmektedirler. Taşrada, politikada küçük yerleşim birimlerinde, cemaatlerde kadınlara erişmenin en önemli yolu, kadınları kullanmaktır. Kadın politikacılar bütün siyasi partiler için aynı zamanda oy getirme makinesi olarak da görülmektedir” (Talaslı, 1996:172). Ancak daha önce de belirtildiği gibi asıl düşündürücü olan konu; hâkim erkek egemen ideolojinin kadınlar tarafından da benimsenmesi ve hatta savunulmasıdır. Kadınların bu tutumunun ise; partilerin kadın kollarının yapılanması ve çalışmaları sırasında ‘kadınların siyasete ilgilerinin kazanılması sürecinde etkili olacağı’ varsayımıyla, Refah Partisi ve bu partinin kapatılmasından sonra ortaya çıkan Saadet Partisi ile Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından dikkate alındığı ve kadınlardan, özellikle de genel seçim çalışmaları sırasında önemli ölçüde yararlandığı gözlemlenmektedir.

Hâkim erkek egemen ideolojinin güçlü bir şekilde kendisini gösterdiği Refah Partisi’nde parti yönetimince kadınlara tanınan neredeyse tek siyasi eylem, onların seçim zamanlarında genelde parti için çalışmalarından ibarettir. Kadınların geneli bu tarz bir faaliyet ile yetinirken, aktif siyaset yaşamına girme isteklerini dile getiren bazı kadın üyeler “partinin erkek yöneticileri tarafından “sizin yeriniz; yuvanız” (Kovanlıkaya, 1999:106) söylemi ile siyasi yaşamdan uzaklaştırılmışlardır. Talaslı’nın Refah Partisi Ankara İl Başkanı Yarbay Ersönmez ile yapmış olduğu görüşmelerde de benzer durum göze çarpmaktadır (1996). Ersönmez bir taraftan kadınların karar mekanizmalarında bulunmalarında herhangi bir engel olmadığını belirtirken diğer taraftan kadınların bu tarz bir yönetim biriminde çalışmayı arzu etmeyeceklerini düşündüğünü ifade etmektedir. Ersönmez ayrıca İslam dini gereğince partideki kadınların yönetim mekanizmalarında bulunmalarının uygun olmayacağını da düşünmektedir (Talaslı, 1996). Buna ek olarak Ersönmez, kadınların ‘hanım komisyonlarında’ çalışmalarının yeterli olacağı görüşünü savunarak şu ifadede

bulunmuştur: “Kadınlar ‘bir imparatorluk’ gibi üstlerine düşen görevleri yapmaktadırlar” (aktaran Talaslı, 1996:146). Refah Partisinin iktidar olmasında özverili çalışmaları inkâr edilemez olan hanım komisyonlarının ise aynen diğer partilerin kadın kolları gibi partilerine güç oluşturmak için oy toplama aracı haline gelmesini Talaslı da şu ifadelerinde dile getirmektedir: “Erkek adaylarını seçtirebilmek için Refah Partili hanımların seçmenlikten, seçilen kişi olma düzeyine geçmeyi düşünmediklerini ortaya koyan bu anlayış, partinin kadınları ya taban oluşturmada ya da seçimlerde oy toplama aracı olarak kullandığını göstermektedir” (1996:146).

Görüşmeye katılan bazı kadın kolları temsilcisi ve üyesi, yerel ya da genel seçimlerde aday olmayı düşünmüyor olmalarının gerekçesini kendilerindeki eksikliklerden hareketle açıklamışlardır. Katılımcılardan biri:

“Siyasi hayatım kadın kollarında görev alarak başladı. Bunun dışında bir görevde yer alacak kadar donanımlı ve bilgi sahibi değilim” ifadesinde bulunmuştur.

Geleneksel rollerden ve kendilerini yetersiz olarak hissetmelerinden dolayı yerel ya da genel seçimlerde görev almak istememeye ek olarak bir diğer neden de kamu kurumunda çalışmak ve yaş faktörleri olarak belirtilmiştir.

Bunların dışında 13 katılımcı yerel ya da genel seçimlerde görev alabileceklerine dair ifadelerde bulunmuşlardır. Örneğin bir katılımcı:

“Aktif olarak görev alabilirim. Ancak gelir düzeyimin iyi olması koşuluyla böyle bir görevi üstelenebileceğim”

ifadesinde bulunarak yine de ekonomik şartlara dikkat çekmiştir.

Diğer bir katılımcı ise yerel ya da genel seçimlerde görev alabileceğini ve bu isteğin gerekçesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Alabilirim. Bunu bulunduğum siyaset ortamında daha faydalı olmak amacıyla düşünürüm.”

Katılımcıların sadece 2’si daha önceden bu görevlerde bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu iki katılımcı aynı parti bünyesinde çalışmaktadırlar. Katılımcılardan biri genel seçimlerde milletvekili aday olduğunu, diğeri de Aydın’da dördüncü sıradan milletvekili aday olduğunu ifade etmişlerdir. Dördüncü sıradan milletvekili aday olan katılımcı ayrıca son yerel seçimlerde de Çeştepe Belediye Başkanlığı için aday olduğunu belirtmiştir. Ancak bu katılımcılar partilerinin barajı geçememesi nedeniyle bu görevde aktif olarak çalışamamışlardır.

3.2.2.4. Kadınların Siyasal Yaşama Katılımları Hakkındaki Düşünceler:

Türkiye’de kadının siyasal katılımına bakıldığında bu oranın gerçekten çok düşük olduğu görülmektedir. Kadınlar siyasette kendilerini görünür kılamamaktadırlar. Ancak bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Temel argüman; kadınların geleneksel işbölümünün beraberinde getirdiği ev ve çocuk bakımını üstlenmelerinden dolayı genelde kamusal alanda ve özelde de siyasal yaşamda yeterince görünür olamadığı yönündedir. Erkek işi olarak algılanan siyaset içerisinde de kadınların görünür kılınması; geleneksel bakış açısı devam ettiği sürece oldukça güç gözükmektedir.

Bu konuyla ilişkili olarak görüşmeye katılan kadın kolları temsilcilerinin genel kanısı Türkiye’de kadınların aktif siyasal katılımının düşük olduğu doğrultusundadır. 42 katılımcıdan sadece 1’i kadınların siyasal yaşama katılımlarını yeterli olarak değerlendirirken 38 katılımcı ise bu katılımın yetersiz olduğunu düşünmektedir. Katılımcılardan 3’ü bu konuda bir görüş bildirmemiştir:

Günümüzde kadın siyasetçi oranında artış olduğunu düşünen bir katılımcıya göre:

“Siyasal katılım da son dönemlerde bir atılım olmuştur. Emek ve demokrasi mücadelesinin yükseldiği yerlerde kadınlar siyasete katılıyorlar.”

Başka bir katılımcı ise yukarıdaki açıklamadan farklı olarak kadınların siyasete katılımlarını yeterli bulmamakta ve kadının siyasal alanda yer almasının önünde bulunan engelleri şu şekilde dile getirmektedir:

“Yeterli bulmuyorum. Aktif olarak çalışsalar da her zaman ikinci kişi oluyorsunuz bayan olarak. Ön plana çıkılmıyor. Çünkü ekonomik bağımsızlığı yok. Her zaman erkeğe bağımlı ve çok fazla sorumluluk var. Ev, çocuk. Bekâr olsa da toplumun kadına bakışı bunda etkili. Bunu kadınlar da acı bir gerçek olarak yaşıyorlar.”

Bunu destekler nitelikte bir başka katılımcı:

“Türkiye’de kadınlar çok aktif değil siyasette. Eşlerine çok bağlılar. Kocalarının onayı çok önemli. Kimisi kadın işi olmadığını düşünüyor.”

şeklinde bir ifadeye bulunmuştur. Bu katılımcının açıklaması değerlendirildiğinde, bir önceki katılımcıyla pek çok benzer ifadelerde bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu katılımcı da ne kadar çaba gösterilse de kadın olmaktan dolayı bir engellenmenin var

olduğuna dikkat çekmektedir. Katılımcıların bu ifadelerinden hareketle siyasetin günümüzde dahi erkek işi olarak algılanması sonucu kadının siyasal alanda özellikle erkeğe bağımlı kaldığı söylenebilir. Başka bir katılımcı ise kadının erkeğe bağımlılığının gerisinde ataerkil yapının yer aldığını dile getirmektedir. Kendi ifadesi ile:

“Kadınların daha aktif olmasını istiyorum. Toplumun erkek egemenliğinde olmasından dolayı engellenmekte. Maddi ve manevi özgürlüğe ulaşamadıkları için erkeğe muhtaç kalınıyor.”

Bir katılımcı ise; toplumsal işbölümünden kaynaklanan ve yukarıda dile getirilen engellerin dışında kadınların karşılaşmış olduğu bir başka engele dikkat çekmektedir. Katılımcıya göre:

“Hanımlar bilinçli ya da bilinçsiz siyasette yer almaktadırlar. Türkiye’de hanımların siyaset yapması hoş görülmemekte. Özellikle başörtüsü sorunu olduğu için kadınlar engellenmektedir.”

Burada katılımcı, türban yasağının olmasını kadını siyasetten dışlayıcı bir unsur ve kadının siyasal katılımının önünde bir engel olarak görmektedir.

Türkiye’de kadınların siyasal katılımlarına dair düşüncelere bakıldığında, eş baskısından ve geleneksel işbölümünden kaynaklı engellemelerin olduğu görüşünün katılımcıların çoğunluğu tarafından yinelendiği görülmektedir. Bunların dışında katılımcılardan yalnızca 1’i Türkiye’de kadının önünde hiçbir siyasal engelin olmadığını ifade etmiştir. Oysa istatistikler ve araştırmalar çok net bir şekilde göstermektedir ki Türkiye’de kadınların siyasal alanda kendilerini göstermeleri oldukça güçtür. Çünkü yukarıdaki ifadelerin de açık bir şekilde ortaya koyduğu gibi kadının siyasette yer edinebilmesi için her şeyden önce toplumsal işbölümünden kaynaklanan engellemeler bulunmaktadır.

Kadınlar dünya genelinde de bir eksik temsil sorunu yaşamaktadırlar. “Parlamentolar arası konseyin 2002 verilerine göre, kadınların temsili açısından dünya ortalaması yüzde 14,5’tir. (...) Ancak tek başına Türkiye’ye baktığımızda, durum, yüzde 4,4 ile gerçekten vahimdir. Bu oran ile Türkiye, toplumsal ve kültürel açıdan daha ileri olmakla övündüğu Arap ülkelerinden (%4,6) geridedir. Hele günümüzde devlet kurumlarında, üniversitelerde, özel sektörde önemi görevlerde bulunan kadınların

oranının yüzde 35'i aştığı hatırlanacak olursa, siyasal temsil oranının bu potansiyeli yansıtmaktan ne kadar uzak olduğu da ortaya çıkar" (Berktaş, 2004:27).

Kadınların görev aldıkları partideki konumları ile siyasal alanda temsil edilmeleri arasında paralellik bulunduğundan dolayı siyasi partilerin kadın politikalarının içeriği oldukça büyük önem taşımaktadır. Kadınların siyasal açıdan yeterince temsil edilmeleri, sorunlarını dile getirmeleri, çözüm önerileri üretmeleri ve siyasetteki görünürlüklerini yeterince ortaya koymaları sağlıklı demokratik yaşam için vazgeçilmez bir önem taşımaktadır. Bu durumun toplum tarafından içselleştirilmesi ve uygulamadaki olumsuzlukların giderilmesinde siyasi partilere büyük görevler düşmektedir. Bu nedenle görüşmede katılımcılara ayrıca; kadınların siyasal katılımını arttırmak için neler yapılabileceği, bu konuda siyasal partilere ve kadın kollarına ne gibi görevler düştüğü de sorulmuş ve önerileri tespit edilmek istenmiştir.

Alınan yanıtlar; bazı farklılıklar taşımakla birlikte genel olarak, eğitimsizliğin ortadan kalkması ve kadınların bilinçlenmesi gerektiği konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak bu bilinçlendirilmenin istenilen düzeyde nasıl gerçekleştirilebileceği konusu yeterince açıklanamamıştır. Bu sorun kadınların eğitiminin düşüklüğüne indirgenmektedir. Çözüm ise bu oranın yükseltilmesine bağlanmakla birlikte kadınların bilinçlendirilmesine yönelik olarak kendi partileri tarafından hazırlanan bir programın varlığından söz edilmemiştir.

Katılımcılardan 3'ü, 'kadınlar için eğitim seminerleri ya da paneller verilmeli' demişlerdir. Ancak bu eğitim seminerleri ya da panellerinin konularının ne olması gerektiği sorulduğunda ise 1 katılımcı dışında diğerlerinden net bir yanıt alınamamıştır. Bu katılımcıya göre:

"Eğitim çalışmalarını her kadının seviyesine göre düzenlemek gerekiyor. Kadının sorumluluğunu azaltabilmek adına parti binalarında çocuk oyun, bakım odaları oluşturulabilir. Başka çözümler de üretilebilir. Kadına siyasi çalışmalarda sorumluluk verilir. Erkek kadın eşitliği sorumluluğun paylaşılması konusunda eğitimlerle bilinçlendirmeler sağlanabilir."

Görüşülen 42 katılımcıdan yalnızca 1'i, kadınların siyasal bilincinin artırılmasına yönelik bir çözüm olarak kadın kotasının konması ve bu konunun açıklanabilmesi için kadınlara seminerler verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bir başka katılımcı da:

“Kadınların da erkekler gibi toplumun birer bireyi olduğunu eşit haklara sahip olduğunu, haklarını savunmanın doğallığını anlatmalı. Evi idare eden bir kadının her konuda güçlü olduğunu kendi gücünün farkındalığını hissettirmek.”

şeklindeki ifadesiyle, bir yandan kadın erkek eşitliğini savunmakta, diğer yandan ise ev yönetiminde başarılı olan kadının özel alandaki bu başarılı görünümünü, gücünü fark ettiğinde siyaset alanına da taşıyabileceğini ve kadınların siyasette de kendini gösterebileceğini söylemektedir.

Siyasetin sağ kanadında yer alan bir partiden bir katılımcı ise kadınların siyasete katılımlarındaki yetersizliği kadınların özgüven eksikliğine ve siyasi partilerin siyasetin önemini vurgulamadaki yetersizliğine bağlamakta ve çözüm önerisini de bu doğrultuda geliştirilmektedir. Bu katılımcının kendi ifadesi ile:

“Kadınların özgüveni artırılmalıdır. Siyasi partiler insan hayatında bir ülkede siyasetin önemini anlatabilseler kadınlar kendiliğinden çalışırlardı belki de.”

Görüldüğü üzere kadınların siyasal yaşamda daha yüksek oranda yer almasını sağlayıcı somut öneriler ve bunu gerçekleştirmeye yönelik parti politikalarının varlığından söz etmek çok da mümkün gözükmemektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun, kadınların eğitimine önem verilmesi ve bilinçlendirilmeleri gerektiği dışında önerileri bulunmamış olması ve buna dair bir parti politikalarının varlığından söz etmemiş olmaları dikkat çekicidir.

Kadınların siyasal yaşama katılımları hakkında kadın kollarında görev alan kadınlara ayrıca “kadınların siyasal katılımlarını arttırmak için kadın kollarının neler yapabileceği” sorulmuştur. Alınan yanıtlar çerçevesinde dikkat çeken nokta; katılımcıların siyasi partilerin kadınların siyasi katılımını nasıl arttırabileceğine yönelik neler yapılabileceği sorusuna alınan yanıtlardan çok da farklı olmadığıdır. Görüşülen katılımcılar kadının siyasal katılımını arttırmak için kadın kolları olarak paneller ve eğitim seminerleri düzenlenebileceği, destek verilebileceği ve kadınların bilinçlendirilmesi gerektiği ile ilgili ifadelerini yinelemişlerdir. Katılımcıların kadın kollarının bir parti için olmazsa olmaz bir yapılanma olduğunu sürekli belirtmelerine karşın kadının siyasal katılımını arttırıcı ne tür somut faaliyetler içerisinde bulunabileceği konusunda yeterli açıklamalar yapamamış olmaları oldukça düşündürücüdür.

“Kadın kolları tüm kadınlara iyi örnek olmalıdır. Ürkütmeden kadınlara siyasetin önemini ve gerekliliğini anlatarak siyasetin içine çekmelidir”

şeklindeki ifadesi ile görüşlerini belirten bir katılımcının ifadesinin dışında açıklayıcı hiç bir görüşün beyan edilmemiş olması kadın kollarında görev alan kadınların siyasal katılıma ilişkin görüşlerinin yeterliliği konusunda düşünmeyi gerektirmektedir.

3.2.2.5. Kadın Milletvekilleri Oranı Hakkındaki Düşünceler:

Türkiye’de siyasi partilerin üyelerine ilişkin net veriler olmasa da büyük partilerde kadın üye oranlarının %20 dolayında olduğu tahmin edilmektedir (Talış, 1996). Ancak dünya genelinde de durum pek farklı değildir. Talış’a göre “Batı genelinde de siyasi partilerde kadın üye oranı %20 ile %40 arasında değişmektedir. Buna karşılık parti yönetiminde, aday listelerinde, parlamento ve belediye meclislerinde çok az bulunmaktadır” (1996:171).

Farklı partilerin kadın kollarında görev alan toplam 42 katılımcıya Türkiye’de kadın milletvekillerinin oranı hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu konuya ilişkin olarak 42 katılımcının 40’ı bu oranın Türkiye’de yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Bir katılımcı da, düşük gördüğü bu oran hakkında:

“Kadın milletvekili olarak oranlar çok düşük. Yarı yarıya olmalı. Nasıl bir aile kurulurken kadın ve erkekten oluşuyorsa, Türkiye’yi de büyük bir aile olarak düşünürsek bunun da yarısı kadın olmalı”

şeklinde ifadede bulunmuştur. Meclisteki kadın milletvekili sayısını daha farklı bir bakış açısından değerlendiren bir katılımcı ise meclisteki kadın milletvekili oranının önemli olmadığını, önemli olanın nitelikli siyaset yapmak olduğunu belirtirken;

“Önemli olan kadın erkek sayısı değil, bizim için ne yapıkları. Ülke ve millet yararına çalışıp çalışmadıklarıdır. İşin ehlileri gelsin meclise. Bu milletvekillerinin cinsiyeti, yaşı, boyu-posu bizi ne ilgilendirir? Akıl yaşta değil baştadır. Kadın erkek takıntısı yanlıştır. Kimisi boş feminist düşüncelerle düz mantık düşünüyor, çok yanlış.”

demektedir. Bu ifadeden, katılımcının milletvekillerinin cinsiyetini önemli bir değişken olarak görmediği, bunun yerine ‘ülke ve millet yararına çalışmanın’ daha önemli olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Yukarıdaki ifadeden çıkarılabilecek bir diğer

sonuç da, katılımcının kadın milletvekili sayısının artırılması gerektiğini savunanları ‘boş feminist düşüncelerle zihinlerini yoranlar’ olarak gördüğüdür. Başka bir katılımcı da, kadın milletvekili oranının önemli olmadığını savunmakla birlikte, savunusunu farklı bir noktadan hareketle yapmaktadır. Katılımcı siyasete katılımı, kadın-erkek ayrımı yaparak değerlendirmenin zaman kaybı olduğunu ifade ederken, daha sonra, ‘erkek ve kadın siyasetçiler arasında kıyaslama yapıldığında, erkeklerden daha vasıflı kadınların bulunduğunu’ belirtmesi de bu konuda bir çelişki yaşadığını göstermektedir.

Katılımcıların kadın milletvekili oranı hakkındaki düşüncelerini daha iyi analiz edebilmek amacıyla, ‘meclisteki kadın milletvekili oranının artması durumunda nelerin değişebileceği ve bunun mevcut kadın sorunlarına bir çözüm olup olmayacağı konusundaki görüşleri’ tespit edilmeye çalışılmıştır. Kadın milletvekili sayısının artmasının gerekli olduğunu düşünen 38 katılımcıdan biri:

“Kadın milletvekili sayısının artması meclisteki karar mekanizmalarının değişimini sağlar. Kadın sorunlarının daha çabuk çözüleceğini düşünüyorum”

derken kadınların karar mekanizmalarında yer almasının önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca kadın sorunun çözümünde, karar alma mekanizmalarında daha fazla sayıda kadının yer almasının önemli olduğunu belirtmesi de önemlidir.

Kadın milletvekili sayısının artmasının gerekli olduğunu düşünen; ancak, ataerkil yapılanma içerisinde bu artışın kadın sorunlarına çözüm getirmesinin güçlüğünden bahseden bir başka katılımcı ise:

“Siyasi partilerde başkan egemenliği erkek egemen meclis yapısına eklenince kadın milletvekillerinin hareketi zorlaşır. Sayı artması belki dayanışmayı güçlendirir. Ancak dayanışma niyeti varsa. Sistem içinde düzen partilerinin de kadına bakışı belli. Milletvekili vitrin için gerekli”

demekte, partilerin sadece ‘vitrin için gerekli gördükleri’ kadına genelde olumsuz baktıklarını, bu durumda kadın milletvekili sayısının artmasının tek başına kadınlar arasında dayanışmayı gerçekleştirmeyeceğini ileri sürmektedir. Kadın milletvekili sayısının artmasının önemli olmadığını düşünen bir katılımcı ise:

“Bence kadın milletvekili sayısının artması önemli değil. Emek, demokrasi ve barış güçlerinin iktidara taşınması ve bu güçlerde kadınların aktif rol almasının Türkiye’deki kadın sorunlarına çözüm üreteceğini düşünüyorum” demiştir.

Yine, kadın milletvekilinin çalışmadığı sürece kadın olarak mecliste yer almasının önemli olmadığını dile getiren bir başka katılımcı ise:

“Milletvekilinin çalışmasına bağlı. Artması önemli ama çalışırsa bir şeyler yapmaya gayret edilirse. Aksi halde hepsi kadın olsun bir şey değişmez” demiştir.

Bu iki katılımcı da meclisteki kadın temsilci sayısının ve bu sayının artmasının önemli olmadığını söylerken farklı gerekçelerden hareket etmektedirler. Katılımcılardan biri kadın sorunlarının çözümünde, kadın milletvekilinin niteliğini ve kadın sorunlarına bakışını gündeme getirirken ikinci katılımcı, kadın sorunlarının sistemden kaynaklandığını ve sistem değişmediği sürece kadın milletvekili sayısının artmasının bir çözüm getirmeyeceğini savunmuştur.

3.2.2.6. Kadının Kadını Temsili Hakkındaki Düşünceler:

Kadınların siyasal yaşamda kendilerini görünür kılmasının önünde pek çok engel bulunmaktadır. “Ataerkil aile yapısı, erkek egemen toplum ve cinsiyet ayrımcılığı gibi kavramlar nedeniyle kadınlar toplumun karar verme süreçlerinde gerektiği gibi temsil edilememektedir. Ancak süreç içerisinde insan hakları, demokrasi ve eşitlik açısından gerçekleşen gelişmeler ve kadınların toplumsal konumlarındaki değişiklikler sonucu, kadının siyasetteki konumu tartışılmaya başlanmıştır” (Talaslı, 1996:184-185). Siyasal yaşama katılım konusunda kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik, siyasal hakların kadın için tanınmasıyla önlenmiş gibi görünse de gerçekte uygulamada bu hakların tam anlamıyla işlerlik kazanamadığı ifade edilebilir. Özellikle pasif katılım olarak tanımlanan oy vermeyi kadınlar, bir vatandaşlık hakkı olduğu gerekçesi ile gerçekleştirirler de, seçilme haklarını kullanma konusunda aynı istek ve kararlılıkta olmadıkları görülmektedir. 2002 seçimlerinde kadınlar parlamentoda %4,4 oranında temsil edilmişlerdir. Bu oran 1935’teki ilk seçim oranlarına dahi ulaşamamıştır. Gelişmiş veya gelişmemiş pek çok ülke ile kıyaslandığında bu oranın oldukça düşük olduğu açıkça söylenebilir. Kadınların siyasal temsili bağlamında üzerinde en çok tartışılan konulardan biri de bu temsilin nasıl algılanması gerektiği yani temsilde nitelik-nicelik tartışmasıdır. Bu nedenle araştırmaya katılan temsilcilerin bu konu ile ilgili değerlendirmeleri sorulmuştur. Kadınların mı kadınları yoksa erkeklerin mi kadınları temsil edebileceği konusundan hareketle katılımcılar arasında farklı görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Kimi katılımcılar ancak kadının kadını tam olarak temsil

edebileceğini savunurken bir kısmı da temsilin cinsiyetle bağlantısı olmayabileceğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Kadınlar daha iyi temsil edebilir normalde. Ama kadın milletvekilleri bunu henüz başaramadılar. Mevcut olanlardan da kesinlikle ümitli değilim.”

Bu açıklamaya bakıldığında katılımcının kadınların hemcinslerini parlamentoda daha iyi temsil edilebileceğine inandığını ancak şu ana kadar bu temsilin tam olarak başaramadığını ifade ederken diğer taraftan gelecek için de çok fazla ümitli olmadığı dikkat çekmektedir. Kadın milletvekillerinin kadınları temsili konusunda yetersiz kaldığına dair bir başka katılımcı da şu açıklamada bulunmuştur:

“Kadınlar kadınları daha iyi temsil edebilir. Ancak kadın milletvekillerinin kadınları temsil edebildiği söylenemez. Kadın milletvekillerinin donanımlı kendi partisi için de kendini iyi ifade edebilen, başkan görünümünde olmayan bir iradeyle her zaman koyabilen olmalı ancak erkek milletvekillerinde bile bu tavırları göremiyoruz.”

Yapılan bu açıklamadan ve bir önceki açıklamadan da anlaşılacağı üzere katılımcılar kadın milletvekillerinin kadın sorunlarına ilgisiz olduklarını ve dolayısıyla mecliste kadınları temsil edemediklerini düşünmektedirler. Mecliste kadın ya da erkek milletvekillerinin kadınları ne şekilde temsil edeceği sorusunu bir başka katılımcı ise:

“Feminist düşüncem yok. Kadın da olabilir erkek de olabilir. Kabiliyet, sıcakkanlı, bilgili, derleyici ve toplayıcı olan özellikteki her kimse temsil edebilir. Ancak kadın milletvekilleri kadınları temsil etmede başarılı değiller. Kadın milletvekillerinin kadınlarla daha fazla ilişki kurması gerekiyor. Sorunları sık sık görüşmesi gerekiyor. Meclise gidince erkek milletvekilleri gibi çalışıyorlar” şeklinde yanıtlamışlardır.

Katılımcının bu açıklamasından, kadın milletvekillerinin kadınlarla iletişim kurma konusunda sorunlar yaşadıklarını düşündüğü söylenebilir. Katılımcının soruya yanıtında ilk cümlesinin ‘Feminist düşüncem yok’ şeklinde olması da oldukça ilginçtir. Feminizme olumsuz yaklaşan katılımcı, aynı zamanda kadın milletvekillerinin mecliste erkekler gibi çalışmasından da tedirginlik duyduğunu dile getirmektedir.

Bir başka katılımcının:

“Her ikisi de temsil etmelidir. Toplum ne erkeksiz ne kadınsız olmaz. Bu hayatın bir gerçeği. Hiçbir zaman birinin diğerinden üstün olması durumunun yaşanmaması gerekir. Ancak şu anda kadın milletvekillerinin kadınları temsil ettiği söylenemez. Çünkü durum medyada çok fazla ortaya konmuyor”

derken, bu ifadesinden, kadınların temsilinde ve kadın sorunlarının çözümünde kadınlar kadar erkeklerin de yeterli olabileceklerini; ancak, bugün için parlamentodaki kadın temsilcilerin kadınları gerektiği şekilde temsil etmediklerini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Bu konuda görüşlerini paylaşan bir başka katılımcı da:

“Şimdi kadınlarla erkekler bir elmanın iki yarısı gibidirler. Atatürk’ün de bir sözü var: “Kadınları geri kalmış bir ülkede erkeklerin çok ileriye gidebilme olanağı yok.” Atatürk’ün böyle bir sözü var. Tam olarak hatırlayamıyorum. Onun için siyasette de her ortamda da kadın ve erkekler birlikte çalışmalı bir iletişim içinde saygı ve sevgi çerçevesinde birbirlerine katkıda bulunmalı, bu şekilde yürütmeliler. Yani siyasette yalnızca kadınlar olsun demiyorum. Toplumun her kesiminde kadınlar da olsun erkekler de olsun. Her mevkide eşit bir şekilde”

cümleleriyle, Atatürk’ün kadın konusundaki duyarlılığından söz ederek konuyu, toplumun ilerlemesi için kadın-erkek dayanışmasının gerekli olduğuna bağlamış ve siyaset ile her alanda her iki cinsiyetin de eşit bir şekilde birlikte çalışmalarının ve temsil edilmelerinin uygun olacağını ifade etmiştir.

Farklı partilerin kadın kollarında görev alan kadınların temsilin niteliği konusundaki düşünceleri incelediğinde, temelde iki farklı bakış açısı göze çarpmaktadır. Ancak bu konuya bakış açısındaki farklılık ile siyasal görüş arasında doğrudan bir ilişki tespit edilememiştir. Bir yandan aynı partiye mensup bir katılımcı, kadın milletvekillerinin kadınların sorunlarını daha iyi anlayabileceğinden dolayı kadınları daha iyi temsil etme yeteneğine sahip olduklarını savunurken diğer yandan, aynı partiden bir başka katılımcı böyle bir değerlendirme yapılamayacağını ifade etmektedir. Benzer farklılaşmalar diğer partiler için de geçerlidir.

Kadın milletvekillerinin kadınların sorunlarına duyarsızlaştıklarına dair yapılan açıklamalar incelendiğinde katılımcıların kadın siyasetçi sayısının çok olmasından ziyade kadınlar için ne yaptıkları konusunda yani kadının nitel temsili konusunda yoğunlaştıkları görülmektedir. Katılımcılara göre, Türkiye’de kadın milletvekilleri

mecliste kadınların seslerini duyurmak bağlamında etkili olamamaktadırlar. Hatta bir katılımcının “... meclise girince erkek milletvekilleri gibi çalışıyorlar” ifadesinden hareketle kadın milletvekillerinin erkeksi bir siyaset yapmakta olduklarının düşünüldüğü söylenebilir.

3.2.2.7. Bir Kadınlar Partisi Kurulması Hakkındaki Düşünceler:

Kadınlar Partisi, Cumhuriyet Döneminde bazı eğitilmiş, üst düzey gelir sahibi kadınların oluşturduğu bir siyasal yapıdır. Bu kadınlar, ülkedeki kadınların özellikle eğitim, iş olanakları ve sonrasında siyasi alanda haklara kavuşmasını arzu etmişler ve bu amaçla 1923 yılında Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir parti kurmuşlardır. Bu konu daha önceki bölümlerde detayları ile incelendiği için burada tekrar edilmeyecek ancak görüşülen parti temsilcilerinin bu parti ile ilgili görüşleri incelenecektir. Ayrıca şu anda böyle bir parti kurulsaydı buna yaklaşımlarının nasıl olabileceği ile ilgili bilgiler değerlendirilecektir.

Katılımcılara öncelikle Kadınlar Halk Fırkası ile ilgili düşünceleri sorulmuştur. Ancak ilginç olarak katılımcıların hiçbiri bu oluşum hakkında bilgi sahibi değildir. Bu nedenle katılımcılara bu parti hakkında kısa bir bilgi verilerek, daha sonra kendilerinden şu an için tekrar böyle bir yapılanma oluşsa buna nasıl yaklaşacakları öğrenilmek istenmiştir. Görüşülen katılımcılardan 30’u böyle bir yapılanmaya olumlu yaklaşırken 11’i olumsuz görüş bildirmiş, 1 katılımcı ise sadece fark etmeyeceğini söyleyerek görüş bildirmekten kaçınmıştır.

Olumlu görüş bildiren bir katılımcı konu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet. Ülkenizi 3. dünya ülkesi sıfatından kurtarmak ancak kadının okutulması, eğitimi ile sağlanacağı için, kadınlarımıza daha çok imkânlar verilmeli ve böyle bir yapılanma oluşturulabilmeli.”

Benzer şekilde bir diğer katılımcı da kadınlar partisi gibi bir oluşumuna sıcak bakmakta olduğunu belirtmiştir. Katılımcının kendi ifadesi ile:

“İsterim. Gerçekten öngörüsü yüksek, ileriye gidebileceğine inandığım bir parti olursa çok da mutlu olurum.”

Katılımcılardan biri de bu oluşumu desteklediğini ifade etmekle birlikte çelişkili bir açıklamada bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu katılımcı görüşlerini;

“Ben böyle bir yapılanma içerisinde olmak isterim. Kadın üstünlüğünü ve eşit olduğumuzu göstermek için”

şeklinde belirtirken katılımcı bir taraftan ‘kadın-erkek eşitliği’ diğer taraftan da ‘kadınların üstünlüğü’ kavramlarını kullanmaktadır.

Kadınlar Partisi kurulması hakkında yukarıda verilen olumlu yaklaşım örneklerinin dışında, bir kısım katılımcı ise (11 katılımcı) bu tarz bir yapılanmayı gereksiz görmüş ve olumsuz yaklaşmıştır. Bu katılımcılardan biri görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Önemli olan kadın ve erkeklerin ortak bir dava için iki koldan ortak çalışabilmesidir. Kadın Partisi diye bir saçmalık olmaz. Bu dünya, bu ülkede kadınlar ve erkekler beraber yaşıyor unutulmamalıdır.”

Bir başka katılımcı ise özellikle böyle bir yapılanmanın kadın-erkek eşitliğini sağlamak yerine eşitliği ortadan kaldıracığına dikkat çekmektedir:

“Bu cinsiyetçiliğe girer. Pozitif ayrımcılık olmalı. Ancak Kadınlar Partisi adının olması bile kadın-erkek ayrımcılığını pekiştirir. Bu yüzden ben böyle bir yapılanmanın içerisinde bulunmayı kesinlikle kabul etmem.”

Bir diğer katılımcı da aynı doğrultuda Kadınlar Partisi şeklinde bir oluşumun içerisinde yer almak istemeyeceğini ifade ederken görüşlerini ilginç bir benzetme yaparak açıklamıştır. Katılımcının kendi ifadesi ile:

“Hayır. Ben bütünüyle eşitlikten yana, ayrımcılığa karşıyım. Haremlik Partisi gibi ne o öyle? Asla. Kadın sorunu da, temel ülke sorunlarından biridir. Yalnızca kadınlarla çözülmez.”

Görüşülen kadın kolları temsilcilerinden 1’i böyle bir yapılanma içerisinde bulunmayı isteyebileceğini belirtmekle birlikte kurulacak olan bu partinin amacının da çok önemli olduğunu dile getirmiştir:

“İsteyebilirim. Ancak partinin amacına bakmak lazım. Feminist olmaması lazım”

Feminizmi kadın-erkek eşitliği savunusundan öte, cinsiyetler arasında ayrımcılığı pekiştirici bir hareket olarak düşündüğü anlaşılan katılımcı, kadınlardan oluşacak bir parti içerisinde feminist görüşlere ve uygulamalara yer verilmemesi durumunda, görev alabileceğini ifade etmiştir.

Kadınlar Partisi'nin kurulmasına ilişkin katılımcılara yöneltilen sorulara, sağ veya sol partilerin kadın kolları temsilci ve üyelerinden alınan yanıtları karşılaştırarak değerlendirmesini yapmak oldukça zordur. Çünkü partilerin siyasal ideolojileri ile bu soruya verilen yanıtlar arasında çok belirgin bir bağlantı bulunmamaktadır. Örneğin; ÖDP gibi sol kanat içerisinde değerlendirilen bir parti yanında, Radikal İslamcı olarak değerlendirilen Saadet Partisi'nin kadın kolları üyelerinin ortak düşünceleri Kadınlar Partisi şeklindeki bir yapılanmanın gerekli olmadığı yönündedir. Ancak cevaplar arasındaki dikkat çekici fark, bu olumsuz yaklaşımın gerekçelendirilmesinde görülmektedir. Yani sonuç aynı olmakla beraber, ileri sürülen gerekçeler birbirinden farklıdır. ÖDP kadın kollarında görüşülen 5 kadın katılımcı, Kadınlar Partisi'nin kurulmasına, eşitliğe aykırı olacağı düşüncesinden dolayı karşı çıkmakta ve bu gerekçe ile böyle bir yapılanma içerisinde bulunmayı uygun bulmamaktadırlar. Böyle bir partinin cinsiyet ayrımcılığını daha da güçlendireceğini savunmaktadırlar. Hatta bir katılımcı, Kadınlar Partisi'nin kurulmasını oldukça muhafazakâr bir adım ve bir çeşit 'Haremlik Parti' si olacağı şeklinde değerlendirmiştir. Saadet Partisi gibi muhafazakâr kanattaki partilerin kadın kolları üye ve temsilcileri de Kadınlar Partisi'nin kurulmasına olumsuz yaklaşırken ÖDP'den farklı bir şekilde, bu tarz bir yapılanmanın gereksiz ve radikal bir adım olduğunu gerekçe olarak göstermişlerdir.

Yaraman'ın, 'Kadın Partisinin kurulmasının siyasal alanda kadınların varlığını nasıl etkileyebileceği' konusunda tutumlarını saptamak için üniversite gençleri üzerinde yaptığı bir araştırmada alınan sonuç, gençlerin %86 gibi yüksek bir oranla 'kadınların mevcut partiler içerisinde siyaset yapmasının daha uygun olacağı yönündedir (1998). Araştırmaya katılan üniversiteli gençlerin 'kadınların siyaset yapmaları için bir Kadın Partisine gereksinim olmadığı' düşüncesini taşıdıkları anlaşılmaktadır. Kadınların sorunlarını çözümlmek ve özellikle siyasi arenada kadın görünürliğini sağlamak amacıyla 1923'te Nezihe Muhittin tarafından kurulan parti tarzı bir örgütlenmenin, Aydın'daki siyasi partilerin kadın kollarında çalışan katılımcılar tarafından da gerekli görülmediği anlaşılmaktadır.

3.2.3. Kadın Kollarının Faaliyetleri ve Partilerin Kadın Politikası:

Araştırma bulgularının değerlendirildiği bu bölümde partilerin mevcut kadın politikası, siyasi partilerin kadın kollarının faaliyetleri ve kadın kollarının gerekliliği hakkında katılımcıların düşünceleri ve kadın kolları arasındaki ilişkilere ait veriler

sunulacaktır. Bu bağlamda araştırmaya katılan ve kadın kollarında görev alan temsilci ve üyelerle yapılan görüşmelerin sonuçları değerlendirilecektir.

3.2.3.1. Partilerin Mevcut Kadın Politikası:

Aydın'daki siyasi partilerin kadın kollarında görev alan kadınlardan görüşülen 42 katılımcının tamamı partilerinin mevcut bir kadın politikasına sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Bir kadın politikasına sahip olmanın anlamına ilişkin yöneltile soruya, kimi katılımcılar herhangi bir cevap vermezken, bazı katılımcılar bu kavramı 'ortak dayanışmanın gerçekleşmesi' olarak değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirilmelerin daha iyi anlaşılabilmesi için katılımcıların kendi ifadelerinden örnekleri kullanmak faydalı olacaktır. 'Üyesi olduğu partinin bir kadın politikasına sahip olduğunu' ifade eden bir katılımcı bunu şu şekilde açıklamaktadır:

"Partimizin bir kadın politikası var. Tüm çalışmalar ortak yapılıyor çünkü."

Aynı katılımcıya bir partinin kadın politikasına sahip olmasının ne anlama geldiği sorulduğunda ise:

"Seçmede, faaliyette yan yana ve omuz omuza hep beraber olmaktır"

şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Bu açıklama katılımcının; bir siyasi partinin kadın politikasına sahip olmasını, parti üyeleri arasındaki dayanışma olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bir başka katılımcı da bir partinin kadın politikasına sahip olmasını:

"Kadının da erkekler gibi her şeyden anladığını göstermesi demektir" şeklinde ifade etmiştir. Ancak aynı partiden başka bir katılımcıya

göre, bir partinin kadın politikasına sahip olması;

"Kadınlar için partinin söyledikleri" anlamına gelmektedir.

Bir katılımcı ise:

"Bir partinin kadın politikasına sahip olması gerekir. Tek kanatlı kuş olmaz. Kadının olması siyasette kendisini ifade etmesi için mutlaka gereklidir. Çünkü kadınlar daha planlı, programlı ve disiplinlidirler"

şeklindeki ifadesinde, partisinin kadın politikasının ne olduğunu açıklamaktan çok, genel olarak kadın politikasının gerçekleştirilebilmesi doğrultusunda kadının siyaset

içerisinde görünür olmasını ön plana almakta ve kadınların siyasette kendilerini ifade etmesinin önemli olduğunu söylemektedir.

Başka bir katılımcı ise farklı bir açıklamada bulunmuştur. Bu katılımcıya göre bir siyasi partinin kadın politikasına sahip olması:

“Siyasette aktif şekilde yer alması, kendi düşüncesini çevresine inandırabilmesi” anlamına gelmektedir.

Yine bir başka katılımcı ise bir siyasi partinin kadın politikasına sahip olmasını:

“Siyaseti amaç olarak değil araç olarak kullanmaktır”

şeklinde ifade etmiştir. Ancak bu açıklamada ciddi bir sorun bulunmaktadır. Partisinin kadın politikasına sahip olduğunu ve özellikle de kadına verdiği değerin göstergesi olarak %33'lük kadın kotasıyla pek çok partiyi geride bıraktığını söyleyen katılımcı, bunun yanında, bugüne kadar amaç olduğu düşünülen/kabul edilen siyasetin, kadın politikasının uygulanmasıyla araç haline getirilmesinin gerekli olduğunu da dile getirmekte; ancak, bunun partisi tarafından nasıl gerçekleştirileceğini ve kadın politikasının ne anlama geldiğini açıkla/ya/maması düşündürücüdür. Kadın politikasını;

“Kadınların toplumsal yaşamın her alanında eşit, demokratik ve özgür etkisini sağlayabileceği mücadeleyi vermesi ve bunu kendi partisinde göstermesi”

olarak değerlendiren başka bir katılımcı da, kadın politikası kavramını eşitlik ve özgürlük kavramlarıyla birlikte ele alarak açıklamaya çalışmıştır. Buna karşın yine bir katılımcı ise bu kavramın ifade ettiği anlamı;

“Kadınların sorunlarına çözüm sağlayacak önlemlerinin olması” olarak değerlendirirken, aynı siyasal partideki bir başka katılımcı da; partilerinin kadın politikasıyla kadın kollarında görev almayı eşanlı algılayarak, ‘kadın olarak kendilerine ne görev verilirse yapabileceklerini’ söylemiştir.

Kadınların partilerinin vereceği görevler doğrultusunda hareket etmesinin istenmesi, siyasi bir partinin demokratikliği konusunda kuşku uyandıracak bir tutum olarak değerlendirilebilir. Parti politikasının belirlenmesi ve uygulanması sırasında, kadın ve erkeğin beraber etkinlik göstereceğinin genel söylemlerde dile getirilmesine rağmen, kadına, görüşü alınmadan parti yönetimi tarafından doğrudan verilen görev, öncelikle kadın kollarının bu parti içerisinde özerk bir yapıya sahip olmadığını ve kadınların verilen görevler karşısında itaatkâr davranmasını gerektiren hiyerarşik bir yapılanma olduğunu gösterir.

Yine partisinin kadın politikası konusunda yöneltilen soruya cevap veren bir katılımcı, partisinin kadın politikasını olumlu bulduğunu söylerken bu politikanın neleri içerdiğini açıklayamamıştır. Diğer bir katılımcı, partilerin kadın politikalarının olmasını, parti içi politikanın gelişmiş olduğu anlamına geldiğini söylemektedir. Bu katılımcıya göre, parti içerisinde kadınların düşüncelerini ifade edebilme haklarına sahip olması o partinin kadın politikasına sahip olduğunun da bir göstergesidir.

Bu konuya ilişkin en kapsamlı açıklamayı yapan bir katılımcı, bir partinin kadın politikasına sahip olmasının anlamını:

“Kadının sorunları olduğunun bilincinde olmak ve bunlara yönelik politika üretmek”

şeklinde belirterek bu konudaki bilgisini de ortaya koymuştur. Verilen yanıtlar bakımından partilerin genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa şunlar söylenebilir: Her şeyden önce hemen hemen tüm katılımcıların ‘kadın politikası’ ve ‘kadın politikasına sahip olmak’ ifadelerinin içeriğini tam olarak dolduramadıkları dikkat çekicidir. Yukarıda örnek olarak sunulan katılımcı ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kadın politikasına sahip olmak genellikle kadınların da parti mekanizmalarında yer alması ve erkeklerle birlikte çalışılması olarak değerlendirilmiştir. Siyasette aktif olarak yer aldıklarını ifade eden 42 katılımcı içerisinde sadece birinin kavramları net olarak tanımlaması oldukça düşündürücüdür. Partinin kadın kolları yapılanmasına sahip olmasının partinin bir kadın politikasına sahip olduğunun göstergesi olarak değerlendirilmesi oldukça yanıltıcıdır. Oysa kadın kollarının varlığı, o partinin kadın konusuna duyarlı olduğunu ve mevcut bir kadın politikası olduğunu göstermez. Bu bakımdan, kadınların sorunlarının bilinip bunlara yönelik politikalar üretilmeden kadın politikasının varlığından bahsetmek olanaklı gözükmemektedir.

Partilerin mevcut kadın politikasını bütünüyle açıklayabilmek için ayrıca katılımcılara “partilerinin hiyerarşik yapılanmasında nicelik ve nitelik yönünden kadınlarla erkeklerin eşit temsil edilip edilmediği” sorulmuş ve 42 katılımcının 39’undan temsil ettiği yönünde yanıt alınmıştır. Bu katılımcılardan biri:

“Evet. İsteyen kadın üye temsiliyet alanında dahi olsa %50 görev alabilirler. Ancak erkek üyeler nitelik bağlamında daha iyiler”

şeklindeki sözleriyle, partilerinde kadınlarla erkeklerin eşit temsil edildiğini söylerken, başka bir katılımcı ise benzer şekilde:

“Her hakka aynen sahibiz. Başta bizim fikrimiz soruluyor” demektedir. 2 katılımcı ise, partilerinin hiyerarşik yapılanması içerisinde kadınların erkeklerle

kesinlikle eşit düzeyde temsil edilmediklerini söylemişlerdir. Bu 2 katılımcı, farklı iki sol partiye mensup kadınlardır. Katılımcılardan biri görüşünü:

“Şimdilik hayır. Kadınların partiye ilgisi arttıkça bu eşitliğin sağlanacağına eminim”

sözleriyle ifade ederken bu eşitsizliğin partinin kadın politikasından değil kadınların siyasete olan ilgisizliğinden kaynaklandığını ve bu durumun geçici olduğuna inandığını belirtmiştir. Parti yapılanması içerisinde kadınlarla erkeklerin eşit bir şekilde temsil edilmediğini ifade eden diğer katılımcı da bu eşitsizliğin, kadınların siyasetle yeterince ilgilenmediklerinden kaynaklandığını vurgulamıştır.

Siyasi partilerdeki hiyerarşik yapılanmada eşit temsilin gerçekleşebilmesi için; öncelikle, kadınların siyasal alana girmelerini özendirerek önlemlerin alınması ile nicelik yönünden, parti iç çalışmalarında başarılı olan kadınların parti yönetim kadrolarında ilerlemesi için olumlu ayrıcalıklarla donatılmasının ise nitelik yönünden soruna çözüm getirebileceği söylenebilir.

Partilerin mevcut politikalarını öğrenmek amacıyla ayrıca katılımcılara “partilerinin kadın sorununu gidermek amacıyla çözüm önerilerinin neler olduğunu ve bu önerilerin yeterli olup olmadığı” sorulmuştur. Ancak sadece 3 katılımcı partilerinin kadın sorununa ilişkin önerileri olduğunu belirtmişlerdir. 41 katılımcı ise partilerinin bu konuda önerileri olduğunu söylemekle birlikte bunların neler olduğu sorulduğunda bir açıklamada bulunmamışlardır. Partilerinin kadın sorunu adına çözüm önerisi bulunduğunu ifade eden bir katılımcı bu önerileri:

“Emekçi kadınların sosyal güvence altına alınması. Yeni anne adaylarının izin ve maaş durumları, iş çalışma sorunlarının giderilmesi” şeklinde belirtmiştir.

Aynı siyasi partiye mensup başka bir katılımcı da özellikle terk edilen kadınlara ve yardıma muhtaç kadınlara iş olanaklarının sağlanmasının gerekli olduğunu ve bu konuda partilerinin bir çözüm önerisine sahip olduğunu ifade etmiştir. Başka bir partiden bir katılımcı ise kadınlar arasında bir örgütlenme sorunu yaşandığını ifade ederek çözüm önerileri üretmeyi ve kadınları bilinçlendirmek için ortak faaliyetlerde bulunmayı önermiştir.

3.2.3.2. Kadın Kollarının Faaliyetleri:

Siyasi partilerin kadın kollarının temelde kadının siyasi yaşama katılması yönünde olumlu bir fonksiyonu olmasına rağmen partinin yan kuruluşları arasında yer

alması, yönetiminin partinin yetkili birimlerince göreve getirilmesi ve yine bu birimler tarafından görevden alınması, harcanabilir bir geliri olmadığından bağımsız hareket edememesi, partiyi üst yönetimine geçebilmek için bir deneyim kazanma alanı olmaması gibi nedenlerle kadınlar için siyaset üretme ve sorunlara çözüm bulma yeri olmaktan çok partiye gelir ve üye kazandırma yanında erkek siyasetçilerin seçilmesine yardım eden bir kuruluş görünümü taşımaktadırlar.

Kılıç da siyasi partilerin kadın kollarının, partili kadınların birarada olmasını sağlayan bir örgüt olarak, kadınların bu örgüt içinde ortak kadın sorunlarının belirleyerek parti siyasetinin oluşturulmasında etkili olabilecek bir yapılanma olduğunu, ancak görevi kadınları örgütleyecek ve güçlendirecek projeler yapmak ve uygulamak olması beklenen bu 'görece özerk' yapının kendileri için harcayabilecek geliri olmadığından dolayı etkinlik alanlarının parti politikalarını kadınlar arasında duyurmak, yaygınlaştırmak ve partiye yeni üyeler kaydetmekle sınırlı kalacağını söylemekte ve çözüm olarak, siyasal partilere hazineden yapılan para yardımının belli bir oranının kadın kollarına verilmesini önermektedir (2000).

Kahraman da; siyasal alanda kadının görünürlüğünün sağlanması açısından siyasi partilerin kadın kollarını önemli bir örgütlenme olarak değerlendirilmektedir (2004). Ancak ona göre kadın kolları özellikle seçim zamanlarında partilerine oy toplamak ve erkeklerin seçilebilmeleri için onlara yardım ederek kendilerinden beklenen görevleri yerine getirmek suretiyle pasif bir konumda kalmaktadır.

Türkiye'de kadın kollarında görev alan kadınların uygulamadaki görevlerinden biri (genel itibariyle içinde bulunmuş oldukları) partilerine gelir sağlamak amacıyla etkinlikler düzenlemektedir. Nitekim bir katılımcı kadın kollarının faaliyet ve etkinliklerini:

“Yemek ve çay düzenleniyor. Kermes yapılıyor. Öğrencilere burs veriliyor. Partiye gelir sağlamada yardımcı olunuyor”

şeklinde ifade etmiştir. Katılımcı kadın kolları olarak gerçekleştirmiş oldukları kermeslerin partiye gelir sağladığını açıkça dile getirmektedir. Burada ilginç olan nokta kadın kollarında çalışan kadınların partiye maddi destek sağlamada sadece kadınların çalışması gerektiğine olan inançlarıdır.

Bir başka katılımcı da yapmış oldukları kadın kolları faaliyetlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Ev sohbetleri, dernek, okul, hastane ziyaretleri, kermesler, öğrenci evleri, siyasi kongre, konferans programlar, mitingler,

basın açıklamaları, köy-ilçe, belde ziyaretleri, yeni çıkan kanunlarda halkı doğru bilgilendirme, tepkimiz bazen de imza kampanyaları ile belirtme ve değişik alanda kurslar.”

Benzer şekilde başka bir partiden bir katılımcı:

“Huzurevi, kimsesiz çocuk ziyaretleri, ticaret odası ziyaretleri, yerel basına tanıtma, lösemili çocuklar yararına kermesler düzenleme”

şeklindeki bir ifade ile kadın kollarının faaliyetlerini açıklarken bir katılımcı da:

“Şimdi (X) Partisi Kadın Kolları olarak üniversitede okuyan öğrencilerimize, okumakta maddi güçlük çeken öğrencilerimize maddi olanaklar sağlıyoruz. Eşinden ayrı olan bayanlarımıza çocuklarının geçiminde maddi ve manevi olarak katkıda bulunuyoruz. Onlarla konuşuyoruz. Bayramlarda belirli günlerde cumhuriyete gönül vermiş gelmiş geçmiş büyüklerimizi, düşünürlerimizi anıyoruz. Özellikle Atatürk’le ilgili Atatürk’ün o geniş ufkuyla ilgili kadınlarımızı aydınlatmaya çalışıyoruz. Bunun dışında en önemlisi kadınlarımızın çocuklarını iyi eğitmeleri için çalışmalarda bulunuyoruz”

diyerek görev aldığı kadın kollarının faaliyet alanlarını açıklamıştır.

Katılımcı bir yandan çağdaş değerleri benimsediğini ve kadının siyaset dahil her alanda geri kalmaması gerektiğini söylerken, öte yandan bir çocuğun sorumluluğunu ve yetiştirilmesini sadece anneye yani kadına yükleyerek geleneksel görüşten çok da uzak olmadığını göstermiş olmaktadır.

Kadın kolları olarak kadınların sorunlarından haberdar olmak için ziyaretlerde bulunduğunu ifade eden bir başka katılımcı yaptıkları faaliyetleri:

“Haftalık görüşmeler, toplantılar, güncel olayları değerlendirmeler, neler yapılacağı ve yapılması gerektiği konusunda görüşler. Köy ve mahallelerde kadın sorunlarını dinlemek için kapı kapı, ev ev dolaşmak”

şeklinde açıklamıştır.

Öğrencilere burs vermek ve kadınlara ekonomik anlamda yardım etmek gibi çalışmalar da kadın kollarının faaliyetleri olarak değerlendirilmiştir. Özellikle kız çocuklarına burs vermeyi bir katılımcı kadın kollarına özgü bir ayrıcalık olarak değerlendirmiştir. Katılımcının kendi ifadesi ile:

“Kız öğrencilere öncelikli olarak burs veriliyor. Kadının eğitilmesi ailesi için yararlı olacağı için. Yoksullara yardım yapılıyor. İş imkânı sağlanabilmesi için uğraşılıyor, kermesler yapılıyor. Sadece ev kadınlarına değil çalışan kadınlara da ziyarette bulunuluyor”

Bir katılımcı da partisinin kadın kolları olarak ev kadınlarına siyasal ilgi kazandırmak amacıyla bilinçlendirme toplantıları düzenlediklerini dile getirmiştir. Ancak katılımcı bilinçlendirmeden neyi kastettiğini ifade etmemiştir. Katılımcının ifadesi ile:

“Kadın toplantıları yapıyoruz. Özel günlerde özel toplantılar düzenliyoruz. Bütün ilçeleri dolaşarak kadınları bilinçlendirmeye çalışıyoruz. Onları siyasete girmeye davet ediyoruz.”

Kadınları bilinçlendirmeyi temel amaç edinen kadın kollarında görev alan kadınların bilinçlenmeden kasıtlarının ne olduğuna ilişkin yeterli bir açıklama yapamadıkları tespit edilmiştir. Kadının bilinçlendirilmesinin çok önemli bir konu olduğunu ifade etmelerine karşılık kadınların nasıl ve hangi konuda bilinçlendirilmeleri gerektiği sorusuna yanıt alınamaması bunun bir göstergesidir.

Bir katılımcı da yine kadınları bilinçlendirme görevini üstlendiklerini söylemekle birlikte partilerinin siyasetlerini kadın kolları aracılığıyla yürüttüklerini de açıkça ifade etmiştir. Dolayısıyla kadın kollarında görev alan kadınların, gerçekleştirdikleri ev ziyaretleri ile aslında kadınları bilinçlendirmekten çok öncelikli olarak kendi partilerinin siyasetlerini yapmaya ve görüşlerini yaymaya çalıştıkları söylenebilir. Katılımcılardan birinin açıklaması bu bağlamda bir örnek olarak gösterilebilir: .

“Siyasetten uzak kadınların bilinçlendirilmesi için toplantılar ve ev gezmelerine gidiliyor. Dergi ve kitap satıyoruz. Bildiri dağıtıyoruz. Partimizin siyasetini yapıyoruz.”

Bu açıklamalardan hareketle, kadın kollarının partilerine gelir sağlamanın dışında partiye oy toplama ve parti siyasetlerini kadınlara tanıtmaya görevini üstlendikleri söylenebilir. Bir katılımcı da gerçekleştirdikleri faaliyetlerin neler olduğunu açıkça ifade etmemekle birlikte üç ana başlık etrafında toplamıştır. Katılımcı:

“Siyasi, toplumsal ve ekonomik faaliyetlerde bulunuyoruz”

ifadesinde bulunurken bunların neler olduğuna dair herhangi bir açıklamada bulunamamıştır.

Kadın kollarının yapmış olduğu bu faaliyetlerden farklı olarak bir katılımcı da kadının iş güvencesi için yaptıkları çalışmalardan bahsetmiştir. Ayrıca katılımcı, kadına özgü etkinlikler gerçekleştirdiklerini ve kadınları ülke genelinde olan toplumsal olaylardan haberdar etmek için bilinçlendirme toplantılarını yaptıklarını dile getirmiştir.

Katılımcı:

“Bulunduğu alan ve birimlerden doğru kadınların iş yaşamından sigorta, sendikalaşması için çalışmalar. Parasız eğitime ve parasız sağlık sistemi ile çalışmalar. Savaşların kadınları nasıl etkilediği, en çok kadınları nasıl vurduğu ve kadınların savaş istemediği doğrultusunda etkinlik ve mücadeleler. Kadınlara özgü sosyal etkinlikler. Birim ve alanlarımızda ülke gündemi ile ilgili aydınlatıcı çalışmalar”

yapıldığına dair açıklamada bulunmuştur.

Görüşülen 42 kadın kolları temsilcisi ve üyesinin faaliyet tanımlamaları genel olarak birbiriyle benzerlik göstermektedir. Partilerin, ideolojik olarak birbirlerinden farklı bakış açısına sahip olmalarına karşın, kadın kollarının etkinlik ve faaliyetlerinde birbirlerinden ayrılaşmadığı görülmektedir. Radikal İslamcı olarak değerlendirilen Saadet Partisi ile sol kanatta yer alan EMEP’in ya da merkez solda yer alan CHP ile liberal muhafazakâr olduğunu ifade eden AKP’nin kadın kollarının benzer etkinlikler düzenlemesi kadın kollarının işlevselliği üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir. Kadın kolları örgütlenmesinin çalışmaları; çay ve kermes partileri düzenleme, öğrencilere burs verilmesi ve kadınların sorunlarını dinleme gibi daha çok sosyal konularla sınırlı kalmaktadır. Kadınların aktif siyasal katılımının bir aracı olarak kullanılması gereken örgütlenmenin, bu görünümüyle, kendisinden beklenen amacı gerçekleştirmedi çok da etkin bir konuma sahip olduğunu söylemek güçtür. Kadın kolları çalışmaları içinde, kadınların bilinçlendirilmesi için toplantılar gerçekleştirildiği söylenmekteyse de, katılımcıların ifadelerinden ‘bilinç’ ve ‘bilinçlendirme’ kavramlarının içinin tam olarak doldurulamadığı görülmektedir. Yine, görüşülen 42 kadın katılımcıdan partilerindeki kadın kolları örgütlenmesinin ne zaman kurulduğu sorusuna yanıt alınamaması da düşündürücüdür. Kadın kolları gerçekleştirdikleri faaliyetleri açıkça dile getirmelerine rağmen, hiçbir katılımcının partisinin Aydın’daki kuruluş tarihinden, kuruluş süreci ve koşullarından haberdar olmaması da ilginç tespitlerden birisi olmuştur.

Kadın kolları faaliyetleri olarak belirtilen ev ziyaretleri daha önce de belirtildiği gibi o siyasi parti için oldukça önemli bir faaliyettir. Bu bakımdan katılımcılara kadın kolları olarak ne kadar sıklıkla diğer kadınlarla bir araya geldikleri sorusu yöneltilmiştir. Kadın kolları üyeleri düzenli olarak haftada ya da on beş günde bir biraraya geldiklerini ve kadınların sorunlarını dinlediklerini ve zaman zaman da kendi partilerinin görüşlerini açıklamak için bu ziyaretleri gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcılar ayrıca kadın kollarının hangi sıklıkta toplandığı ve gündemin neye göre belirlendiği sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların farklı partilerin kadın kollarında görev almalarına karşılık genel olarak haftalık ya da on beş günde bir toplanmaları benzerlik göstermektedir. Aynı partinin kadın kollarına üye farklı katılımcıların ne kadar sıklıkla toplandığı ve gündem konularını nelerin oluşturduğu sorularına birbirlerinden farklı yanıtlar vermiş olmaları ilginç bir bulgu olarak göze çarpmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde gündemin oluşturulması konusunda en ayrıntılı bilgiler radikal sol partiler olarak değerlendirilen ÖDP ve EMEP Kadın Kolları'ndan gelmiştir.

Kadın kollarının faaliyetlerini daha detaylı analiz edebilmek için katılımcılara ayrıca “kadın kollarının faaliyetlerini daha etkili hale getirmek ve daha geniş kadın grubuna ulaşabilmek için neler yapılabileceği” sorulmuştur. Katılımcılar genellikle partilerinin ve kadın kollarının ekonomik imkânsızlıklardan dolayı faaliyetlerini etkili hale getiremediklerini ifade etmişlerdir (40 katılımcı). Katılımcılardan bazıları da ekonomik yetersizliklere ilave olarak kadro sorunu yaşadıklarını (yani üye sayısının azlığı) belirtmişlerdir. Katılımcılardan sadece 1'i sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir çalışma yapılabileceğini ve bu şekilde kadın kollarının daha etkili olarak ve daha geniş bir çevreye ulaşabileceğini dile getirmiştir. Kadın dernekleriyle iletişim ve işbirliği içerisinde olarak kadın kolları faaliyetlerinin daha etkin hale getirilebileceğine inandığını ifade etmiştir. Kadın kollarının mevcut faaliyetlerine nelerin eklenebileceği ve daha geniş kitlelere nasıl ulaşabileceği sorusuna alınan yanıtlar incelendiğinde bu konuda partilerin ileriye dönük ayrıntılandırılmış projelerinin olmadığı görülmektedir.

3.2.3.3. Kadın Kollarının Gerekliliği Konusundaki Görüşler:

Siyasi partilerin bünyesinde aynen gençlik kollarında olduğu gibi kadınların katılımlarıyla oluşan kadın kolları yapılanması bulunmaktadır. Kadın kolları ilk olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nde gündeme gelmiş ve oluşturulmuştur. 20 Ocak 1953'teki CHP yönetmeliğinde kadın kollarının oluşturulabileceğine dair ifadeler yer almaktadır.

Kadın kollarının kurulmasının amaçları olarak yönetmelikte şunlar dile getirilmektedir: “Türk inkılabı ve partimizin umdelerinin bütün vatandaşlar, hususiyle kadınlar arasında yayılmasına, benimsenmesine çalışmak; Türk kadınının sosyal ve politik anlayışımızın ilerleyip gelişmesine ve demokrasinin kökleşmesinde görev almalarını sağlamaktır” (aktaran Kovanlıkaya, 1999:93). Bu yönetmelikte kadın kollarının görevleri “toplantılar, konferanslar tertip etmek; broşürler ve dergiler çıkartmak; köy ve mahalle gezileri yaparak kadın vatandaşlarla aydınlatıcı temaslarda bulunmak, partinin üye sayısını, hususiyle kadın üye sayısını arttırmaya çalışmak, bağlı buldukları parti kademelerinin çalışmalarına geniş ölçüde yardım etmek” (Kovanlıkaya, 1999:93) olarak belirtilmiştir. Ancak 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile tüm demokratik özgürlüklerin sınırlanması kadın kollarını da olumsuz yönde etkilemiştir. “Siyasi partilerde 1980 öncesi ‘kadın kolları’ biçiminde örgütlenebilen kadınlar, 1980 askeri darbesi sonucu yürürlüğe giren 1982 Anayasası ile ‘kadın kollarının’ yasaklanması sonucu bu hakları yitirmişlerdir. Ancak tüm partilerde gönüllü olarak çalışan ‘kadın komisyonları’ oluşturulmuştur. Bu yasak ancak 23.7.1995’te 4121 sayılı yasa ile kaldırılmıştır” (Talaslı, 1996:95). 1995’te kadın kollarının yeniden yapılanmaya başlaması olumlu bir değişme olarak görülebilir. Ancak kadın kollarının faaliyetleri ve niteliği de çok önemlidir. Çünkü kadın kolları yapılanmasının siyasi partilerin bünyesinde kadınlardan oluşan, partiye bir anlamda maddi destek sağlayan yardım derneği görünümünde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 2002 yılında CHP kadın programını inceleyen Yücel de bu konuya dikkat çekmiştir (2003). Yücel, özellikle kadın kollarında görev alan kadınların içinde bulunmuş oldukları partiye bağımlılıklarını dile getirmektedir. Yücel’e göre partilerin kadın kollarından istediği “kadınların yönetimlerde ‘birlikte çalışmak’, onlara ‘yardımcı’ olmak için faaliyet göstermelerinin beklenmesidir. Kadınlar adeta hâlihazırda yürütülmekte olan parti faaliyetlerine ‘dışarıdan’ katılmaktadırlar. Çalışma süreçlerini ne ölçüde yönlendirebilecekleri, dolayısıyla böyle bir örgütlenme içinde tartışmaların ana eksenini ne ölçüde belirleyecekleri, kendi dillerini oluşturabilmeleri meselesi tartışmalı olmaya devam etmektedir” (2003:45).

Kadın kollarının fonksiyonu ve gerekliliği hakkındaki düşünceleri sorulan 42 katılımcının sadece 1’i dışında ortak fikir, bu yapılanmanın gerekli olduğu yönündedir. Kimi katılımcılar görüşlerini ifade ederken daha muhafazakâr bir bakış açısından hareket ederken kimi katılımcılar da kadın kollarını, kadınların görünür kılınabilmesi için bir araç olarak değerlendirmişlerdir. Bütün katılımcılar kadın kollarının varlığının önemli olduğunu belirtmekle birlikte bu konuya ilişkin net ve kapsamlı bir açıklamada

bulunamamışlardır. Katılımcıların kendi ifadelerinden hareketle konu değerlendirilecek olursa bu durum daha net bir şekilde görülebilecektir. Bir katılımcıya göre:

“Kadın kolları olmalı, kadınlara en iyi dille yine en iyi bir kadın anlatabilir davayı. Kadınlarla bir kadın daha rahat konuşur, paylaşır. Ailenin başı kadındır.”

Bu katılımcıya göre siyasi partilerin kadın kolları örgütlenmesi, üye olmayan kadınlarla yapılacak görüşmenin erkeklerle karşılaştırıldığında daha kolay olabileceği görüşünden hareketle gerekli gözükmektedir. Yani geleneksel aile yapısı içerisindeki görünümüyle kadın, başka kadınlarla iletişime geçmede daha avantajlı olduğu için kadın kollarında aktif olarak görev üstlenebileceği bu katılımcı tarafından dile getirilmektedir.

Bu ifadeyi destekler nitelikte bir başka katılımcı:

“Kadın kolları gereklidir. Ailede sıkıntıyı çeken de kadındır. Bence siyasette bu şekilde kendini ifade edebiliyor” demiştir.

Kadın kollarının gerekliliğini yine aile temelli yaklaşımla açıklayan bir katılımcı ifadesinde, anneliğin önemini kadın kollarının gerekliliği ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışmıştır. Katılımcının kendi ifadesiyle:

“Kadın kolları gerekli. Çünkü kadın sesini ancak kadın duyurabilir. Çocuğunu yetiştiren ancak bir annedir. Bir anne bir vatani kurtarır.”

Burada katılımcı; kadının sesini ancak bir kadının duyurabileceğini söylemekle, kadınların birbiriyle daha kolay iletişim kurabileceği, toplumda var olan sorunların iyi yetiştirilmiş bir annenin yetiştireceği çocuklar aracılığıyla daha kolay çözülebileceği görüşleri ile geleneksel bir bakış açısı sergilemektedir. Katılımcının yaptığı açıklamada anneliğe vurgu yapılması, evlat yetiştirmenin sadece anneye ait görülmesi ve beraberinde kadın kolları ile ilişki kurulmaya çalışılması oldukça ilginçtir. Aile temelli bir açıklamadan hareket eden bir başka katılımcı da:

“En önemlisi toplum içinde veya aile içinde sorun yaşayan kadının yalnız olmadığını ve bunun kader olmadığını algılatmak öncelikle gerekli”

ifadesinde bulunmuştur. Ancak anlaşılması güç olan nokta kadın kollarının varlığı ile aile kurumunun bağdaştırılmasıdır.

Kadın kollarında görev alan kadınlar, kadınların sorunlarını çözmek amacıyla özellikle ev ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler. Sadece kadınların bu görevi üstlenmesinden de anlaşılacağı üzere, kadınlar karar mercilerinde yer almak yerine

geleneksel toplum yapısından da kaynaklanarak ev ziyaretlerinde bulunmakta ve partileri için oy toplamaktadırlar. Kadın kollarında görev alan kadınların ev ziyaretlerinin önemli olduğunu bir katılımcı da şu şekilde ifade etmektedir:

“Gerekli. Çünkü bireyler ailelere giremiyor. Halk serbest olmadığı için fikirlerimizi de yaymak için kadın kolları mutlaka gerekli.”

Bu açıklamadan anlaşıldığı üzere kadın kollarının gerekliliği; kadınların özellikle parti görüşlerini açıklamak ve benimsetmek amacıyla yaptıkları ev ziyaretlerini erkeklere göre daha kolay gerçekleştirdikleri anlayışının yaygınlığından kaynaklanmaktadır. Ancak bu olması gerekenmiş gibi algılanmakta ve gerekçe olarak da toplumun muhafazakâr olması gösterilmektedir. Ancak özellikle değinilmesi gereken bir diğer nokta katılımcının ‘bireylerin aileye girememesi’ ifadesinde de anlaşıldığı gibi bireyden kastı erkektir. Katılımcıların ifadeleri göz önüne alındığında kadın kollarının, parti çalışmaları amacıyla evlere girmede erkeklerin yapamadıklarını yapmak için adeta bir yan kuruluş, bir yardımcı organ işlevini üstlendikleri söylenebilir. Benzer şekilde düşünen başka bir katılımcı da görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Tabii gerekli. Mesela bir erkek gidip bir bayanın kapısını çalamıyor. Rahatlıkla biz bir bayanın kapısını çalıp giriyoruz. Siz olsanız tanımadığınız bir erkeği alır mısınız? Daha o aşamalara gelemedik biz. Bayanlar ortama daha kolay giriyorlar.”

Bu açıklamaların dışında katılımcılardan biri de kadınların kadın kollarında görev almalarının gerekçesini şu şekilde bir değerlendirme yaparak açıklamıştır:

“Emekçilerin iktidarını kurmak için kadınların örgütlenmesi kendine özgü talepleri savunması için özel görevlendirmeler ve çalışma olması şart.”

Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, kadınların ortak sorunlarının kadın kolları gibi yapılanmalarla çözüme ulaşacağı belirtilmiştir. Kadınların sorunlarının kadın kolları aracılığıyla dile getirildiğine bir katılımcı da benzer şekilde değinmiştir. Katılımcı görüşünü:

“Kadın kolları gerekli. Çünkü kadının hakkını en iyi o savunur”

şeklinde ifade etmiştir. Kısacası kadın haklarının savunuculuğunun siyasi partilerin kadın kollarının üstlendiği anlayışının benimsendiği söylenebilir. Yani kadın kollarının kadının siyasal yaşama katılımının bir aracı olarak gören tanımlamanın aksine kadın

kollarında aktif olarak görev alan kadınlar görüldüğü üzere daha farklı bir yaklaşıma sahiptirler. Yukarıdaki ifadeler de göstermektedir ki katılımcılar kadın kollarını siyasal katılım aracı olarak görmekten ziyade kadın seçmene kolayca ulaşma ve partileri için oy toplama aracı olarak algılamaktadırlar. Görüşülen 42 katılımcıdan sadece 1'i dışında kadın kollarının ortak görüşü kadın kollarının gerekli olduğu yönündedir. Bu katılımcı dışında tüm katılımcılar kadın kolları içerisinde yer almayı kadınlar için aktif bir siyasal katılım olarak değerlendirmiştir.

3.2.3.4. Diğer Partilerin Kadın Kolları İle İlişkiler:

Siyasi partilerin kadın kollarında görev alan kadınlara 'diğer partilerin kadın kolları ile ilişkilerinin olup olmadığı' sorusu yöneltildiğinde 38 katılımcı buna "hayır" cevabını vermiştir. Katılımcılar ortak bir kadın kolu etkinliği düzenlemekten ziyade kendilerinin görev yaptıkları partinin görüşü doğrultusunda etkinlikler düzenlemeyi uygun görmekteyiz. Bir katılımcı bunu şu şekilde ifade etmiştir:

"Başka partilerin kadın kolları ile ilişkilerimiz yok. Bizim partimizin laik, çağdaş ve Atatürkçü çizgileri esas alması nedeniyle, bunları uygulamayan partilerle bir araya gelmemiz mümkün değil. Bu yüzden ortak bir çalışma yapmıyoruz."

Görüşülen kadın kolları temsilcileri ve üyelerinin genel görüşü, kendi partilerinin dışında görev yapan diğer kadın kolları ile ortak faaliyette bulunmanın gerekli olmadığı yönündedir. 42 katılımcıdan sadece 4'ü başka partilerin kadın kolları ile ortak bir çalışmada bulunabileceklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcıların dışında 8 katılımcı henüz böyle bir düşüncelerinin olmadığını belirtmekte ancak kısmen de olsa ortak bir paydada buluşulabileceği görüşünü taşımaktadırlar. Görüşmeye katılan 30 katılımcı ise diğer partilerin kadın kolları ile beraber bir etkinlikte ya da faaliyette bulunmayı uygun görmediklerini ifade etmektedirler. Ancak başka partilerle ortak bir etkinlik yapmak için girişimde bulunduğunu belirten katılımcı yaşadıklarını:

"Şu ana kadar ortak bir faaliyette bulunmadık. Bir iki kez ortak faaliyette bulunmak istedik. Ancak onlar kabul etmedi. Onlar çağırıldıkları zaman biz ve yine de bulunmaya çalışıyoruz"

şeklinde ifade ederken ilişkilerin zayıflığına dikkat çekmektedir.

Yine bu doğrultuda bir diğer katılımcı:

“Biz (X) Partisi Kadın Kolları olarak ziyaret ediyoruz. Ancak ziyaret-i iade fazla olmuyor. Ortak çalışma yapmak istiyoruz.

Olumlu yanıt ya da ilgi gelmiyor. Biz istiyoruz”

derken benzer bir noktaya vurgu yapmaktadır.

Bunların dışında bazı kadın kolları temsilcileri ise belli dönemlerde diğer partilerin kadın kolları ile biraraya geldiklerini ifade etmişlerdir. Ancak bunun sadece 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü’nde başarılabilirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü görüşülen katılımcılara ortak faaliyetleri sorulduğunda sadece bu özel gün örnek olarak verilmiştir. Ortak bir faaliyet ya da etkinlikte bulunmak isteyen kadınların ise diğer kadın kolları üyelerinden olumsuz yanıt alması, farklı partilerin kadın kolları arasında ortak bir girişimde bulunmayı engellemektedir. Kadın kollarında görev alan kadınların öncelikli olarak kendi partilerinin kimliğini ön plana çıkardıkları söylenebilir. Bunun sonucu olarak kadın kollarında görev alan kadınların partilerinin dışındaki herhangi bir partinin kadın kollarında çalışan kadınlar ile beraber ortak bir faaliyet ya da etkinlik düzenleme fikrine kapalı oldukları ifade edilebilir.

Saadet Partisi dışında herhangi bir girişimde bulunan başka bir kadın kolunun olmadığı görülmektedir. Saadet Partisi Kadın Kolları temsilci ve üyeleri ‘görüş ayrılığı yapmadan en radikal sol partilerin kadın kolları üyeleri ile dahi’ ortak çalışmada bulunabileceklerini belirtirken, diğer partiler bu tarz bir ortak etkinlik ya da faaliyette bulunmanın gerekli olmayacağını dile getirmişlerdir. Bunu gerekli görmedikleri noktasında da, benimsenen siyasi ideoloji farklılıklarının olmasının bu bir araya gelişi engelleyen en önemli faktör olduğu görülmektedir. Aslında hangi siyasi görüş benimsenirse benimsensin kadın ve kadın sorunları ortak paydalarında buluşmaları beklenen kadın kolları üye ve temsilcilerinin bunun yerine partilerince benimsenen siyasi ideolojiyi ön plana çıkarmaları ve bu çerçevede ortak çalışmalara uzak durmaları oldukça düşündürücüdür. Çünkü bu, kadınların siyasi arenada görünür kılınması ve kadınların güçlendirilmesi amacı taşıması gereken (veya bu amaçtan hareket ettiği ifade edilen) kadın kollarının işlevleri üzerinde yeniden düşünülmesi gerektiğini de gözler önüne sermektedir. Ayrıca, kadın kollarının partiye oy toplamak amacıyla öteye gidemediğini ve dolayısıyla bu yapılanma içerisinde görev alan üyelerin bir araç olarak kullanıldıklarını savunan düşüncelerin de haklı taraflarının olabileceğini göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Erkeklerle eşit haklara sahip olmaya çalışan kadınların yüzyıllardır süren ve zamanla gelişen eğitim, çalışma ve siyasal yaşamda seçme ve seçilme hakkına kavuşma mücadeleleri, bugün için özellikle çeşitli ülkelerin erkek egemen hukuksal yapısında yapılan değişiklikler sonucu önemli kazanımlar sağlamış olmakla birlikte, henüz bu haklardan erkeklerle eşit biçimde yararlanmaları konusu hiçbir ülkede yeterince çözüme kavuşturulamamıştır. Bu nedenle de kadın hakları mücadelesi halen devam etmektedir.

Kazanılan seçme ve seçilme hakkı eşitlik mücadelesinde önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte, kadınların halen hem ev içinde hem ev dışında erkeklere bağımlı yaşamaları, bu hakların genelde yasalarda yer alan ve teoride kalan bir hak olmaktan ileri gitmeyen ve onların önünde temel bir engel olarak kalmaya devam eden ataerkil uygulamanın sonucu olarak varlığını korumaktadır. Ataerkil sistemin temel özelliği olan cinsiyete dayalı işbölümü, kadınların siyaset alanında daha eşitçi bir görünüme ulaşmalarını engellemektedir. Bu konuda Yaraman'ın da açıkça belirttiği gibi "kamusal yaşam-özel yaşam farklılaşmasının cinsiyetler arasındaki hiyerarşik işbölümüne kodlanması biçiminde somutlanan ayrımcılıkta temel bulan söylem ve uygulamalar, kadın ile siyasal erkin bütünleşmemesinin kaynaklandığı ana sorunsaldır. Ataerkil düzenin cinsiyetçi işbölümü uyarınca kadın özel alanla ilişkilendirildiği için kamusal yaşama kadını içermeyen ve hatta kadına karşı değerler atfedilmiştir" (1998:97). Kadınların iki asırdır verdikleri mücadele kamusal yaşamda birtakım hakları elde etmesini sağlasa da ataerkil zihniyet kalıplarının yıkılmasını gerçekleştiremediğinden, yaşanan değişim çoğunlukla sadece biçimsel olarak kalmıştır.

Siyaset de, bu cinsiyet ayrımının en belirgin görüldüğü alanlardan biridir. Çakır'a göre "siyaset, öncüllerinden kategorilerine, dilinden örgütlenme biçimine, siyasetin oluşum sürecine değin pek çok alanda cinsiyetçilik içermektedir. Bu durum en somut olarak hukuk metinlerinde ve siyasal partilerin söylem ve uygulamalarında gözlemlenebilir" (2001:398). Erkeklerle özgü bir alan olarak kabul edilen siyasal alan, içerisindeki eşitsizlikleri pekiştirerek kadınların daha eşitlikçi temsil edilmesini engellemeye devam etmektedir. Bu yapının sorgulanması sırasında; kadınların, ya bu alanı erkek alanı olarak kabul ettikleri, ya da erkek gibi siyaset yaparak kadın konusuna gereken önemi vermedikleri ortaya çıkmaktadır. Kadınların siyasi olması ise Balay'ın da belirttiği gibi "kadınların daha bilinçli seçmenler olmaları, siyasi partiler içinde daha

aktif çalışmaları, parlamentolara daha çok katılmaları; kısaca kadın politikacıların hem nicel hem de nitel olarak çoğalmaları, hem de daha etkin olabilmeleri; kadın bakış açısını parlamentoya yansıtmaları ve doğrudan öncelikle ‘kadın sorunları’ olmak üzere politikalar üretebilmeleri” (1998:77) ile mümkün olabilecektir.

Türkiye’de nüfusun %51’ini oluşturan kadınların seçme haklarını kendi partisi için kullanmak isteyen ve onları bu konuda destekleyen siyasi partilerin benzer duyarlılığı, kadınların seçilme hakkının kullanılması söz konusu olduğunda göstermediklerini ve onları aktif siyasal yaşamlarında yeteri kadar desteklemediklerini, parlamento ve yerel yönetimlerdeki kadın temsili oranlarının düşüklüğüne bakarak da söylemek mümkündür. Kadınların siyasete katılımı konusunda önemli olan bir diğer nokta, kadın siyasetçi oranının artmasının tek çözüm olarak görülmesidir. Oysa bundan daha önemlisi, kadın sorununun farkında olan kadınların siyasette nitel temsilidir. Çünkü kadın sorunlarını ifade etmede yeterli duyarlılık ve bilince erişememiş kadınların siyasette bulunması beraberinde eril siyasetin güçlenmesini getirecek ve kadınlar için kökten bir değişim yaratmayacaktır. Ayrıca vurgulanması gereken diğer bir nokta Yeğenoğlu’nun da ifade ettiği gibi “kadınların temsili siyasete katılması değil, ‘siyasetin kadınsılaştırılması’ olmalıdır” (2007). Siyasetin kadınsılaştırılması, tek bir modelin egemen olmaksızın, farklılıkların hoşgörüsüyle kabul edilebildiği böylece, siyaset yapmak için bu alanın daha geniş bir şekilde tanımlandığı bir siyaset anlayışını ifade etmektedir (Yeğenoğlu, 2007).

Bugünkü görünüşleriyle siyasi partilerin kadın kollarının, gerek hukuksal olarak kuruluşları itibarıyla, gerekse uygulama sırasındaki çalışmalarıyla siyasetin kadınsılaştırılmasını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir yapılanma özelliği taşıdıkları söylenemez. İdeolojik farklılıklar dikkate alınmaksızın siyasi partilerin tamamında; halen ataerkil yapının ve geleneksel işbölümünün korunduğu ve kadınların zaman zaman yaptıkları birkaç eleştiri dışında içselleştirdikleri bu yapılanma içerisinde ‘parti kimlik’lerini ‘kadın kimlik’lerinden ön planda tutarak siyasi yelpazede simge olarak görünmeyi yeterli gördükleri, çarpıcı bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, siyasi partilerin kadın kollarının etkin bir siyasi faaliyet gerçekleştirdiklerini ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Kadın kollarında görev alan kadınların, partilerinden onay almaksızın herhangi bir konuda görüş bildirme ve karar alma süreçlerinde etkili olmayışları, bir sosyal ve siyasal gerçeklik olarak etkisizliklerini belirleyen bir örnek oluşturmaktadır (Çakır, 2001). Kadın kollarının partiler için yan bir kuruluş olarak tanımlanması ve bu bakımdan işlevsizleşmiş bir

görünümüne sahip olduklarını ifade eden Çakır'ın da belirttiği gibi kadın kolları ayrıca “kadınları siyasete hazırlayan yerler olmaktan ziyade, kadın kitlesini partiye devşirmeye yarayan yardımcı yerler olarak düşünülürler. Cinsiyete dayalı işbölümü anlayışı burada da devam eder. Bu kollar tek başına parti yönetiminden bağımsız karar alamazlar. Alınan kararların uygulamaya konulmaya çalışıldığı, gerektiğinde çaylı, pastalı toplantılar düzenlenmesine yardım edildiği birimler olarak görülürler” (2001:407-408).

Siyasi partilerin benimsedikleri farklı ideolojiler nedeniyle birbirlerinden ayrı politika üretip uygulamalarına karşın, kadın kolları yapılanmasında ve çalışmalarında partilerin birbirlerinden farklı bir anlayış taşımadıkları görülmektedir. Yani kadın kolları yapılanması sağ ya da sol, liberal ya da muhafazakâr partilerin tümünde oldukça benzer özellikler taşımaktadır. Partilerin tamamında, partileri için çalışan kadın kolları, isminin de ifade ettiği gibi kadın sorununa daha duyarlı ve bu bağlamda daha sorgulayıcı ve çözüm konusunda daha talepkâr kuruluşlar olması gerekirken bu konularda oldukça yetersiz kaldıkları görülmektedir. Partileri için çalışan kadınlar Çakır'ın da ifade ettiği gibi yardımcı bir kuruluş özelliğinden kopmamakta, kadın için ve kadına özgü siyasal davranışlarda bulunamamaktadırlar (2001). Bu özellik, dün olduğu gibi bugün de tüm partilerde aynı görünümünü korumaktadır.

Aydın ilinde gerçekleştirilen bu çalışmada, farklı 10 siyasi partinin kadın kollarında görev yapan toplam 42 kadınla görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bilgilerin bulgular bölümünde detayları ile sunulduğu bu araştırmanın sonuçları da göstermektedir ki kadın kolları yapılanması siyasi parti bünyesinde özerk bir yapı görünümü çizmemekte, partiye ve parti ideolojisine sıkı sıkıya bağlı bir yardımcı kuruluş, bir yan kuruluş olarak yer almaktadır. Kadın kolları örgütleri aracılığıyla partilere eklemlenen kadınlar, kadın olarak kendi sorunlarını ön plana çıkarmak yerine partili kimliği altında partinin sayısal olarak, siyasal ve ekonomik bakımdan büyümesine, erkeklerin daha rahat siyaset yapmalarına yardımcı olmak amacını merkeze alan bir çalışma yürütmektedirler. Burada dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta da, görüş ayrılığı bulunan/bulunması gereken farklı partilerin, kadın kollarının gerek yapılanma olarak, gerekse çalışma alanı ve faaliyet tarzlarıyla tüm partilerde oldukça benzer bir görünüm sergilemeleridir.

Bulgular bölümünde de ayrıntılı bir şekilde değerlendirildiği gibi siyasi partilerin kadın kollarında görev alan kadınlara ‘kendi partilerinin dışındaki partilerin kadın kolları ile ortak bir çalışmaya girip girmedikleri ya da böyle bir düşüncelerinin olup olmadığı’ sorusu da yöneltilmiştir. Ancak alınan yanıtlardan da görüleceği üzere

katılımcılardan büyük çoğunluğu şu ana kadar böyle bir girişimin olmadığını ve ileride de ortaklaşa bir kadın kolları faaliyeti gerçekleştirmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu araştırma kadın kollarında görev alan kadınların, kadın sorunu ve kadının siyasal yaşamına katılımını artırma konularında yoğunlaşmaktan ziyade parti kimliklerini ön planda tutarak faaliyetlerini gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

Sözü edilen olguya bu açıdan bakıldığında, kadın kollarının kadınlar için kadın sorunlarının belirlenmesi ve bunlara çözüm için projeler üretilmesi olarak özetlenebilecek çalışmalar yapmak yerine partinin seçmen kitlesini genişletmek için çalışmayı temel amaç olarak içselleştirdikleri ve olağan olarak kabul ettikleri görülmektedir. On yıllardır değişmeyen bu durum ve tutum ise, kadınların kendi sorunlarını siyasete taşıyabileceklerine olan inanç ve güvenin yıpranmasına ve kadının daha demokratik bir yaşam içinde ve yaşamın bütün alanlarında erkeklerle daha eşit olabilecekleri bir yaşam tarzına ulaşabilmeleri konusundaki beklentilerinden uzak bir tablo çizmektedir.

Kısacası, kadın kollarının partilerinin genel politikalarının tartışılıp, dönüştürüldüğü ve etkilendiği bir yer olmaktan çıkıp, işlevsiz ve güçsüz bir konumda siyaset içerisinde oluşturulmuş bir yardımcı/yan yapılanma olduğu söylenebilir. Ayrıca kadın kollarının parti politikalarını tartışmaktan ziyade geleneksel kadın rolleriyle ilişkili konuların ele alındığı, siyasal olmaktan çok siyasal yapı içindeki sosyal birimler olarak kabul edilebilir. Bulgular bölümünde detayları ile açıklanan kadın kollarının faaliyetleri incelendiğinde bu tespitin doğruluğu daha net bir şekilde görülebilecektir.

Partilerin kadın kolları yapılanmasının, kadını etkin bir öznenen bir nesne haline dönüştürdüğü düşüncesi Yaraman tarafından da desteklenmektedir. Yaraman'ın, 1998 yılında İstanbul'daki üniversite öğrencilerinin siyasal tutumlarını ve siyasal katılımlarını tespit etmeye dönük araştırmasının sonucunda da kadın kollarının kadınların bilinçlenmesinde önemli bir adım olmadığını düşünüldüğü ortaya çıkmıştır. Yaraman araştırmasının verilerinden hareketle "kadınların siyasetteki erkeğe bağımlı ve edilgen konumunu pekiştiren kadın kollarının gençlerce böyle yargılanması, yani kadınların değil partilerin, diğer bir deyişle onların yönetiminde bulunan erkeklerin çıkarlarını gözeten bir kurum olarak tanımlanmaları, kadınları siyasal yaşamda bir araç değil bir özne gibi görmek istediklerini yansıtan bir sonuçtur" (1998:98) şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.

Partilerin kadın kolları yapılanmasına bakıldığında görüşülen kadınların, kadın kolları içindeki görevlerini aktif siyaset olarak tanımlamalarına rağmen, faaliyet alanları

ve tarzları dikkate alındığında bu faaliyetlerin tam olarak 'aktif siyasal katılım' anlamına geldiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Kadın kolları, kadınları siyasal mücadelenin ekseninden uzaklaştırmakta ve onları geleneksel kadınlık rollerini pekiştirici bir yapılanma içerisinde sınırlandırmaktadır. Öyle ki bu, kadın kollarının ilk kurulmaya başladığı 1960'lı yıllardan beri süregelen bir anlayıştır. Bu konuda muhafazakâr kanattan farklı bir davranış sergilemeyen sol kadının da mevcut eril yapıyı aynen diğer partilerde olduğu gibi koruyan bir tutum sergilediğini söylemek mümkündür. Aile kurumu ve kadının 'iyi eş', 'iyi anne' ve 'iyi ev kadını' olma konularındaki geleneksel tutumun iki kanat tarafından da adeta miras olarak devam ettirildiği ifade edilebilir. Tokuroğlu'na göre bu Cumhuriyet'ten beri süregelen bir mirastır (2003). Dolayısıyla, kadın için geleneksel rol kalıpları yıkılmamış ve bu da kadınların siyasette özellikle parmakla gösterilecek kadar az sayıda yer almalarına neden olmuştur.

Kadın kolları dendiğinde bir dönem, partileri adına gerçekleştirdikleri oldukça başarılı faaliyetler ve seçim kampanyaları nedeniyle belki de ilk akla gelen Refah Partisi Hanım Komisyonları'dır. Bu yapılanmaya bakıldığında öncelikle dikkat çeken nokta; 'kadın' yerine 'hanım' kavramının kullanılmasıdır. Hanım kavramının seçilmesi bile bu partinin muhafazakâr ve gelenekçi bir çizgiyi takip ettiğini ortaya koyabilir. Ancak asıl önemli olan nokta Refah Partisi'nin seçim başarısı kazanmasında hanım komisyonların çalışmalarının azımsanamayacak derecede etkili olmasıdır. Yeşim Arat'ın Refah Partisi Hanım Komisyonları'nın yapılanmasını ele aldığı çalışması da bu bakımdan oldukça önemlidir. Aydın ilinde gerçekleştirilen bu araştırmada da katılımcılara yöneltilen sorulara en detaylı yanıtlar Radikal İslamcı olarak değerlendirilen Saadet Partisi ve radikal sol olarak değerlendirilen EMEP ve ÖDP'den gelmiştir. Kadın sorununa, kadın kollarının faaliyetlerine ve siyasal katılım içerisinde kadın konusuna verilen yanıtlarda özellikle radikal sol partilerin açıklamaları, bu partilerin kadın konusuna oldukça önem verildiğini ortaya koyarken, merkez sol ve merkez sağ partilerinin bugüne kadar kadın konusuna ilgisiz tutumlarının devam ettiğini söylemek mümkündür. DYP, ANAP ve AKP 'aile' temelli bir bakış açısını benimsemektedirler. Kadının en önemli görevini 'iyi eş' ve 'iyi anne' ile sınırlı tutan ve dolayısıyla ailenin önemini vurgulayan bu bakış açısı kadını geleneksel rol kalıplarıyla sınırlı tutmaktadır. DYP, ANAP ve AKP gibi muhafazakâr partilerin kadına yönelik bu bakış açısının ilginç bir şekilde sol partiler olarak nitelendirilen DSP, CHP ve İP'de de benimsendiği görülmektedir. Sözü edilen bu sol partilerin dışında kalan diğer partiler de zaman zaman ve özellikle seçim

propagandaları sırasında kadınların siyasette etkin bir şekilde temsil edileceğini ya da kadınların sorunlarını meclise taşıyacağını söyledikleri görülse de, bugüne kadar yaptıkları uygulama, sözlerinin gerçekçi olmadığını gözler önüne sermektedir. Bu çalışma sırasında elde edilen verilere göre, partilerin kadın konusundaki tutumları açısından yapılan değerlendirmede, DSP, MHP, ANAP ve DYP'nin önemli politikalar ortaya koyamadıkları; CHP, İP ve AKP'nin ise bu partilerle kıyaslandığında konuya daha bilinçli yaklaştığı söylenebilir. Kadın kollarının kurulmasında öncülük eden CHP'nin kadın kolları yapılanmasının da çok farklı bir görünüm çizmemesi düşündürücüdür.

Bu çalışma sırasında 10 farklı siyasi partiden sadece ikisinden (EMEP ve ÖDP) alınan yanıtların doyuruculuğu yanında diğer partilerin konuya bakışlarındaki ilgisiz tutum, kadın kolları yapılanmasının üzerinde yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır. Bugüne kadar barajı aşamayan radikal sol partilerin kadın kolları temsilci ve üyeleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde yöneltilen sorulara ayrıntılı yanıtların alınması yanında, mecliste bulunan ya da bundan önceki meclislerde iktidar olmuş partilerin kadın kolları yapılanmalarının daha yetersiz bir görünüm sergilemeleri oldukça ilginçtir. Sözü edilen partilerin açıkladıkları kadın politikalarında ne derece samimi olduklarının test edilmesi çok olası olmamakla birlikte, kadın sorununa ilişkin somut önerileri olmayan diğer siyasi partilerin bir kadın politikasını açık ve net olarak ortaya koymaları ve aynı zamanda kadın kollarının işlevsel bir yapıya kavuşturulması konuları çok önemlidir.

21. yüzyılın başında kadınların siyasal yaşam içinde eşitçi bir siyasi temsile sahip olamamaları ötesinde, yaşamın diğer alanlarında da erkeklerle eşit bir temsil ve görünüme ulaşamamaları bir demokrasi eksikliği olarak görünmektedir. Yöneticilerin bu gerçeği dikkate almaları ve erkeklerle yasal olarak eşit sayılan kadınların, siyasal arenada etkin bir şekilde siyaset yapabilmeleri için var olan siyasal yapılarını ve siyaset yapma tarzlarını yeniden gözden geçirmeleri de önemlidir. Bunun yanında kadınların da siyasal görüşleri ne olursa olsun, özellikle birbirleriyle ve sivil toplum kuruluşlarıyla dayanışma içinde örgütlenerek, kadın sorununa yönelik ortak projeler yaparak çözüm üretmeleri gerekmektedir.

Siyaseti daha demokratik hale getirmek ve kadınların siyasal sürece eşit bir biçimde katılımını sağlamak için, siyasal partilerin kadın kolları yapılanmasının yasal düzenlemeleri çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden Dinç'e göre "kadın kollarının kadınların siyasette gettolaşmasına (ghetto) yol açacağı yolunda

görüşleri olmakla birlikte, kadınların parti yönetim organlarına katılımları konusunda düzenlemelerin yapılması halinde, özellikle taşrada siyasal sürecin dışında kalan önemli bir kadın potansiyeli siyasete çekilmiş olacaktır. Bunun haricinde siyasal partilerin her düzeydeki karar ve yürütme organına ek olarak adaylık konusunda da kota yönteminin uygulanması gereklidir” (2002:86).

Bugünkü yapılarıyla siyasal bir yapı görünümünden ziyade sosyal bir yapı görünümü çizen siyasi partilerin kadın kolları içerisinde de bir yenileşmeye ve yapı değişikliğine doğru gidilmelidir. Aslında siyasi parti kuruluş yapıları içinde kadın kollarının yan kollar olarak yer alması bile siyasetin erilliğini ortaya koymaktadır. Yani ‘siyaseti erkek yapar; kadınlar, kadın kolları aracılığıyla erkeklere yardımcı olurlar’ zihniyeti yerini tüm partilerde korumaktadır. Ancak kadınların adına politika üretmeyen böyle bir yapılanma, kadınları siyasette etkin özneler olmaktan alıkoymakta ve siyasetin aktörlerini erkeklerle sınırlı tutmaktadır. Bu şekilde parti içerisinde karar alma sürecine katılmayan kadın kollarının geleneksel bakış açısını sürdürerek kadınların siyasette görünür kılınmasını engellediği dahi söylenebilir. Bugün, yerel yönetimlerde ya da parlamentoda yer alan kadınların bir kısmı ise daha önce de ifade edildiği gibi erkeksi rol modelini benimseyerek (eril bir siyaset yaparak) kadın sorunlarına duyarlılıktan uzak bir siyaset yapmaktadırlar. Erkek egemen siyaset yapma tarzını benimseyen bir kadın milletvekilinin kadını bu bağlamda temsil etmesi oldukça güçtür. Dolayısıyla erkek egemen anlayışı benimsemiş kadınların siyasal arenada bir kadın politikasının belirlenmesinde etkili olacağını söylemek mümkün görünmemektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (2000) *Haklar ve Özgürlükler Antolojisi*, Hak-İş Yayınları: Ankara.
- Alkan, A. (2004) Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli?, *Birikim Dergisi*, s. 179, ss.71-77.
- Arat, Y. (1999) “Refah Partisi Hanım Komisyonları”, *Bilanço: 1923-1998: Siyaset-Kültür- Uluslararası İlişkiler*, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul. ss. 289-298.
- Balay, B. (1996) *Kadınların Siyasal Katılma Davranışları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halka İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Balay, B. (1998) “Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili ve Seçmen Kadınların Siyasete Bakışı”, 4. Ulusal Kadın Çalışmaları Toplantısı, *Kadın Sorunlarının Çözümüne Doğru Yöntem ve Politikalar*, Ege Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma Merkezi ve Ege Kadın Araştırma Derneği: İzmir, ss. 77-82.
- Ballington, J. (2002) “Conclusions,” *Women In Parliament* International IDEA, Stockholm (<http://idea.int>), Erişim tarihi: 08.01.2007.
- Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü İletişim ve Dokümantasyon ve Yayın Dairesi Başkanlığı (2002) Genel Nüfus Sayımı.
- Baykal, D. (1970) *Siyasal Katılma, Bir Davranış İncelemesi*, A.Ü.S.B.F Yayınları: Ankara.
- Baykan, A. ve Ötüş-Baskett, B. (1999) *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931*, İletişim Yayınevi: İstanbul.
- Berktaş, F. (2004) *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Yay. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, no 7: İstanbul.
- Çakır, S. (2001) “Bir’in Nostaljisinden Kurtulmak: Siyaset Teorisine ve Pratiğine Cinsiyet Açısından Bakış”, *Yerli Bir Feminizme Doğru*, Derl: A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe, Sel Yayıncılık: İstanbul, ss. 385-422.
- Çam, E. (1977) *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları: İstanbul.
- Çelebi, N. (1990) *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*, Sebat Ofset: Konya.
- Çetin, H. (2006) “İktidar ve Meşruiyet” *Siyaset*, Derl: M. Türköne, Lotus Yayınevi: Ankara, ss. 35-69.

- Çitçi, O. (1992) “Kadınlar ve Siyasal Katılma”, *Bülten*, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları: Ankara, c. 1, s. 11, ss. 21-23.
- Çukurçayır, A. (2000) *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*, Yargı Yayınevi. Ankara.
- Dinç, M. (2002) *Bugünün Türkiye’sinde Kadınların Siyasal Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Çözüm Önerileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Isparta.
- Duman, F. (2006) “Sivil Toplum” *Siyaset*, Derl: M. Türköne, Lotus Yayınevi 4.Baskı: Ankara, ss. 347-377.
- Durakbaşa, A. (1998) “Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve “Münevver Erkekler”, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Derl: Ş. Tekeli, 3. Baskı: İstanbul. ss. 29-88.
- Dursun, D. (2002) *Siyaset Bilimi*, Beta Yayıncılık: İstanbul.
- Ercins, G. (2004) “Türkiye’de Siyasal Partilerin Siyasal Alanda Kadınlara Yönelik Söylemleri”, IV. Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye’de Eşitsizlikler, *Sosyoloji Dergisi*: Ankara, s. 227-244.
- Erdoğan, M. (2001) *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte Yayınları: Ankara.
- Erdoğan, M. (2006) “Türkiye İçin Bir Demokratikleşme ve Sivilleşme Perspektifi”, <http://www.liberal-dt.org.tr/index>.
- Eroğul, C. (1991) *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, İmge Kitapevi: Ankara.
- Göğüş Tan, M. (2000) “Eğitimde Kadın Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği” *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, TÜSİAD Yayınları: İstanbul, No: 202-12.
- Güldiken, N. ve Kaya, G. (2004) “Türk Siyasal Katılımında Bir Parametre: 12 Eylül 1980”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 5, s. 2, ss. 106-108.
- Güneş-Ayata, A. (1998) “Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye’de Kadın ve Siyaset”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Derl: A. Berktay, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, ss. 237-284.
- Güneş-Ayata, A. (1995) “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Derl: Ş. Tekeli, İletişim Yayınları: İstanbul, 3. Baskı, ss. 293-312.

- Güngör, E. (2000) *Değerler Psikolojisi*, Ötüken Yayınevi: İstanbul.
- Hatipoğlu, A. (2004) “Siyasal Katılım Eşitsizlikleri ve Türk Parlamenter Kimliği”, IV. Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye’de Eşitsizlikler, *Sosyoloji Dergisi*, s. 397-406.
- IPU (Inter-Parliamentary Union) (2001) <http://www.ipu.org>.
- IPU (Inter-Parliamentary Union) (2005) ‘Women in National Parliaments: Situation’.
- Kahraman, L. (2004) “Siyasal Alanda Erkek Egemen Anlayışın Konumlandığı Türk Kadını” IV. Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye’de Eşitsizlikler, *Sosyoloji Dergisi*, ss. 407-431.
- Kalaycıoğlu, E. (1983) *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi SBF Yayınları: İstanbul.
- Kalaycıoğlu, E. (1984) *Çağdaş Siyasal Bilim, “Teori, Olgu ve Süreç”*, Osman Aytaç Matbaası: İstanbul.
- Keyman, E. F. (2005) *Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum- Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, Kaknüs Yayınları: İstanbul.
- Kılıç, Z. (2000) *Eşitlik İçin Kota Politikaları*, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: Ankara
- Kızıldere, N. (2002) *Kadınların Oy Verme Davranışlarını Etkileyen Sosyoekonomik Faktörler-Kadın Seçmenler Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Isparta.
- Kızılluluk, H. (1994) *Temsil Açısından 1960 Sonrası Türk Siyasal Yaşamının Sosyolojik Çözümlemesi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Koray, M. (1991) *Günümüzdeki Yaklaşımlar Işığında Kadın ve Siyaset*, TÜSES Yayını: İstanbul.
- Kovanlıkaya, Ç. (1999) *Türkiye’de Politik Alanda Kadınlar ve Kadın Politikası*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Köker, E. (1988) *Türkiye’de Kadın, Eğitim ve Siyaset Yükseköğretim Kurumlarında Kadının Durumu Üzerine Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara.

- Kumaş, N. B. (1989) *Türk Kadınının Siyasal Hayata Katılımı ve Siyasal Davranışı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İzmir.
- Kuş, E. (2003) *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel Mi Nitel Mi?*, Anı Yayıncılık: Ankara.
- Mendez-Montalvo, M. ve Ballington, J. (2002) *Women In Parliament*, International IDEA: Stockholm (<http://www.idea.int>), Erişim tarihi: 08.01.2007.
- Minibaş, T. (1996) “Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu”, *Türkiye’de Kadın Olgusu*, Derl: N. Arat, Say Yayınları: İstanbul, ss. 173-189.
- Müderrişoğlu, O. (2001) “TÜSİAD’ın Seçim Sistemi ve Siyasal Partiler Kamuoyu Araştırması”, *Sabah Gazetesi*, 25 Aralık 2001, s. 17.
- Onur, B. (2000) *Gelişim Psikolojisi*, İmge Kitabevi: Ankara.
- Öz, E. (1992) *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılma*, Gündoğan Yayınları: Ankara.
- Özbudun, E. (1975) *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, A.Ü.H.F Yayınları: Ankara, No: 363.
- Özkul, M. (2005) *Yarı Modern Toplumda Sivil Toplum ve Demokrasi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi: Sakarya.
- Sallan-Gül, S. (2003) “Dünyada ve Türkiye’de Feminizm ve Kadın Hareketi”, *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, M. Acar ve H. Özgür, Nobel Yayınları: Ankara, ss. 125-150.
- Sancar-Üşür, S. (2000) “Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği”, *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma ve Siyaset*, Derl: M. Tan, S. Sancar ve Y. Ecevit, TÜSİAD Yayınları: İstanbul, ss. 197-262.
- Sarıbay, A.Y. (2000) *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*, Afa Yayıncılık: İstanbul.
- Talası, G. (1996) *Siyaset Çıkmazında Kadın*, Ümit Yayıncılık: Ankara.
- Tatar, T. (1997) “Cinsiyet Faktörünün Siyasi Katılıma Etkisi (Malatya Uygulaması)”, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi Dergisi*, s. 10, Bağlam Yayınları: İstanbul, ss. 67-83.
- Tokgöz, O. (1979) *Siyasal Haberleşme ve Kadın*, A.Ü.S.B.F Yayınları: Ankara.
- Tokuroğlu, B. (2003) *Tek Parti Dönemi Toplumsal Cinsiyet Anlayışı (1923-1946)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara
- Toprak, Z. (1988) “Halk Partisinden Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”, *Tarih ve Toplum*, No: 51, ss. 30-31.

- Tunalı, A. C. (1996) *Türkiye’de Feminizm Hareketi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Antalya.
- Turan, İ. (1977) *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Türk, H. B. (2006) “İdeoloji”, *Siyaset*, Derl: M. Türköne, Lotus Yayınevi: Ankara, ss. 105-145.
- Uras, U. (2007) “Siyasi Yenilenme Perspektifi”, www.indymedia.org.tr, Erişim tarihi: 08.01.2007.
- Uysal, B. (1984) *Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi*, Orta Doğu Amme Enstitüsü Yayını: Ankara.
- Üste, R. B. (1999) “Temsil Hakkında Eşitliğe Doğru: Kadınların Temsil Hakkı Mücadelelerinin Tarihi, Gelişi ve Genel Oy”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c 1, s. 3, ss. 87-100.
- Yaraman, A. (1998) “Üniversite Gençlerinin Kadınların Siyasal Katılımına Yönelik Tutumları,” 4. Ulusal Kadın Çalışmaları Toplantısı, *Kadın Sorunlarının Çözümüne Doğru Yöntem ve Politikalar*, Ege Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma Merkezi ve Ege Kadın Araştırma Derneği Yayınları: İzmir, ss. 97-101.
- Yaraman, A. (2001) *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, Bağlam Yayınevi: İstanbul.
- Yeğenoğlu, M. (2007) “Ne Şam’ın Şekeri, Ne Erkeğin Bıyığı”, radikal.com.tr/ek_haber, Erişim tarihi: 15.04.2007.
- Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2000) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Yücekök, A. (1987) *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)*, A.Ü.S.B.F Yayınları: Ankara.
- Yücel, Ö. (2003) *Türkiye’de Kadın Siyaset İlişkisi-CHP Örneği*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Zihnioğlu, Y. (2003) *Kadınsız İnkılap Nezihe Muhittin, Kadınlar Halk Fırkası ve Kadın Birliği*, Metis Yayınları: İstanbul.

www.ataturk.net

www.chp.org.tr/kadin

www.tbmm.gov.tr/anayasa

<http://www.belgenet.com/secim/3kasim.html>

<http://www.kssgm.gov.tr/>

www.usemb-ankara.org.tr
<http://www.econturk.org/Turkiye2004.html>
<http://kasaum.ankara.edu.tr/http://www.akparti.org.tr/>
<http://www.anap.org.tr/>
<http://www.dsp.org.tr/MEP/>
<http://www.dyp.org.tr/>
<http://www.mhp.org.tr/>
<http://www.shp.org.tr/>
<http://www.yenimesaj.com.tr>
<http://www.die.gov.tr>
<http://www.lingvosoft.com>
<http://www.anadolu.be/haber-imagine/kadin>

YARARLANILAN KAYNAKLAR*

- Agacinski, S. (1998) *Cinsiyetler Siyaseti*, (Çev: İ. Yerguz), Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Arat, Y. (1991) “1980’ler Türkiye’nde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı”, *Toplum ve Bilim*, Bahar 1991, s. 53.
- Arı, M. (1998) “Erkek Egemen Mecliste Kadınlar”, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*, Derl: O. Çiftçi, TODAİE Yayınları: Ankara.
- Aslan, M. ve Kaya, G. (2004) “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 5, s. 1, ss. 213-222.
- Ateş, T. (1994) *Demokrasi*, Ümit Yayıncılık: Ankara.
- Belge, M. (1998) “Sivil Toplum Örgütleri”, *Merhaba Sivil Toplum*, Derl: T. Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını: İstanbul, ss. 23-37.
- Çakır, S. (1998) “Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan-Nezihe Muhittin”, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Çalışlar, İ. (2005) “Dünden Bugüne Kadınsız Demokrasi”, www.radikal.com.tr, Erişim Tarihi: 13/03/2005.
- Çitçi, O. (1989) *Yerel Yönetimlerde Temsil -Belediye Örneği*, TODAİE Yayınları: Ankara
- Çitçi, O. (2001) *Yerel Seçimler Panoraması: 1963-1999*, TODAİE Yayınları: Ankara
- Dahl, A. R. (1993) *Demokrasi ve Eleştirileri*, (Çev: L. Köker), Türk Siyasal İlimler Derneği, Türk Demokrasi Vakfı Yayını: Ankara.
- Daver, B. (1993) *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Erdost, M. (1989) “Demokrasi Çıkmazı”, *Marksizm ve Gelecek*, s.1, ss. 177-195.
- Güldiken, N. (1996) *Toplumbilimsel Boyutuyla Siyasal Katılım*, Dilek Ofset Matbaacılık: Sivas.

* Metin içerisinde kullanılmayan ancak konu çerçevesinde bilgi birikimini arttırmak için faydalanılan kaynaklar listesidir.

- Kahraman, H. B. (2000) “STK’lar ve Merkezi-Yerel Yönetimler”, *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar-Etik-Deprem*, Derl: Z. A. Kızılyaprak, Tarih Vakfı Yayını: İstanbul, ss. 331-332.
- Kaplan, L. (1998) *Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara.
- Karpat, K. (1992) *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları: İstanbul.
- KASAİD (2000) *Kadının Sosyal Yaşama Katılımı ve Siyasal Mobilizasyonu*, Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği Yayınları: Ankara.
- Kışlalı, A. T. (1990) *Siyaset Bilimi*, İmge Kitabevi: Ankara.
- Kovanlıkaya, Ç. (2001) “Erkek Parlamentonun Kadın Siyasetçileri”, *Yerli Bir Feminizme Doğru*, Derl: A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe, Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Öncü, A. (1991) “Sivil Toplum ve Katılım”, *Sivil Toplum*, Derl: Y. Fincancı, TÜSES Yayınları: İstanbul, ss. 41-48.
- Sancar-Üşür, S. (1998) “Siyasal Alanda Cinsiyetçilik ve Kadınların Söylemsel Kuşatılmışlığı”, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*, Derl: O. Çiftçi, TODAİE Yayınları: Ankara.
- Say, G. (1998) *Siyasal Değişimde Kadın Boyutu*, Kurtiş Matbaası: İstanbul.
- Şahım, T. (2004) *Siyasi Katılım ve Baskı Grupları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Tekeli, Ş. (1982) “Türkiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri”, *Türk Toplumunda Kadın*, Derl: N. Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını: İstanbul.
- Tuncay, M. (1985) *Cumhuriyet Halk Partisi Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 8, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Yaraman, A. (1999) *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili*, Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Yıldız, M. (1994) “Yukarıdakiler Aşağıdakiler: Refahta Kadınlar Savaşı”, *Nokta Dergisi*, Ekim 1994, ss. 28-34.

<http://www.tbmm.gov.tr/index1.htm>

www.turkstudent.net.

www.byegm.gov.tr

EK: GÖRÜŞME FORMU

Bu araştırma, kadınların siyasal katılımlarının bir aracı olarak değerlendirilen siyasi partilerin kadın kollarının durumunu sosyolojik bir bakış açısı ile ele almayı amaçlamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde yüksek lisans tezinde kullanılacak olup, bilgiler gizli tutulacaktır. Vereceğiniz cevapların doğruluğu çalışmanın amaçlarına ulaşması bakımından önem taşımaktadır. Katkılarınız için teşekkür ederiz.

YONCA ALTINDAL

1. Yaşınız?
2. Eğitim durumunuz nedir?
3. Mesleğiniz nedir? Şu anda çalışıyor musunuz?
4. Medeni durumunuz?
5. (Evli ise) Eşinizin mesleği?
6. Çocuklarınız var mı?(varsa) Yaşları nedir?
7. Gelir düzeyinizi nasıl tanımlarsınız?
8. Siyasete ilginiz ne zaman ve nasıl başladı? Anlatır mısınız?
9. Siyasette aktif olarak bir görev alma kararını nasıl ve ne zaman aldınız? Aile ve çevrenizin tavrı ne oldu?
10. Bir parti içerisinde ilk göreviniz ne idi? Şu ana kadar hangi görevlerde yer aldınız?
11. Farklı partilerde görev aldınız mı?
(Evet ise) Parti değiştirme nedeniniz nedir?
- (Hayır ise) Bu partide görev almayı tercih etme nedenleriniz nelerdir?
12. Yerel seçimler veya genel seçimlerde aday olarak siyasette farklı bir şekilde görev aldınız mı / almayı düşündünüz mü? Neden?
13. Kadın kolları içinde hangi görev ve sorumluluklar vardır?
14. Kadın kollarında görev almayı hangi nedenlerle istediniz?

15.Şu anda kadın kollarındaki görevinizi tanımlar mısınız?

Bu göreviniz dışında parti içerisinde bir başka göreviniz var mı?

16. Partinizin Aydın il teşkilatında kadınlar hangi görevlerde bulunuyorlar?

17. Partiniz bünyesindeki kadın kolları hangi tarihte kuruldu? Aydın il teşkilatı bünyesinde hangi tarihte kuruldu?

18. Partinizin kadın kollarının Aydın'da kurulma sürecinin nasıl başladığını ve geliştiğini anlatır mısınız?

19.Kadın kollarının mevcut amaçları ile ilk kuruluş aşamasındaki amaçları arasında farklılıklar var mı? Neler değişti?

20. Siyasal katılım ve aktif siyasal katılım kavramlarını nasıl tanımlarsınız?

21.Kadın kolları içerisinde yer almak aktif bir siyasal katılım olarak değerlendirilebilir mi?

22. Türkiye'de kadınların siyasal katılımları hakkında neler söyleyebilirsiniz? Sizce kadınların katılımını engelleyen veya sınırlandıran etkenler nelerdir? Açıklar mısınız?

23. Kadınların siyasal katılımını arttırmak için neler yapılabilir? Bu konuda siyasi partilere düşen görevler nelerdir?

24. Meclisteki kadın milletvekili oranı hakkında ne düşünüyorsunuz?

25. Sizce kadınlar mı erkekler mi kadınları daha iyi temsil edebilir? Kadın milletvekillerinin tüm kadınları temsil edebildiği, kadınların seslerini duyurma görevini yerine getirebildiği söylenebilir mi? Açıklar mısınız?

26. Sizce kadın milletvekili sayısının artması neleri değiştirir? Türkiye'de kadın sorunlarını çözmeye bağlamında değişikliklere yol açacağını düşünüyor musunuz?

27. Kadın sorunu kavramını nasıl tanımlarsınız?
28. Partiniz içerisinde kadın sorununa duyarlı olduğu ve bu konuda bilinçli hareket edildiği söylenebilir mi?
29. Kadın sorununu gidermek adına partinizin çözüm önerileri nelerdir? Bu önerilerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
30. Sizce bir partinin kadın politikasına sahip olması ne demektir?
31. Sizce partinizin bir kadın politikası var mı?
32. Diğer partilerin bir kadın politikasına sahip olduğunu düşünüyor musunuz?
33. Partinizin (hem genel merkez hem de il teşkilâtı) hiyerarşik yapılanması içerisinde kadın ve erkeklerin hem nicelik hem nitelik bağlamında eşit bir şekilde temsil edildiğini düşünüyor musunuz?
34. Türkiye'de kadın kolları genellikle hangi faaliyetlerde bulunuyor? Siz bu faaliyetlerin yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?
35. Partinizin kadın kolları olarak hangi faaliyetlerde bulunuyorsunuz?
36. Kadın kolları olarak yapılması gerektiğini düşündüğünüz ancak gerçekleştiremediğiniz daha farklı faaliyetler var mı?
37. Partinizin kadın kollarının gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin ve etkinliklerin, kadınları bilinçlendirme konusunda etkili olduğunu düşünüyor musunuz?
38. Kadın kollarının faaliyetlerini daha etkili hale getirmek ve daha geniş kadın grubuna ulaşabilmek için neler yapılabilir?
39. Partinizin diğer illerdeki kadın kolları ile olan ilişkilerinden bahsedebilir misiniz?

40. Diğer partilerin kadın kolları ile olan ilişkilerinizden bahsedebilir misiniz? Ortak faaliyetlerde bulunuyor musunuz?
41. Kadın kolları olarak hangi sıklıkta toplanıyor ve genellikle hangi konular üzerinde tartışmalar yapıyorsunuz? Gündem konuları neye göre belirlenmektedir?
42. Kadın kolları olarak Aydın'da yaşayan kadınlarla bir araya geliyor musunuz?
43. (Evet ise) Hangi sıklıkta ve hangi koşullarda bir araya gelmektedir? Kadınlar genellikle hangi sorunlarına çözüm bulunmasını talep ediyorlar?
44. Kadınların sorunlarını çözmeye yönelik olarak neler yapıyorsunuz?
45. Kadın kollarının fonksiyonu ya da gerekliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?
46. Kadınların siyasal katılımını arttırabilmek için kadın kolları neler yapabilir?
47. Sizce diğer partiler ve kendi partiniz kadın kollarına yeterince önem veriyor mu? Partinizden bu konudaki beklentileriniz nelerdir?
48. Kadınlar partisi kurulsaydı böyle bir yapılanmanın içerisinde yer almak ister misiniz? Neden?
49. Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Yonca ALTINDAL
Doğum Yeri ve Tarihi : Trabzon, 28.04.1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi (Sosyoloji Bölümü)
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi (Sosyoloji Anabilim Dalı)
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : “Nezihe Muhittin”, XIII. Sosyoloji Öğrencileri Kongresi: Afyon, 2007.
“Eril Perhiz”, XIII. Sosyoloji Öğrencileri Kongresi: Afyon, 2007.
“Kadının Kurtuluşu Hareketi ve Cinsellik Sorunu” Sosyoloji Günleri, Konya Selçuk Üniversitesi, 2007.
“Kadınların Siyasal Katılımı (Erkeksileşerek Katılım Tartışmaları)”, II. Uluslar arası Kadın Araştırmaları Konferansı, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs, 2006.
“Feminizm ve Kadının Bastırılmış Cinselliği”, X. Sosyoloji Öğrencileri Kongresi, İzmir, 2004.

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Ovaeymir İlköğretim Okulu (Ek ders ücreti karşılığında İngilizce Öğretmenliği, 2005-2006)

İletişim

e-posta Adresi : yoncaltindal@yahoo.com